Проф. ЛАЗО М. КОСТИЋ

КО ЈЕ КРИВ ЗА ЗЛОЧИНЕ НАД СРБИМА У „НДХ”

Правна и социолошка расправа

ИЗДАЊЕ ПИШЧЕВО

ШВАЈЦАРСКА 1972.

Ову књигу посвећујем успомени једне од масовних и безбројних српских жртава злостављаних, мучених и убијених од хрватских злочинаца у традицији њихове тисућљетне културе, у криминалној «НДХ» посвећујем успомени благородне душе по имену

ТОДОРУ ПОПАДИЋУ

рођеном 1892. у Оташићу, Далмација, одведеном јуна 1941. од «усташа» од своје куће, где је мучен, кињен, бијен и напослетку убијен. Не зна му се ни време убиства ни место.

Нека му ово буде место надгробне плоче, која се не може подићи јер гроба нема; и њега су хрватске хијене затајиле.

Клањајући се његовој успомени у хришћанској љубави

Лазо М. Костић

ПРОБЛЕМАТИКА

I.

Ова књига има за циљ да утврди кривце за српска страдања у последњем рату, специјално за страдање Срба у инферналној «НДХ», где су били стављени ван закона и сваки је правоверни Хрват имао право, чак и дужност, да их убија. Не само да их убија, већ и да их мрцвари, да их подвргне мукама које једва људска машта може да схвати, таквим мукама које модерна историја не познаје.

Објект злочина је јасан: то је васцели српски народ затечен у том руглу од државе. Субјект пак не жели нико да поименце и неспорно изрази. То је табу, у земљи да се не би поколебало начело «братство-јединство», у емиграцији да се не би врећали Хрвати и отежала егзистенција Југославије.

И зато се то капитално питање запоставља; не само запоставља, него се покушава лажно приказати. Разуме се: све у ефемерним новинским чланцима. Али је проблем толико важан да му се мора посветити посебна пажња и самосталан рад, по могућности строго научан. Ја сам досад два пута то питање обрађивао у засебним књижицама, које су, можда не по тону, али несумњиво по садржини одјек научног третирања. Први пут је то било 1953. у књизи «Који су главни српски злотвори» ([1]), други пут 1963. у књизи «О одговорности за убијање Срба у последњем рату» ([2]). После сам то питање додирнуо и успут у великој књизи «Комунистичко таксирање народа Југославије» [3]).

Прве две књиге су ишчезле са књишког тржишта, не могу се више никако добити, прва већ давно не, а друга одскоро. Прва и друга расправљају углавном исту тему али немају исти садржај. Пошто су те књиге необично брзо и у потпуности «распродате» (захваљујући можда и њиховој минималној цени), то је било логично помишљати на друго издање. Место да се свака од њих изда посебно, писац се решио да ствар расправи сасвим изнова. Том приликом су пренети скоро сви ставови из те две књиге, али су додати и многи нови. Нових је више него у обе те раније књижице. Тако је испала позамашна књига достојна своје теме. Дат јој је и други наслов, адекватнији, јер се не ради о утврђењу одговорности над убијањем Срба у

опште у последњем рату, већ само за убијање Срба у руглу од државе која се звала «НДХ». (У Србији су убијани од Немаца, Бугара, Арнаута). Поред речи убијање, може се употребити и реч мучење, што у овом случају значи такође убијање, али убијање на зверски начин.

Материјала, као што рекосмо, има новог који је сакупљан систематски, надајући се увек да ће се та тема морати једном радикално да расправи. Од појаве прве књиге прошло је 18 година, од друге 8, али су оне тада тек изашле, а писане су раније.

II.

Речено је у насловном листу да је расправа правна и социолошка. Она је првенствено правна, али се често није могло стати на чисто правним диспутима. Узете су у обзир и многе друштвене односно политичке реперкусије те појаве. Употребљени су и социолошки аргументи, врло блиски правнима али формално одвојени. Метода испитивања је претежно правничка. У сваком нашем делу има правних контемплација мада често и невољних (један правник може тешко да себе прикрива), али су извесна наша дела изразито, да не кажемо искључиво, правничка. То је пар екселанс случај са овим трактатом. Сама материја налаже тај метод расправљања.

Због тога ипак нема овде намештања ни вештачких аргумената. Све је конформно јуристичком начину мишљења и расправљања, све базира на начелима правне науке. Али та наука није «егзактна», и правни аргументи нису апсолутни и непоколебиви. Ако неко успе да их поколеба или чак стави ван снаге, ми ћемо му се поклонити. Наглашавамо ипак, да то мора да је правник и да такође правним методом све посматра и третира. То значи: на тенане, детаљно, сваки аргуменат посебно истичући или рушећи. Ако се опет, на српској страни, као досад јаве нестручна лица која мисле једном аверзном реченицом да прогласе овакву аргументацију апсурдном или смешном (као што су неки досад чинили), добиће заслужени одговор. Биће разголићени и они и њихово знање. Тај «арнаутлук» у нашој публицистици треба једном дефинитивно жигосати.

Ова књига је писана не само за стручњаке (правнике) већ за све Србе, чак и странце, међу којима је сто пута више неправника него правника. Али неправници имају да уче а не да поучавају. Писац се старао да обухвати цео проблем који се поставља, у свом домашају своме. Он није зазирао ни од тешкоће нити од шкакљивости проблема, осетљивости ове или оне (а ни од трошкова). Све што му је налагала дужност као Србина и као научног радника, он је изнео. Детаљи ће се видети из садржаја. Видеће се том приликом да се ради о великом комплексу питања, које треба повезати и одговоре сложити у целину. То баш није ишло сасвим лако.

Ова књига је рађена «са научним апаратом»: ослања се на туђа гледишта брижно сакупљена и још брижније цитирана. Ту се мора, истина, учинити једна мала напомена: не налазе се сви извори вести у «Литератури» на крају књиге, већ су неки у самом тексту, тако да је цитација двојака. То се није дало избећи, јер у претходним књигама ([1] и [2]) све је цитирано било у тексту. Некад се није могао наслов потпуно реконструирати за списак у литератури, али је он увек специфициран и контрола извора омогућена. Ништа није замагљивано, још мање настојано да се туђе мисли прикажу као своје.

Писац је, истина, руковођен био својим родољубивим и националним разлозима да напише дело, али при писању држао се свих научних постулата, првенствено тежње да говори само истину и увек истину. Можда је некад то оштро и опоро речено, али увек у тежњи да се начело истине не поремети.

III.

Најтеже је и овде, као и у осталим сличним делима, пронаћи најадекватнију композицију дела, његову «архитектуру». У том погледу учињен је велики напредак према претходним књигама. Писац, мада све старији, има све више искуства у овим работама, има рутину, а правничко резоновање му олакшава посао.

У својим последњим књигама писац стално ствара нове одељке, премешта материјал из једног у други, одлепљује и поново залепљује поједине одломке. Он се стара да пронађе за сваку књигу такву расподелу материјала да после сваки приљежан читалац може да нађе појединост која га

интересује. Ово тим пре што наша дела у емиграцији штампана, немају регистре («из техничких разлога»).

Код израде то има својих незгода у погледу литературе: она не иде својим редом. Али практично то не значи минус. Овако презентирана, као што ми чинимо, она се скоро најлакше проналази и користи.

Ја нарочито истичем ову моју расподелу материјала и сврставање у групе, што сматрам да ће после ње бити много лакше поједине проблеме обрађивати. Овде су дати кадрови, њих треба само попунити (кад се нов материјал пружи, а он се пружа често).

Књижица «Који су главни српски злотвори» конципирана је била као целина, као засебно дело. Али је због материјалних и «техничких» разлога било предвиђено да прво сав материјал изађе у органу СНО за Канаду, у «Канадском Србобрану», па је он и у књизи разбивен (у листу је излазио у виду посебних чланака). Овде нема потребе за тим, па ће бити много ствари концентрично приказане, разуме се са другим насловима делова.

Овде су изнети проблематика и метод рада целе књиге. Она има пет поглавља и око 40 одељака. На почетку сваког поглавља упућује се читалац у проблеме који се ту решавају и дају се објашњења појмова за које се претпоставља да их просечан читалац не разуме (то што радимо у овим својим делима). То је у неку руку посебна и детаљисана проблематика. Она омогућава да ова општа буде краћа.

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

ПРИМЕРИ КОЛЕКТИВНЕ ОДГОВОРНОСТИ У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ

1) О колективној одговорности уопште

Свака одговорност је нормално индивидуална и строго ограничена на починитеље дела. Њих може бити више, али сваки одговара за себе. Само они и нико други.

Ти принципи важе скоро у потпуности у општем кривичном праву и његовом домену. Али, као што ће се видети из следећег поглавља, има више врста одговорности од којих се код неких колективна одговорност веома често испољава, понекад чак и претпоставља.

Зато смо и узели да ово питање расправимо потанко; са неколико фраза и усклика оно што се не може решити. Ми пледирамо да колективну одговорност Хрвата за злодела над Србима (и Јеврејима, али за то ја нисам надлежан ни позван да пишем), што не значи ни најмање да ми тражимо даље проливање крви, па још и од недужних. Све ће се то видети из даљих излагања.

Али ми нећемо никад дозволити да се сви злочини од стране хрватског народа ликвидирају са речју «појео вук магарца», као што се већ делимично и чини. То нам наша национална дужност не дозвољава; она тражи да се кривци правилно обележе и утврде. Циљ би био придонети да се ови злочини више не понове.

I.

Код Југосрба само помен колективне одговорности доводи до беса и увреда које су увек ту где нема аргумената. Навешћемо овде неке драстичне примере дистанцирања од колективне одговорности са стране компетентних фактора.

Прво од самог Равногорског покрета ђенерала Михаиловића, коме Хрвати пребацују да је хтео да искорени цео хрватски народ у виду колективне освете. Да је ситуација сасвим другојача, ја знам поуздано из једног саопштења потпуковника Тодора Гагића, команданта Великоморавске групе корпуса. Причао ми је он непосредно после једног реферисања своме врховном команданту, да је ђенерал Михаиловић одсудно одбио сваку помисао на колективну одговорност после добијеног рата (како се тада веровало). На то му је одговорио лични кувар Босанац: «Ви сте, господине ђенерале, мали да то спречите». Ово је аутентично. А сад званична документација.

На Конгресу присташа генерала Михаиловића у селу Ба почетком 1944. (тзв. Башком конгресу) у петој, последњој тачки резолуције, стоји према «сажетом» извештају Ранка Брашића да је његов значај: «Пето: Најзад, да утврди апсолутну неистинитост теорије ‚колективне одговорности' хрватског народа као једне од основа борбе генерала Михаиловића, Југословенске војске у отаџбини и Народног равногорског покрета, како је то износила комунистичко-усташка спрега».

Саопштавајући ово, један од учесника Конгреса, дужосник тзв. «Равногорског покрета» Ранко Брашић је написао ([4]): «И, као што је општепознато, декларација Конгреса је јасно подвукла, да одговорност за злочине усташа над српским живљем лежи на непосредним наредбодавцима и извршиоцима тих злочина, а не на целом хрватском народу».

Он је у објашњењу «Резолуције» несумњиво отишао много даље. Интересантна је његова теза, да одговорност пада на «непосредне наредбодавце и извршиоце тих злочина», мада то у «Декларацији» нигде не стоји. То значи ослобођење од одговорности «посредних» (и главних) наредбодаваца, па и самог Павелића.

Дуго времена емигрантска југоштампа се прегонила ко ће пре и ко ће више да спере љагу са Хрвата за злочине над Србима у последњем рату. Хрвати то нису радили, као што ће се видети. Они су или негирали постојање тих дела (чувено хрватско «ниекање» чињеница), или су кривицу пребацивали на Србе или су просто ћутке пролазили преко ових «освада».

Али су зато Срби све чинили да их ослободе кривице. Наћи ће читаоци доста примера у овом делу (и осталим делима истог писца) који то потврђују. Ево нпр. један давнашњи напис у «Гласу канадских Срба» ([7]), где писац (који?) изречно тврди да се за хрватска недела може у крајњем случају чинити одговорним влада хрватског народа «коју није поставио он, већ туђин освајач».

Људски ум стане кад ово чита: Значи да би за сва убиства и мрцварења Срба могла да стави под одговорност само влада у Загребу, неколико лица. Али у овом случају можда не ни они, јер их није поставила «влада народа већ туђин освајач». То је дрска лаж: ту владу је поставио савезник и пријатељ хрватског народа, а тај сам хрватски народ је државу, и њену владу, и њене акте одушевљено и «плебисцитарно» одобрио, како је казао нико мањи до арцибискуп Степинац.

Ето само неколико примера да се види неодговорност оних који пишу, јер ја не верујем да су баш сви издајице српског народа.

II.

Како сасвим друкчије звуче гласи са хрватске стране нека послужи један навод из водеће хрватске ревије од пре седам-осам година ([8]). Ту се писац осврнуо на лажљиве фалсификате «Мемоари» Ивана Мештровића и том приликом писао ([9]):

«.. .Мештровић, хтјео не хтјео, његови мемоари су непобитно свједочанство, да су Хрвати и Срби два свијета, да се ниједна ‚Југославија' без силе и диктатуре не може одржати, па је једино рјешење питања мира у томе дијелу Европе, растава Хрватске и Србије. Они су у исто вријеме непобитни доказ, да је поглавник др Анте Павелић био државник првога реда, да је знао шта хоће, и да је хтјео, што је желело 99 посто хрватског народа, те на концу, да усташки режим није много гријешио, када је примјењивао крваве методе против непријатеља Хрватске, који су показали, да једино те методе разумеју и поштивају. Они, који су ножем и мачем хтјели срушити државу Хрватску, морали су и требали гинути од хрватског ножа и мача. Усташе се немају зашто кајати, па ако нису своју дужност до краја

могли извршити, јер су их прилике и вријеме у томе спријечили, зато увек стоје, када их Домовина позове ‚За Дом спремни'».

III.

После ћемо прећи на конкретне примере колективне одговорности у току историје, да се види да је она увек постојала, али да није била тако језовита какву су нам Хрвати према Србима показали.

Хрвати су употребљавали најодвратнију, најзлочиначкију методу уништења целог једног народа због неких виших фиктивних неправда према њима. Рећи ће се: ако одобравамо колективну освету, морамо одобрити и хрватску «освету» над Србима.

То, међутим, није исто. Пре свега, ми не одобравамо кривичну освету, нити злочине чак као одговор на злочине. Затим, најодвратнија је освета кад човек има моћ, па је исказати према немоћним и бедним. То је посао хијене, а не човека.

Ми баш хоћемо да разликујемо колективну одговорност и тражимо да се на Хрвате примени само она врста која није крвава. Јер бисмо се иначе нашли у зачараном кругу.

Ми перхоресцирано и осуђујемо хрватске практике, налазећи и да су оне еманација њиховог националног дивљаштва, али то не значи да прелазимо преко злочина над Србима ћутке. Ми их осуђујемо, окривљујући цео хрватски народ за њих. Нека се читаоци стрпе, видеће у чему је та одговорност неизгладива. Ми морамо на њу потсећати, ми је морамо истицати, ми не смемо никад хрватски покушај геноцида над Србима заборавити.

Пре него пређемо на конкретнија излагања, изнећемо и једну теоријску дефиницију колективне одговорности, као доказ да се тим бави и наука и да њена решења нису супротна нашим излагањима.

Најбоља немачка енциклопедија, баш у ту скоро изашлом тому ([4]) даје овакву дефиницију «Колективне кривице»: то је «набацивање кривице некој

целини («укупности»), као напр. племену, народу, расној групи због неморалних или злочиначких дела појединих чланова или већег броја припадника (без обзира на то, да ли су остали индивидуално криви због саучешћа, одобравања или трпљења) ».

Ту се износе посматрања са гледишта «етике и права», са гледишта «теологије» итсл., и спомиње посебно свим Немцима наметнуте кривице због недела националсоцијалиста.

По тој истој «Енциклопедији», од колективне кривице треба разликовати колективно јемство за причињене штете, о чему се говори у одељку XXVIII.

2) Колективна одговорност заснована на религији

Многи ће вртети главом шта ово треба да значи и сумњати да религије заснивају колективну одговорност: не само да је признају, већ да је установљују. А стварно је тако. И то наше религије, не неке стране и егзотичне. Једна је од тих одговорности предхришћанска, пре Хришћана примљена; друга је од ових установљена. Прва је општехришћанска, иако предхришћанског порекла; друга је јамачно католичка, званично католичка, док не знам да ли је остале хришћанске религије подржавају (сумњам у то, иначе бих вероватно знао). И оне, и друге овде наведене су теолошког карактера.

I.

Прва је колективна одговорност целокупног човечанства због греха њиховог праоца Адама. Он је, упркос Божје забране, окусио воће и због тога има да пати миленијима целокупно човечанство. Тако бар уче цркве. (Мислим да је то на основу Старог Завета, који је такође основа свих хришћанских вера, али је уједно обавезан и за Јевреје.)

У немачком језику називају тај грех Erbsünde, а то значи «наследни грех», одн. грех потомака за дела предака, овде једног претка, прапретка. Колективна одговорност милијарде људи за дело једног човека.

По великом немачком лексикону «Хердер» који је издат у кругу Католичке цркве и репродукује њена учења, наводи се и латински израз овог греха: peccatum originale, што значи првобитни грех, прагрех. Њега «Лексикон објашњава да је «према хришћанској доктрини стање лишено милости (помиловања) проузроковано Адамовим кривотворним одвраћањем од Бога», оно је «својствено сваком човеку као његовом (Адамовом) потомку». Даље стоји ([28]): «Ово порочно стање дели од Бога, али није лични грех већ само аналоган, јер узрок његов није у слободном одлучивању појединца».

Под речју грех (Sünde, peccatum) «Лексикон објашњава да је то стање које се «по хришћанском учењу има да испашта признањем, поправљањем (личности), молитвом и жртвама».

Било је много покушаја дедоктринизирања те теорије о наследном греху, али код католика, где би једино могуће било то извести, наилазио је неиздржив отпор.

Јула 1966. састала се у Риму једна комисија католичких теолога да проучава питање «наследног греха» и његове сагласности са модерном науком. Она је била примљена и од папе Павла VI, који је том приликом говорио «о значењу које има непослушност Адама, општег праоца, за судбину човечанства и на томе треба одсудно остати» ([10]).

II.

Друга колективна одговорност заснована на религијском учењу тиче се страдања Христовог, које Римокатоличка црква званично ставља на терет целокупном јудејству. И то је важило вековима, скоро две миленије, све до последњег Концила (Други Ватиканум) који је ову доктрину разводнио и ублажио. Ја сам тек тада и сазнао за њу, и овде ћу изнети шта сам дознао.

Тај Концил одржан у шездесетим годинама овога века покушао је на најзваничнији и најобавезнији начин да ту доктрину која је била саставни део Римокатоличке религије демантује као нетачну или бар преувеличану и да за смрт Христову скине одговорност од целокупног Јеврејства, тадашњег и

потоњег. Ево шта стоји у тачци 4 изјаве Концила о односу према некатоличким верама ([11]):

«Иако су поглавице Јевреја са својим присташама наваљивале да Христос умре, ипак се не могу све његове патње ставити на терет нити свима Јеврејима који су тада живели без разлике, нити данашњим Јеврејима. Јамачно је Црква (мисли хришћанска, ЛМК) нов народ Бога, па ипак се не смеју Јевреји претстављати као одбачени од Бога или проклети, као да то тобоже произлази из Светог Писма...»

После скоро два миленија скинута је ова анатема са Јевреја и то не у сасвим категоричкој форми. А много векова она је важила као свето учење, које се морало примити и поштовати.

Још док се претресала та «Декларација Концила" о нехришћанима било је у штампи много коментара (а такође и у гремијима Концила, али су она недоступна). «Ноје цирхер цајтунг" од 29. октобра 1965. пише:

«Декларација утврђује да за смрт Христа нису криви сви тадашњи, а још мање сви доцнији Јевреји». Зато је у декларацији изостављен уобичајен израз «убиство Бога» (deicidium), замењена је реч «осуђује» (condamnat) са две блаже, али се сасвим није избрисала милијенска пракса. «Израелски недељни лист» (Israelitische Wochenblatt) оцењује одлуку Концила као «акт самоочишћења Цркве...» (als «einen Akt der Selbstreinigung der Kirche».

Изјава о «екскулпацији» (ослобођењу од кривице) Јевреја за убиство Христа није тако глатко и једногласно прошла кроз комисије и пленум Кондила. Имала је она јаких противника, нарочито у прелатима из арапских земаља. Чак је и сам председник Комисије кардинал Амлето Ћикоњани био «критички диспониран према Декларацији о Јеврејима». Најинтересантнији је став хришћанских посланика оба дома јорданског Парламента, који су папи Павлу послали протест због покушаја «Јевреје екскулпирати од злочина распећа Христова». Тамо стоји да сви хришћани скоро двадесет векова верују «да су Јевреји u њихови потомци одговорни за злочин који је над Христом извршен ([12]). Дакле, још увек инсистирају претставници једног народа и једне државе да су данашњи Јевреји криви за један злочин почињен пре скоро

два миленија. Докле има Јевреја, дотле ће они бити криви. И то је учење једне од највећих и најкултурнијих верских организација.

У светски познатом и признатом швајцарском недељнику «Ди велтвохе» хвалио се један амерички кардинал за његово заузимање на Концилу «за одтерећење јеврејског народа од његове тобожње кривице за смрт Христа». То садржи један приказ стања католицизма у Америци ([13]).

И поред Концила и папинске буле о декулпацији Јевреја за убиство Христа, у католичкој цркви се та одговорност често, чак и сувише наглашава још и данас. Тако је један италијански свештеник дон Рациело Троили на Цвети 1968. проповедао у једној цркви да су логори уништења национал-социјалистички «израз божанске срџбе», да су вековни прогони Јевреја само «последица њихове одговорности за распеће Исуса Христа». Кад је јавно против тога протестовао у цркви универзитетски доцент Фабрицио Фабрини, он је осуђен на два месеца затвора од једног римског суда! Толико је у католичкој цркви уврежена доктрина о кривици целог јеврејства за смрт Христову ([14]).

То учење Католичке цркве о кривици целокупног Јеврејства за смрт Христову имало је и своје «споредне продукте», како се то у економији каже. Тако су напр. у горњо-баварском месту Оберамергау одржаване још од 1934. сваких десет година тзв. «Пасионе игре», одн. прикази страдања Христовог. Ту се сва кривида бацала на јевреје и ови излагани највећем презиру. Па и у сада важећем тексту (од пре сто година) се сувише наглашавају «колективна кривица јевреја за смрт Христову» ([15]), па су многе јеврејске установе тражиле прекид или ублажење текстова тих «игара». Нарочито су на њих озлојеђени амерички јевреји. Минхенски кардинал Депфнер је и сам покушао наредити «да се текст преради и евентуално антисемитиска места одстране», али не са много успеха ([15]).

III.

Поред ова два на далеко позната и далекосежна вида колективне одговорности засноване на Библији, има у њој још више поменутих случајева да други страдају за грехове првих, потомци за грехе родитеља итд. Ево

једног скорашњег тумачења еванђеља на тзв. Недељи слепог од једног ученог свештеника из Америке ([16]):

«Приликом светковања јудејског празника сеница, Господ Исус Христос је срео у Јерусалиму човека слепа од рођења. У овом сусрету је искрснуо проблем односа греха према телесном страдању. У Старом Завету је тај проблем више пута дотакнут, а нарочито у библијској књизи о Јову.

У шестом веку пре Христова рођења, пророк Језекиљ је објавио: Ово су речи Господње речи мени изречене: Шта мислите кад понављате пословицу у земљи Израиљевој: ‚Оци су јели кисело грожђе и деци трну зуби'. Док сам жив, рече Господ Бог, ова пословица се неће више употребљавати у Израиљу (Јез. 18: 1-3).

Али ипак, у време Господа Исуса Христа је у јудејском народу превлађивало убеђење да Бог, као праведни и неумитни судија, налаже разноврсна страдања на грешнике као казне не само зарад греха које су сами починили него и за грехе њихових родитеља».

Има још један далеко познатији (широм кругу лица познатији) случај одговорности једних за дела других који се наводи из Старог Завета. То је тзв. случај Содоме и Гоморе, два града тзв. петогрђа (пентаполиса) у источној Јорданији. Због веома раширеног против природног блуда у њима (по једном од тих градова назван после содомија), они су по Божјој казни «уништени огњем и сумпором» ([27]). Страдали су и криви и невини.

3) Признање Хрвата за своју колективну одговорности из квази религијских разлога

Имамо један давнашњи случај признања колективнне одговорности Хрвата, или боље страха од те одговорности за један догађај којим се религијска правила руше. Ради се о убијању сопственог краља, помазаника Божјег, који је том приликом Хрвате проклео. Колективна одговорност се надовезује и на клетву, и тиме религијски карактер повећава. Ево шта је у ствари.

Познато је да су неки хрватски хроничари, међу првима Марко Марулић (1510), изнели да је претпоследњи хрватски краљ Свенимир («Звонимир»)

пред своју смрт проклео Хрвате који су га убили. Тамо стоји изос.: «И бише за свој тег плаћени они проклети и невирни Хрвати крози гриха, зашто погубише свога доброга господина краља Звонимира, како Жудији госпонина Исукрста. И тако проклети Жудији иним служе, не имајући ни они од свога јазика господина» ([17]).

Савремени хрватски научник-аматер Иван Мужић из Сплита издао је једну књижицу 1967. под насловом «Разматрања о повијести Хрвата» ([19]), у којој један одељак носи наслов «Хрватски осјећај кривње» (они за кривицу кажу «кривња», док ми Срби под кривњом разумемо викање). Тек је он цео одломак своје студије о «хрватској повјести» посветио питању колективне кривице Хрвата због убиства свога краља. Он је изнео ту веома много мишљења разних хрватских писаца, и научника и белетриста (песме Матоша и Арнолда међу осталим). Кога то интересује може тамо све да пронађе. Овде ћемо изнети само један његов цитат који гласи ([18]): «Јосип Зидарић на темељу свога ‚психолошког' проматрања хрватског кајкавског менталитета сматра да су Хрвати, и то кајкавци, убили невина краља. Истичући како су кајкавци у повијести тешко страдали, закључује: ‚И доиста би требало, да Хрвати изврше експијацију за тим својим краљем'». (Реч експијација је слична речи екскулпација, али не идентична. Екскулпација значи чишћење од греха, откајање; експијација: одмазда, испаштање.)

4) Примери колекстивне одговорности у српском народном животу

И у нашем народу колективна одговорност није ретка појава. Навешћемо неколико примера.

I.

Она је позната и у Душановом законику, чак у мноштву његових чланова. Тако, узмимо овлаш, члан 20 («о гробовима») прописује: «И људи који се враџбинама узимају из гробова, те их спаљују, село које то учини нека плати вражду». Члан 58 (о селу кад ко умре): «Ако ко умре а има једино село у жупи или међу жупама што се год зла учини томе селу паљевином или чим било другим, сву ту злобу да плати околина». По члану 92 село плаћа по судској одлуци за украдену ствар коју је препознао сопственик а крадљивац пориче. Члан 99: «Ко се нађе да је запалио куће, или гувно, или сламу, или

сено, нека то село изда потпаљивача; ако ли га не изда, нека плати оно село што би потпаљивач трпео и платио». Следећи члан «о потпаљивачима гувна»: «Ако ко потпали гувно или сено изван села, нека плати околина, или нека изда потпаљивача». Члан 126 «о градоској земљи»: «Градска земља што је око града: Што се на њој отме или украде, то све да плати околина». Члан 158 прописује да су «околна села» која нису чувала једно брдо између њих дужна платити штету за почињену пустош. Итд.

И правдања железом односно мазијом могло је бити колективно. Ако кривац за неко зло дело није био познат, кривица је падала на цело његово село. У том случају су у име села железо вадила три његова представника.

II.

У народним обичајима колективна одговорност се одржала све до наших дана, највише у крвној освети. По њој за убијеног братственика убија се братственик убице. Чак и кад је овај познат (то је нормално), не мора се убити он већ главна личност у његовом братству, или неки други виђенији братственик. Свако братство цени само колико је његов убијени члан био вредан. То се обично преувеличава. За попа Комненовића у Кривошијама средином прошлог века сеоски збор је одредио да се убију 24 никшићска Турчина, и то је изведено ([20]). Од њих већина није ни најмање била крива за убиство попа Комненовића.

Црногорци су стотинама година убијали «Турчина» као одмазду за убијеног ближњег: оца, брата, сина, рођака, племеника итд. Јер су сматрали да су сви Турци криви за ову смрт. Чак су се због убица из пограничних предела Црногорци светили Турцима (мада су то тада махом били Арбанаси, Босанци, Черкези итд.).

III.

У «Горском вијенцу», који је више од ма кога другога српског списа плод народне психе, има више места где се претпоставља или чак «заговара» колективна одговорност.

Тако у првом колу (стихови 198 и даље) стоји да се «драги Бог» разљути на Србе за њихова смртна сагрешења. Али одмах затим спецификује да су

цари закон погазили, а великаши раздробили царство. Као и код Хорација, и код Његоша народ страда за дела владајућих, он испашта за њих.*)

Кад војвода Драшко прича о Млецима, о неправдама и безакоњу у њима, завршује («Г.В.», ст. 1497):

Познао сам на оне тавнице

Да су божју грдно преступили,

И да ће им царство погинути

И бољима у руке уљести.

Бољима, значи: другима а не Млечићима. Ови ће га сви изгубити због неваљалства владајућих.

IV.

Да је морална колективна одговорност код нашег народа уврежена нека послуже и ови ставови из посланица црногорског владара — митрополита Петра I.

У једној, од 22. јуна 1818. (Писац никад не спомиње годину у тексту већ много страна напред!) владика реагира на убиство два аустријска војника од стране Ожеговићана и каже ([21], стр. 287): «Ја се тресем и трепећем не мање од стида него ли од страха, јер неће зли и срамотни глас по свијету поћи на саме злодјеле ожеговићке, за које нико изван наше земље не знаде, него ће та срамота и злодјејство остати вјечно на цијели народ црногорски, да га сваки мрзи и почитује за народ варварски, безбожни, безакони и бездушни, који нити има поштења ни човјечества...»

***) Много је раширен и познат Хорацијев стих: Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi. то значи: Штогод згрешо (лудо учине) краљеви, испаштају Ахивци (Грци), тј. њихови поданици. Под краљевима је мислио на Агамемнона и Ахила, али се тај стих вековима цитира да укаже како грешке владара испаштају њихови поданици. Индивидуалне грешке а колективна одговорност. Сличност са стихом Његоша фрапантна је.**

Поводом смрти односно убиства Карађорђа овако реагира митрополит Петар I: «Вјерујте ми што ја ово са слезами пишем, без којих ни помислити о томе не могу, воображавјући какав стид и поруганије пада на цијелу нашу націју и сувише гњев Божији, који се излива на таково страшно злодјејтсво и крвопролитије...» ([21], стр. 289). То треба да је писмо Владичино сердару Саву Пламенцу од 7. јануара 1818.

5) Други случајеви колективне одговорности у пракси

Ми се овде бавимо геноцидом, или бар покушајем геноцида извршеног над Србима у једној наказној држави од безскрупулозног народа. То је главна тема расправљања. Тек успут хоћемо да покажемо да наш закључак о колективној одговорности није тако «осебујањ, што рекли Хрвати. Не само да није неки уникум, већ није ни појава сасвим ретка.

Навели смо неке аналогије блиске «нашим народима». Сад и неке даље, опет укратко, јер то није главна тема расправљања. То је само тежња да наши закључци не треба да се примају као нека чудовишна, нереална, страна мишљења од којих се коса јежи.

I.

Рекосмо да ћемо укратко скицирати или цитирати по неки пример колективне одговорности који нам је пао на памет или дошао до руку. У првом реду ту спадају случајеви из рата. Да не споменемо последњи рат, који је по теутонској бруталности превазишао све хумане обзире, већ нормалне ратове, рецимо XIX века, који су били релативно «хумани».

По тој пракси, не знам колико је све оправдано по принципима Ратног права, кажњавају се насеља из којих је пуцано на војску у пролазу. Кажњавају се свирепо ако је пуцано из заседе. Врше се реквизиције хране, често чак без икакве кривице (али у непријатељској земљи, што значи да је непријатељ увек крив), ударају се грдни намети над оштећењем војних објеката итд. Ево једног несвакидашњег примера. Немачке војне власти су тражиле од Србије накнаду трошка проузрокованог рушењем земунског моста. Ја сам у комесаријату оштро протествовао: изнели смо да је мост порушила јутословенска војска, да се радило о домаћем а не непријатељском

мосту, да не може само Србија за то плаћати итд. Али од Хрвата они нису смели тражити ништа, па је све несрећна Србија морала да плаћа. Колективна (грађанска) одговорност због дела једног пршадника војске који је вршио поверени му задатак.

У војсци је познато «децимирање», чак и у својим редовима. То значи «десетковање». Ако се не зна кривица неког одреда, десеткује се, тј. осуди на смрт, сваки десети припадник одреда. Итд.

Најеклантатнији пример колективне одговорности (свакако грађанске) претставља плаћање ратне оштете. Њу плаћа побеђена страна победнику. Овај увек тврди да је побеђена страна крива за избијање рата, али би то тврдила и побеђена страна према победнику да су се нашли у обрнутим улогама.

Тако је Пруска наметнула Француској 1871. ратну отштету од пет милијарди марака, што је премашивало национални доходак Француза за неколико година. Слично су хтели да наметну Немачкој Савезници — победници 1918. године. Сума је била тако прорачуната да Немци бар 50 година раде за непријатеље. То их је озлоједило и углавном довело до другог светског рата.

Ратну оиштету плаћа цело становништво: и ратујући и нератујући део; и бабе и деца. Један типичан и гнусан пример колективне (грађанске) одговорности. Нарочито ако је рат побеђеној држави био наметнут.

II.

Што је најважније, ове контрибуције и накнаде штете одређује победилац, који је можда сам, чак и једини крив, да је до рата дошло. Тако је баш Пруска навалила Француској 1871. енормне контрибуције, мада је Пруска желела и изазвала рат. То је колективна материјална одговорност, коју сносе потпуно невини. За ратну штету Немачке после првог светског рата морали су радити годинама они који су били деца за време самога рата. Итд.

Зар није избацивање читавог становништва из земље еманација колективне одговорности? То су чинили нацисти, сви ми то знамо. Али после

и они који то нацистима замерају. То су чинили комунисти. У Чехословачкој, у Румунији, у Мађарској, у Југославији. Милиони Немаца су протерани некриви (деца, старци, жене итд.). Протерани су чак и они (свакако не много чести, али је било и таквих) који су добра чинили, напр. војвођански Швабе бранили су Србе.

То је колективна одговорност, чак најоштрије врсте, то је казнена одговорност, криминална. Последице су често горе него код казне затвора, а у Антики казна изгона била је највећа казна, равна капиталној.

Пустити у збег, оголити и опљачкати милионе људи због дела која су други починили, то не би била колективна одговорност, а јесте само жигосати Хрвате!

При дочеку председника Туниса Бургибе у Бону средином јула 1966. овај је држао један говор у коме је осудио поделу Немачке, која изгледа као «колективна казна» ([22]).

Ево шта у једном швајцарском листу пише пре пет година др Франц Глазер о изгону Немаца из Чешке ([30]): «Дошао је рат са вишегодишњим насиљима Немаца над Чесима. Чеси предузеше при повлачењу немачке војске и великих покрета бегства колективну освету: становништво судетско-немачко прогнано је. Уистину, владавине над пределима су у историји увек мењане, али протеривање њиховог становништва већ је у Тридесетогодишњем рату сматрано као нехумано и већим делом накнадно исправљено. Швајцарац Еннст Хојс, професор на универзитету Ерлангену, сковао је ту скоро теорију: ‚Ту је заиста прелом са хришћанско-западњачком прошлошћу — да се људи као краве терају с једног пашњака на други’».

Професор Хојс је говорио о једном виду освете који је лист назвао колективном осветом и осудио је жестоко. Хитлер је то исто чинио, то је тачно, само у мањем виду јер је био рат који је онемогућивао јаче покрете људства, али једна неправда не извињава другу. Нама је било главно подвући да се и ове појаве крсте као колективне освете.

За време последњег рата су нарочито страдали услед принудних сеоба и протеривања Срби, не само из криминалне «НДХ», већ и из других крајева:

терали су их Бугари из Македоније и Старе Србије, Арнаути са Косова, Мађари из Бачке. Истина, терани су само они који су тамо досељени после 1918, док су Хрвати терали и убијали Србе тамо вековима насељене. Срби нису то чинили ни у једном од ових крајева: кад су их освојили и анектирали, нису питали откад ко ту станује. Све су оставили где су их нашли. То им је после крваво наплаћено.

III.

Сад неколико конкретних примера из последњег времена.

Један претставник Израела, односно његове армије, поставио је нову тезу колективне одговорности поводом пуцања са јорданске територије, при чему је било жртава са стране Израела. Овај је реагирао одмаздом, и његов војни представник је казао ([23]): «Читава земља је одговорна за дела почињена са њене територије!”

То је заиста мало сувише, али тако се збива, то је фактично међународно право. А каква је тек одговорност хрватске земље на којој су Срби клани као стока!

Кад је почетком 1967, била свечана предаја народне награде за књигу у Њујорку, учествовао је и подпредседник Хуберт Хунфри. Кад је хтео да говори, устао је романописац Михаел Гудман и узвикнуо му: «Господине Подпредседниче, ми спаљујемо децу у Вијетнаму. И Ви сте и ми за то одговорни». Даљи пример поимања колективне одговорности. И то све од лица који ову одговорност не пребацују на друге него примају на себе ([24]).

1968. године откривена је у Швајцарској једна афера експорта оружја у иностранство, што је било забрањено и међународним уговорима и домаћим законима. То је тзв. афера Бирле, према главном актору. О томе се много дискутовало и у парламенту иу јавности, па је чак говорио и председник Савеза Шпилер ([25]). Народни посланик Валтер Реншлер је, како кажу, најбоље формулисао неприлике те афере. Он је казао изос.: «У овом шкандалу јавно мњење у земљи и ван ње не прави разлику између рђавог примера појединаца и добре воље већине одн. власти. Швајцарска као целина је у светлости оптужбе. Тако посматран, овај скандал нам изгледа као

невероватан. Са правом нас могу окривити због двојног морала и шизофреније...» То је заиста била једна афера, један недозвољни акт појединаца и ови су крајем 1970. експлицирано кажњени. Па ипак јавност сматра да ће кривица пасти на сав швајцарски народ. А Хрвати, који су се такмичили да што више Срба убију, где их је било ефективних криваца на десетине хиљада, не дозвољавају да се љага баци на «хрватско име»!

Ове примере наводим као случајеве да људи сами на себе примају кривице других. Ево још једног очигледног примера.

Садашњи кардинал Париза Марти објавио је у свом часопису «Паришка Црква» ([26]) поклич против антисемитизма у Француској; каже како је сам чуо да је један грађанин био обележен као «прљави жидов». Он је онда написао ([27]): «Ја сам се осећао солидаран са својом јеврејском браћом. Ја сам се и стидео. Ове увреде каљају целу земљу. Оне су симптоми тешке болести. Француска је угрожена расном мржњом...» Марти позива на сузбијање тог зла.

По кардиналу Мартију, увреда једног Јевреја тако погрдним речима «каља целу земљу», што зна и народ у тој земљи. Наши Југословени не знају ни да милионски најординарнији злочини «усташа» каљају целу земљу. То су, за Југословене, само индивидуални акти!

6) Српска колективна, хрватска индивидуална одговорност

Хрвати су налазили да много тога у Југославији, у краљевини Југославији, није ваљало. Нарочито су сматрали да су они, Хрвати, били у тој Југославији јако запостављени, чак и малтретирани. Ми нећемо испитивати да ли су те замерке Хрвата оправдане; као потпуно без основа не могу се одбацити, мада има у њима једна велика доза претеривања. А главни разлог за то лежи свакако у чињеници да су они скоро цело време бојкотовали државу и нису хтели да учествују у врховној управи. Ја лично сматрам да је запостављање Хрвата била једна грдна политичка грешка која се мора кад-тад светити држави као таквој. Заједница може само на равноправности да се одржи.

Али рецимо да су све замерке Хрвата тачне. Ко је за њих крив? Свакако владајући кругови у Југославији: Срби, Словенци, Муслимани, сами Хрвати ван фронта итд. Политички и ванполитички фактори, јавне и тајне организације, чак и међународни фактори су одређивали југословенску државну политику, спољашну и унутрашњу.

А кога Хрвати криве? Србе као народ, све Србе без изузетка и само Србе. Све што им није ваљало у Југославији, за све су Срби били криви, и то сви Срби без разлике. Било је међу Србима њихових осведочених пријатеља, све су слободне српске странке њиховог вођу узеле као носиоца листе на изборима 1938, па опет су за све недаће Срби криви.

Хрвати стављају Србима на терет све незгоде бивше Југославије, све акте власти југословенских органа и приватне акте појединаца. А једновремено не дозвољавају да се ма шта ставља на терет Хрватима што је урађено од самих Хрвата, искључиво од Хрвата, у држави која је била њихова и по називу и по суштини.

Кад је један екзалтирани народни посланик убио усред Београдског парламента шефове Хрватске сељачке странке, то лудачко и безумно дело појединца бачено је на цео српски народ. Не само то: убица је истина Србин, расни Србин из Васојевића, али Хрвати сматрају да Црногорци нису Срби, па су чак ту мисао успели 1945. да спроведу у државни устав. Ипак зато, Радиће, Басаричка итд. убили су Срби. За убиство су према хрватском гледишту, криви сви Срби и ако је скоро цео српски народ дело осудио искрено и спонтано.

Спасо Шараба, сада у Калифорнији, бавио се махсуз тим питањем и дао један опширан чланак у «Канадском Србобрану» пре кратког времена ([9]). Ту износи испитивања неког Кулунџића, изгледа Хрвата (немам цео исечак листа код себе). Шараба пише: «На страни 468, Кулунџић доноси изјаве неких српских књижевника, народних посланика и писање српских листова који су осудили дело Пунише Рачића, па и сам закључује, на основу историјских докумената: ,. .како је читава трагедија одјекнула у широким слојевима српског народа’».

Још су и у Аустро-Угарској Хрвати за лична дела појединаца конструисали колективну одговорност Срба. На Видовдан 1914. убио је аустријског наследника престола један Србин из Босне, отворено и мушки као што Србима доликује. То је био тираноубица, којега би стари Грци у звезде ковали. Хрвати су осудили не само њега него цео српски народ и у Србији и ван Србије. У Загребу је настала повика «Србе о врбе», настала је пљачка српских дућана, малтретирање Срба на улици и у њиховим домовима итд. Разуме се под заштитом хрватског «редарства», јер иначе Хрватима недостаје кураж за екцесе (о томе поближе у следећем одељку). Кад се пак ради о организованим масовним злочинима хрватске државне власти уз изречно или прећутно садејство делог хрватског народа, онда се не сме за жива Бога споменути у вези с тим хрватско име. Каква је то доследност, каква је то логика?

Како друкчије поступају Срби! Кад је 1934. убијен у Марсељу краљ Александар од једног Хрвата, свуда је било забрањено да се уопште спомене да је убица Хрват. Ни данас то не знају 100 људи у целом Српству.

Док дела појединаца и дела власти, која је чинила неправде и према Србима скоро као према Хрватима, бацају Хрвати на цео српски народ, дотле одбијају од себе сваку помисао да су као целина криви за убиства Срба у 1941-1944. години. Они то просто пребацују на неколико малих и анонимних усташа, с којима хрватски народ нема тобоже ништа заједничко. Остали Хрвати «ни лук јели, ни на лук мирисали». А никад у историји није била један цео народ захватила психоза убијања, мрцварења као што је била захватила Хрвате у поменутим годинама у односу на Србе. Разуме се у чврстој вери да они (Хрвати) за то никад неће одговарати.

А чим се указала могућност одговарања, засад моралног, они одричу све. Такав је хрватски карактер и он се не може изменити. Никад у њему није било ничег витешког. Увек су убијали и пљачкали из потаје, прерушени, избегавајући борбу, набацајући после своја недела на пандуре, аустријску војску, усташе итд. Док Србин све то ради огворено, искрено, мушки. И кад треба да се прими одговорност, он је прима витешки. Већ сама та разлика народног карактера чини немогућим наш заједнички живот.

Зато што им недостаје витештво и снага, они то надокнађују доставама, фарбањем, шпијунажом, они то зову пропагандом. Зато су успели да Србе свуда у свету оцрне и да страни свет се згражава над једним хапшењем хрватских зликоваца а не зна за милионска убиства Срба. Да, јер Срби нису достављачи и куку-бабе. Они не апелирају на страни свет. Али ће они најзад умети да чувају своје интересе!

Највећи кулмен дрскости и фалсификовања показују Хрвати кад данашњи комунистички режим у Југославији називају «србо-комунистичким» или просто «београдским». Данашњи режим диктатора Јосипа Броза, најогрезлијег Хрвата из Клањца. И за сва дела тога режима чине одговорним Србе, не поједине Србе, већ Србе као целину. За време рата су Хрвати званично огласили код Немаца цео српски народ као комунистички, почевши од њиховог патријарха. Ја знам позитивно за тај акт. Они су хтели да нас Немци све побију. Кад је на чело комунистичког покрета дошао најчистији Хрват, који тамани Србе а брани Хрвате, опет је то српски режим. А ми не смемо сам Павелићев режим називати хрватским.

Најбедније и најциничније је кад емигрантска хрватска штампа и њени писци, на челу са др Јурјем Крњевићем, стално све одлуке комуниста стављају на терет «Београда». Београд је решио то, Београд је одлучио то, итд. Може бити истина да одлуке долазе из Београда, али скоро увек од несрба и протусрба. Што диктатор Броз нареди, то Крњевић таксира да је Београд наредио (опет «великосрпска клика»), што Рибичич одлучи, то је одлучио Београд. Више од 10 година војску је водио Гошњак, али све што је урадио пало је на терет Београда (сад је начелник ђенералштаба Хрват, али док је био Вучковић, Црногорац, стално су Хрвати писали да је Србин начелник ђенералштаба и он одлучује у војсци, а не «секретар за народну одбрану» Гошњак, код кога је била сва власт?!).

Разуме се да бисмо и ми могли са милион пута више права казати да су погроми Срба за време рата наређивани из Загреба и да је све то дело Загреба. Ипак нико од Срба то не каже. Али ја кажем, и тврдим, и остајем при томе да су дело целог хрватског народа. Ова књига има то да докаже.

7) Колективна одговорност васцелог српског народа за видовдаски атентат

Кад је Гаврило Принцип, на Видовдан 1914, убио аустро-угарског престолонаследника Франца Фердинанда, цео је српски народ био проглашен кривим за то дело, и цео српски народ је страдао због њега.

Аустро-Угарска је Србији навестила рат због њега, иако српска влада тај акт не само није желела, већ га је осуђивала, док су домаћи Срби (у Аустрији, у Угарској, у Босни и Херцеговини) изложени били највећим персекуцијама због дела једног човека кога један од хиљаде Срба није никад у животу уопште видео. Ту су Беч и Пешта, а нарочито Загреб, прокламовали колективну одговорност свих Срба за ово дело.

Шта више, Аустро-Угарска се дуго уздржавала да свој војни поход на Србију назове ратом; она је говорила о «казненој експедицији», и тек кад се ова војнички тако бедно свршила, тај је назив напуштен. Дакле, цео српски народ је имао да буде кажњен за дело једног човека или десетине младих, егзалтираних људи, у првом реду цела Србија са око четири милиона душа. И заиста је последње три године рата била сурово кажњена, а српски народ у Аустро-Угарској, нарочито у Босни, можда још горе. Колико је само народних вођа изгубило животе као таоци, ни криви ни дужни? Је ли то био школски пример колективне освете? И да ли су Срби у својој укупности били криви за убиство Франца Фердинанда? Нису ли Хрвати сто пута више криви за убиство Срба у њиховој криминалној држави?

Што је најважније, атентатори на аустријског престолонаследника били су «босанско-херцеговачки припадници», дакле грађани Двојне монархије, а казнена експедиција је била званично предвиђена против целокупног становништва друге државе, Србије. Зато што је атентатор по народности био Србин! Нико није ту казнену експедицију тако «заговарао» и тако окрутно вршио као баш Хрвати. Безброј доказа би се дао навести у том погледу. Довољно ће бити да се цитира загребачка «Хрватска» од 29. липња 1914, дакле одма сутрадан по атентату! Тамо стоји: «У нашем кругу, на нашем тијелу, налази се сва сила крпуша у сподоби Срба и Славосрба, који нам продају груду и море, а ето и краља убијају. С њима морамо једном за увијек

обрачунати и уништити их. То нек нам буде од данас циљ... Убојицо, име ти је Србин, проклето ти сјеме и племе, што га је вјетар натрунио по нашем хрватском тлу, да рађа злочин и злобу, сије неслогу и разбојнички пролијева крв».

У те дане маса је хрватска спонтано реагирала: Србе о врбе! (Ту им, разуме се, ништа не смета да себи ревиндицирају целу Босну и Херцеговину, која је на основу тога атентата и бескрајних српских жртава променила газду). И кад је рат почео, гдегод су могли денунцирали су и убијали Србе. И странци су се згражавали над прокламованом одговорношћу целокупног српског народа.

Између многих података о томе навешћемо неке које нам стоје на расположењу.

I.

Danzers Armeezeitung, званични орган војних кругова Аустрије, писао је 4. јула 1914. (свега неколико дана после атентата): «Треба се одмах обрачунати са Србијом, моралним огњиштем Атентата». (Ансел, [31], стр. 263). (Данцеров војни лист, основан 1896, излазио је недељно у Бечу. Редактор је био Карл Денцер, по коме је назив добио, али су за њим стајали најутицајнији војни кругови Аустрије, чијим је органом сматран. Имао је велики круг читалаца и преко њега се дознавало расположење војске).

Познати немачки лист Франкфуртер цајтунг саопштава извештај свога кореспондента из Сарајева у броју од 8. јула 1914: «Маса је напала у недељу 28. јуна прво хотел ‚Европу' Јефтановића, а затим његов стан. Описују се појединости, и онда стоји: «Што највише узрујава, то је уништење и отуђење смртне одеће чланова породице. Реликвије које су Србима тако драге цепају и пљују. Једном свецу на икони старој 300 година ископали су очи. Накит који вреди много хиљада нестао је. Преступници опљачкаше гардеробу и обукоше се на лицу места, остављајући своје прње» ([32]).

Огист Говен у једној својој књизи штампаној у Паризу 1915. ([33]) наводи своје белешке писане тих дана (1914) у Сарајеву. На стр. 65-66: «29 (јуна) произвеше се крупни нереди који се сутрадан окретоше у узбурканост. Банде

скитача из предграђа нападоше куће православних, опљачкаше покретности, пребише сопственике... Установило се методско пљачкање људи без савести... Заиста се радило о једном правом ‚погрому'. У Хрватској слични нереди опустошише многе градове...»

На страни 195, белешка од 2. јула из Сарајева: «Вести из Аустро-Угарске нису данас боље. Не само у Сарајеву и у Босни-Херцеговини, већ још и у Хрватској... бележе се изгреди почињени против српског становшшггва, жестоке манифестације против Србије... У том патолошком лудилу борбени католици надмећу се са Муслиманима. За онога ко познаје карактер Муслимана, ван сумње је да Мухамеданци Босне и Херцеговине не би се могли упустити на акте насиља против Православних сем уз саучесништво, ако не и наговарање извесних локалних власти».

У истој збирци својих чланака и својој студији пише Огист Говен ([33], стр. 70 и 197) да је за Сарајевски атентат «Германиа» (вероватно неки лист? JIMK) као узрочника означила «целу српску націју»: mettait en cause «la nationalite serbe tout entiere». Дакле и босанске бабе, чак и личке бабе, и деца српска, сви они који нису знали ни да постоји «надвојвода» Франц Фердинанд!

У расправи немачког историчара Георга Ханке о сукобу аустро-српском 1914. стоји дословно ово: «Немачки посланик у Београду је јула 1914. јавио у Берлин да за Атентат носи одговорност цело Српство (das gance Serbentum), народ и влада» ([34]).

Познати немачки писац Емил Лудвиг је казао у свом делу «Јули 14» ово: «Срџба и освета беху према Србима слободне; то мора према нацији да се испољи» ([35]).

Накнадно, у години 1917, Швајцарац др Виктор Куне ([66]) каже на стр. 11: «Одмах после атентата у Сарајеву, босанске и хрватске власти натераше становништво на пљачку и уништење српске имовине...» ([36]).

Херман Вендел у својој великој књизи «Борба Југословена за ослобођење и уједињење, 1925. ([37]), пише на стр. 698: «После убиства Франца Фердинанда одјекиваху Сарајево и Загреб од испада Хрвата против Срба;

пошто је хрватска странка Франкова дала паролу да српској змији мора да буде размрштена глава, у босанском главном граду разби једна руља која је патриотски беснела на вандалски начин српске школе, дућане, радионице и станове, док је полиција то посматрала смешком и опсадно стање је прогласила намерно доцкан...»

Познати српски публициста из Босне Војислав Богићевић издао је 1965. на хрватскм књигу која садржи нека писма или слична саопштења других лица о Сарајевском атентату.

Рудолф Цистлер, један од бранилаца оптужених приказује ток процеса и каже ([180], стр. 153), говорећи о Хрватима уклопљених у процес: Они су «знали да постоји официјелна тенденција приказати и судски утврдити атентат као искључиво српско дјело, као дјело српског народа u српске државе...»

II.

Многи писци који су се бавили питањем зачетника рата, нарочито немачки и аустријски, бацали су сву кривицу на Србе махом на цео Српски народ.

Тако понемчени Енглез, иначе одличан писац Хјустон Стјуарт Чамберлен (1855-1927), непоколебиви расиста писао је у почетку првог светског рата о кривицама за његово избијање, и том приликом казао ([38]), да се чуди како «Европа мирно посматра да се аустријски кнежеви и књегиње на свом сопственом земљишту убијају од Срба». Он доказује саучесништво других Срба сем атентатора, желећи да упозори на укупну кривицу целокупног Српства.

Теобалд фон Бетман-Холвег (1856-1921), немачки рајхсканцелар (председник владе 1909-1917), алудирао је такође на саучешће целог Српства, или бар целе Србије у Сарајевском атентату ([39], стр. 118).

Најжешћи је био гроф Франц Конрад фон Хецендорф (1852 -1925), начелник генералштаба Аустро-Угарске и један од највећих потстрекача рата. У својим недовршеним успоменама, говори много о Србији, која му је трн у оку. Тешко признаје, али ипак признаје њене победе (што смо изнели у

књизи «Срби у очима странаца»), али кривицу за рат одлучно пребацује Србима. Он говори о томе у IV огромном тому својих мемоара, који се односе на време од краја маја до краја септембра 1914. ([40]), често се осврће на «смрт принца» и на саму Србију.

Тако још у предговору (стр. 9) штампа подвучено (размакнутим словима): «Србија, најживљи и највише задахнут мржњом, непријатељ старе Монархије пре времена је запалила ватру» (Serbien, der rührigste und gehässogste Feind der alten Monarchie, entzündete vorzeitig den Brand).

На страни 16 говори о намерама престолонаследника Франца Фердинанда за обнову своје државе: «Верни синови АустроУгарске су се томе надали, непријатељи њени су се тога бојали. Србија предузе посао убице, да би непријатеље Аустро-Угарске ослободили тих брига».

На следећој страни ([40], стр. 17) Конрад фон Хецендорф доноси извештаје војних команданата из Загреба и Сарајева. Први каже «Атентатор је Босанац српске народности, изгледа студент у Београду». Други, фелдцајгмајстер Пођорек јавља да је «пуцао један српски средњошколац из непосредне близине». Њему, земаљском поглавару Босне и Херцеговине, незгодно је било јавити да је атентатор Босанац, он је просто «српски ђак». Генерал Конрад закључује: «Цела тежина удара стојала је јасно предамном, а такође и последице које је он морао да има. Убиство у Сарајеву закључило је ланац као задњи беочуг. То није било дело једног јединог фанатика, то је био посао добро организованог напада, то је била објава рата Србије Аустро-Угарској». Ове је речи подвукао сам маршал Конрад. Даље пише да се не могу не увидети тенденције српске владе итд. Страна 31: «Због тога а не као одмазда за убиство, морала је Аустро-Угарска да извуче мач из корица против Србије».

На страни 33 доноси извештај Пођорека од 20. јуна који почиње овако: «У Сарајеву су се догодиле демонстрације против Србије, али такође и Срба против католика, због чега је била потребна јача војна асистенција. И неке стране станице извештавају о изазивачком држању српског становништва и могућности нереда...» Дакле, за ово су Срби криви. Очигледно је Пођореку било тешко признати погроме Срба и тиме изазване немире.

Питање «изгреда против Срба» после Сарајевског атентата додирнуо је и познати панхрватски писац др Иво Пилар (под псеудонимом фон Сидланд) крајем првог светског рата и налази речи оправдања и симпатије за «изгреднике»: «католичке и муслиманске Хрвате». У хрватском преводу те књиге (ја сам имао и оригинал), изашлом у «НДХ» ([181], стр. 309): писац жигоше неправилно тумачење прогона Срба после Сарајевског атентата и бацање кривице на аустријске власти, па каже дословно: «Те људе, дакако, ни најмање не смета што су католички и муслимански Хрвати узпламтјели од биеса након уморства тако, да је влада мучила муку да Србе заштити од огорчених Хрвата. Они то просто приказују као да је ‚Аустрија нахуцкала олош пучанства на србске мученике' и ствар је тиме свршена. Еуропа им вјерује«.

Један Хрват, Виктор Новак, професор универзитета, у својој књизи «Magnum crimen» изашлој 1948. у Југославији, каже за изгреде после Видовдана 1914. на страни 21 да су се очитовали «у новинама, црквама, на процесијама, на зборовима, демонстрацијама и демолирањем, паљењима и уништавањем гдјегод би се нашло на српску имовину ([41]).

У листу «Ла Серби», који је излазио у Женеви за време првог светског рата, писао је уредник проф. Лаза Марковић ([42]): «Сав народ српски, у Србији u ван Србије, проглашен је био кривим u одмах се пришло извршењу». Tout le peuple serbe, en Serbie, et hors de Serbie, fut declare coupable et l'on proceda immediatement a l'execution.

III.

Поред странаца навели смо и два Хрвата и једног србијанског политичара који је уређивао и издавао један лист на француском језику. Од свих смо њих узели само понеку реченицу. Сад ћемо навести и неколико домаћих писаца из Босне и Херцеговине, очевидаца српских погрома.

Прво једног истакнутог муслиманског политичара и у заједничкој држави народног посланика, оно што је писао у Сарајеву јуна 1914. Преносимо то из књиге Мустафе Мулалића издате 1936. Тамо стоји (43, стр. 188):

«Сакиб Коркут говорећи о борби са Аустријом цитира у Конституанти пасусе из својих чланака писаних у време атентата и приређених демонстрација против Срба, које га национално карактеришу:

—Над Сарајевом и његовим котаром проглашен је неки преки суд и заведена је војничка управа, а против Србима су приређене страшне демонстрације, боље рекућ пустошења, ради којих ево и прихваћамо перо у руке. Схватљиви су нам изливи огорчења против директним, па и недужним саплеменицима атентатора, и не можемо замерити огорченим духовима што у часу екстазе не могоше разликовати злочинца од њихових саплеменика. Ну не можемо прешутјети поступка оних, што навалише на приватну својину појединаца и заборавише се тако и толико, да оскрнавише чак и светињу кућњег прага. То је вандализам и варварство, које се неда ничим испричати, и ми га осуђујемо нарочито стога, што се у руљи ових разбијача налазио и добар постотак муслимана, па макар и из најнижих слојева. Приватна својина мора сваком муслиману бити света и неприкосновена и навала на туђу својину — ма била та навала слична и паљењу спахијских сијена, жита и чардака, — није и не може бити ништа друго, неголи директно и грубо гажење исламских прописа. Ми се стога ограђујемо проти непромишљеном и неисламском поступку ових разбијача и осјећамо својом дужношћу замолити сву браћу муслимане да се убудуће сваком приликом сустегну од ових испада. То нас само понижује».

(Поводом овога написа тражила је аустријска власт да се Коркут и ћирилица избаце из редакције «Мизбаха», али је Реис -ул-улема Чаушевић на тражење одговорио: «Ја се од слова до слова солидаришем са писцем и изјављујем да ја носим пуну одговорност, јер сам му ја давао такве налоге да пише).

У приказу свога Мостара и његове Српске православне општине ([44] стр. 109) проф. Влада Ћоровић говори такође о одјеку Сарајевског атентата у свом крају. Ту стоји: «Рушења српских радња и домова, разбијање и пљачкање ствари, пребијање и мрцварење људи, затварање и убијање трајало је данима и месецима. У Мостару су се демонстрације организовале два пута; најпре сутри дан по атентату, а после за време мобилизације. Ове су биле веома опаке и понављале су се за три дана, 14-16 јула. Демонстранти су чак

напали, сем српских школа, и саму цркву и митрополију. Како су те демонстрације морале бити бездушне, види се најбоље по том, што се мостарски бискуп, фра Алојзије Мишић, осетио побуђен да 19. јула изда посебно пастирско писмо у коме каже да је ‚ојађен у души сазнао за недела која су неки људи, заборавивши на своје хришћанске дужности извели ‚поганским и управо дивљим начином’, и која је он морао да осуди».

Тај исти мостарски бискуп је и у другом светском рату осудио безакоња и злочине својих верника у Херцеговини, али није ниједног свештеника (редовника) — убицу лишио чина.

Даље износи Ћоровић за Херцеговину исто што важи за Босну: «Српске школе затворене су, по наредби земаљске владе 13. октобра 1914. а сва српска друштва без разлике распуштена су или им је био забрањен рад... Ћирилица је била забрањена исто тако, и општина је, по наредби од 27. априла 1916. морала да скида натписе са основних школа, израђене у том писму».

«Крај патњама дошао је 2. новембра 1918, када је српска војска, са победничким заставама, донела давно жељену слободу и на обале Неретве. Тешко болесни песник Мостара закликтао је тада с одушевљењем које је било израз свих: ‚Хвала ти, Србијо лепа’».

Прегледао сам и огромну књигу Владимира Дедијера «Сарајево 1914» ([45]), али нисам нашао ни слова о погромима над Србима као последици Атентата. Изгледа да га то није интересовало, јер није спадало у његов југословенско-комунистички концепт. Уопште је та књига, рађена од човека српског порекла, негација Српства, срам и научни и национални. Овде засад нећу више о њој да говорим. Доста је рећи да је Дедијер, син ваљаног Србина доцента Београдског универзитета и мајке дворске даме Карађорђевића дворски биограф Јосипа Броза из Кумровца!

IV.

Ове патње Срба после Атентата нашле су одјека и у «лепој књижевности», у белетристици. Тако у најбољем делу наше прозне литературе, у романсираној хроници Иве Андрића «На Дрини ћуприја»

посвећени су последњи одељци књиге (XXII-XIV) Видовдану 1914. и његовом следству.

Најпре описује он традиционалну прославу Видовдана на Мезалину код Вишеграда. Онда стиже вест о Атентату, следују напади на Србе итд. Пустићемо писца да он говори о започетку акције против Срба ([46], стр. 353). Пренећемо само једну страну, али препоручујемо читаоцима да ту књигу, најлепше благо наше прозне књижевности, у целини прочитају, а нарочито овај крај. Иво Андрић пише:

«Сутрадан се прочуло да су Владо Марић, Гласинчанин и још неки младићи пребегли у Србију. Сви остали су у овој узаврелој котлини, као у клопци. Са сваким даном осетно се згушњавала над касабом атмосфера опасности и претње. А онда се, једног од последњих дана месеца јула, проломи ту на граници олуја која ће се с временом проширити на цео свет и постати судбином толиких земаља и градова, па и овога моста на Дрини.

У касаби је тек тада отпочела права хајка на Србе и све што је са њима у вези. Људи се поделили на прогоњене и на оне који гоне. Она гладна животиња која живи у човеку и не сме да се појави док се не уклоне препреке добрих обичаја и закона, сад је ослобођена. Знак је дат, препреке су уклоњене. Као што се често у људској повесници дешава, пређутно су допуштени насиље и пљачка, па и убијање, под условом да се врше у име виших интереса, под утврђеним паролама, над ограниченим бројем људи, одређеног имена и убеђења. Човек чиста духа и отворених очију, који је тада живео, могао је да види како се врши то чудо и како се цело једно друштво преображава у једном дану. За неколико тренутака збрисана је чаршија која је почивала на вековној традицији, у којој је увек било и притајене мржње, и суревњивости и верске нетрпељивости и освештаних грубости и свирепства али и чојства и мерхамета, и осећања које је све те зле нагоне и грубе навике држало у сношљивим границама и, на крају, мирило их и подвргавало општим интересима заједничког живота. Људи који су четрдесет година водили реч у чаршији нестали су преко ноћи, као да су сви одједном помрли заједно са навикама, схватањима и установама које су они оличавали.

Већ сутрадан после објаве рата Србији почела је по вароши да крстари чета шуцкора. Та чета, која је наоружана на брзу руку, требало да помаже властима у гоњењу Срба, била је састављена од Цигана, пијаница и других беспосличара, углавном људи који су одавно у завади са добрим друштвом и у сукобу са законом».

Андрић описује патње Срба, њихове жалбе властима, али котарски претстојник је био «Сабљак, родом из Хрватске» који ни најмање није Србе узео у заштиту, већ им напротив све пребацивао. Интересантно је и ово: у целој књизи Андрићевој нема помена о ма ком Хрвату, већ о овом Сабљаку који помаже гоњење Срба. Сад и бољи Турци решавају да ли да прићу шуцкорима, три Србина се јавно вешају, један цалкелнер по имену Густав моли да он буде џелат над Србима, јер му је то обећано итд. Један мали одломак српских патња у самом једном крају Србије око Вишеграда.

Стравично је то што Андрић описује, али ипак није милионски део од онога што су после 23. године и више радили Хрвати у својој првој држави после Свенимира, у «НДХ».

V.

Сарајевски атентат је био дело појединаца. Мада га је, можда, српски народ одобравао, он није имао ни најмање кривице за сам догађај. То је питање данас доста расправљено, па је чак и комунистички режим данашње Југославије пропагирао испитивање о Атентату, настојећи да га прикаже опште југословенским, што је урадио корисник свих фондова Владимир Дедијер ([45]). Али ево један приказ са претреса од незаинтересованог очевидца, који ћемо пренети јер је измакао тобоже комплетној библиографији Дедијера.

У аустријском веома луксузном и полузваничном часопису «Аустријски преглед», који је излазио сваких 15 дана, писала је 1. децембра 1914. своје утиске са процеса Милена Праиндлисбергер (несумњиво нека похрваћена Немица) ([47]).

Каже да се многи кају шта су урадили, да жале до чега је дошло, па онда наставља: «Сем једнога кога треба издвојити, сем Гавирла Принципа. Једва

се може и уочити у јату осталих, тако је мали и слабашан. Дугуљасто лице, које није никад било младо, никад лепо, неприродно озбиљан, затворен. Око сивих очију, пуних израза, дубоке сене. Непокретно он седи сатима и сатима, одговара мирно и шкрто, са тихим, мало опорим гласом. Он тражи реч само ако нађе повод да изјави да је он сам био иницијатор атентата на Франца Фердинанда, да је оно што је учинио било потребно и добро, иако он жали што је убио херцогињу од Хсенберга место да погоди земаљског поглавара Пођорека, и да остали оптужени сносе малу или чак никакву кривицу. Он је заправо хтео да отстрани веома даровитог човека, пуног воље, вођу ратничке струје против Србије, непријатеља Словенства, и једновремено је хтео да се свети за неправду учињену своме народу, као што је распуштање српских културних и хуманитарних друштава и осиромашење босанских сељака...»

Ове тачкице ставља сама списатељка. Као да не сме више да каже. Говори после о његовом животу пре Атентата. Поред мржње не може да сакрије изразе поштовања према истинском херојy.

8) Страни писци признају постојање колективне одговорности у последњем рату

Нашли смо цитираних више странаца који без околишења прокламују колективну одговрност за дела почињена у последњем рату, у првом реду Немаца, по некима међу њима изречно и Хрвата. Прво ћемо навести писце који су злочинства у последњем рату књижили на терет немачког народа.

I.

Према забелешкама Косте Ст. Павловића о својим разговорима са Слободаном Јовановићем, овај му је у пролеће 1944, кад рат још није био завршен, саопштио садржај предавања једног угледног Француза у Лондону. Ево како то објављује Коста Ст. Павловић ([49]):

Данас је у Француском институту говорио Марен (Louis Marin). Успео је да утекне из Француске. Јовановић, који је био на предавању, каже ми да је Марен одлично говорио...» Најзад је говорио да немачки народ мора одговарати за све што је Хитлер учинио, јер је пре Хитлера био Виљем, пре Виљема Бизмарк а пре Бизмарка Фридрих Велики. Марен је објашњавао да

су се у Француској немачки грађани понашали горе од немачких војника, а да су из Немачке у Француску евакуисана немачка деца била гора и од окупационих трупа. Према томе, цео се немачки народ дуго мора држати под стегом».

Међу лицима која су ми највише замерила уопштавање хрватске одговорности, нарочито се истицао Радоје Л. Кнежевић, професор. Њему сам углавном и одговарао на Видовдан у Канади. Он се на тај говор осврнуо у «Поруци» за септембар 1958.

После, међутим, у истом листу за децембар 1958. ([50]), г. Кнежевић даје једну исцрпну студију и у аднотацији осврће се уопште на страдање Јевреја у последњем рату. Наводи цифре које о томе круже (јер, статистичари то знају: праве цифре није могуће добити), а онда цитира сир Џона Симпсона из предговора књиге Малколма Прудфута о европским избеглицама. Тај сир Џон, према преводу самог Кнежевића казао је дословно: «Мада је тај злочин замислио и организовао мозак ненормалног Хитлера, немачки народ као целина не може да умакне од одговорности. То је садашња влада Западне Немачке увидела и пристала је да исправи оно што се исправити да, одредивши већу новчану своту влади Израиља. Али мрљу не може да спере поток злата».

Па то је то, што сам и ја тврдио у односу на Хрвате. Код њих чак није ни идеја потекла од саме једне личности (можда првобитна од Анте Старчевића, «оца домовине»), већ од огромног дела народа хрватскога, а примљена је била такорећи без зазора од целог хрватског народа. Нека се изнесу имена оних који су то осуђивали: у Немачкој их је било прилично, иако казне за то нису биле мање него у «НДХ».

У сваком случају, ако се прима колективна одговорност Немаца, прима се и идеја колективне одговорности уопште. Она је могућа, она постоји, њу признају светски ауторитети. Могла би да се оспори ин конкрето, у питању Хрвата. Али ни Кнежевић, ни Богумил Вошњак и остали не оспоравају њу само код нас, него уопште, ин апстрактно.

Став др Богумила Вошњака нашао сам на више места, специјално у једном броју «Хрватског гласа» у Канади за 1959 ([51]). Др Вошњак је

несумњиво био наклоњен Србима кроз цео живот, али је он био фанатични присташа Југославије, који је увиђао да Словенија не може да егзистира ван Југославије. Зато он осуђује све што би спречавало обнову Југославије. Ево овде главних делова његовог писма «Хрватском гласу» да би читаоци то и сами запазили. Тамо стоји у критици лица који против Хрвата пишу, осврћући се највише на моје писање иако ме лично не спомиње:

«.. .Имаду један аргуменат, који још живи, а чини огромну штету. То је онај колективне одговорности Хрвата за усташке злочине. Аргумент колективне одговорности је у својој језгри тоталитаристичан те не би смио да буде покренут у једном демократском друштву. У осталом, цијела теорија о истребљивању Срба је само дјеломице домаћег поријетла. Да се имају истријебити они елементи, које се жели уништити, да не би били на штету извјесном поретку, то је геноцид, хитлеровског је поријетла, поријетла једног режима, који си био ставио у задаћу систематско и перверзно убијање Жидова и свију других елемената, који су били сматрани као штетни супериорној германској раси. Тако је у Хрватској пао под нож не само Србин него и Жидов. Напртити Хрватима као народу ово неописиво зло није само страшно неправедно, већ и у исто вријеме и неистинито, а у још већој мјери штетно заједници, која треба да постоји. Не смијемо заборавити, да су стајали становити људи под хипнозом цјелокупног нацистичког пропагандног апарата. Нацистички отровни микроби били су импортирани из Њемачке...»

Хрватски народ је била обухватила тзв. «колективна психопатологија», како такође гласи једна научна грана настала следством проучавања догађаја у последњем рату. О томе је говорио Давид Астор из лондонског «Обсервера» на крају Конгреса Америчког јеврејског комитета. «Нема још довољно испитивања о емоционалним поремећајима који би могли да обухвате један цео народ», казао је Астор. «Друштво, а не индивидуа, почиње гепоцид. Ајхман, то је у најгорем случају индивидуалан убица, док му друштво не одобри или чак не нареди. У овом случају би чак сасвим обични људи били спремни на све...»([53]).

Злочини над масама почињени су увек од маса и са пристанком односно сагласношћу, донекле активним саучешћем још већих маса. Покушај

уништења једног народа може само да се врши од другог целог народа (односно по његовом мандату, у његово име, за његов атар).

9) Немци признају своју колективну одговорност за геноциде у другом светском рату

Целокупни немачки народ није ни издалека толико колективно крив за убиства Јевреја у Немачкој и окупираним земљама као што је крив хрватски народ за убиства Срба у својој криминалној држави. Немци су то могли још лакше пребацити на нацисте и вермахт. Али су они били господа и признали су своју општу кривицу. Интересантно је да то признаје чак неуједињена Немачка, другим речима један њен, иако повећи, фрагмент, једна држава на чијем се челу налазе саме жртве нацистичког режима. Па они не истичу себе као жртве већ као кривце.

Ми имамо низ података о томе, али је довољно неколико њих употребити. Једни су били саопштени и у првом издању књиге. Други, са датумом од 1962. и даље, овде се први пут објављују. Већина је из новина, па у првом издању су биле само на српском означене новине које су их садржавале (у тексту). Сад ћемо настојати да накнадно дамо прецизне цитате на крају књиге, где је то могуће (у првом издању били су расути по тексту).

I.

Тако је јавила немачка Пресагентура 27. септембра 1951. ово ([54]). «Савезни канцелар Аденауер је саопштио Бундестагу (парламенту) у Бону владину изјаву о њеној готовости да, заједно са представницима Јевејства и државе Израел, пронађе решење материјалног обештећења за страдања Јевреја у време националсоцијализма. Једно такво решење ће олакшати пут духовног очишћења od бескрајњих патњи. Немачка савезна влада је дубоко прожета уверењем, да дух праве човечности мора опет да постане жив и плодан. Овом духу служити пуном снагом, то сматра савезна влада као најотменију дужност немачког народа».

То је увод Владине декларације. Не можемо из ње све преносити. Само још трећи став: «Савезна влада и са њом огромна већина немачког народа свесни су неизмерне патње која је настала према Јевејима у Немачкој и

окупираним пределима у време национал-социјализма. Немачки народ се у својој претежној већини гнушао над почињеним злочинима и није у њима учествовао. Било је у време национал-социјализма много њих који су, уз сопствену опасност, показали својим јеврејским суграђанима готовост за помоћ било из религиозних разлога, из питања савести, због стида. Али су у име немачког народа почињени неизрециви злочини, који обавезују па моралне иф материјалне репарације...» ([55]).

У Бундестагу су све партије, са највећим одушевљењем, примиле владину декларацију. Првокласни говорници и партијске вође су се јавили за реч и похвалили владин предлог. У име Хришћанско-демократске уније казао је фракцијски председник Хајнрих фон Брентано да «мера поштовања која се приказује јеврејским суграђанима одговара мери поштовања коју човек сам себи дугује». На то су сви посланици устали са места «из саосећања за јеврејске жртве» ([55]).

Израелска влада је преко посланства у Лондону дала одговор на ову декларацију Бонске владе и казала изос.: «Изгледа да немачка савезна влада признаје без икаквог ограничења неизрециве злочине извршене у име немачког народа, а тиме и обавезу за моралну и материјалну реституцију на индивидуалној и колективној бази...» ([56]).

Годину дана доцније, 10. септембра 1952. је потписан у Луксембургу споразум између државног канцелара Аденауера и министра спољних послова Израела Моше Шарета о репарацијама које је Немачка вољна да исплати Израелу. Том приликом је Шарет казао да ће «уништење Јевреја од стране националсоцијалистичког режима остати отворена рана у успомени јеврејског народа, и да се не може замислити откуп милиона недужно убијених. Ако се ипак данас немачка савезна влада обавезала на допринос обештећења једног дела Јеврејима начињене материјалне штете, то ова репарација, добровољно предузета, представља историјску далекосежност и прецеденат...» ([57]).

И у својим Мемоарима, које је издао кад је предао власт, Конрад Аденауер описује Споразум о накнади штете Јеврејима. (У немачком језику се не каже «накнада штете», већ се употребљава један назив који је немогуће

превести. Каже се «видергутмахунг» — у Литератури је то, на немачком језику означено — а то би се буквално превело «опет учинити добро». Српски је немогуће оперисати таквим изразима. Могло би се рећи исправљање неправде, али је једанстрани, интернационални израз погоднији: рестаурација).

Ја немам при себи саму књигу Аденауерових Мемоара, већ извадак респективног дела у «Ноје цирхер цајтунгу» за 14. октобар 1966., али је ту текст дат без измене, скоро аутентичан (нису то југословенске комунистичке новине, које шарају туђ текст са «редакторовим», као напр., у Мемоарима ђенерала Симовића!).

У тим Мемоарима Аденауера у књизи која се односи на 1953-1955, стоји ([58]):

«Један од најцрњих капитела је прогон Јевреја од национал-социјалиста у времену које лежи иза нас. Ови су прво у Немачкој прогонили и после побили Немце који су били јеврејског порекла иако нису имали ништа против њих доказано, иако су и наши јеврејски суграђани играли истакнуту улогу у нашем духовном животу; прогонили су и убијали људе и жене, децу и старце, богате и сиромахе. По наступу другог светског рата продужили су национал-социалисти ужасно дело уништења Јевреја и у другим земљама које су немачке трупе биле освојиле. Јевреји су бежали ако им је било могуће, али већини није бег успео. Ништа није осрамотило немачко име и у толикој мери повукло презир других народа као ово уништење Јевреја.

Нису сви Немци криви за ове злочине, многи су тек доцније о томе дознали, али су националсоцијалистички вође деловали, како они изјавише, у име немачког народа. Кад је дошло до пропасти Немачке, Немце је окружило море мржње, страха и презира.

Немачки народ је потпуно признао своју дужност исправљања неправде. Али како то да учини? Мртви нису могли да оживе и јади нису могли бити начињени непостојећим.

Кад сам ја, 1949, постао савезни канцелар, ја сам гледао у уређењу односа између нас и Јевреја као једну од својих најважнијих задаћа. Наша добра

воља је могла да се искаже пре свега у материјалној помоћи. Али смо ми морали при томе да избегавамо утисак као да би се пружањем материјалних добара могао да се наш грех за све што је учињено сматра испаштањем. То (пружање материјалних добара) могло је да буде само спољни знак нашег настојања да неправду исправимо...»

Аденауер износи сад историјат преговарања и до тада извршених аката покајања. 27. септембра 1951. он је изјавио «да је готов да са представницима Израела и јеврејског светског савеза поведе преговоре о исправљању неправде и накнаде штете настале у националносоцијалистичком режиму». Пристао је на састанак са Нахумом Голдманом као представником обе организације. И даље стоји дословно:

«Др Голдман ми одговори да јеврејски народ не може никад да заборави оно што му је у време национал-социјализма учињено са немачке стране. Накнада штете од стране Немачке може да се изврши у форми добродушног геста, који ће мање у својој материјалној вредности а више у свом симболичном значају моћи да се оцени. Ја сам изречно признао моралну одговорност немачког народа за отстрањење неправде u изјавио да ја сматрам као часну дужност немачког народа учинити све што је могуће да би се неправда начињена Јеврејима могла да исправи».

То је исто канцелар поновио у писму упућеном др Голдману у Лондон 6. децембра 1951. Аденауер наводи даље покрете разних група у Израелу да се никаква новчана помоћ од Немачке не прими, јер то не може да исправи неправде начињене Јеврејима.

II.

Поводом Ајхмановог процеса у Јерусалиму ово се питање поново претресало у немачкој јавности.

Тако је, пре самог процеса, Синод Евангелистичке цркве у Немачкој дао крајем фебруара 1961. једну Декларацију у којој изос. стоји ([59]):

«Ми не смемо, с обзиром на злочин за који ми као народ сносимо одговорност, да затворимо очи и уши. Сви преживели Немци који су сами живели у доба грозота уништења Јевреја као лица која могу да цене шта се

догађа (не као малолетници ЛМК), па чак и они који су својим јеврејским суграђанима помагали у њиховој беди, морају пред Богом да признају да су постали сукривци услед недостатка будне љубави готове на жртве...

Због тога ми хоћемо да се ставимо пред Божји суд и да признамо нашу равнодушност, или страх, или чак саучешће у злочинима као наш удео кривице. Ми хоћемо један другога да храбримо да исповедимо нашу сукривњу и свим срцем верујемо да ћемо у Божјем опроштају наћи слободу и живот. Ако при томе увидимо да извршена кривица вапије и за земаљском казном, биће многи готов да се стави пред судију...»

Три дана пред почетак процеса Адолфу Ајхману, почетком априла 1961, неколико немачких водећих новина је хтело да истакне «историјску и моралну кривицу немачког народа за уништење јеврејства». Тако је писао католичко-конзервативни лист «Рајнише меркур» у Келну и још казао: «Непојмљивим срамотним делима се Адолф Ајхман, заједно са својим неваљалим друговима од министра до чувара концентрационог логора, за сва времена постарао да увек кад се спомене јеврејски народ падне мисао на немачки народ, у чије су име срамотна дела извршена. Он је нама свима, па чак и невиним годиштима до 30, која данас чине половину становништва, обесио један невидљиви ‚орден крви', који ми морамо да носимо, без обзира на лично учешће у делу, исто онако као што нека поштена породица пати због срамоте једног злочина из њене средине» ([60]).

Кад је Ајхманов процес започео, говорио је градоначелник Берлина Вили Брант и, како јавља немачка Пресагентура од 16. априла 1961, казао изос.: «Ако ће се процес често сматрати непријатним, то Немци не смеју да се боје светске осуде. Сваки Немац свестан одговорности мора да се срами за оно што се у осрамаћеном имену Немачке збило за време Хитлерово...» ([61]).

Ш.

Поред материјалне накнаде штете Израелу, која се пење на милијарде, Немци подижу о свом трошку порушене синагоге у земљи, при чему говоре први представници Немачке. И при другим приредбама они узимају реч да осуде злочине начињене у име Немства и да изразе свој стид. Да наведемо два-три примера, која је садржавало и прво издање ове књижице. Пошто у

њему није било Литературе на крају дела, нисмо за све податке могли наћи накнадно новински оригинал. Али је то махом био «Ноје цирхер цајтунг» и то од следећег дана када је изјава пала или кад се догађај десио.

Марта 1960. састали су се у Штутгарту, главном граду некадашње краљевине Виртенберг, многи одлични Немци и претресали су тему «Јевреји у нашој средини». Виши владин саветник др Руст, који је заступао министра вера, први је започео дискусију и указао на потребу да се «свим педагошким средствима настоји улити страхопоштовање према живима да се не би никад више поновило оно што се Јевејима десило у име немачког народа».

Јунак и карактер, др Руст, не баца кривицу на «шачицу нациста», као што чине наши Југословени са «шачицом усташа», већ признаје да је то учињено «у име немачког народа». Самим тим, одговорност за ова недела пада на сам тај народ, на његов народ, па чак и на самог говорника.

Немачка званична агентура разгласила је 3. децембра 1961. из Вормса овај извештај:

«Најстарија синагога Немачке, која потиче из 11 века посвећена је у недељу, пошто је сасвим обновљена. Она је била разрушена у тзв. Кристалној ноћи, 9. новембра 1938, кад и све остале јеврејске богомоље од нациста. При свечаности посвећења говорио је вицеканцелар Ерхард о жалости и сраму, које немачки народ осећа још 23 године после рушења јеврјеских богомоља. Поново саграђена синагога у Вормсу треба будућим генерацијама да даје обавештење како бедни могу да буду људи који не поштују Божји закон. Ерхард је уверавао да Немци неће престати да даље раде на обнављању храмова u свега што је од немачких руку, злоупотребом немачког имена, покварено. Злочини пак против живота, душе, духа и добара јеврејских грађана никад не могу бити надокнађени...»

Ето, то је казао вицеканцелар (подпредседник Министарског савета) Немачке савезне републике и будући канцелар (министар-председник). Он је признао отворено кривицу целог немачког народа, у име чије су ови злочини почињени.

Хрвати никад нису кадри да тако нешто ураде, да смогну толико моралне снаге и куражи. Они остају при својим злочинима, као што сам ја више пута писао. Они их свакодневно потврђују.

IV.

Савезни канцелар Лудвиг Ерхард, који је наследио Аденауера, на својој првој конференцији за штампу одржаној 3. децембра 1963, казао је ([62]) да он не сматра погодним моментом за васпостављање дипломатских односа са Израелом, али зато «однос Немачке према Израелу биће опредељен покушајем највише могућих остваривања да би се немачка кривица према јеврејском народу компензирала...»

Хајнрих Либке, председник Савезне републике Немачке, одржао је један значајан говор у Берген-Белзену 25. априла 1965, поводом двадесетогодишњице ослобођења преживелих у концентрационом лагеру ([63]). Он је том приликом казао: «Оно што се догодило, то се није догодило по наредби, не ни по знању и вољи немачког народа — али ипак у наше име. Ко ћути, ко се против овог срамоћења његовог имена не заштити са свом одлучношћу, он мора дозволити да се његово ћутање тумачи погрешно...»

Либке је том приликом казао и ово: «Нико не чини услуге Немцима који га уверавају да треба једном учинити крај са призивањем утвара из времена страшне прошлости. Не призивамо ми утваре већ оне нас призивају и ми немамо снаге да се од њиховог проклетства извучемо...» Поводом жеља да се све то преда забораву и престане са процесима, председник Републике Либке је казао: «При том се не види да нам забашуривање истина није донело поверење других у нашу искреност и поштење, као ни наше ћутање или потискивање успомена. Само тиме што смо ми нашом политиком доказивали да озбиљно имамо намеру да према нашим снагама и у границама могућности исправимо грехе за неправду почињену у име немачког народа (подвлачење је у оригиналу), наишли смо поново на поверење у свету. Нема грубљег извртања истине него што је тврдња да ми Немци тиме своје гњездо прљамо. Углед Немачке ће претрпети штету ако не би готовост за самоочишћење била делом доказана...» ([63]).

После пет година је други, нови председник Немачке савезне републике на истом месту примио за немачки народ, кога недвосмислено заступа, одговорност за почињене злочине у другом светском рату.

Париски «Л' Монд» априла 1970. доноси вест о церемонији којом је обележена 25-годишњица ослобађања логора ужаса у Берген Белсен у Доњој Саксонској. Том приликом одржао је узбудљив и храбар говор председник Немачке републике, Густав Хајнман, који је између осталог рекао:

«Немачка носи одговорност за све што се десило у концеитрационим логорима. Берген Белзен, Дахау, Аушвиц, Терезијен-штат, Матхаузен, Симрек, нису ништа изгубили од ужаса 25 година после рата... Нечовечност злочина и убистава, почињена у овим логорима носиће још дуго жиг јединствености у историји. Ништа их не може ублажити, и они се не смеју никако бацити у заборав».

Београдска «Политика» од 14. априла 1970. донела је сасвим кратак извадак из тог говора, такав да не може да дође до апликације на наше прилике! Хрватско-комунистичка владајућа клика Југославије не да да сенка падне на Хрвате.

V.

У првој недељи августа 1966. одржан је у Бриселу, Белгија, «Јеврејски светски конгрес», после 30-годишње појаве (први Конгрес одржан 1936. у Женеви, поводом првих антијеврејских мера у Немачкој). Овај Конгрес у Бриселу, претресао је први пут после рата «проблем који је за већину Немаца табу: однос између јеврејског и немачког народа». Том приликом су се од стране Немаца чула два истакнута представника: Еуген Герстенмајер, тада председник Парламента (Бундестага) и проф. Голо Ман, историчар, син чувеног књижевника Томаса Мана ([64])

Еуген Герстенмајер је изост. казао ([64]): «Данас нема Немачке која би своју прошлост савладала, али постоји Немачка која се ње стиди и која се зарекла да јој се тако нешто никад више не деси». Говорећи о корену антисемитског расположења, председник Герстенмајер је казао: «Ово лудило је имало

корена. Мора се (тај корен) оголити, да би се ишчупао...» Он се такође јако буни против тога да Немци нерадо слушају о продесима ратних злочинаца.

У другом извештају ([65]) понављају се речи Герсенмајера да Хитлерова расна мржња није била марота једне полуделе клике злочинаца, већ је имала корење које је требало искоренити.

Гого Ман је дао главни део свога говора познатом циришком недељнику «Ди Велтвохе» која га је ин екстензо пренела ([66]). Голо Ман не сматра да је катастрофа била неминовна и да се могло Хитлеру супротставити. То «чини немачку націју не мање одговорном а водеће личности націје, као индустрију, армију, универзитете, бирократију, судство чини не мање презреним... » «И кад свуд унаоколо нестадоше јеврејски суседи, мало се код народа могло да нађе самилости и срама, мало презира и врло много равнодушности».

У свом предавању је говорио Голо Ман о «колективном сраму» за почињена злодела ([66])), али се боји да тај срам није «тако много колективањ. На крају Ман понавља са посебним нагласком почетне речи: «Ко је у тридесетим и четрдесетим годинама провео као Немац, он у своју націју не може више да се поузда, он не може више да се поузда ни у демократију нити у коју другу државну форму, не може да се поузда у човека уопште... Он ће, без обзира на бригу о противном, остати на дну душе жалостан док не умре...»

Познати савремени немачки књижевник и историчар Голо Ман описао је почетком 1968., говорећи о немачкој емигрантској књижевности за време другог светског рата ([67]) свој повратак у Немачку,овим речима: «Није то било неко раздрагано весеље (јубел), мада сам се и ја, као и многи други Немци, осећао ослобођен. То је био, у срцу повратника, само стид: стид због неизрецивих злочина које је његова сопствена нација скривила, стид u због освете која нас је постигла...»

VI.

Удружење правника СР Немачке дискутовало је у рану јесен 1966. проблем одговорности за злочине Немаца у току рата. Ту су споменути многи

процеси вођени по томе и та је ствар јуристе интересовала. Чула су се разна мишљења ([68]).

Тако је комисија експерата, именована у пролеће, истакла да «саодговорност друштва за почињене злочине не сме довести до тога да се (у судовима) покаже неоправдана благост». Проф. Ернст Фризенхан, председник Удружења, нагласио је да «с обзиром на круг од преко стотине хиљада учесника није изводљиво кривично гоњење до последњег преступника».

Том приликом су претресана онако темељно како Немци умеју питања «стања нужде изазваног заповешћу (старијег)» и «неспознаје неправде», што су најчешће оптужени износили у своју корист. Комисија је стала на гледиште да «националсоцијалистичка свест о послању и партијска идеологија не искључују свест о неправди!» Комисија је даље стала на гледиште да «судови неправо и често признају оптуженим правно стање нужде» јер «поред најопсежнијих истраживања није до данас било могуће утврдити иједан случај да би неки припадник SS или полиције био изложен животној опасности зато што је одбио да убија људе...»

Сви су говорници осудили споро вођење процеса, смањење казни због превеликог временског размака од почињеног дела до суђења, о простом «ексцезивном учиниоцу», о застарелости дела итд. Немачки правници нису хтели ни у чему да нађу погодовање нацистичким зверствима, што хрватски правници на очиглед нас стално чине.

VII.

И црквене власти у Немачкој, обе велике цркве (и протестантска и католичка) осудиле су злочине Немаца над Јеврејима. Нису се оне од ових злочина просто дистанцирале, већ су их преузеле уз покајање и испаштање. Ево, сасвим хратко, неколико примера.

Евангелистичка црква Немачке је крајем 1965. издала један меморандум о прогнаним. Презес цркве Шарф дао је једну изјаву новинарима, баш по повратку са пута по Истоку (углавном Пољској). Он ставља у први план

појединачну кривицу, али у извештају стоји ([72]): «Шарф је ипак указао на то да и Библија говори о саодговорности народа за радње својих власти. Зато треба да и немачки народ саодговара за неправо почињено у његово име и његовом снагом...»

Католички архиепископ Келна, кардинал Јозеф Фрингс написао је поводом «Недеље братства» одржане почетком марта 1967. једно пастирско писмо у коме је казао ([69]):

«Наши јеврјески суграђани патили су најстрашније под диктатуром. Најмање шест милиона Јевреја, међу њима милиои деце, убијени су на најбруталнији начин. Да су се нашле хиљаде комплица, који су били готови да ђавољи план једног човека остваре, који је одбацио од себе ове обавезе, остаће неизбрисива срамота немачког народа». Он је тражио од верника да те недеље моле Бога «за отклањање неправде које су учињене према јеврејским сународницима...»

За Густава Хајнемана, садашњег председника СР Немачке, јављају да је веома активан протестант. У једном извештају стоји ([73]):

На састанку чланова Савета евангелистичке цркве у Немачкој и делегације Светског савета цркава у октобру 1945. он је био један од оних који су потписали изјаву којом су немачке цркве исповедиле своју кривицу «што нису сведочиле храбрије, нису се молиле побожније, нису веровале радосније и нису волеле искреније» под националсоцијалистичким режимом.

И за неправде учињене Пољацима чују се у Немачкој у компентентним круговима, изјаве признања, молбе за опроштај, готовост за жртве. Ево два интересантна примера из црквених кргова.

На Бамбершком дану католика изведеном 16. јула 1966, у закључној Изјави може се читати ([70]):

«Следујући заповести Господа и у храбром осећању одговорности, пољски католици су одважношћу својих епископа тражили опроштај за неизмерну неправду која је у име немачког народа начињена пољском народу, а такође дали опроштај за неправде учињене Немцима (од Пољака)».

У резолуцији се Немци залажу за признање «националних права егзистенције пољског народа».

Скоро две године доцније, почетком марта 1968. тзв. «Бенсбершки круг» католичких лаика (прозват према једном градићу близу Келна) издао је један меморандум о помирењу Немаца и Пољака ([71]). Ту се изос. говори о «одговорности целог немачког народа (подвучено у листу) за све што је у његово име извршено за време нациста. У њој лежи такође да Немци сем накнаде штете и индивидуалне компензације морају на себе примити и политичке губитке (њихова подвлачења), при чему губитци територија нису искључени...»

Не само да Немци подижу порушене синагоге (и то не Савез, већ локалне организације), него они подижу чак и порушене цркве од немачког вермахта у неким државама. Тако је нпр. при рестаурацији катедрале у Ковентри, Енглеска, учествовала једна група младих хришћана из Немачке као «Акција знак покајања». У њој је било највише зидара и тесара. (Податак је узет из швајцарских новина од 18. априла 1961. године).

Бесплатно су дали своју снагу за обнављање цркве порушене од немачких бомби, дакле цркве порушене случајно. А Хрвати не дају ни паре за рестаурацију цркава које су сами систематски, плански, у име хрватског народа и у његову корист порушили. Ма ни симболично један долар нико не даје (писано раније, пре 1963)!

VIII.

Да ово није само наше гледиште, позваћемо се на још неке српске писце. У «Американском Србобрану" од 12. децембра 1952. пише Адам Прибићевић чланак под насловом «Брђани и Равничари», у чијем почетку каже:

«Да је немачки народ великим духом народ, показао је својом искреном вољом да исправи неправду учињену Јеврејима, па чак и на своју штету. Немци би могли мирне душе рећи:

—Шта се тиче немачког народа што је Хитлер убио у Немачкој преко 180,444 Јевреја? Он је убио и на десетине хиљада Немаца. За то није имао овлашћење од немачког народа, који му је дао само 37%, кад их је највише

имао. Немачки народ изгубио је, због његове лудости, целе чисто немачке покрајине, милионе побијених и осакаћених војника и грађана у бомбардованим градовима, цели големи и дивни немачки градови сравњени су са земљом.

Али, Немци нису се понели тако. Они су храбар народ, па су примили на се одговорност и за недела мањине свога народа и дали Јеврејима задовољштину.

До сад је исплаћено немачким Јеврејима директно 150 милиона долара оштете и, за две године, исплатиће се остало. Израелу даће се 822 милиона долара робе. За сваки дан, проведен у затвору или логору, исплатиће се 1,20 долар. Спрема се акција да се дају стипендије за 500 студената из Израела на немачким школама. Велика организација «Мир са Израелом» купи фонд за сађење маслина у Израелу. Студенти у Берлину, Хамбургу, Франкфурту иступају против пропагирања антисемитизма. У Штутгарту демонстрирају против филма, увредљивог за Јевреје. Иако сада има Јевреја само 24.000, а од тога избеглица из Пољске 8.000, Јевреји имају у Парламенту 3 посланика, 1 потпредседника Врх. Суда, 1 ректора Универзитета и 1 секретара моћних Трејд Јунија.

Арапи прете бојкотом немачкој трговини, да дели Немачка Израелу оштету, али Немци не одустају od моралне обавезе. Велики су народ, а велик је само онај ко има храбрости да призна своје грешке. Ипак су криви што се међу њима родила и толико маха добила убилачка доктрина нациста...»

После Адам Прибићевић чини упоређење са Хрватима који ништа нису учинили да сперу љагу са себе.

И Бран. Мемедовић је писао у «Гласу канадских Срба» од 28. новембра 1957. ово:

«Немачка влада почела је да зида велики Јеврејски дом у 3. Берлину, у искреној жељи и нади да ће то дело помоћи да се избрише срам «Кристалне ноћи», када су нацисти запалили главну синагогу у Немачкој, чиме је почео прогон Јевреја.

Овај гест немачке нације може се само похвалити. Тим примером могли би се користити и Хрвати, који су са Србима у тзв. НДХ поступали још горе него Немци према Јеврејима.

А напослетку, пошто су Хрвати увек сматрали Немце културним народом, нека се бар донекле угледају на њих. Факат је да сада нису у могућности да подигну порушене српске цркве и манастире, али су у стању да се извину српском народу и да признају своје грехове.

То је најмање што се од једног културног народа може очекивати».

У органу Српске патријаршије «Православље» била је саопштена изјава председника СР Немачке Густава Хајнемана о заједничкој одговорности Немаца за почињене злочине у последњем рату. Саошптавајући то, Душан Иванчевић је писао ([74]):

«.. .Иако цела Немачка није учествовала уХитлеровим ратним злочинима, ипак Председник републике каже да (цела) Немачка «сноси одговорност» за Хитлерове ратне злочине. То је поштена реч! — Сличне изјаве дају не само политички људи, него и књижевници и писци, обични грађани, као и представници верских заједница. Посебно доносимо дирљиву изјаву монахиња евангелистичког манастира у Дармштату у Западној Немачкој.

Други би се извлачили од одговорности тврдњом да је уз ратне злочинце била незнатна мањина народа, можда само «шака нациста», али Немци се не служе тим средствима. Поштено кажу: Сви одговарамо, иако сви нисмо чинили зла дела нити у њима учествовали!

Немци и не покушавају да злочине нациста оправдају неким измишљеним кривицама својих жртава, а још мање покушавају да спомињу шта је њима који народ можда учинио нешто зла у прошлим ратовима, или чак у средњем веку, па да се каже: враћали су мило за драго! И у том погледу поштено изјављују: Криви смо и одговарамо и за оно што нисмо ми учинили, али су учинили наши људи, наша војска и наша државна власт. Иако су главни ратни злочинци кажњени одмах по свршетку рата, иако немачки судови још увек кажњавају ратне злочинце који се открију, ипак поред свих тих кажњавања Председник републике каже: «... нечовештва, злочини и убиства

у концентрационим логорима не могу и не смеју да се забораве». Председник републике не само што од пострадалих народа не тражи да своја страдања више не спомињу, него напротив, он у име целе Немачке нације одлучно изјављује да се велики злочини над невиним жртвама никада не могу и не смеју да забораве...»

IX.

Забележен је чак случај преузимања колективне одговорности Немаца за убиства у Крагујевцу октобра 1941, али нешто слично од Хрвата није забележено. Ево шта о Крагујевцу саопштава у листу «Православље» Душан Иванчевић ([75]):

«У Дармштату у Савезној Републици Немачкој постоји евангелистички женски манастир посвећен Св. Богородици. У том манастиру има данас око сто монахиња и искушеница, које с највећим одушевљењем раде на примени Христове науке у свакидашњем животу...

У штампарији ових монахиња штампају се молитвене књиге на српском језику и ћирилицом. Сестре овог манастира донеле су своје дарове пострадалом народу Босанске Крајине и све то предале епископу Андреју, да он подели народу у селима испод Козаре.

Две сестре овог манастира одржале су 1969. у згради српске Патријаршије предавање о свом манастиру и свом раду и биле су поздрављене веома срдачним одобравањем од стране свих слушалада.

Потом су сестре посетиле Крагујевац и на гробове невино пострадалих Срба положиле венац са натписом на српском језику и ћирилицом: «Смилуј нам се Боже u избави нас од крвнога греха’. Испод тога: ‚У дубоком стиду и великом болу сећамо се свих оних жртава, које су овде од немачке руке тако ужасно страдале u погинуле’. И потпис: ‚Евангелистичке Маријине сестре из Дармштата (Немачка) 23. XI. 1969’.

О. Јован Нихолић, свештеник у Загребу, који је о оввј дирљивој изјави покајања и туге писао у ‚Веснику’, каже: ‚Ове сестре, иако особно немају никакве везе са страшним злочинима (1941), преузимају на себе колективну

одговорност свога народа и траже опроштај у дубокој хришћанској смиреності'».

X.

Овај одељак смо започели са изјавама покајања првог послератног савезног канцелара Немачке Конрада Аденауера. Изнели смо и изразе његових наследника (била су свега двојица: Ерхард и Кизингер), а желимо да завршимо са гестом последњег, четвртог по реду, садашњег канцелара Вилхелма Бранта. Његово клечање пред гетоом у Варшави, које се десило ових дана (кад је одељак ове књиге био завршен), нагони нас да се вратимо на изјаве покајања најмеродавнијих претстаника слободно изабраних од немачког народа.

Но прво једна изјава канцелара Бранта на састанку са претставницима «Демократске немачке републике Немачке" (познате као Источна Немачка).

При првом састанку на врху органа две подељене Немачке, у Ерфурту 19. марта 1970, казао је савезни канцелар Вили Брант у одговору на поздрав председника владе «Демократске републике Немачке», ово:

«После мало недеља проћи ће 25 година откако је националсоцијалистичка владавина насиља завршила са сломом Немачког рајха. Тај догађај нас све који овде за столом седимо повезује ма шта нас иначе делило. Свет је испуњен ужасом о неделима извршеним у немачко име, о рушењима која су учињена. За ова дела сви смо ми одговорни (подвучено у оригиналном тексту) ма куд нас иначе судбина разбацила. Ова одговорност, коју нам је наметнуо свет са добрим темељем (пуним правом), она је један од узрока данашњег стања у Немачкој» (мисли јамачно на подељену Немачку, ЛМК).

Почетком децембра 1970. канцелар Брант се налазио у Пољској, где је признао де факто граничну линију Немаца и Пољака Одра-Најсе. Том приликом је посетио и Варшаву, и 8. децембра 1970. спектакуларно клечао пред спомеником жртава варшавских Јевреја. Интересантно је да он то није учинио пред жртвама самих Пољака, који су такође масовно масакрирани у Варшави, већ пред Јевејима. Ево шта о томе саопштава најбољи швајцарски и европски лист ([76]):

«Слика која је доминирала извештајима из Варшаве последња два дана, није било потписивање пакта владиних шефова у палати Радцивил, већ канцелар који клечи на степеницама споменика Гетоа. Овај гест, ван протокола, на месту које је више од ма ког другог било скопчано са Хитлеровом политиком истребљења, морало је многим посматрачима телевизије и читаоцима листова да иде под кожу (?) и он је морао да понова потсети колико у случају немачко-пољског зближења играју улогу тамне године најновије историје...»

Клечање савезног канцелара Бранта испред варшавског гетоа произвело је сензацију у целом свету. Нико то не сматра као позу већ, сходно карактеру канцелара, то је био израз кајања у име целог немачког народа, кога је он доиста репрезентовао. У Белгији је тај догађај унет у школске књиге и мора да се претставља на часовима историје. Министар просвете Дибоа тражио је да се школама шаље слика канцелара који клечи да би се раздала ученицима ([77]).

10) Став Јевреја према накнадном немачком држању

Ужасни злочини над Јеврејима не могу се, сасвим разумљиво, никад ни поништити ни надокнадити. Било је Јевреја врло много, и врло утицајних, који су били против ма каквог помирења са народом убица, против ма каквог обештећења итд. Но напослетку је надвладао разум и интерес. Нова држава Израел патила је од оскудице новца и капитала. Немци су нудили огромне суме, ако се не варам око три милијарде марака. Они су то чинили у време кад сама немачка привреда није још била довољно развијена, кад бар трећина Немаца није имала свој стан, кад ни своје избеглице, немачке, нису још биле сасвим интегриране.

Дискусије по том питању обештећења жртава јеврејских била је велика и у самом Израелу и у целом слободном свету. У самој Немачкој није било опонената мада се радило о енормним сумама. Немци су били свесни својих неправда и хтели су колико-толико да их репарирају.

Било би врло интересантно изнети детаљније ставове Јевреја и у њиховој земљи и у иностранству, али то не дозвољава простор књиге, а и сама дискусија би се расула. То нас све интересира само као аналогија. Да су

Јевреји жигосали Немце и истицали њихове злочине ми то знамо. Пикантно је и за нас инструктивно навести признања Немаца о својој кривици. Што се става Јевреја тиче, изнећемо мишљење само једног, али репрезентативног који није био претставник државе Израела. Усто, гледиште је доста свеже и ново.

У познатом циришком недељнику «Светска недеља», у броју од 30. септембра 1966. дао је «неспорни претседник читавог јеврејског народа» Нахум Голдман један чланак под насловом «Немачко-јеврејска коегзистенција» ([78]), у коме је изос. писао: «Да Немци неће више ништа да знају о срамним делима нациста, то је људски разумљиво, али неприхватљиво и психолошки и морално. Само у пуном познавању злочина, чак у вољи то примити као спознају и савладати, може Немачка да иде кроз катарзу кроз коју мора да прође, да би могла да прекине дефинитивно са срамним периодом нацистичког режима, не само у својој конституцији и својој данашњој демократији, већ и у несвесним дубинама своје народне свести...»

У почетку говори о «јединственом злочину који је немачки народ извршио за време нациста према јеврејском народу» nicht zu reden von dem eigenartigen Verbrechen, dass das deutsche Volk in der Naziperiode am jüdischen Volk begangen hat. Сасвим правилно формулисаше: нечувен злочин, који је извршио немачки народ над јеврејским народом.

Нахум Голдман је 1970. издао своју Аутобиографију најпре на немачком ([79]), онда на енглеском ([80]). Она је приказана у «Новом циришком листу» ([81]). Ту се Голдман подробно бави питањем материјалних рекомпензација и каже дословно: «Једва има примера за то да се нађе једна држава која би преузела одговорност за злочине једне неорганизоване националне групе и да у великој мери изврши накнаду штете...» Несумњиво има право Голдман: код нас би ствар била много простија и не тако чудновата, хрватска држава би плаћала за злочине исте државе.

11) Став других народа према својим злочинима у последњем рату

По обиму и начину извршења специјално су падали у очи немачки злочини последњег рата, нарочито покушаји геноцида актуелно Јевреја, а

виртуелно свих словенских народа постепено. («Редослед» не знамо, али верујемо: да су Немци победили прво би покушали сасвим елиминирати Чехе, већим делом исељењем у Сибир, затим Пољаке, онда Словенце итд. Срби би сасвим доцније дошли на ред. Докле би оставили на миру своје јатаке Хрвате, Словаке и Украјинце, не знамо.)

По начину извршења геноцидних злочина, Хрвати носе рекорд далеко испред Немаца. Нико им раван није, нико им се примаћи не може. Разуме се хрватско-комунистичка врхушка Југославије не да да се о томе говори: она је прихватила начело «појео вук магарца».

Међутим, било је савезника Немаца који су чинили сличне, мада далеко мање злочине од самих Немаца и од њихових у злочинству превазишлих Хрвата. Како се они сад накнадно држе?

Мора се признати да таквих аката покајања као код Немаца нема. Свакако, није ни било злочина таквих, као што рекосмо.

Италијани практично нису чинили сличне зулуме, они су, напротив, спасавали и Јевреје од Немаца и Србе од Хрвата. О Јапанцима ће бити овде речи. Сви други народи вршили су акте које личе на геноцид само према Србима а врхушка антисрпска на челу Југославије не да да се они спомену. То су Бугари, који су се овога рата далеко хуманије држали него првог светског рата, то су Мађари, то су Арнаути.

Од Арнаута не дознах ни једну реч кајања (мада је било међу њима и витешких аката спасења и штедње деце и малолетних). Бугарима је, као и Арбанасима, режим све опростио: Бугарима чак и ратну оштету која је имала Србији да припадне. Зато они и не покушавају да се правдају. Ипак ће у следећем одељку да се изнесе бар један усамљен глас Бугара који пребацују себи злочине над Србима, а у последњем одељку биће више речи о кајању Мађара. Ради упоређења са хрватским злочинима и њиховом упорном ћутању, што практично значи накнадном одобравању, добро би било изнети детаљно држање свих других нација. Само то прелази обим ове књиге, па ћемо се задржати једино на неким карактеристичним појавама.

Овде ћемо, као што смо наговестили, посебно рећи неколико речи о једном великом гесту Јапанаца. Они нису вршили геноцид, па не дају ни накнаду за то. Али су они одлучили били, још пре више година, да се целокупна њихова имовина у иностранству (а она није била мала) подели савезничким војницима који су били заробљени од Јапанаца и ту «изложени неправедним оштринама». То је одредила једна либерална и социјалистичка влада која се просто могла да десолидарише са ранијим «империјалистима». Али је јапански народ, вођен од самураја, увек био господствен. Он зна да ће се на овај начин многе ране извидати и многе замерке ућутати.

Што се тиче Словака, који су били према Чесима у сличном положају као Хрвати према Србима може се рећи да није било уопште никаквих злочина словачких и да им кајање није било потребно. (Било је издаје државе, али у то питање не улазим, чак сматрам да сваки народ има право да изда државу с којом се не слаже, али не да чини злочине.) О Словацима је писао ту скоро бивши шеф промиџбе «НДХ» Матија Ковачић ([187], стр. 92) следеће: «Успут желим напоменути, да су се Словаци оног хисторијског као и наредних дана управо витешки понијели према Чесима, који су у Словачкој имали у рукама све најважније позиције. Колико се сјећам, само један Чех платио је главом».

Ето каква је разлика између Хрвата и Словака по самом њиховом претстављању!

12) На нас примењени нови примери колективне одговорности

Навешћемо два-три примера где се пледира за колективну одговорност за дела над нама почињена мада не увек у правцу који књига заступа (да се односи на Хрвате). Аналогије су више него очигледне.

I.

У једном броју «Политике» од априла 1970. замера се Бугарима садашњи став у приказивању њихове улоге у рату и износи како су то раније они сами друкчије просуђивали. Тамо стоји ([82]):

У издању предузећа Бугарске радничке партије (комуниста), у Софији је 1946. године објављена обимна књига од преко 650 страна. Била је то књига Васила Коларова с његовим чланцима емитованим из Москве од 2. септембра

1941. до 17. септембра 1944. године, под насловом «Против хитлеризма и његових бугарских слугу». У предговору се истиче да је сваки од тих чланака прегледао и редиговао Георги Димитров. Тамо између осталога стоји:

»Софијски фашисти као да схватају страшну одговорност коју стављају на Бугарску својим неделима према српском народу... У првом светском рату, ондашња владајућа Фердинандова банда ,својим злочинствима над мирним српским живљем изложила је порузи име бугарског народа и на његова плећа свалила огромне репарације и обештећења. Али, сама је избегла орговорност. Нека фашистичка булумента која по налогу Хитлера врши злочинства у Србији, не очјекује исти ,ксмет' (судбину)».

II.

Читаоци ће се немало зачудити када чују да је и сам диктатор Југославије прогласио кривим један цео народ за злочине учињене над нама. Не, истина, хрватски, него немачки народ, али је аналогија потпуна. Ево шта је казао Јосип Броз 27. јула 1955, «на свечаном митингу у Карловцу поводом прославе дана устанка Хрватске»: «Њемачка је ,она бивша, фашистичка, разумије се, ратовала овдје код нас пушком и ножем. Цијели њемачки народ одговара за то, јер неко мора бити одговоран за оно што је код нас порушено. То треба да буде учињено са њемачке стране, и зато нека тамо не мисле, да ћемо ми одустати од својих минималних захтјева».

Ето, то је дословно казао сам «Тито» и принудио Немачку да плати неке репарације, које су све пошле у Хрватску (специјално на Ријеку). Он је изречно казао да је «цијели њемачки народ» одговоран за штете и жртве које су у Југославији почињене за време последњег рата од стране «фашистичке Њемачке». Садашња је крива за ону.

Ми смо у првој књизи збирке утврдили и разграничили немачке од хрватских злочина. Овде је довољно рећи да су Хрвати колективно сто пута више одговорни за своја зверства него Немци за њихова и, ако игде ова тврдња Јосипа Броза може да нађе примену, наћи ће је код својих сународника Хрвата.

Не само да је комунистички режим Југославије, преко свога маршала, ставио свим Немцима на терет злочине немачког вермахта, па сад покушава чак да им стави на терет и очите злочине Хрвата (логор у Јасеновцу), већ је он прогласио домаће Швабе као колективно одговорне за злочине окупатора и све их одреда протерао из земље. А они су далеко мање били криви и од Мађара а камо ли од Хрвата.

Но главно је да је ту колективна кривица декларисана и примењена без суда и без давања могућности правдања.

III.

И председник САД, пок. Рузвелт, такође је сматрао да су сви Хрвати криви за недела извршена за време рата према Србима и Јевејима. Јер је рекао да Хрвате треба ставити под старатељство (в. одељак 22 ове књиге). Он је сматрао да треба казнити цео хрватски народ, кога је несумњиво сматрао одговорним.

Француско-швајцарски публициста Жан Исар, који се за време рата задржавао у Југославији, писао је изос.: «Ако би се покушао разумети овај колективни злочин, не остаје него једно објашњење: предумишљај да се потпуно истреби становништво које је било одлучно да увек чува своју посебност и које би сутра могло да пружи руку према браћи у Србији, са верношћу која се ослања на пакт који се не може издати, на пакт крви...

Једно нормално биће неће никад акцептирати ове злочине. То је један типичан пример жељене перверзности, унапред смишљене да би се, помоћу терора, постигао одређени резултат: уништење целе једне популације» ([83]).

У време кад је Исар то писао није постојала реч геноцид.

IV.

«Американски Србобран» је септембра 1953. донео у два наставка чланак потписан са Др. Р. К., а са насловом «Католичка штампа и злочини Павелићевих Хрвата над Српским народом», и са поднасловом «У одбрани догме о папској непогрешивости, чини се одговорним за усташке злочине цео

хрватски народ као колективна личност». Писац је познати српски публициста и професор на једном америчком универзитету др Раде Кораћ.

Он наводи писање два англосаксонска часописа: «Лондон Таблет» и «Католички Свет» (London Tablet and Catholic World), а непосредно књигу: John Sheerin, Tito and the Cardinals, p. 401- 405.

Имајући у виду првенствено одбрану Степинца, «Католички свет» је навео прво како су Срби терорисали Хрвате у својој »полицијској држави» (првој Југославији), па онда: «На несрећу», продужава овај часопис, «Хрвати су одбили да забораве прошлост и почели су са масакром стотина хиљада Срба... Укратко, ови злочини су били злочини хрватског иарода, вођеног од Анте Павелића, и Степинац је чинио све што је могао да их обустави».

Мало даље пише др Кораћ:

«Овај став «Католичког Света» није остао без одговора. Г. Иван Вучићевић из Сан Франциска, вероватно амерички Хрват, упутио је писмо овом часопису које је објављено у броју од октобра 1953. (в. 178 стр. II). Он одаје признање часопису што је изнео «истину» о збивањима у Југославији, али налази «да је потребно да се разјасне извесне тврдње (statements) у односу на одговорност хрватског народа за злочине против «хришћанских Срба...»

Уредник «Католичког света» одговорио је г. Вучићевићу, немилосрдно и кратко: «Нирнберг није решио проблем ‚колективне кривице' немачког народа, нити ја тврдим да су сви Хрвати индивидуално криви због злочина почињених од Павелићевог режима. Међутим, ми можемо да кажемо да један пород, као колективна личност, јесте одговоран због прихватања једне владе и злочина почињених у његово име». Коментаришући о убијањима православних Срба, «Лондон таблет» каже: «Ово су биле одговорности хрватског народ а, али ако је био и један човек који је чинио све могуће да их (злочине — пр. др Р. К.) обустави... то је био надбискуп Степинац («Лондон таблет» јануар 10, 1953, стр. 26)». Толико уредник Ивану. Дакле, и овај енглески часопис, који ужива високу репутацију међу католичким светом, сматра да је цео хрватски народ одговоран за усташке злочине, сем Степинца,

јединог човека који је био против злочина, ради чега је умесна његова промоција у кардинала...»

V.

У познатом немачком часопису «Југоисточна Европа» где се научно третирају сва збивања у државама те области, у последњем броју 1967 ([52]), где се говори о националном питању Југославије, стоји да се чак у самом комунистичком друштву «Хрватима ставља на терет, да су они криви за слом ‚старе Југославије' и да су пропустили да се опру фашистичкој хрватској држави основаној 1941, као и прогонима Срба од стране усташа». Писац сматра да то означује «неку врсту хрватске колективне одговорности».

13) Мађари признају и осуђују своје злочипе над Србима

У швајцарској водећој штампи третирано је и питање злочина које су Мађари починили над Србима у Новом Саду прве године рата. Специјално се тим бавио најбољи швајцарски лист «Ноје цирхер цајтунг» у дописима својих сарадника крајем јуна и почетком јула 1961.

Том приликом им је пребачено да су код познате «рације у Новом Саду» (почетком 1942) убили недужних 700 Јевреја и 30.000 Срба. Тако бар директно каже неколико дописника.

Дошли су одговори са стране мађарских удружења и пријатеља Мађара. Многи су прекоре приказали као неистините или надуване, али овај из Новог Сада нису.

Тако у броју поменутог листа од 7. јула 1961. пише један Мађар: «.. .Како се може прећутати да су масовна убиства почињена у Новом Саду под изговором «Рација против партизана» извршена на основу самовољне заповести двојице нацистичких генерала Циднера и Грашија — оба немачког порекла — и да је Хорти, кад су га парламентарци упозорили на догађаје, сместа наредио ислеђење. То се свршило тиме да је он председнику Министарског савета Бардошију одузео поверење иако је Бардоши тек накнадно извештен о догађајима; он је ставио под суд генерале Циднера и Грашија, као и потпуковника Золдија; ови су после помоћу Немаца избегли у Немачку. Калајева влада је после платила оштету реликтима жртава. То је

можда једини случај да је једна ратујућа страна још 1943. ставила под суд своје ратне злочинце и покушала да почињене кривице рекомензира...»

У истом броју истог листа дали су заједнички одговор Циришко удружење Мађара, Мађарско студентско удружење Цирих, Хришћанска заједница мађарских радника, у коме је изос. стајало: «Новосадски масакр извршен приликом једне акције чишћења против партизана је жалосна чињеница које се сваки пристојни Мађар — а таквих није било мало — стидео. Но генерали и пуковници који су за то били криви, осуђени су доцније од мађарског ратног суда на смрт, о чему у писму од 30. јуна нема ни помена...»

А у том писму објављеном у броју од 30. јуна (једном од бројева тога дана, јер лист излази три пута на дан) стојало је између осталога: «Не треба заборавити да је 22. јануара 1942, кога је дана регуларна мађарска армија у Новом Саду, у граду Југославије везане ‚вечним пријатељством' са Мађарском, масакрирала под најгрознијим околностима 3.700 лица. Ако се одбију 700 Јевреја, било је ипак још 3.000 Срба».

Тај став се налази у допису једне даме која сама за себе каже да је Мађарица и да се 14 година налази у Швајцарској. Није немогуће да је и мађарска Јеврејка: тек, она одлично зна прилике тамо и велику је главобољу задала претставницима мађарске емиграције.

Ова се брани како зна и уме, али злочине над Србима не негира. Напротив, жали их отворено. Да ли искрено, то је друго питање. И ово смо све изнели да се види каква разлика у просуђивању злочина свих других народа света и — Хрвата. Само се ови својих злочина не стиде, само их они не признају, само се они њима поносе!

И са тим народом тражи се још вечна заједница живота!

Све ово горе наведено био је један мој чланак у неком америчко-српском листу, не знам којем (сачувао сам копију, али не исечак листа, што није ни потребно јер је састав мој). После сам читао у штампи из земље да је у Мађарској приказиван филм о тзв. «новосадској рацији», а то је убиство хиљаде невиних Срба. То је велики гест Мађара, коме дугујемо захвалност.

Нисам нотирао ближе податке о томе, али је то лако верифицирати. У сваком случају, Мађари се стиде тих дела, не поричу их, не пребацују кривицу на Србе, желе да им Срби опросте.

14) Изузетна и ретка признања Хрвата своје одговорности

Хрвати врло ретко дозвољавају да се питање њихових недела износи на видело и јавно расправља, а камо ли да они себе осуђују. Но има и таквих примера, веома изузетних али зато симптоматичних. Неке ћемо навести овде да читаоци ове књиге Хрвати увиде да она није плод уображења и уопштења, да писац није сасвим усамљен, већ да се често налази у за њих одличном друштву.

Ево неколико таквих примера.

I.

Један дирљив, управо самурајско-витешки гест је учинио председник Сената краљевине Југославије и потомак једне од најспиритуалнијих породица Хрватске др Желимир Мажуранић, који је исто и скоро истовремено као и мађарски министар спољних послова Пал Телеки извршио самоубиство. Овај што је Мађарска постала вероломник, онај (Мажуранић) да спере љагу над хрватским народом. Ево шта о томе пише један од најбољих савремених хрватских публициста и есејиста Јосип Хорват ([84]): «Апокалиптичка тмина све је застирала, сред ње је блеснула експлозија бестијалности. Започело је масакрирање Срба и Жидова, конструирани су посебни ножеви за клање људи а коњачке су колоне јуриле Кордуном, Покупљем и Ликом уз пратњу појединаца у свећеничким хаљинама који су бодрили неодлучне: ‚Коњи, ја ћу те одријешити... Тада је, Желимир Мажуранић, син Владимиров, унук Иванов... починио харикири обавијестивши писмима уски круг знанаца да полази у смрт, ‚јер не може поднијети срамоту нанесену хрватском имену’».

Саопштавајући то, Јосип Хорват додаје: «Протест је промашен, готово нитко није за њ сазнао». То он пише у есеју о проф. Винку Кришковићу, за кога такође тврди да је ужасно на њега деловала пракса тадашњих управљача Хрватске. Хорват пише (локо цитато):

«Кришковић се на те гласе хватао за главу, на слеђеном лицу јављала му се гримаса гнушања и бола, једино је могао механички понављати: ‚Стид ме је, осрамотили смо се за вјечна времена’!»

И Кришковић каже да су се сви Хрвати осрамотили, па и он, као што и Жилимир Мажуранић иде у смрт јер је целом хрватском имену, тј. хрватском народу нанесена неоперива љага.

II.

Позната је ствар да је истакнути хрватски политичар из Сплита др Првослав Гризогоно написао и послао надбискупу Степинцу једно писмо пуно очаја за време самог другог светског рата, односно у првој његовој години, кад су свирепости Хрвата кулминирале. Он га је послао из Београда мада је експортовано из Земуна, јер иначе не би никад стигло. Судбину нико не зна. Изгледа да је Степинац ћутао, није одговарао.

Ево само два-три става с краја Меморандума (писма) дра Гризогона, који потврђују нашу тезу. Они гласе:

«.. .Ужас ових недјела запрепастио је и Њемце и Италијане. Они су фотографисали огроман број ових покоља. Њемци говоре да су Хрвати ово радили за вријеме Тридесетгодишњег рата и да од тога доба у Њемачкој постоји изрека: ‚Сачувај нас Боже куге, глади и Хрвата’. И сријемски Њемци презиру нас ради тога и поступају са Србима човјечно. Италијани су фотографисали посуду са 3.500 српских очију, те једног усташу окићеног са огрлицом од нанизаних српских очију и једног који је дошао у Дубровник опасан са два реда српских језика...

Написао сам Вам ово писмо да спасем своју душу, а Вама остављам да тражите и нађете пута за спасење своје душе.

Један од оних који је прво човјек и хришћанин, па онда добар Хрват.

Земун, 8. фебруара 1942. г. Др. Гризогоно”.

Пишући о Горану Ковачићу, В. Симић наводи и једну изјаву Владимира Назора, из које се такође може извести његов страх и његово оправдање за

колективну одговорност Хрвата. Огшсујући живот у Загребу прве године рата, Симић пише ([85]):

Некадашњи Горанов лекар и пријатељ др Кузма Томашић сећа се тих дана и тог тешког времена: «У вријеме окупације често смо Горан и ја шетали према Цмроку, а недељом смо обично одлазили у стан старог Јурја Гашпарца гдје смо се налазили с другим пријатељима и знанцима. Тада су почели долазити и људи из покрајине и ту смо чули прва причања о покољима и мучењима. Нетко нам је описао како су у једном селу крај Карловца усташе пробили дланове ухваћеним Србима и тако их нанизали на жицу. На све нас је ужасно дјеловало. У Горану је почела сазревати одлука да оде у партизане. Једнога дана љети 1942, Горан ме је упитао: ‚Што мислиш, да ли би Назор пошао са мном?' Испричао сам му што ми је Назор једном рекао: ‚Ако не реагирамо на ове догађаје, Хрвати ће нестати (мислио је морално). Мене је само страх да ћу овдје умријети и да ће ме сахранити с великом помпом, а ја нећу моћи доказати да нисам припадао њима'. Тако је говорио Назор». (Влатко Павлетић, «Горан»).

III.

Несумњиво је дао најеклатантније, најдирљивије и најхришћанскије признање одговорности Хрвата за убијање Срба у последњем рату бањалучки католички бискуп монсињор Алфред Пихлер. (Мада је он несумњиво страног порекла — немачког или чешког — он је похрваћен и говорио је као легитимни представник хрватског клира). Он је у својој посланици на Божић 1963, евоцирајући жеље папе Павла VI за узајамном љубављу Хришћана, казао и ово: «И ми бисмо, драга браћо, на овај благдан љубави требали рећи нешто слично. Управо у овој земљи су у прошлом рату многа наша браћа православне вјере погинула што су православни. Они који су их убијали имали су у џепу католички крсни лист. Звали су се католици. И ти кршћани убијали су друге људе, такођер кршћане зато што нису Хрвати и католици. Ми болно признајемо сву страшну заблуду тих залуталих људи и молимо браћу православне вјере да нам опросте као што је Крист на крижу опростио свима. Уједно и ми опраштамо свима ако су нас можда мрзили или неправду учинили. Данас пред колијевком Исуса Криста нека се избришу сви дугови и нека завлада љубав...»

То су речи и признања и покајања. Али је то усамљени глас једног човека и једног првосвештеника хрватског. Остали и данас ћуте, а њихови фратри воде и даље политику мржње, зазора и затора Срба.

(Срби веома често цитирају и изјаву бискупа мостарског фра Алојзија Мишића, који је 1941, најстрашније осудио беснила Хрвата своје епархије, али је додао да то отежава конверзију православних. Нити ту има аката покајања нити предузимања колективне одговорности; зато ову изјаву не саопштавамо овде, али ћемо је — Боже здравља — саопштити на другом месту.)

IV.

Међу емигрантима хрватским ретко ћете наћи знаке кајања за почињене злочине над Србима. Далеко више има их таквих који жале да акција уништења Срба није успела, Навешћемо оне који ипак у тим актима назиру срамоту за све Хрвате, за цео хрватски народ.

Тако, «Глас канадских Срба» (од 19. X. 1967) доноси под насловом «Хрват помаже изградњу српске цркве» писмо Мирка Ђурковечког којим он јавља да шаље 50 долара као прилог градњи цркве у Босанској Градишки. У писму се, поред осталога, каже: «Мени је особито мило, као Хрвату и сину Босанске Крајине, да се градњом цркве у Босанској Градишки, макар и једним малим дијелом, затрпава онај ужасан понор, који су изроди хрватског народа и вјерне слуге њемачке солдатеске, између српског и хрватског народа, својим ужасним и у повијести беспримјерним злочинима ископали».

Иако жели да бар један део одговорности пребаци на Немце, Ђурковечки куражно и поштено тврди за «изроде хрватског народа» да су учинили злочине без примера у свету! Хвала му и на томе!

Истакнути хрватски јавни радник др Бранко М. Пешељ, сада у емиграцији, послао је париском часопису «Хрватска ревија» једно писмо и ова га је објавила у свесци 1-61, 1966, у септембру исте године. Ту се осврће он на напад неког ранијег усташког «дужносника» на себе и каже како он и његово друштво «још и данас пјевају исту пјесму коју су пјевали између

1941. и 1945, а која је не само упропастила државу коју су створили, него је тешко осрамотила име и част хрватског народа».

Даље пише, кад би дошло до нечег сличног, каже др Пешељ: «Вјеројатно је да би се онда и опет нашао нетко тко би након свега тога завапио ‚криви смо сви јер смо хтјели своју државу'. Мислим да нас данас има много који не желимо бити криви за такове авантуре, као што нисмо били криви ни за политику која је довела до 1941. и до страшних посљедида, које су наступиле као резултат те безглаве политике...»

Из претходне реченице је очигледно да др Пешељ сматра цео хрватски народ морално одговорним за злочине у тој накази која се звала «НДХ», а у последњем цитату изузима појединце, а целину очигледно и сад сматра одговорном.

Орган умерених (југословенски оријентисаних) Хрвата «Хрватска зора», која излази у Минхену, у једном од својих првих бројева осврнула се на антисрпско писање Ивана Оршанића ([120]), па и на његово правдање хрватских злочина у Југославији (свакако Срба, мада у листу то не пише). Лист му одговара:

«.. „По научно супериорној' логици проф. Оршанића, један од ‚идејних, особних и организаторних носилаца свих балкансвих злочина' био је и најкултурнији Хрват јасеновачке епохе, онај Желимир Мажуранић, који се је згадио над дивљаштвима што су их чинили Хрвати, у име хрватства, па си је пререзао гркљан и пошао на други свијет, да не буде живи свједок невиђеног злочина што су га почињали поживинчени Хрвати! (Нека је слава овом културном, нажалост заборављеном Хрвату, припаднику једне од ријетких патрицијских хрватских породица!)».

V.

Нешто мало података што је допрло из земље.

Хрватски политички експонент у земљи др Стипе Шувар осврнуо се једном на кукања другог политичког посленика дра Шиме Ђодана (оба су несумњиво Далматинци) о запостављању и експлоатацији Хрватске у данашњој Југославији!?). Пребацујући дру Ђодану «хрватски малограђански

национализам» ([86]) др Шувар је писао да је тај национализам «вјечно инзистирао на разграничења, а кад му се под скутом европског фашизма пружила могућност да та разграничења спроведе, продао је без трунке стида нашу хрватску јадранску обалу и у исто вријеме пребјегао геноциду над српским народом у Хрватској и Босни...»

Ту Хрват употребљава реч геноцид за поступке према Србима од стране »хрватских националиста»! Он осуђује и њих и оне који преко њих ћутком прелазе.

И сами усташе су се после стиделе својих недела. Хрватски савремени писац, очигледно мрзитељ Срба, Сплићанин Иван Мужић је писао ту скоро ([87], стр. 54): «.. .Неки од најстакнутијих усташа признали су, након рата, сву апсурдност својих поступака. Тако је Еуген Кватерник Дидо, шеф усташке тајне полиције, изјавио да су усташе готово четири године газили све људске и божје законе и да би најбоље било да се под камионима усташких повратника кад су 1941. прешли талијанско-хрватску границу срушио мост у Ријеци, јер би тако хрватски народ био ослобођен великих невоља...»

Да је дошло до победе Хитлера а тиме и конфирмације хрватства (што је сасвим несигурно), не би се ни један «усташа», не би се ни један Хрват стидео онога што су учинили. Али губитак части се не може лако поднети са пропашћу саме акције. Од «усташтва» није остало ништа до срамоте. И зато је ово јадање. Да је било практичке користи, јадиковке би отпале.

Немачки историчар Бросат и мађарски публицист Хори цитирају говор бана Шубашића који је одржао 16. децембра 1941. на састанку Хрвата у Питсбургу (САД) у коме је напао «злочине усташког режима» према «српском братском народу» и обећао «да ће хрватски народ своју од узурпатора Павелића осрамећену част понова васпостави» ([145], стр. 103). Само хрватски бан Шубашић је још дакле 1941. (прве године рата) говорио о срамоти самог народа хрватског, коју су, истина, наметнули му усташе. Али не крије моралну саодговорност хрватског народа.

VI.

Мора се признати да су неколико Хрвата у данашњој комунистичкој Југославији издали засебне књиге о злочинима усташа. Једна од првих и најдрагоценијих, то је професора и академика Виктора Новака. Она је рађена потпуно леге артис и садржи безброј веома важних докумената. Проф. Новаку су били очигледно на расположењу сви потребни извори, али је његова дилигенција дала незаменљиво дело. Само треба приметити, не желећи да тиме умањимо захвалност професору Новаку, да је он био професор Београдског универзитета и мада родом из самог Хрватског Загорја не много овоме наклоњен. Затим, што је он, као и увек досад, сваљивао кривицу више на католички клир него на хрватски народ.

Други су стављали увек у први ред страдања комуниста или, како их они еуфемично називају, прогресивних снага у земљи. Сву тежину проблема померили су на тај колосек. Ипак и њима ми остајемо захвални. Али су то свега једно туце, никако више. И не треба заборавити да режим не би никад дозволио да један Србин о томе пише. Он би писао друкчије, јер њега «боле косовске ране». Но за нашу аргументацију пред светом можда има предности да су ово сами Хрвати објаснили, али из тога не можемо, ни поред најбоље воље, закључити кајање васцелог хрватског народа, чак ни неког његовог знатног дела. То нам још недостаје.

Било је и неколико одличних хрватских песника који су потресним стиховима описивали «усташка» дивљаштва: Владимир Назор и Горан Ковачић. Ту су опевали појединачне трагичне судбине, али нити се то смело генералисати, нити су они наглашавали страдања Срба (Назор говори о «мајци православној»).

15) Још ређа означавања истински одговорних од стране Срба

Да Хрвати избегавају, гдегод могу, да признају своје кривице покушаја потпуног уништења Срба, то је људски разумљиво, мада није ни хришћански ни витешки. Али да Срби то избегавају рећи, то је сасвим неразумљиво, управо апсурдно. А то је до скора била редовна појава, а и сада преовлађује. О томе говоримо даље, посвећујући цело поглавље томе питању, нарочито одељак 25, поглавље треће.

Данас, ипак, долази до делимичног отрежњења и можда нећу бити нескроман ако кажем да сам сам томе доста допринео. Али да су то случајеви ипак ретки, нека послуже ова излагања.

У својој књизи о српским злотворима, писаној пре 18 и више година налазила се ова аднотација ([1], стр. 9): Мало је, веома мало наших људи који су хтели или који су смели да идентификују усташе и Хрвате. Ја сам у својим нотицама забележио свега два-три таква случаја. Један је од универзитетског професора др Мирка Косића у календару «Американски Србобран» за 1951. У чланку «Србија и Балканска унија» стоји на једном месту: «Зверским покољем... скоро милион голоруких Срба (и стараца и жена и деце) од стране Хрвата добровољних савезника Немаца (а не само «Усташа»!), покопана је за сва времена заблуда о народном јединству Срба и Хрвата...» Други је испис из чланка Михаила Тошовића, професора под насловом «Усташки злочини и Хрвати», који је изашао у неколико бројева «Американског Србобрана» крајем октобра 1952. У броју од 23. октобра стоји: «Нема те силе на свету која би могла оделити усташе од Хрвата и ни Хрвате од усташа ... Усташтво је тада било хрватство, а хрватство усташтво». У броју од следећег дана Тошовић је ову идеју још детаљније и прецизније обрадио. Тамо стоји између осталога: «Суђење Артуковићу показало је понова да су усташи и Хрвати једно те исто ...» «Случај хрватске емиграције у вези суђења Артуковића показао је јасно да су хрватски злотвори и њихови саучесници остали исти и да ће првом приликом опет потегнути нож на суседа свога...»

Има још ваљда понеки овакав став, који би се дао избрбати из наше емигрантске штампе, али је он веома редак, сасвим изузетан. По правилу се усташе окривљују за недела према Србима, а тиме Хрвати ослобађају одговорности. Понекад чак, као што ће се видети, штеде се и сами усташе.

Морам признати да и у мојим радовима који макар и узгред спомињу хрватска недела стоје најчешће као починиоци «усташе» место Хрвата. Али сам ја кривце називао увек правим именом, штампано је друкчије него написано. Ко те исправке врши, и то у разним публикацијама, да ли редактор, коректор, сам слагач, ја ни данас не знам. То је све симптоматично за идеологију која код нас влада.

Могу само да додам да је проф. Михаило Тошовић, родом из Рогатице, садашњи архимандрит Арсеније под руском јурисдикцијом у Америци, ту скоро наречени епископ за Европу.

I.

После је било још више лица која су идентификовали (данас се у земљи каже «поистоветили») Хрвате и усташе, чак и оних који никад нису читали моје написе.

Тако у «Канадском Србобрану» од 26. јула 1962. пише пуковник Бранислав Ј. Пантић приказ на «Песме» Драгослава Драгутиновића, изашле у «Српској мисли" у Мелбурну 1962. и каже изос.:

«.. .Он није могао да остане равнодушан, кад око њега људи умиру од глади; кад Хрвати убијају стотине и хиљаде невиних сународника;... Па ипак пише доста мирно о свима ужасима и најстрашнијим успоменама хрватско-нацистичког прогоњења... Супротно нашим многобројним изгубљеним синовима, он прецизно наводи да је извршилац тог страшног геноцида — хрватски народ. Он је један од малобројних Срба, који не затварају очи пред стварношћу, већ јасно уочавају и износе праву и чисту истину. Док известан број Срба, писаца «југословенске оријентадије» прелази ћутке преко ових страховитих злочина и уметнички склизне са тих питања, или их приписује некаквим «усташама», који су, ево, тако од некуда пали с неба, дотле Драгутиновић у свакој хрватској кући и у сваком Хрвату осећа и види убицу! Уистину, и он на једно два места помиње некакве «усташе»! Али из смисла целога текста јасно се чита, да Драгутиновић цео хрватски народ ставља на оптуженичку клупу. А то је једина и права истина!... А у овом случају изнети истину значи открити и признати да постоји крвава српска истина и стварност, обележена брдима српских лешева и рекама српске крви. А ову истину Срби «југословенске оријентације» крију као змија ноге!»

У «Српској борби» од 3. септембра 1969, писао је Данило С. Дебељковић чланак: »Слобода и Хрвати», у коме се изос. налази и овај пасус:

Хитлер и Мусолини су створили «Хрватску Независну Државу» а не усташку државу». Покољи и убиства српског народа су вршени у хрватској

држави. Хрватску Независну Државу је признао и др Мачек, који је позвао најјачу странку да приђе Павелићу. Злочинац Павелић је био на челу Хрватске Независне Државе, а не усташке. Злочине су вршили хрватски свештеници на челу са Степинцем а не усташки свештеници. Једном речју, убице и злочинци су Хрвати.

На Видовданској прослави СНО за Канаду 1969. био је главни говорник др Милош Секулић из Лондона, који је изос. казао ([100]): «.. .Усташи су сви Хрвати и Хрватице. А пошто свако правило има изузетака, ја само једног знам који није такав, а то је онај Јерић у Њујорку. Тај Хрват је дошао у Лондон маја 1942. и казао да су она документа која је др Секулић донео из земље само бледа слика онога што је он видео, као Хрват. Ја као Хрват стидим се 1.000-годишње културе о којој сви говоримо».

II.

Примера би се могло наћи још понешто, нарочито из последњег времена, мада можда не од репрезентативних личности. Баш због њиховог огромног броја и отсуства нове аргументације, ја их нисам ни прикупљао. Овде ћу навести само две личности које су у српској емиграцији познате као непријатељи изједначења Хрвата и усташа. Обадва су спадала у водеће српске публицисте слободног света (први је већ умро).

Мени насупрот југосрби често истичу пок. Адама Прибићевића, који је разликовао криве од правих Хрвата. Но он је ипак једном написао ([99]): «Али је скоро сва данашња хрватска интелигенција или полуинтелигенција кољачка». Он није говорио о целом хрватском народу, али је као «кољаче», убице Срба означио сву хрватску интелигенцију и полуинтелигенцију, све оне који су свршили нешто више од «пучке школе».

Чак и одлични српски публициста из Босне др Бранко Миљуш, који није никад дозволио да се магде спомену Хрвати као починиоци оних срамних дела, него је чак и моје написе њему послате на преглед свуда исправљао замењујући реч Хрвати са речју усташе (!) сад канда друкчије мисли. У предговору књиге «Одговор на Мемоаре Ивана Мажуранића», коју је он редиговао, каже:

«Жалосно је, да ове крваве злочине, извршене с предумишљајем у име хрватског народа, хрватски политички прваци, изузев неколико часних изузетака, никада нису осудили... Извесни Хрвати су се определили за ћутање и заборав, док други, који су како изгледа у већини, настављају са ширењем мржње против Срба и са припремањем терена за нове ‚злочине’, путем штампе и у земљи и у иностранству, чак и прослављањем црножутих католичких прелата типа Јосипа Штадлера и одузимањем права за преко 700.000 Срба у Републици Хрватској мимо све друге мањине у Титовој Југославији...»

16) Посредан начин да се утврди општа хрватска одговорност

Под тим истим насловом расправљали смо ово питање у нашој првој књизи, првој књизи политичко-националног значаја издатој у емиграцији (пре је изашла била само књига «Из Његошевих дела»), и у истом саставу, без икаквих промена ([1], одељак VIII, стр. 32 тд.) овде га преносимо:

И они који никако не желе да све Хрвате оптуже за зверства над Србима, признају да су акти које је хрватски народ за време рата предузимао према Србима имали за циљ уништење Српства.

То су усташки вођи отворено говорили за време рата. Напр. онај архиразбојник Виктор Гутић у Босанској Костајници је за време рата, управо одмах иза капитулације југословенске војске, истакао као мисију усташтва стихове Филипа Вишњића (разуме се преокренуте и у речима и у смислу):

Друмови ће пожељет Србаља,

А Србаља ниђе бити неће.**)

****) И овде су, као код речи «усташа», Хрвати украли српску духовну имовину, али потпуно депласирано. Вишњић је то казао за Турке, који су тада били не само господари Србије, већ и целог Балкана, и још територија неколико пута већих од Балкана. Срби су били једна ситнеж према њима у сваком погледу. Они су то рекли као прави «усташе», као ребели, да ће избацити из земље свога госпсдара, сто пута моћнијег. А Гутић као представник организоване власти, уз помоћ две најјаче војничке снаге западне Европе, прети тако голоруким «поданицима», лицима стављеним под њихово старатељство. Никакво упоређење ту не може да се врши. Они само још више показују беду једног недостојног народа, који са српским духовним вредностима хоће да оправда гевоцид над Србима.**

Хрватско-комунистичке власти су забрањивале испочетка да се тамо нешто објављује, и тек од сукоба са католичком црквом због Степинца, почеле су да се саопштавају и такве вести. Напослетку је и сам Јосип Броз, претставник хрватско-комунистичког режима у данашњој Југославији, признао отворено, на збору у Глини приликом прославе десетогодишњице устанка (27. јула 1952) следеће: «Они су то покушали да остваре 1941. године на најдраконскији и најзверскији начин, путем истребљивања читавог једног народа, то јест Срба у Хрватској...»

После тога усудила се и Адвокатска комора у Београду да тврди нешто слично. Тражећи екстрадицију злочинаца Павелића и Артуковића, Комора каже: «Кривицом ових ратних злочинаца мучено је и на зверски начин убијено неколико стотина хиљада Срба и Јевреја са циљем да се потпуно униште и истребе, чиме је извршен злочин геноцида...»

На судовима Југославије многи су ухваћени усташки зликовци признали да су имали као задатак потпуно истребљење Срба. Ја имам о томе неколико исечака из новина.

Други, исто тако близак доглавник Павелићев, Миле Будак, казао је на јавном збору у српском Госпићу 22. јула 1941.: «Један ћемо дио Срба побити, један истјерати, а остатак ће морати да прими римокатоличку вјеру. Тај ће дио бити абсорбован од хрватског елемента».

Стотине и хиљаде доказа би се још у том правцу могли навести. Али то није потребно. Довољно је и оволико да утврди само једну ствар (коју уосталом нико не спори, ни са српске ни са хрватске стране), а то је да је циљ ових подвига у «независној држави хрватској" било уништење Срба, да је српски пород био објекат злочина.

А ко је онда субјекат? Могу ли појединци бити субјекат уништења једног целог народа, и то народа који је тачно два пута бројно већи него народ из чијих редова потиче акција ништења? Не, то је немогуће, то је апсурдно.

И што ће појединцима ако униште један цео други народ? Што имају од тога појединци, који морају и онако да умиру после недугог времена?

Ту дотичемо друго питање које је с првим у непосредној вези, питање које се у праву поставља код свих деликата, као прво питање кад треба да се пронађе ко је кривац, питање које латински гласи cui prodest, а српски значи: Коме је то од користи?

На ово питање није тешко одговорити у конкретном случају: Хрватском народу, ада коме! Он се користио српском имовином за време рата, он је отео српске њиве и куће, српску стоку итсл. Држава је као таква, репрезентант хрватског народа, узела српско благо, црквене утвари, све драгоцености које су код Срба нађене чак и зубе са покланих жртава. Али су то ипак споредне користи. Главна је корист она коју је сам разбојник Павелић изјавио 1944, «када је био свестан да се ближи крај његове монструозне државе»: «Све ако моја држава и ја треба да пропаднемо, послије нас ће остати етнички хрватски територ, који ћемо оставити у наслијеђе нашем народу».***)

Ту лежи зец, о томе се ради! Хрватски народ је један мали народ без изразите етничке територије, помешан са Србима и с другим мањинама. Један народ који жели да буде самосталан, а то не може бити. Јер пре свега Хрвати неће да се боре и гину за државну самосталност, а затим «мањине» (уствари више их има него Хрвата) не желе бити хрватски робови. И тај бедни народ сматрао је да је погодан моменат да искористи моменталну победу заједничких непријатеља, уосталом више хрватског него српског, као што ће се видети да уосталом све што није хрватско а што сме да тамани (јер Швабе и Италијане није смео да тамани). Све у корист хрватског народа и идеје хрватске државе.

Све је рађено, сви злочини против Срба, у име хрватске државе, у име хрватске државне идеје, следствено политичком ставу те државе. А за ту државу је речено, не само за време рата већ и после рата, да се хрватски народ «плебисцитарно изјавио» за њу. И то није рекао макар ко, већ главом архиепископ Степинац. Ниједан Хрват га није демантовао. Значи да су зверства над Србима чињена у име хрватске националне идеје, коју је репрезентирала «плебисцитирна» «независна» «хрватска» «држава». Кад се

*****) Меморандум Председнику V генералне скупштине Уједињених нација о злочину (геноцид) који је починила влада «Независне Државе Хрватске» над српским народом.**

идентификује хрватски народ и та држава, онда се мора ићи до краја, па идентификовати са хрватским народом, преузети за њега све што је у тој држави и добра и зла учињено.

Извршиоци недела и злодела имали су мандат од вођства државе, а то је било и једино признато национално вођство. Јесте, појединци су извршили та дела, али као мандатори државе и народа хрватског, они су обављали јавну, државну функцију, они су вршили основну државну мисију, на основу које је држава и образована, испуњавали су њен главни задатак. Убијање Срба није била изолирана акција појединаца, већ смишљена политика државе, «плебисцитарно хрватске« што је рекао Степинац.

У крајњој линији све је рађено по делегацији и у интересу хрватског народа као целине. Овај народ као целина је и одговоран за то. Јер би њему као целини, и само њему, имале да припадну и све користи од утамањеног Српства да се у том успело. Нити би тада хрватски народ позвао натраг преостале Србе (побегле у Србију, или заробљене од Немаца), нити би пак иједином Србину враћао, а камо ли надокнађивао отету имовину.

Хрвати су тога свесни, они то знају и то не крију, бар интимно. Али, веле, кад Срби то не истичу, што да истичемо ми? Они имају право. Српство прикрива њихове злочине и ослобађа их од тако евидентне одговорности, скоро да им даје пристанак да опет тако поступају. Хрватима је то добро дошло, они се гласно смеју.

17) Тешкоће око ограничења хрватске колективне одговорности

И овде ћемо пренети један одељак наше прве књиге ([1], стр. 23 ид.) који је истина носио други наслов, али садржај преносимо скоро дословно. Тамо стоји:

I.

Споменуто је већ како су други народи само парцијелно учествовали у тамањењу Срба. Увек је по један део тих народа учествовао у злочинима над Србима. Махом су то били припадници оружаних сиага, као напр. Немци, Италијани, Бугари, или становништво у пограничним пределима (напр. у Бачкој, на Косову и Метохији). Остали делови народа немају никакве везе са

овим злочинима. Напр. Немци у Немачкој, Италијани у Италији, Бугари у Бугарској нису чак ни знали за те злочине, а камоли да су их сами вршили или да су се њима користили. Они их нису могли ни одобравати ни не одобравати. Штампа тих народа није, разуме се, саопштавала да њихове војске и њихови сународници те злочине врше. Они остају ван круга сваке одговорности.

А Хрвати? Они су скоро сви, мање-више, учествовали у нечувеним зулумима над Србима. Не појединци, не групе, већ цео народ. Једни су, истина, учествовали активно а други пасивно, једни комисивно а други омисивно, једни су вршили покоље, а други потстицали, одобравали и користили се њима. Али у одбрану није Србе узео нико. Није се нико ни нашао да упозори починиоце на евентуалне последице таквих злочина. Не само Хрвати у земљи него и у иностранству саучесници су тих покоља. Бивши председник Југословенске владе у егзилу др Божидар Пурић је јавно изјавио да ниједан хрватски министар није хтео на лондонском радију да замоли Хрвате да одустану од прогона и крвавих злочина. Надбискуп Степинац заузео се био, истина, 1943 за Јевреје, али није за Србе никад. Итд.

За последње две године дознао сам неке ближе детаље о одбијању хрватских министара у егзилној влади да се дистанцирају од «усташа».

Прве сам детаље дознао из« Мемоара» ђенерала Симовића ([184]) Тамо се излаже како је дошло до жучних препирка у влади кад је др Милош Секулић донео извештај Архијерејског синода о зверстивма Хрвата. Симовић је о томе обавестио Министарски савет. Онда стоји у «Мемоарима»: «И после мог обавештења Нинчић је заузео агресиван став против Хрвата, у чему му је помагао Милан Грол. На то је Крњевић реаговао врло жучно ,заступајући гледиште да за злочине извесног ограниченог броја усташа, који су се уз помоћ непријатеља наметнули хрватском народу и под покровитељством и подстреком истога, врше те злочине и нечувена зверства, не може одговарати цео хрватски народ који се и сам налази под притиском и терором тих изрода и непријатеља...» То се канда десило 9. октобра 1941.

Објављено је такође и Писмо Милана Грола председнику Владе Слободану Јовановићу из 1943. у коме један став гласи ([185]): «После

језовитих покоља Срба у Независној Држави Хрватској 1941, кад је са страна хрватских представника у Влади изостала права реч, каква је требала пасти већ из њихових властитих, хрватских побуда, ја сам пре свих других и више других у Влади упорно истицао да је овде разлог за темељно извођење на чистину читаве српско-хрватске сарадње у Влади. То моје тражење није било са српске стране потпомогнуто како ваља...»

Још нешто. Сви су други народи убијали одрасле људе, махом мушкарце, виртуелне војнике. Истина људе који им ништа нису скривили, али тек оне који би им у току рата могли бити опасни. Хрвати су убијали жене, децу, старце и све што се Србином зове. Чак и комунисти, који су продужили где су Хрвати стали, убијали су само борце и људе. То су били Срби, јер су се сви Хрвати пресалдумили у комунисте. Али су то ипак били људи који су по слободној вољи постали и остали антикомунисти. Хрвати су убијали српску одојчад, српску децу, која нису ни најмање крива што су рођена као Срби. Хрватска зверства према Србима нису имала ни војнички ни репресивни циљ, већ циљ уништења Српства, нестанка Срба уопште. Ако се игде у историји може говорити о злочинству целог народа, то се може чинити овде. Ипак, наши људи, вајни Срби, не смеју да проговоре ту реч, не смеју да спомену Хрвате, ни као део а камоли као целину, злочинаца.

Код свих других народа и племена било је људи који су Србе узимали у одбрану. То су у првом реду код нас чинили босанско-херцеговачки Муслимани, који су и убијали али и бранили. То су чинили сремски Швабе: они су, јаој срамоте, бранили Србе од зверства хрватских! Арнаута је било врло много који су показали своје традиционално чојство. И друге народности такођер.

Хрвата у тој улози уопште није било. Сви су они били у заносу да ће Срба потпуно нестати и да ће се они ширити на њиховим имањима, да ће они предузети њихову улогу на Балкану. Они су били толико загрезли у крв да повратка није било. Морало је нестати свих Срба и онда нема ни освете ни конкуренције. Кад су видели да им то није успело, сви су заједно прешли у комунисте.

II.

Јасна је ствар да сви Хрвати нису активно учествовали у убијању Срба и да су, следствено, лишени сваке кривично-правне одговорности. Овде је више реч о моралној одговорности, она погађа цео хрватски народ. Ми верујемо да је само мали број Хрвата директно, физички, учествовао у убијању Срба. Али цела констелација злочина и психологија момента не само да не ослобађа остатак од моралне одговорности, него то напротив подвлачи. Римљани су приликом колективних појава говорили о генију места и генију времена (genius loci, genius temporis). Код Хрвата се може говорити о демону времена и демону места, Ко¬је је, те демоне, цео хрватски народ изазвао.

Адам Прибићевић пише у једном чланку који се још на једном месту спомиње да су усташе уопште сачињавале веома мали проценат становништва. У варошима дозвољава да је њихова квота била знатна, али у селима их није било више од пет процената. Остатак хрватских сељака је према Прибићевићу сасвим невин. То су му саопштили очевидци.

Нека ми опрости г. Прибићевић, али ја у то не могу да верујем. Не ради се о тачном проценту, то није нико у стању да утврди. И г. Прибићевић и лица која су му податке сервирала употребили су ту цифру више апроксимативно него као прецизну статистичку вредност. Она углавном хоће да каже да је на селу приближно сваки двадесети човек био усташа, а 19 других то нису били.

То је просто невероватно. Може се примити да је свега 5% Хрвата активно учествовало у покољу Срба, 5% сељачког и грдна већина варошког становништва. Ако то значе њихови искази, могу се још примити као база за даља испитивања.

Али ако је тиме г. Прибићевић хтео да скине одговорност са оних преосталих 95% сељака, онда ја сматрам да је погрешио. Тако огромна већина могла је несумњиво да се супротстави злочинима и да их бар делимично спречи. Бар негде, бар некад. А ниједан такав случај није забележен. У Босни је напр. било случајева да су Муслимани просто осујетили клање Срба у њиховом ужем подручју и да су се активно супротставили Хрватима који су били дошли у тој мисији. У хрватским пределима таква једна интервенција и одбрана непозната је. Позната је ствар

да Павелићев режим није уопште убијао Хрвате па ма којег политичког правца били. Он не би убијао ни појединце да су се супротставили злочинима над Србима, а камо ли тако огромну већину од 95 процената. А да је било међу њима чојства и хришћанске врлине, они би свакако интервенисали и по цену свога живота.

Претпоставимо ипак да та већина није била кадра ништа учинити у корист угрожених и гоњених Срба, да ове није могла претходно спасити. Али шта је та већина учинила накнадно да се десолидарише од тих зверстава? Било је више начина да се то учини (напр. одбијајући коришћење српском опљачканом имовином, сакривањем појединаца, прихватањем деце која су остала без родитеља, молбом код пароха да интервенише саопштењем дезигнираним жртвама шта их чека итсл.). Ништа од тога, ама баш ништа није забележено да су Хрвати чинили.

Али, пустимо и то. Како је ова већина осудила злочинства после «ослобођења»? Да ли је и колико је покушала да се од тога опере? Је ли се показала спремна да жигоше оне који су злочине чинили, а камо ли оне који су се њима користили? Је ли покушала да васпостави штету, да сагради порушене цркве, куће итд?

Поред Хрвата најзверскије су се у овом рату показали према Србима бачки Мађари, нарочито у Новом Саду и Шајкашкој. Ту су за кратко време 1941. побили на 20-30 хиљада Срба. После се то није поновило. Али пре него је «Југословенска» војска освојила Бачку, Мађари су се били у рупе сабили. А тада је дошло до спонтане казне околног становништва. Дошло је до револта према Мађарима у Шајкашкој и скоро је исти број побијен колико су они Срба побили. То су махом жене радиле, да казне убојице. Дали се игде у «Хрватској» догодило нешто слично? До нас бар те вести нису допрле.

Иво Андрић је написао једну приповетку (ја сам је на радију слушао) како је једна сарајевска породица 1878. одбила да прими опљачкану имовину лица која су домове напустила и побегла. Он је алудирао очигледно на 1941, али није нашао ни у њој ни у даље три године један једини пример који би могао бар литерарно обрадити.

Мржња Хрвата на Србе је стара, а једнако је стара и њихова тежња да Србе униште. Адам Прибићевић каже да тога није било пре Старчевића. Можемо му веровати кад не можемо да докажемо супротно.

Од Старчевића има сто година, и за то време Хрвати нису престајали да доказују како Србе треба истребити. Нису то сви чинили, али се увек налазила по нека група која је то отворено и јавно исповедала. Било је и противних покрета. Али, док су ови противни покрети били млаки, лабави, једва чујни, србофопски и срботонски били су грлати, снажни, веома радо слушани.

Старчевић је отворено набацио тезу да су Срби «накот зрео за сјекиру», да их треба као марву клати. То је исповедао у књигама, које је хрватски народ разграбио и употребљавао као најслађу литературу. Срби, по Старчевићу, нису људи, нису народ, нису племе, нису људски сој, то је просто «пасмина», «славо-српска пасмина», која се мора клати.

Хрвати би то «без даљега» учинили да су имали власт и право. Али су их у томе спречавали Аустријанци и Мађари. Немци и Мађари су ипак културнији, пажљивији, богобојажљивији од Хрвата.

Али кадгод су Хрвати нањушили били да ће Немци и Мађари бити слабији у свом отпору да они, Хрвате, Србе тамане, ови су увек то покушавали. Неколико пута у првој десетини овог века.

То су били покушали после Видовданског атентата, па је чак и њихов угледан лист ускликнуо да је дошло време утамањења Срба. То се цитира у одељку ове књиге. Немци, а нарочито Мађари, спасили су тада Србе од хрватске руље.

Од Старчевића или раније, тек у Хрватској је владала једна психоза да је потребно уништити Србе да би се спасили Хрвати. Та је психоза понекад тињала, понекад буктала, али је, латентна или активна, постојала вазда. «Усташтво» је њена еманација, једна од њених варијаната. Његов је извор у хрватству као таквом, његов је опсег хрватски, његов је циљ хрватски. Сад се зове усташтво, раније се звало друкчије, сутра ће се звати опет друкчије, али

ће хрватство бити увек. Зато га тако треба и обележити ако се жели остати на терену истине.

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ

СПЕЦИФИКАЦИЈА ХРВАТСКЕ ОДГОВОРНОСТИ ПРЕМА СРБИМА

18) Разликовања одговорности

Одговорност се појављује кад је учињена нека штета или неправда другим лицима. Углавном су одговорни починиоци, понекад и они који су таква дела могли спречити или су их само одобравали.

Видели смо да постоји индивидуална одговорност као правило, и колективна као изузетак. Обе од њих испољавају се у више видова, према томе и разликују у више врста. Разврставање је код једне и друге слично ако не истоветно. Оно може да се врши на више начина и у више облика. Пошто је то правна категорија, то се морају и правна мерила употребити. Тако ће много тога постати јасно и нестручњацима, одстраниће се многи зазор и страх.

Јер баш нестручњаци стално указују на неправде и опасности колективне одговорности а полуправници, као они из «Равногорског борца», хоће да страх још потенцирају. Чим се спомене реч колективна одговорност претпостављају језера крви, убијене, намучене, пађене налик на Србе од Хрвата.

Међутим, баш ће разврставање појмова и утврђење критерија показати да није тако. Да колективна одговорност може да се прокламује, да се на њој инсистира, без капи крви (за протекло време, о чијој се одговорности ради; за будућа убијања Срба нико живи не мисли да више прашта ништа!).

Основне су одговорности: кривична, грађанска, морална, политичка, које се морају образложити и објаснити. При томе, понегде ће се учинити и подподеле, објаснити сродни појмови. Писац ове књиге то стално и увек чини, он не употребљава појмове и изразе за које верује да их читаоци схватају, већ их увек објашњава. То ће чинити и овде, тим пре што је материја правна а он правник. То је њему лакше, а читаоцима корисније.

Овде ће се посебно говорити о свакој врсти одговорности, али у доцнијем излагању туђих мишљења то ће разликовање морати да чине сами читаоци, јер смо ми туђа мишљења цитирали дословно, махом без коментара, па ће читаоци сами да разазнају да ли се ради о кривичној, грађанској, политичкој или моралној одговорности, или комбиналији више њих. Да то олакшамо, ми ћемо изнети карактеристике сваке од тих одговорности. Највећи део ових излагања пренет је из наше књиге под [2].

Свакако да су и други писци, и боље од мене, упозорили на различите врсте одговорности. Ево једног немачког великог јуристе, који је говорио о немачким одн. нацистичким злочинима у рату поводом дебате у Бундестагу о њиховој незастаривости. То је био «социјал-демократски правни експерт» Арндт, који је у том Парламенту око 10. марта 1965. нагласио ([88]) «да не постоји само криминална кривица, него и политичка и морална. Он је сам сакривац да није за време Трећег Рајха имао куражи да на улици протествује против злочина. Тада се ипак знало да се нешто страшно дешава...»

У скорашњем броју часописа «Наша реч» расправљао је Т. В. Коцић о националном питању у Југославији и том приликом цитирао «познатог културног филозофа, Немца Карла Јасперса, који у дубокој старости живи данас у Швајцарској» баш поводом питања одговорности његових сународника. Коцић наводи три његове књиге, али не каже одакле је узео следеће од њега цитиране ставове, не наводи ни књигу а камо ли страну. Тако је једва могуће то проверити а још теже видети да ли је српски писац пренео баш све што је филозоф казао, јер су цитати фрагментарни. По Коцићу је казао: «Криминалистичка кривица погађа увек само појединце. — Морална није предмет световног правосуђа. Она тражи индивидуално покајање... (Тачкице навео г. Коцић.) Политичка одговорност, међутим, односи се на све оне који политички злочин нису благовремено увидели, касније нису повели акцију против њега и нису хтели да ризикују свој живот ради отпора» ([89]).

Колико је та одговорност већа ако су легитимни претставници колектива (у нашем случају хрватског народа) живели у иностранству и без страха могли најтеже да жигошу злочине и да запрете извршиоцима.

19) Кривична одговорност

I.

Кривична одговорност је регулисана нормативно, правним актима, законима. Чак су и они везани утолико што не смеју да имају ретроактивно дејство, тј. да се простиру на дела извршена пре доношења закона.

Свакако се може говорити још о кривичној одговорности de lege ferenda, каква она треба да буде, каква мора да се регулише (каже се још de iure condendo: о праву које треба да се заснује, образује, изради). Но, кад се говори о ономе што се већ збило, онда се мора ствар расправљати са гледишта постојећих закона, de lege lata. То су принципи свих цивилизованих и уставних земаља, које се не смеју вређати.

Поставља се питање форума, питање судске надлежности. Питање закона није спорно: морају се примењивати закони Краљевине Југославије, која правно није престала да постоји ни за време «НДХ».

Али је спорно питање форума. Хрвати, веома мали број који о овоме хоће уопште да расправља, кажу да су они надлежни да суде о повреди права у «НДХ», да то треба да пресуђују хрватски судови и, разуме се, хрватски судије. Какве би то пресуде изгледале, нека процене сами читаоци.

Њима је одговорио пок. Адам Прибићевић да ће бити југословенски судови надлежни да о томе суде. Са правног гледишта се нема томе шта приметити. Али колико оно води рачуна о разним могућим збивањима, а тиме и правној реалности, друго је питање. Јер, Југославија није морала да се успостави, и онда југословенских судова не би ни било. Могла је доћи федеративна Југославија са судском сувереношћу федералних јединица. По начелу forum delicti commissi, који свуда важи за утврђење територијалне надлежности судова, морали би да суде судови Хрватске за дела тамо начињена, судови Босне и Херцеговине за дела ту почињена итд.

Кад ово прочитају наши Срби, изгубиће велику вољу за суђењем.

II.

Остаје још незгода. И у комунистичкој Југославији је суђено «усташама», али су осуђивани много блаже него «четници». У последње време се просто спрдају хрватски судови, осуђујући новооткривене усташе и окривљене за масовна убиства Срба, са минималним, управо смешним казнама.

Ја сам увек обавештавао српску јавност у слободном свету о овим појавама, уколико сам их сазнао. Десетак чланака и нотица сам о томе објавио. Чак је у листу «Уједињено српство», које је много деценија излазило у Чикагу (Ива Паландачића), изашао мој чланак под насловом «Процеси у Београду и Загребу» још године 1946. (19. децембра), где се утврђује да су у Београду далеко више лица били осуђени за сарадњу са непријатељем и за «ратне злочинце» него у Загребу, и да су казне увек биле свирепије.

Један начелан и општији чланак изашао је у чикашкој «Слободи» 25. децембра 1957. (дакле равно 11 година иза првог), који ће се морати са малим скраћењем овде пренети. Он је био интитулисан «Учестала суђења за ратне злочине у земљи», а гласио је овако:

Једва прође нека недеља а да се не саопшти из Југославије да се врши суђење неком ратном злочинцу. После се саопштавају и пресуде. Махом се ради о суђењу тзв. «усташама». Ја пратим са великим интересовањем те вести, па хоћу овде да учиним неке примедбе.

1) Прво што ми пада у очи, то је, да се у земљи још увек налази велики број усташа, и то усташа који су починили страшне злочине. Највећи део је побегао у иностранство, приличан број је прешао комунистима, а, као што се види, има их и у самој земљи подоста. Говори се да их је било свега неколико стотина. Откуд сада толики број? Самих фратара пребеглих у иностранство и окорелих злочинаца има више стотина. Највећи део је у редакцији «Данице» или око ње.

2) «Усташе» су имале лозинку «Спремни за дом». Знали смо да су хиљаде најистакнутијих усташа, прерушени и са фалсификованим исправама, прешли у иностранство под лозинком «Спремни за дом». И поглавник, и доглавници, и заглавници и преглавници, сви који су се могли дочепати

границе, пређоше на ону страну којој су рат навестили, пређоше са лозинком «спремни за дом». А многи, као што се види, остали у земљи. Опет под лозинком «спремни за дом», завукоше се у туђа места и туђе крајеве гдегод има Хрвата. Забише се у мишје рупе спремни за дом. Ниједан једини не даде неки отпор комунистима. Онн су били спремни за дом само да кољу српску нејач.

3) Испада јако чудно да су се та лица могла прикривати по 10, 12 и више година. У једној полицијској земљи, где је евиденција тако строга и где нико познат не сме да се јавља за ма какву службу, они су сви слободно живели и били запослени у разним предузећима. Да их је околина склањала и штитила, то не може бити сумње. Али се појављује питање да нису власти саме затварале очи пред њиховом појавом. Нарочито локалне власти, које су морале бити њима наклоњене, јер се не би усташе ту склањале. Све њих без изузетка открили су Срби који су се случајно ту затекли. Али врло мало има преживелих Срба који су се мучења спасли. Они су махом у свом крају. Ако су џелата свега једанпут у животу видели, тешко га и препознају. Зато је више него сигурно да оваквих «усташких» зликоваца има у земљи Југославији још много стотина или чак хиљада. Неки су сигурно и помрли, тако да ни стоти кривац није кажњен за зверства над Србима.

4) Да су се сви људи огрешили о комунистички поредак и њихове интересе, како би их органи ОЗНЕ или УДБЕ лако пронашли! Нашли би их чак и у иностранству. Овако су их пуштали некажњене, као што су и усташке величине пустили да пређу на друге континенте. Нити су се испочетка старали за њихову екстрадикцију. Можда су чак помагали њихова бегства. Јер сарадња комуниста и усташа у последњем рату доказана је чак и на суду сарајевском пре 7-8 година.

5) Новине су доносиле врло оскудне вести о суђењу, бар београдске новине. И веома ретко су смеле казати да су оптужени вршили насиље над Србима. За суђење у Бања Луци новембра 1957. ниједан једини пут није речено да се ради о злочинима над Србима.

6) Председниди кривичног већа које је судило тим злочинцима били су у Хрватској Хрвати, у Босни и Херцеговини највећим делом Муслимани. Срби никад.

7) Пресуде су сувише благе; казне не стоје ни у каквој сразмери са почињеним неделима. Но, док босанско-херцеговачки судови изрекну понекад и смртну казну (да ли се она извршава, не знамо; о томе новине никад не саопштавају ма шта), дотле хрватски судови избегавају ову казну по правилу. Ако је, по великом изузетку, и изрекне неки нижи суд, напр. у Далмацији, виши је укида. Тако је у Сплиту био осуђен на смрт само један од оптужених за убиство 300 Срба под Тополом код Опузена, а остали на казне »строгог затвора». Врховни суд Хрватске преиначио је те казне и знатно ублажио: чак и Бруну Томићу замењена је смртна казна са пет година строгог затвора! Загребачки лист «Вјесник» од 30. јуна 1957. саопштио је пресуду и дао са своје стране коментар у коме стоји: «Протекло вријеме учинило је своје. Изблиједила је слика догађаја кобних липањских дана 1941... Све је говорило о забораву».

8) 2. децембра 1957. осуђен је у Осијеку Иван Зетваић, сајџија из Нашичког среза, на 14 година строгог затвора, јер је, како у новинама стоји, «као представник једне домобранске сатније... свратио у село Скулинце и поред огњишта убио сељаке Луку и Илију Панића само зато што су били Срби». Али новине пишу да је он учествовао и у једној акцији против «Народно-ослободилачке војске». Зато му је и досуђена «тежа казна». Иначе можда не би ни одговарао пред судом.

9) Ова вест је необично важна и због тога, што се званично саошитава да је убица представник једне «домобранске сатније», а то значи чете. Дакле, нису само усташе убијали Србе, као што сам ја стално тврдио већ сваки Хрват који је то желео. И домобранци такође. Хрвати су били увек и вазда, било католици било муслимани, а мањи део њих је припадао усташком покрету од пре. Они су се само с њим солидарисали, као што су се солидарисали углавном сви Хрвати.

10) На суђењу се ови окорели зликовци подносе најпонизније што може. Некадашњи зверови претстављају се као јагањци. Јунаци су били само над

српском нејачи. Нико не изговори ни речи одбране њихове «НДХ», за коју су раније толико пута очитовали «спремност за дом». Они су сви одреда свирепе кукавице. Ни трага о неком јунаштву.

11) При суђењу у Мостару за нечувена зверства и бацања у јаму неколико стотина живих и немоћних Срба, Српкиња и Српчади изречене су свега 4 смртне казне. На суђењу у Бања Луци 12. новембра 1957. свега су двојица осуђени на смрт за убиство и малтретирање неколико стотина Срба. Немци су били поставили релацију један према сто: за једног убијеног Немца убити сто Срба. Комунисти данашње Југославије не дозвољавају ни да се за 300 убијених Срба убије само један Хрват. То нису фразе већ, нажалост, голе истине.

12) Хрватска штампа у емиграцији узима хрватске зликовце чак и у одбрану, чиме се још једанпут солидарише са злочинима. Српска штампа југословенске оријентације ћути о овим суђењима. Не иде јој у рачун да о томе пише.

Чак су и страни дописници листова са запрепашћењем констатовали благости и несразмерности ових пресуда са почињеним деликтима.

Али у правној држави важи начело ne bis in idem, што значи «не два пута о истом». Друго суђење о истим деликтима било би противуправно, сем да се донесе закон којим се одриче признање свим пресудама комунистичких судова. То би опет произвело веома неповољне последице на другим «секторима» и допринело правној несигурности. (Напр. какве би последице произвело ништење смртних пресуда које су већ извршене, или пресуда на затвор већ одлежан? Итсл.). «Какогод узмете, не ваља!»

Не треба заборавити да је највећи део усташа, и то оних главних, избегао из земље, а ниједна држава неће да их екстрадира (јер уживају потпору Ватикана). Да се суди ситним, док би се ови главни ослободили казне, не изгледа сасвим целисходно.

Многи су кривци умрли, између њих и архизлочинац Павелић. Нека су дела застарела, и све ће их бити више која застаревају.

У ефикасност тог суђења све се више сумња, тим пре што до њега не може доћи ни данас ни сутра, иако су прошле две деценије од главних злочина, а сваком даљом годином суђење ће имати мање смисла.

Једино што би један монстр-процес, као онај Ајхманов у Јерусалиму, могао учинити да се судски утврде све кривице Хрвата, и да се свет згражава. То је ипак нешто. Али тако што се у хрватско-комунистичкој Југославији неће никад десити. Не дају Хрвати «руководиоци»!

III.

И у другом свету, и имититативно код нас, узимала је маха теорија тзв. ратних злочина и ратних злочинаца, чиме се као пледирало на неке веће обзире. Као да се хтело рећи: то су заиста злочини, али не они прости, вулгарни, одвратни. Они су настали у ратном вртлогу, рат их је произвео и донео: он је за њих крив колико и ти исти појединци. Код ратних злочина је теже идентифицирати кривце. Они се позивају на заповести старијих, на ратну нужду итсл. Ратни злочини су једном речју ублажени обични злочини истог смера, «ратни злочинци» нека врста привилегисаних криваца, којима се унапред признаје каква олакшавна или чак ублажавна околност.

Против тог појимања диже се у последње време и теорија и пракса. Два ћемо примера, различитог извора, овде навести.

Крајем 1969. године говорио је у Цириху Симон Визентал директор Информативног центра за утврђивање нацистичких злочина у Бечу и том је приликом казао ([91]): «То је једна од највећих грешака обележавати нацистичке злочинце као ратне злочинце. Нацистички злочини су почели већ шест година пре рата (са концентрационим логорима, са кристалном ноћи итд,), а за време рата су се вршили у логорима уништења, који су били хиљаде километара удаљени од фронта. Рат је само омогућио нацистима да појачају злочине, али их рат не извињава. Код гоњења нацистичких злочина не ради се о појединцима и њиховој осуди, већ да се спрече масовна убиства, јер убице од сутра данас су рођени...»

Визентал је тачно приказао стање у тадашњој Немачкој; у Југославији је још теже исконструисати теорију ратних злочина. Јер су они почели баш

непосредно после капитулације, кад рата у међународном смислу није ни било. И они имају своје исходнике у прошлости, првенствено у данима после Сарајевског атентата (што се у овој књизи посебно расправља). Да није било Немаца и Мађара, хрватске и муслиманске руље би тада учиниле оно што су чиниле последњег рата.

Приликом изрицања пресуде у тзв. Другом Аушвиц-процесу септембра 1966. дао је председник сената саветник Опер усмено образложење у коме је казао ([92]) «да се при убиству невиних људи који се не бране не ради о ратним злочинима, него о (простим) злочинима који су у време рата извршени и њиме покривени».

Аушвиц је био познати немачки концентрациони логор као Јасеновац и многи други у Хрватској. Али хрватске судије нису умеле да се подигну на ову висину немачког судског саветника Опера и да злочинце назову правим именом.

IV.

У последњем рату су немачки нацисти показали грдне ексцесе у наметању крваве колективне одговорности Срба. Прво бомбардовањем читавих насеља, где је већином страдало невино становништво. Затим узимањем талаца и убијањем талаца. Код Белгијанаца и Француза десет њих за једног убијеног Немца, код Срба стотину! Неки пут су Хрвати убили Немца и потурили Србима, што су чинили и комунисти махом несрби. Опет је убијено сто Срба за једног Немца, а ниједан од њих није био крив. То су методи које осуђује цео културни свет, али су оне примењиване у наше дане, према нашим вршњацима, сународницима, рођацима (и мој једини брат је обешен од стране Немаца као талац).

Немци су бомбардовањем побили десетине хиљада људи, највише испочетка у Лондону, после у Варшави и Београду (а затим на ратиштима). Кад је њихова ваздушна снага малаксавала, а савезника ојачавала, онда су Савезници побили бомбардовањем стотине хиљада Немаца у њиховим градовима. Скоро све те жртве су потпуно недужне а циљ је био колективна одговорност. За Београд је то Хитлер нарочито назначио.

Код свих ових операција радило се о чистим ратним ексцесима, можда и ратним злочинима, где су страдала невина напред неодређена лица. Није се знало код бомбардовања да ли ће страдати Србин или Словенац итд. Код бомбардовања Београда 6. априла 1941. убијен је приличан број Немаца одн. тј. војвођанских Шваба који се тада затекао у Београду.

То је ипак нешто друго него хад хрватске руље траже намерно Србе и православде, свакога питају да ли је Србин и онда убијају зато што је Србин. Аналогија са наведеним ратним операцијама јако је удаљена. Код наведених радња у питању су заиста ратни злочинци ако се ради о злочинима уопште (јер би онда морали одговарати и савезници). Кад пак Немди по кућама траже Јевреје и Хрвати Србе, индивидуално их одводе у затворе (Хрвати још у мучилишта), тада се не може говорити о ратним злочинима, а још мање о ратним злочинцима као починитељима тих безбожних дела.

И они који су наредбе издавали и они који су их извршавали подједнако су криви, али криви појединачно, јер кривичноправно не може одговарати колектив који у злочину није учествовао.

V.

Без обзира да ли се кривична одговорност за злочине над српским народом може реализати, без обзира да ли постоји могућност казнених санкција, о њој се може дискутовати и она се сме претресати. Пошто се ради о правној категорији, било би, свакако, најбоље да се и дискусија ограничи на правнике. Но ми ипак нисмо за неки искључиви монопол правника на овом пољу. Може некад и лаик да искаже какву оштроумност, која често јуристу запањи.

Мора се признати да је ово питање чешће додиривано у нашој слободној штампи и да су се појављивала сасвим различита, често потпуно, дијаметрално, супротна гледишта.

Ја нисам та мишљења сакупљао, а нити бих саопштио да су сакупљена. Нека их у књигама објаве они који су их изрекли. Само се мора утврдити једна такорећи тенденција развоја: Круг лица који би требало, према самим Србима, ставити на оптуженичку клупу све се више смањује и сужава.

Великодушно се опраштају Хрватима злочини учињени над другим Србима. И тако махом пишу и говоре они чије породице нису страдале од хрватске чистке.

Изгледа да је најдаље у том праштању отишао неки Милосав Васовић који је у једном говору «Равногораца» Енглеске, штампаном у «Гласу канадских Срба» негде почетком 1962. године тражио да се опрости и свим усташама, јер су они морали «извршавати наређења својих претпостављених... под претњом смртне казне». Ја тај број «Гласа» нисам добио, а такође ни доцније дуплику (а иначе добивам сваки број!). Ово сам посредно дознао преко чланка под насловом «Усташи нису криви за покољ Срба пише у «Гласу канадских Срба», који је потписао неки мени непознати ЛБТ, а који је отштампан у «Канадском Србобрану» од 8. фебруара 1962. То је веома лепо и одмерено писани чланак, који нажалост не можемо у целости пренети, али ћемо бар пренети неке ставове.

«.. .Зар ти и такви равногорци заиста мисле да то није био злочин управљен против целе српске нације, од стране целог хрватског народа?! Ниједном усташи није био циљ да уништи само један живот или једну породицу, него цели српски народ, на територији своје наказне државе Хрватске, да би се они могли ширити на рачун Срба. То је био државни програм целог хрватског народа. Није сам Павелић, као што би неки вајни Срби хтели да прикажу, покретач и наредбодавац, па према томе није он ни једини кривац за оне злочине. Крив је цео хрватски народ који је дао Павелића, пошао за њим једнодушно и драге воље извршавао његове жеље. Јер, то су биле жеље целог хрватског народа. Да није тако, Хрвати су имали прилика за последњих 20 година, да осуде оне злочине, или бар да покажу знак кајања. Али они нису ни покушали да то учине. Напротив, они још и данас прете новим покољима, «да доврше оно што нису стигли од 1941. до 1945...»

И то долази од «равногораца»! Зар имамо и таквих равногораца?! Кад би се Дража дигао и видео шта се све ради у његово име и он би се вратио под земљу да не слуша и не гледа ова чуда, која он није могао ни замислити...

Срби по природи нису хладнокрвни осветници, а нарочито не над незаштићеним противником. Ни данас, после оних страшних покоља, Срби немају намере освете. Време брзо пролази, а главни кривци покоља или су избегли или изумиру. Али Срби гледају стварности у очи и раде на томе да не би дошло до поновног покоља од стране Хрвата, јер се они и даље за то припремају. Да би се то спречило, ми морамо бити приправни. Најприродније је, да се у будућности покољ спречи, разделити се од њих и стрпати их у њихову торину, где неће имати кога клати, осим сами себе».

Што наши српски писци, одреда, одбијају сваку помисао на кривичну колективну одговорност целокупног хрватског народа, и тиме смирују своје сународнике, то је несумњиво за похвалу. Мање је за похвалу кад се број кривих све више сужује, јер баш то сужавање може да доведе до револта Срба и неконтролисаних поступака (тешко је примити тврдњу да хиљада Срба не вреди ни колико један Хрват итд.).

Но неки писци највишег ранга нехотице ослобођавају кривичне и сваке друге одговорности чак и наредбодавце «усташке», и главне кривце. То у првом реду важи за пок. Адама Прибићевића, затим одличне публицисте: др Бранка Миљуша, Омера Кајмаковића и још неке. Они веома често говоре о овим хрватским вођима и архизликовцима као о «паронојичарима». То је веома често чинио Адам Прибићевић, а по њему и други. И то махом правници.

Међутим, шта је параноја? Сама реч грчки значи лудило. У медицини се објашњава као «дужовна сметња, као један посебан случај шизофреније» итд.

Колики је то степен болести, споредно је. Главно је да таква лица не могу бити потпуно одговорна за своје поступке, ако уопште могу да се подвргну одговорности.

Сумњамо да су поменути писци хтели све усташке наредбодавце ослободити одговорности. Али је тако испало. Ова укупна и свестрана правна анализа не може ни ту тврдњу оставити без осветлења.

Са хрватске стране не признају се уопште ни делани кривци. Чак је сам Павелић скидао са себе одговорност. Ја сам о томе писао у «Канадском

Србобрану» од 16. децембра 1954. чланак под насловом «И Анте Павелић пере руке». Нажалост и од њега можемо само поједине ставове пренети. Тако почетак:

«Већ годинама се све чини и са хрватске и, нажалост, са српске стране, да се за злочине над Србима у криминалној ‚НДХ' терети што мање људи. Напослетку се стигло до тога да се за све злочине криве само два-три лица, чак и један једини, фамозни поглавник Анте Павелић. Сад доживљујемо нешто што нико у сну није сањао: Анте Павелић уверава и куне се ‚крижом' да он ту није ништа крив, ‚да никад није дао такву наредбу, да су ти злочини били извршени од стране неодговорних фанатика и да је покушавао да учини све што је у људској могућности, да заустави такве елементе, али није успио услед хаоса и нереда у који је рат гурнуо Хрватску'».

У чланку се утврђују лажи «поглавника», па затим стоји: «Кад би и најмање истину говорио, он би морао изнети шта је све предузимао да спречи злочине над Србима, па да се зна свачија одговорност. Он би морао недвосмислено осудити те злочине, да остане о томе трага у историји. Међутим, он је казао ту скоро (пре годину-две) дописнику неке стране новине да није истина да су усташе и Хрвати убијали Србе, ниједног јединог, јер се њихова власт није простирала над Србијом! Какао цинизам и какав безобразлук! Значи да Срба нема ван Србије, а ти људи су убијани што су Срби...

После тога Анте Павелић је казао да у будућој хрватској држави може да буде православних, али не може да буде Срба. То значи ово: Ако Срби у «Хрватској» ипак хоће да остану Срби, они ће доживети судбину оних из 1941. Не само да он одобрава злочине из времена последњег рата, већ их ставља у изглед и за будуће».

Како је то у Немачкој сасвим друкчије нека послужи једна изјава најодговорнијег њиховог функционера још за време владе конзервативаца (док су садашњи социјалисти далеко више против злочина нациста). Средином јула 1969. западнонемачки министар правосуђа др Хорст Емке узима у одбрану нови закон о прогањању нацистичких злочинаца и каже:

«Овај народ може да добије процес који води да се оправда од оптужбе да је колективно одговоран за нацистичке злочине само ако похвата и изведе пред суд све злочинце» ([90]).

VI.

Овом екстрему: да нико није кривично одговоран, у крајњој линији, за онако масовне деликте, може се супротставити други екстрем: да је и ту крив цео хрватски народ. Али не као починилац, већ као мирни посматрач злочина, као фактор који их је могао спречити а то није ни покушао. Многи из тога закључују, да се са њима сагласио. Из тога се може исконструисати не само морална већ и легална одговорност.

У науци Кривичног права познати су тзв. омисивни деликти поред комисивних. Комисивни су они које неко изврши активно, «својеручно»; омисивни су они које неко «почини» својом пасивношћу, тј. за које је скривио што није нешто предузео, што је стојао «скрштених руку», што је равнодушно посматрао злочин а могао је да га спречи. Глагол omittere у латинском језику значи нешто пропустити, не учинити, док committere значи баш учинити.

То сви правници знају. И ја сам то научио био као студент; после се никад нисам бавио Кривичним правом. Вероватно би се то могло правнички још боље формулисати, но и овако је сасвим јасно.

Ако се ова теорија примени на држање Хрвата у последњем рату, у њиховој злочиначкој држави, могао би се заиста исконструисати принцип кривичне одговорности целог народа, одговорности за омисивне деликте: да нико није ништа предузео да се злочини спрече, да није чак ни протестовао против тога. То није учинио ни њихов духовни вођа, надбискуп Степинац.

По правним конзенквенцијама, то би значило одобравање ових злочина, солидарисање са њима, њихово прећутно прихватање.

За овакве закључке ми ћемо се позвати на нека начела Римског права. Споменућемо једну регулу опште познату и две - три максиме мало или нимало познате нашим правницима. Оне гласе: Qui tacet, consentire videtur.

Consentire vel non contradicere, paria sunt. Facere dicitur qui, cum possit, non prohibet.

У српском преводу та начела гласе: «Ко ћути, показује се као да одобрава”. — «Одобравати или не противуречити, то је исто». — «Каже се да (сам) дела онај који не спречава кад може».

Под спречавањем (прохибицијом) разуме се и сваки протест, сваки знак неодобравања, гађења, осуде. Све ћемо то залуду тражити у ставу Хрвата према тамањењу Срба у њиховој државној заједници. Сви су се омисивно изравнали са комисивним појединцима.

Нашли смо негде како папа Лео XII. понавља речи апостола Павла: Qui talia agunt digni sunt morte, et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Српски: «Они који тако раде, заслужили су смрт, па не само они који то врше него и они који одобравају чинитељима».

Поводом повратка у земљу познатог усташког идеолога и члана комисије за преверу «грчко-источних» Крунислава Драгановића писао је др М. Милошевић уредништву «Православља», због чега је лист био забрањен, и ово ([93]):

«Поп Драгановић вели, да није терориста и да је осуђивао тероризам. Пре свега да се разумемо о значењу тих речи. Има две врсте терориста: физички извршиоци терористичких дела, непосредне убице и посредне убице, интелектуални потстрекачи који наоружавају руку физичких извршилаца злочина. Они су већи кривци од физичких извршилаца, који су најчешће обична оруђа...»

Чак и по теорији узрочности, колико се ње сећам, могао би се прогласити одговорним цео хрватски народ. Јер, по тој теорији, крив је онај из чијег држања дело проистиче, тј. кога не би било да је он узео друго држање које праву одговара. Има ближе и удаљеније узрочности, директне и индиректне, главног починиоца одн. виновника, и саучесника итд.

VII.

Све су то ипак теоријска разматрања која у нашем случају немају никаквог практичног значаја. Јер, пре свега, и кад би се утврдила одговорност оваквог мноштва, она је без санкције. Казна се не може применити, она је неизвршива.

Ни теоријски ни практично није могуће подврћи казни једну огромну масу, а камо ли цео народ. То је најбоље изразио римски песник Луканус, који је живео у I. веку после Христа и у свом епу «Фарсалија» описао грађански рат између Цезара и Помпеја. Један стих тога дела (5,260) гласи: Quiquid multis peccatur, inultum est. Српски то значи: «Штогод многи згреше, остаје некажњено». Увек ми је тај стих, данас већ та правна максима, долазио на памет кад сам се сећао страдања наших сународника изложених бесу једног нецивилизованог народа. То је све тако рађено, да се казна избегне.

И сами хрватски најстарији извори утврђују да «остаје некажњено оно што многи почине». Тако члан VI њиховог првог Црквеног сабора одржаног у Сплиту 925. године (за време Томислава?) «Ако би по пропуштању божјем у буни народа био убијен владар, будући да остаје некажњено оно што многи почине, они који се утврде као кривци морају за његову душу давати милостињу...» ([94]).

А и Макијавели је то исто скоро рекао. Нека нам је дозвољено ту изјаву Макијавелија у оригиналу цитирати, јер није искључено, «дапаче» је веома вероватно да су водећи Хрвати у «НДХ» били њоме руковођени. Она гласи (у делу «Владалац»):

Si ha a notare che gli uomini si debbono o vezzegiare o spegnere, perche si vendicano delle legieri offese, delle gravi non possono; sicche l'offesa che si fa all'uomo deve essere in modo che la non tema vendetta.

На српском би тај став овако гласио: «Треба приметити да људе или ваља мазити или уништити, јер се они свете за мање нападе, а за велике не могу. Зато напади (неправде) који се врше према човеку треба да буду такви да се не треба бојати од освете!»

А видели смо такође да ни индивидуална одговорност, чак самих вођа и поглавника одн. доглавника, није више реализибилна. Највећи злочинци су побегли и биће увек ван домашаја наших власти. Други су помрли; над малим делом је казна извршена.

Хрвати ће углавном избећи кривичну одговорност за почињена злодела (што ни најмање не оправдава оне који ту одговорност поричу, или смањују, одн. ограничавају). Тим више, и упорније, ми Срби, као оштећени и повређени, морамо инсистирати на друге две одговорности: грађанску и моралну.

20) Грађанска одговорност за почињене деликте

I.

Кад се говори о одговорности Хрвата за њихова недела према Србима, ретко се, или никад, не спомиње грађанска одговорност, не само под тим именом (то је правнички израз), него ни у суштини. А она је необично важна, не само због њеног економског већ и моралног дејства.

Под грађанском или цивилном одговорношћу разуме се васпостављање пређашњег стања, где је то могуће, а где није могуће, накнада штете. Ради се о економским категоријама.

У великој немачкој енциклопедији, у тому изашлом ту скоро даје се теоријско објашњење колективне кривице, што ми доносимо у одељку 2 ([5]). Али се одма додаје: «Појам колективне кривице (Kollektivschuld) правно се разликује од појма колективног јемства (Kollektivhaftung), који намеће члановима једне заједнице личности обештећење за штету почињену од органа целине заступајући њу (ту целину)...» Лексикон, који побија тврдњу колективне кривице Немаца за дела нациста, много је концилијантнији у питању грађанске одговорности («колективног јемства»).

Поред кривичне одговорности Хрвата доћи ће даље, и мора доћи на дневни ред, питање материјалне одговорности. Они ће морати да подигну српске порушене богомоље, српска запаљена села итд. Они ће морати платити накнаду породицама убијених жртава. Они би то сами од себе урадили кад би били џентлмени.

Мора се признати да садашња (комунистичка) управа у Југославији настоји да донекле репарира материјалне неправде Хрвата. Она реконструише разрушена села итд. А ко то плаћа? Сви порески обвезници Југославије. Дакле претежно опет Срби. Међутим, најосновнији је ред да плате штету они који су криви, а то су Хрвати. Они пак (Хрвати) могу да се регредирају од стране појединаца који су били физички извршиоци.

Југославија је добила један део репарација од стране «окупаторских» држава. Али ни пара од тога није пошла за репарирање штета нанетих Србима. Све то иде за унапређење индустрије у Хрватској, углавном на Ријеци.

Југославија стално тражи од Немачке неке накнаде штете, које су учињене Србима (у земљи, у концентрационим логорима итд.), а које су далеко мање од штета које су Србима Хрвати нанели. То се питање покреће сад понова (1971). Тада је оно ушло у нову фазу: влада Немачког савеза је склона да нешто плати, али су такође јаке и противне силе. Тако је негде у пролеће 1971. писао угледни часопис «Франкфуртер Рундшау» да «Југославија не може да књижи на немачки рачун штету која је произашла из злочина које је Павелић извршио у Хрватској над Србима».

Затим, ниједна црква од 200 порушених у «НДХ» није репарирана парама од «заједнице», било хрватске или југословенске. Њих репарирају благочјестиви Хришћани — Срби из слободног света. Заједница чак чини сметње да се порушене цркве подижу и на тај начин.

Разуме се да би Хрвати и овде могли да учине неко каваљерско дело и тиме бар донекле ублаже своју одговорност. Кад би напр. наредили да се из њихових трошкова подигне од њих порушена катедрала у Бања Луци, или други порушени манастири, или бар нека села. Ја бих желео да се преварим овде, али ја не верујем да су Хрвати то кадри да учине. Још се није десило да је ма који Хрват дао бар један долар за поправку једне од 200 порушених православних цркава. Није чак никад ни признао ма и најудаљенију кривицу хрватског народа. Колико су они бедни и према самим Немцима!

Јер Немачка диже порушене или оштећене синагоге и плаћа отштету за одузету имовину Немаца. О томе се говори опширније на другом месту (одељак 8).

Колико је наш став у овом погледу оправдан видеће се из овога. Рецимо да се призна самим Хрватима право да суде «усташама» и њиховим злочинима. И они ће уза сваку кондемнаторну пресуду изрећи конфискацију имовине. Та конфискована имовина има да припадне хрватској држави. Ако се не би дала накнада Србима, значи да би се хрватска држава и хрватски народ имали само да богате услед рушења српске имовине. Да ли је то право?

Тако се уосталом и данас у Југославији поступа. Конфискована имовина од оног малог броја усташа који су осуђени припада држави, не знам да ли «републици» или федерацији. А то је у крајњој линији свеједно. Та имовина свакако не долази онима којима су усташе имовину одузели или уништили.

Колико се данас једна држава стара да се накнади штета њеним појединим грађанима учињена приликом рата или национализације предузећа! А како би ми могли да се дезаинтересујемо за укупну економску подлогу стотине хиљада Срба и за све доказе наше културе у тим крајевима? То нам право неће ваљда ни Хрвати оспорити.

Баш из ових излагања постаје свакоме јасно колико је потребно у вези одговорности за злочине над Србима увек говорити истину и кривце означити прецизно. Кад би кривци били само усташе независни од хрватског народа, онда би Хрвати имали потпуно право да одбијају икакву накнаду штете. Уколико је крив хрватски народ, онда ово одбијање одговорности не може да се одржи. Овде се наЉоље види колико је потребно увек и вазда говорити истину и ствари означавати по свом правом именовању.

Да ли ће се питање накнаде штете оставити на решавање међународној истражној комисији или извести као логична последица њеног вердикта, то је мање-више свеједно.

Једну малу аналогију треба овде навести. Кад су 1941. Немци окупирали Србију, поред осталих страховитих и увек нових захтева, поставили су српској комесарској управи захтеве да Срби плате трошкове око

васпостављања земунског и панчевачког моста, које је порушила југословенска војска, а Немци сматрају да то војнички није било индицирано. Све је могуће аргументе употребила комесарска управа да се тога дуга ослободи, али јој то није успело. Колико је мање српски народ био крив за рушење београдских мостова него хрватски народ за рушење српских богомоља. Оне мостове могао је да поруши неки командир чете, док српски народ уопште није ни знао да ли су порушени. Над рушењем српских насеља и богомоља ликовао је цео хрватски народ. Највећи део имања су преузели Хрвати, а манастире Римокатоличка црква. Колико је мени познато ни она није позвата да надокнади штету, мада је сама тражила та имања и већ у неке манастире уселила своје «редовнике». Српска имовина се тамо третира као Алајбегова слама!

Индивидуална грађанска одговорност застарева; колективна не би смела да застари. Напротив, баш због тога што је кривична одговорност постала илузорна, тежиште одговорности за злочине према српском народу има да постане цивилно, материјално. Тако су и Немци ствар регулисали према Јеврејима, као што ће се детаљно видети из следећих излагања.

II.

Колективна грађанска одговорност није неки новум у праву (ни у правној науци ни у правној пракси). Напротив, у модерној држави је то веома честа, и све чешћа, појава.

Тако напр. за грешке чиновника или јавних функционера уопште којима је проузрокована материјална штета, одговара данас оно јавно-правно тело у име којега је тај фунхционер делао. То је држава ако је он био државни службеник, општина ако је био општински итд. Најпре је једна корпорација одговарала суспидијерно, тј. ако се штета није могла наплатити од службеника (што није солвентан, или што не може да се идентификује, или што питање одговорности није било рашчишћено — да ли наредбодавца или извршиоца итд.). Доцније, у савременој држави, преовладало је начело да јавна корпорација примарно одговара за штете нанете у њено име и у обављању њених функција, а она се после путем регреса наплаћује од дужног службеника.

То је велики напредак у правном схватању. Јер оштећено лице не мора сад да чека да се утврди ко је крив и да се испитује солвентност извршиоца. Овај је радио у име колектива, вршио је власт, вршио је силу, није му се могло супротставити. Нормално, заиста, треба према појединцу да је одговорна она корпорација која је то лице снабдела са атрибутом власти. Јер оно није као појединац или као приватно лице наступало, већ као орган власти, у јавној функцији. Ко га је послао на терен, ко га је овластио да дела, има да сноси и последице тога.

Сви су злочини Хрвата према Србима извршени у име хрватског колектива, чак хрватске државе. Хрватска држава је, кажу, продужила да и даље постоји, после рата. Молим лепо: И њена одговорност се продужује. Какогод узмете, Хрвати се ње не могу ослободити.

Има овде још један куриозум. Приликом немногобројних процеса водећим «усташама» после рата била је увек као споредна казна, изречена конфискација имовине. Од те имовине нису Срби добили ни паре, а такође ни Јевреји. То је добио хрватски колектив претстављен у хрватској држави, то су добили Хрвати, они исти који би морали плаћати отштету.

III.

Кад је изашла моја књига «О одговорноста за убијање Срба» ([2]), у неку руку прво издање ове књиге, до тада нико никад није јавио да су Хрвати или католици и најмање помогли васпостављање од њих порушених српско-православних богомоља. После су почеле стизати помоћи у новцу и у натури (у радној снази) од месних католика. Да ли су моји написи утицали на то, ја не знам. Латини су говорили: Post hoc, ergo propter hoc (српски: После тога, значи због тога). Разуме се да је то силогизам и не одговара свакој прилици.

Тек до дубоко у седму деценију овог века није забележена никаква помоћ рушитеља српских богомоља у њиховом васпостављању. Па и тада је више симболична него ефикасна. А територијалне корпорације на чијој територији је то рађено, остале су глухе за сваку врсту помоћи. Чак најчешће забрањују да се цркве подижу на пређашњем месту ако је оно било у центру града или иначе истакнуто. О томе се не сме писати у штампи, али сам ја од једног

посетиоца Југославије добио обавештење за бар пет-шест сличних случајева у самој Славонији.

Кад су се последњих година појавиле прве новчане помоћи католика за зидање православних од њих порушених цркава (понављам: после моје прве књиге из које су предњи делови пренети), ја сам написао неколико чланака у «Канадском Србобрану» ([95], [96], [97]). Само један мали део можемо овде пренети:

«.. .Јавља се да је Ватикан приложио помоћ од 3.000 долара за зидање Бањалучке катедрале.

То је, као што се не крије, урађено по предлогу католичког бањалучког бискупа монсињора Пихлера. Овај католички великодостојник претставља заиста у сваком погледу изузетак према онима и пре рата и за време рата (изузев донекле мостарског бискупа Алојзија Мишића). Његове изјаве о кривици католика, његов позив на кајање, његов братски сусрет православног новог владике Андреја (а и пријатељство са ранијим Василијем Костићем), његова толерантност и пуни обзири према Србима претстављају преокрет у држању хатоличких црквених кнезова према православним Србима. Он је пребацио чак и самог Штросмајера, чији сам живот детаљно проучавао, и кога желим да оперем од напада извесних ултраправославних Срба. То је био, истина борац за католицизам, али и истински пријатељ Срба.

По свему изгледа да га др Пихлер хоће да превазиђе. Нека је у велики добар час. Нама су драгоцена његова признања о католичкој одговорности (он то друкчије не може и не сме да претстави: не може говорити о одговорности Хрвата) и ми поздрављамо његову нову ноту и нов стил, ново држање према православним Србима.

Не знамо ништа о њему поближе, никакве генералије како се каже у судској пракси. Али је ван сваке сумње он страног порекла. Може бити и немачког, мада мени, који сам младост провео у Аустрији и веома будно пратио јавни живот, изгледа чешког порекла. Тек хрватског није занаго.

Пошто ни Ватикан није хрватског порекла, то ова помоћ не долази никако од Хрвата. Њене последице претрешћемо посебно.

Помоћ од 3.000 долара коју је Ватикан одобрио (или већ послао) Одбору за зидање српско-православне цркве у Бањалуци произвео је двоструку, потпуно опоречну, реакцију у српској емиграцији. У земљи, разуме се, питање се не сме и не може слободно третирати.

У емиграцији, једна струја, и то југословенски расположена, кликује. У првом реду «Искра» и «Глас канадских Срба». Они са заносом говоре о папској и католичкој великодушности, малтене о «братству-јединству». Као да су католици обновили све разрушене цркве.

Друга струја у емиграцији је јако скептична. Она се унапред потсећа на ону Вергилијеву: Timeo Danaos et dona ferentes (Енејида, II, 40). То значи: Бојим се Грка и кад нам дарове доносе. И ови се боје Латина кад им дарове дају. Искуство из целе наше прошлости као да им за право даје. И ту има више нијанса. Читао сам у «Гласу канадских Срба» да је високопречасни протојереј Ђуро Вукелић узвикнуо: «Да Бог да први топ ударио у ту цркву кад је зида римски папа». (Немам лист уза се, па цитирам слободно, али мислим да правилно цитирам.)

«Глас» то наводи као једну скарадну, богохулну, светогрдну мисао. Јер уредник листа није никад живео у нашим мешаним пределима, нарочито оним под влашћу католика. Реакција оца Ђура је нормална реакција једног Србина из тих крајева. Кад сам то читао, чинило ми се да чујем неког свог Бокеља. Они би исто то рекли.

Али ја то не кажем. Ја имам друге разлоге да будем обазрив и неповерљив.

Први је разлог да је та сума мала, недовољна, управо смешна. Незнатна према целокупној суми која треба да се утроши за градњу ове цркве, а смешна према целокупној штети коју су на самим српским храмовима начинили католички Хрвати. Ја сам увек приговарао Хрватима што не васпостављају српске порушене цркве, па то и сад чиним. Али да они приложе суму која не покрива ни хиљадити део трошкова за ту цркву, то није никакав сразмеран дар, а још мање накнада причињене штете. Ми знамо да је један мали Личанин дао пет хиљада долара за васпостављање цркве у свом селу и, потом, још 3.333 долара за дизање порушене цркве у неком другом

личком селу. Оба су прилога појединачно већа од ватиканског. Пок. Михаило Дучић је дао за цркву у Требињу десет хиљада долара (пре десетак година). Итд. Благоверни Срби су својим мањим прилозима, својим «оболима», помогли реновацију читавог низа цркава, а да им нико од иноверије није помогао.

Истина, за градњу цркве у Глини, онако безбожнички оскрнављене и масовним злочином обележене, месни католици су понудили били помоћ у радовима. То испада из говора приликом освећења цркве епископа горњо-карловачког Симеона. Из тог говора произилази да та понуда није примљена. Јер нигде не стоји да је примљена, нити се преосвећени епископ на њој захваљује. (Чини ми се да је један од два поменута листа хтео преставити читаоцима да је та помоћ употребљена. Ја нисам мислио о овоме писати па нисам ни купио податке.)

Владика Симеон је знао шта је чинио. Јер би и та њихова помоћ износила максимум један проценат целе употребљене суме за обнову цркве, а католици би причали да су подигли заједно са православнима.

Ето, то је управо главни разлог зашто бих ја одбио да примим ту помоћ. Сад ће католици причати да су они преко Ватикана бањалучку цркву подигли заједно са православцима. Такво гледиште већ наговештавају уколико још отворено не заступају два поменута листа.

Сва наша аргументација о безбрижности католика у погледу обнове од њих (са хрватске стране) порушених православних богомоља остаће неефикасна. Приговориће се да није тако, да је Ватикан дао «осетну» помоћ за зидање катедрале у Бањалуци (избегеваће да наведу суму) итд. И ми ћемо бити «квит» са католицима у том погледу.

Штавише, можемо очекивати да ће ускоро почети тврдње да су порушени српски храмови васпостављени захваљујући помоћи православних и католика. Поновиће се исто што се понавља за страдања у последњем рату. Ти листови, и Југословени уопште, извитоперују истину кад тврде да су Хрвати убијали Србе, Јевреје и Хрвате.

Тако би могли католици кроз неку деценију рећи да су и они помогли подизати прваославну цркву и да имају права на њу. Могли би је чак на том основу секвестрирати. Да је Ватикану било стало до обнове српских храмова, имао је стотину прилика за то. Али је морао да то чини обимније и ефикасније. Не само форме ради, већ да истински помогне дизање порушених цркава. Не бисмо онда ништа имали против тога. Овако је то фарса, која може имати нежељене последице и свака критика те појаве, па чак и оца Вукелића, на своме је месту.

IV.

Не само да нису Хрвати плаћали Србима репарације за почињене штете у виду злочина, него су Срби морали после окончаног рата да плаћају Хрватима неке отштете. Тако ми је бар писао пре 5-6 година један истакнути српски политичар из земље да је «Први конгрес комунистичке партије Србије јасно и гласно истакао одговорност Срба за почињене злочине над другим народностима, као и за све што је рађено у прошлости... И само тако може да се објасни да је иначе разорена и опљачкана страдалница Србија морала на предлог Ранковића после ‚ослобођења' да плаћа Хрватској и другим крајевима контрибуцију шиљањем на милионе оваца, крава, волова, свиња и др.».

Ја сам све ово примио са резервом, мада у личност која ми је саошитила не сумњам. Уосталом, то је лако верифицирати, нарочито одлуке Првог конгреса Комунистичке партије Србије. На чело државе су дошли несрби и антисрби, па су хтели да докрајче тамо где су Павелић и Хитлер оставили.

21) Морална одговорност

I.

Кривична и грађанска одговорност, то су правне категорије. Морална одговорност спада у неправну, етичку сферу. Због тога је њу много теже и дефинисати. Но ипак се то не да избећи.

Кривична и грађанска одговорност настају самим делом, у нашем случају покушајем и делимичним успехом злочина геноцида према српском народу. Њихови узроци одн. извори лимитисани су и појамно и временски. Морална

одговорност простире се на дуг период времена, који се не да лако ограничити. Она има свој корен пре самог дела, као што се може и после дела увек изнова манифестовати и заснивати. Не само што претходи делу, него га донекле и условљава. Појављује се као његова претпоставка, да не кажемо узрок.

Пре самог извршења хрватских злочииа стварана је њихова духовна подлога, која се изражавала у сејању мржње на Србе и целокупни српски народ, у блаћењу свега што је српско: историје српског народа, његових моралних својстава, његових духовних вредности, уопште људских особина његових чланова. Усвојила се и ширила толико, да је захватила цео хрватски народ идеја Анте Старчевића да су Срби само «пасмина зрела за секиру».

У тој психози извршење злочина у погодном моменту изгледало је само као логична последица духовног устројства целокупног хрватског народа. Из моралне одговорности наступила је кривична и грађанска, али морална није ишчезла. Напротив, самим извршењем дела, испуњењем паклених последица које су јој следоване, она је тако-рећи супстантизирана, дошла до изражаја, добила реалну подлогу, показала се несумњивом, и одмерена је у својој штетности и паклености. До тада није могла да се сагледа, нити јој је ико придавао толику ефикасност. А била је, та психоза, толико распростањена у хрватском народу, да га је заиста целог обујмила. Ако се икад, могло говорити о колективној одговорности једног мноштва, једног целог народа, то се може говорити о колективној, општој, укупној моралној одговорности целог хрватског народа, за злочине учињене у име тог народа према српском народу за време Другог светског рата.

Морална одговорност се манифестовала и за време самог извршења дела. Ми смо говорили о омисивној кривичној одговорности целокупног хрватског колектива; његова морална одговорност је још изразитија и већа. Кривично одговорна би могла бити само мушка одрасла лица, која би била у стању да злочине спрече. Морално сви они који су их одобравали, који су им се радовали, који су српску имовину разносили или у бесцење куповали, или се на српска имања населили, или светковине славили док су Срби грцали у крви. Чак и они који су већ назирали велике етнографске промене у деловима неприродно прикљученим «НДХ», који су се радовали да ће ти делови бити

очишћени од «српске пасмине», да ће настати хомогена Хрватска итд. Једном речју: да ће нестанком Срба бити Хрватима боље. А такви су били скоро сви Хрвати, са минималним изузецима.

После извршених злочина, па и до дана данашњега, та одговорност морална не само да не отпада, не само да се не смањује, већ се увек изнова порађа. Она се очитује у прикривању злочина, у ћутању о њима, у пропусту да се осуде итд. То је редовна појава не само у земљи, већ и у слободном свету. Она је толико општа, да изузетака скоро и нема. Ако се икад у свету могло говорити о некој укупној одговорности једног народа, то се јамачно може сад исконструисати огпнта морална одговорност хрватског народа за злочине учињене према Србима, према српском народу као таквом; она је претходна и накнадна, она је стална и непромењена, она је без демантија.

II.

И други су српски емигрантски писци установили да се код Хрвата у слободном свету није никако појављивала суза покајница због недела учињених у име хрватског народа. И то писци који не спадају у «српске шовинисте».

Тако је писао Адам Прибићевић у Американском Србобрану од 12. децембра 1952, године о великодушности Немаца према Јеврејима (што преносимо на другом месту), да онда установи:

«... Међутим, у целој хрватској интелигенцији данас нема човека који би смео јавно рећи да је само геноцидско учење Старчевићево, уз верску нетолеранцију, криво за грозна недела која су усташе извршиле над Србима, и позвати Хрвате на одврат од Старчевића и верских фанатика. Најумеренији међу хрватским националистима, д-р Мачек, прогласио је чак синтезу Старчевића и Радића, као кад би д-р Аденауер прогласио синтезу са Хитлером, иако је овај био над Старчевићем, јер никад није написао ни за један народ да је «накот зрео за секиру».

Шта раде хрватске националисте, место тога? Измишљају српске неправде после 1918. Позивају се на злочинства Срба, почињена у одбрани од усташких кољача, као да се Срби, као «накот зрео за секиру», нису смели од

покоља бранити, па понегде, избезумљени ужасима, послужили се сличним оружијем, иако никад једнаким. И, упркос попису од 1948. и немогућности да то Срби учине, као ненаоружана и дезорганизована маљина, лажу дрско како су Срби убили Хрвата колико и Хрвати Срба ...»

У листу «Американски Србобран» од 31. марта 1953. године писао је пок. Адам Прибићевић, у чланку «Њихове Пропилеје» и ово:

«... Кад бисмо на сваки километар од Загреба до Београда ставили у један ред по једну срушену, запаљену или оштећену српску цркву, а у други ред на сваки метар по две српске лешине, добили бисмо језовите старчевићанске Пропилеје, каквих никад нико у историји, за тако кратко време, а на тако тесном простору, није начинио. Али, оне не би ни мало дирнуле ове господе. Они би, марширајући између језивих редова, клепетали о том, како је некад неки жандарм учинио неку неправду Хрватима, избатинавши кога Хрвата, иако је батинао и Србе, као некада што су хрватски жандари млатили и Србе и Хрвате. Па како да се не би и међу њима нашло таквих жандара, кад се нашло градитеља оваквих Пропилеја!

Живот уз паранојика обузетог лудилом величине или гоњења, је врло опасан. То су нам показали покољи и римокатоличење 1941-5. Зато нас мора врло забрињавати ова тврдоглава упорност у брањењу једног од највећих историјских злочинстава, ова морална неосетљивост, коју показује водећи ред старчевићанаца, ово вечито вређање Срба и пљување на све српске светиње, из водећег хрватског реда».

У «Гласу канадских Срба» од 4. јануара 1956. (божићни број) написао је д-р Радоје Вукчевић велики чланак под насловом «Јован Цвијић. Његово дело и његово доба», у коме изос. стоји:

«... Цвијића би страшно запрепастила истина, да хрватска интелигенција у слободном свету још не проли ниједну сузу, а камо ли диже глас над стотинама хиљада невиних жртава, које попадаше по усташкој држави организованог злочина, најстрашнијој и најкрволочнијој, откако свет постоји...»

У «Гласу канадских Срба» од 2. октобра 1958. писао је Радмило Грђић чланак под насловом «Мачек и усташки покољи», у коме побија наводе д-ра Мачка да је четништво «изазвало усташтво на покоље» и да су се према томе Хрвати налазили у нужној одбрани. Он побија нарочито Мачекову тврдњу да је сукоб у Илићима у Херцоговини био фанал и узрок за убијање Срба. Грђић је ту био присутан и говори из прве руке. Главно је да д-р Мачек налази не речи осуде него донекле оправдања за хрватске злочине.

Чак и минхенска «Искра», која је сва југословенска и прохрватска, није могла а да не спомене некад општу индолентност Хрвата према злочинима над Србима, па чак и њихову солидарност у том погледу. Нарочито је запажен чланак М. М. Влаховића у божићном броју тог листа 1962. године под насловом «Трагом усташких докумената». То је много добар чланак, али нажалост не можемо него само неколико речиница из њега пренети. То су ове:

«... Нема, нажалост, ниједног опипљивог доказа, ниједне одлучене речи, из чега би историчар могао закључити, да се Степинац заузео за несрећну судбину Срба у «НДХ». А нама се чини, да је Павелић више зависио од Степинаца, него обратно ...»

«...Католичка или било која друга вера, заснива своје учење на божанским и моралним законима који прелазе оквире државних закона. Ако се то тако посматра, а мора, тешко ће будући историчар моћи да избегне, а да на неки начин не повеже усташке злочине, са званичном Католичком црквом из Хрватске. Јер, мање или више, сви су злочини извршени «у име крижа», док је Христос тих црних дана био разапет, сад већ не између разбојника, већ између оних који су, исто као и Он, невино осуђени...”

«... Треба само интензивно пратити рад појединих хрватских политичких лидера, при чему се не мисли на др Мачека, али се мисли на др Крњевића, па да му цео усташки случај буде јасан. Пре рата, у рату, и по рату, др Крњевић је, често не бирајући средства, водио једну чудну борбу против Срба. Он ту борбу и данас води. Кад расправља о Конгу, расправља и о Србима; кад пише о Заједничком тржишту, пише и о Србима; кад говори о европским радничким сандикатима, не бира речи које ће рећи о Србима; кад држи

зборове, јавно изјављује да ће било пред којим судом «свједочити» у корист било којег Хрвата, знао га или не, само ако га Срби оптужују. Као што су Дариа опомињали да се сети Атињана, тако и Крњевић стално опомиње хрватске масе на опасност од Срба. Он Србе види и тамо где јесу и тамо где их нема...»

На једном даљем месту пише Влаховић: «Чуо сам да су Руговски Арнаути врло опасно племе. Али, ако највећи њихов непријатељ бежи испред неке опасности, Руговци не само што га неће убити, већ ће учинити све што могу да га спасу. То је урођени људски понос који поседују и примитвци...»

Код Хрвата, или како Влаховић каже «код усташа», тога није било. Овде је заиста смешно рећи «усташа», што само још једном доказује колико се фалсификује кад се избегава ствари назвати правим именом. Нико живи није могао ни помислити да ће неки усташа дати гоњеном Србину склониште, па чак ни Влаховић то не мисли, али не сме да употреби одговарајућу реч. Хрват неусташа могао је да спаси бар неког Србина, али тог случаја практично нема, и зато се баш окривљује морално цео хрватски народ.

Цитираћемо и Стевана Труфунца. Он је у свом хрватски шапирографираном часопису «Радикал» за децембар 1956. објавио своје гледиште на «Моралну одговорност хрватске политике за покоље у НДХ», где стоји:

«У току живота у тој нашој заједничкој држави, хрватски политички вођи су систематски за ова и општа и посебно — хрватска зла оптуживали Србе. За њих нису били одговорни поједини режими, или поједини политички људи, или можда и сам политички систем. Они су прелазили безобзирно преко чињенице, да су у владама са Србима увек седели и Хрвати и Словенци и Муслимани, да су често пута у начину политике и управе несрпски елементи имали пресудну реч. За њих је постојала само одговорност Срба и Београда као симбола Српства. Двадесет и нешто година трован је хрватски народ несавесном и непоштеном пропагандом, да му све зло долази од Срба и да му је Србин душман, и у Београду, али и ту на истој родној груди. Та злочина сетва патолошке мржње, слепе и неоправдане, почела је да жње још

у тзв. бановини Хрватској. На више места, и у више прилика, мржња на Србе је отсвирала увертиру потоњој крвавој усташкој НДХ.

Усташи су 1941. нашли све припремљено: у хрватској грађанској и сељачкој заштити прве трупе, наоружане бригом несвесног туторског режима. У бирократији бановине Хрватске већ опремљен административни кадар. У народу пасивне посматраче биолошког и геноцидног истребљења Срба. Кад је усташка секира почела све убрзаније да пада на српске вратове, хрватски народ је пасивно посматрао тај злочин, који ће му остати хиљадугодишња мрља. Али је ћутало и одговорно хрватско политичко вођство. Ниједне речи протеста, ако не осуде!

Чињеница је, да су они који су хтели, могли да протестују против усташких злочина. Докази су: а) Многобројне резолуције најугледнијих босанско-херцеговачких муслиманских првака; б) протести мостарског бискупа Алојзија Мишића и свећеника у Загребу Павла Лончара. Свима њима, који су у то крваво доба дигли свој честити глас у одбрану прокаженог српског народа, као и бискупу Ујчичу који је први алармирао Ватикан о усташким покољима, нека је хвала и овом приликом. А канонику Павлу Лончару, који је недавно умро у Загребу, нека је вечна слава и хвала. (Надбискуп Ујчич није Хрват него Словенац, а словеначки клир се уопште држао коректно и хришћански према Србима у последњем рату, ЛМК.).

Ћутали су шефови ХСС онда, иако су умели да препоруче хрватском народу да прими и слуша нову усташку власт, па неки ћуте и данас, док други активно сарађују са усташама и спасавају усташке злочинце од издаје суду. Јер, док први тајник ХСС љуби злочинца Артуковића и ставља све своје услуге у његову одбрану, док тај исти тајник и данас јавно пише да су Срби зло у Хрватској, те тако оштри хрватски нож и за нова клања, дотле шеф ХСС, с мене на уштап, покушава да имитира Питијска пророчишта изјавама, нпр. «да се бездушним четништву супротставило бездушно усташтво», или да су народ у крајевима бивше НДХ отерали у партизане «италијански, усташки и четнички злочини». Из ових редова, који су све само не поштени, могао би се стећи утисак, да смо ми Срби први почели да кољемо несрећне усташе и да су они, а не ми, били жртве које су морале да се бране.

Овакав став одговорних представника ХСС у изгнанству није никаква гаранција за заједничку будућност. И о тој чињеници ваља сви ми Срби добро да размислимо.

Није на одмет учинити још само једно поређење: нема политички угледнијег Србина који није осудио убиство 6раће Радића и Ђуре Басаричека у Скупштини, као злочин. А најодговорнији хрватски политички људи ни данас, кад цео свет осуђује усташке злочине као најтежи атентат на човечанство, нису успели да нађу једну реч осуде или бар десолидарисања. Са овог места — нека им је на част! Будимо задовољни, што између њих и нас постоји и та разлика!»

Једном од највећих «Југословена» међу српским избеглим писцима дру Б. Трифковићу омакло се једном ([135]) да ипак баци бар моралну кривицу за недела у последњем рату целом хрватском народу. Он је, говорећи о «НДХ» казао ово: «Део државног програма ове наказне државе био је биолошко уништење Срба и свега што је српско. Срби, иако везаних руку, устали су у самоодбрану. Усташки покољи српске нејачи наносе љуте ране целокупном српском роду; а жиг срамоте хрватском народу”.

Ако је «жиг срамоте» нанет целокупном хрватском народу, значи да је он крив за све то.

Додајем да речи «део државног програма» и сличне које су сад усвојили многи емнгранти потичу од мене, мада ме нико не цитира. Ја им на томе не замерам, али ово морам рећи да не бих ја њих цитирао.

III.

Видело се напред како Немци примају на себе, на цео немачки народ, колективну одговорност за злочине над Јеврејима. Али је интересантно да у последње време, 1963., почињу и замерке папи Пију XII.

Један млади Немац (од 31 године), именом Ролф Хоххут, написао је драму под насловом «Заступник», циљајући свакако на папу као заступника Христа. Та драма, без великих књижевних вредности, давана је почетком године у Берлину више пута, увек пред распродатом кућом. Затим су је тражила скоро сва позоришта Немачке (сем оних у чисто католичким

пределима), па чак и Швајцарске. Страшну је буру произвела. Папа је директно оптужен што није ништа предузео у корист Јевреја, што није ни прстом макнуо да их спасе. Дописник «Ноје Цирхер Цајтунга» Бе пише у броју од 7. марта о тој драми, и њену супстанцу обележава овако: «Пију XII. се пребацује да се својим ћутањем у јавности начинио сукривцем у овим злочинима, и он и остали црквени достојанственици Католичке цркве, и то тобоже из ’државног разлога’ рђаво схваћеног».

Драма се још увек, и све више, приказује на бинама немачког језика (а спремају се и преводи). Тражена је од католичких кругова интервенција влада Немачке и Швајцарске, али ниједна није хтела да интервенише, нити да забрани комад, који је постао «бест стелер» Европе у овој години (ово је писано 1963).

Дописник «Ноје Цирхер Цајтунга» из Берлина А. Ц. говори о одушевљењу публике тим комадом, замера му неке «проблематичне тенденције» које су «несумњиво допринеле његовом успеху», али додаје: «Све то не може застрти чињеницу да је Хоххутово питање имало оправдање. Зашто Пије XII није протестирао против тамањења Јевреја од стране Хитлера? Зашто он није отказао Конкордат са Трећим рајхом? Хоххут је изјавио на једном састанку у Студентском дому у Берлину, који је сатима трајао, да би један такав протест натерао Хитлера на умереност у његовој политици према Јеврејима. Папа је, истина, преко свештеника и манастира, спасао многе Јевреје од уништења, али оно одлучно је изостало: јасна и недвосмислена осуда национално-социјалистичких злочина од стране Свете столице». (Број од 4. априла 1963.).

Као што се види, данас милиони замерају чак и папи и, преко њега, целој Католичкој цркви што је била пасивна, што није дигла глас протеста против онако дивљачког гоњења Јевреја по целој Европи, а ту је далеко мање одговорна Католичка црква него што је хрватски народ за убиства и мучења Срба.

Интересантно је, да је та драма Хоххутова у извесним немачким круговима произвела сећање на хрватске злочине над Србима. Тако један привинциски социјалистички немачки лист «Нова преса», који излази у

Билефелду, и који ми је љубазно послао Сретен Николић, има у броју од 10. априла 1963. допис из публике под насловом «Заступник и Срби», а потписан од некога Христијана П. из Бона.

Лепо ту пише, али не можемо много пренети. Само почетак (ингрес) који гласи: «Оспорена драма ‚Заступник' од Ролфа Хоххута актуализирао је са пуно утисака приговоре који су се на разним местима јављали против политике папе Пија XII. у питању Јевреја, тако да је настао утисак као да би се само из овог проблема могло одлучити да ли је папа Пије XII. довољно учинио да се супротстави страховитим нехуманостима Хитлерове епохе. Том приликом се превиђа да још једно тамно поглавље треба да се објасни: гоњење Срба за време краткотрајне хрватске државе Анте Павелића. Од јула 1941. до јесени 1944. укупно је 600 хиљада Срба православне и муслиманске вере поклано на најзверскији начин. И то позивом на римо-католичку државну реформу...»

Детаљи које даље износи, нама су, нажалост, познати.

IV.

Код кривичне одговорности смо навели латинску изреку да се нико не кажњава кад су многи криви. Има једна слична изрека за моралну одговорност. Она гласи: Pudorem tullit multitudo peccantium. У директном преводу гласи: Мноштво грешника одузима стид. То треба да значи: кад су многи починили један злочин, свак гледа да га пребаци на другога, свак себе некако штити од греха и срамоте.

Морална одговорност се не може екзеквирати, силом испословати. Она зависи од моралне снаге и схватања онога који је обавезан.

Морална одговорност очитује се првобитно и најјаче у грижи савести. Ту треба једна јака доза не само поштења него и херојства, па да се човек осети морално одговорним. Колектив то може још теже да постигне. Ту треба велики степен самопрегорења, увиђавности, осетљивости за другога, објективности.

За разлику од легалних одговорности (кривичне и грађанске), морална одговорност не застарева уопште, она се не губи, не брише. Она није чак

ограничена ни на једну генерацију одн. одређени број генерација. Захвата једнако дедове као и унуке. Она је вечна док не дође опроштај од повређене стране.

22) Политичка одговорност

I.

У државном праву позната је једна нарочита врста одговорности, која се назива политичком одговорношћу. Она је организовано установљена у парламентарном владавинском систему, неорганизовано и иначе.

По начелу политичке одговорности министри нпр. који не владају по упуствима, жељама, интенцијама парламента бивају принуђени да дају оставку. То је сва санкција политичке одговорности.

Чланови представничких тела неће бити други пут изабрани ако своју функцију нису вршили у духу бирачког тела. Итд. Она је, та политичка одговорност, сасвим индивидуална, или органичено колективна (по начелу солидарности кабинета, дају оставку сви министри ако се ради о важнијим замеркама начелног карактера, иако оне погађају директно само једног члана владе).

У међународном праву немамо политичку одговорност, али имамо један аналогон, који се директно односи на наш случај, који се тиче изречно Хрвата, који је због њих установљен и њима има да захвати своју куриозну правну екзистенцију.

За време самог последњег рата, кад је чуо за злочине у «НДХ», највећи и најкопетентнији државник света, председник САД, казао је да Хрвате треба ставити под старатељство, да они нису заслужни да имају своју државу. Тада није било ни Друштва народа, нити Организације уједињених нација. Према томе, изјава председника Рузвелта добива још више на важности.

Ова изјава је доста пута изнета у нашој емигрантској штампи, у српској и хрватској. Налази се и у самим нашим делима («Спорни предели Срба и Хрвата», стр. 257; «Србија или Југославија» III. књига, стр. 31), тако да нема

потребе да се још једном «фактографски» ставља на знање. Али се сад она посматра, таксира и примењује под једним новим углом.

Велике сличности са политичком одговорношћу из државног права ова врста одговорности нема. Ипак су санкције и последице политичке природе, тако се може са правом назвати политичком одговорношћу. По природи ствари има много везе са моралном одговорношћу, али су санкције друкчије: овамо презир и срамота, тамо неподобност образовања самосталне државе.

Није, напослетку, важно како ће се крстити та одговорност, већ је важно установити да се ради о типичној и безусловној колективној одговорности. Док наши Јутословени трубе о кривицама усташа, и то чак не свих усташа, дотле председник САД проглашује цео хрватски народ као недостојан да образује своју државу. Сматра да га треба ставити под старатељство.

Нема за ту ситуацију одговарајућег правног термина, то је тачно. Јер ни тих случајева није до данас било. Сматрало се доскора да многи народи и многе области не испуњавају цивилизаторске услове за самоставан државни живот. Али да се овај оспорава као последица недостојности народа, тога случаја једва да је икад било. Ми бар не познајемо ниједан.

Да се ради о једној правној санкцији за извршена недела, у то се не може сумњати. Санкција се, свакако, сходно природи одговорности, не састоји у конвенционалној казни, већ у посебној, своје врсте, која има политички карактер. Отуда политичка одговорност. Ако неко има бољи израз, може да га предложи, али саму правну ситуацију не може да мења.

(Лингвистички би овај израз потпуно одговарао, нарочито кад се узме у обзир порекло саме речи «политика». Она потиче од Аристотела, чије велико дело и данас носи назив «Политика». То је плурал [множина] придева неутрума [средњег рода] који треба да значи: све оно што се односи на полис, на државу: та политика. Ако је у току времена модифицирано значење те речи, њен првобитни смисао ипак нам даје право да је овде употребимо).

Председник Рузвелт је хтео да казни не само цео тадашњи хрватски народ, већ и будући. Разуме се да би та мера била временски ограничена. Али је он није био ограничио. Трајала би свакако неколико година; погођени би

били и криви и прави. Погођени би били сви само зато што су Хрвати и што јеу име Хрвата и од Хрвата почињено онолико зла.

Уствари није се претња Рузвелтова обистинила и реалисала. Он је умро пред крај рата, а ситуација и унутрашња и међународна ишла је Хрватима на руку. Они су испали као победиоци, па су чак и узели пуну, диктаторску власт над Србима и продужили терор, иако не геноцид над Србима.

Опет ћу се позвати на једног «умереног» Србина, који је безуслован присташа Југославије. У билтену «Радикал», двоброј за март-април 1957. стоји у једном напису објављеном од стране уредништва (уредник је С. Тривунац): «Зато је Хрват Шубашић однео Хрвату Титу на тањиру и краљевску круну и васколики српски народ, само да би спасао злочину усташку Хрватску од заслужене каштиге, коју су предвиђали и које су се скоро подједнако бојали и усташе, и ХСС, и сами хрватски комунисти...»

Место политичке одговорности дошла је политичка награда: Хрвати нису, истина, добили своју државу, али су проширили своју етничку област и добили власт над самим Србима и осталим народима Југославије. Место Рузвелтовог предлога о старатељству над Хрватима дошло је старатељство над Србима и хрватска окупација свих српских области. Најмање, пак, су формално и екзекутивно били дисквалификовани за образовање државе.

Али изјава Рузвелта стоји и увек ће остати као жиг срамоте над хрватским народом. О њему је речено што није речено ни о једном другом европском народу; то је рекло најкомпетентније лице тадашњег међународног форума у слободном свету.

Саопштавајући ово, ми не оспоровамо да Хрватској, свакако у њеним етничким границама (тамо где их је преко 50%) треба дати слободу и самосталност. Али из овога треба извући конзенквенце да Хрвати не смеју више да владају мањинама, нарочито не мањинама које су таманили. То је њихова «политичка одговорност», која се итекако тиче баш нас Срба. Што ће иначе бити са Хрватима, то нас се ни најмање не тиче, али што ће бити са Србима у њиховој средини, то се директно на нас односи. Зато и расветљавамо питање политичке одговорности Хрвата, чијем «старању», чијој државности, не смемо више никад више своје сународнике поверавати.

Та одговорност постоји и ми се морамо на њу позвати кад време дође. У књизи се налазе аргументи за то.

II.

Апстракно, ову исту идеју ненадмашно поетски изразио је Његош (скоро нема те политичке ситуације која се не би дала осветлити неким стихом Његоша). Он је владици Данилу ставио у уста следеће стихове, које Данило Турцима у писму упућује (Г. В. 1151):

Не требује царство нељудима,
Нако да се пред свјетом руже.

Мада су ови стихови за већину Срба сасвим разумљиви, неће бити сувишно поновити их простим речима, ван стиха: Нељуди (злочинци и њима слични) немају потребе за државом, они је не би смели ни имати (оба та појма обухвата глагол: не требује). Ако је већ добију, ако до ње дође, они ће се осрамотити, показаће се какви су, обружиће се пред светом. Без државе, можда свет не би ни знао какви су. Али кад добију власт и могућност да раде шта хоће, онда њихови зликовачки инстикти дођу до изражаја и не могу се више сакрити. Добили су државу само да се пред светом обруже, осрамоте, дисквалификују, да покажу да нису достојни слободне државе.

И Његош је мислио на колектив. Нису никад, нити могу бити сви чланови једног народа једнаки, али ако међу њима нељуди долазе до изражаја, и ако ти нељуди репрезентују државу и ова њихову вољу извршује, одговоран је политички цео народ; сав је он недостојан да има своју државу.

ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ:

ЗАТАШКИВАЊЕ И ЗАМАГЉИВАЊЕ ПОКУШАЈА ГЕНОЦИДА НАД СРБИМА

23) О чему се ради

За време самог рата, кад је Српски народ био прокажен и уништаван, није се смело о томе писати. Штампа «Осовине» није проговорила ни речи, у иностранство је једва понешто могло да продре, можда ни стоти део описа стварности. Ватикан се постарао био да се то што мање сазна.

Ми смо трпели и уздали се да ће после Рата истина да дође до изражаја. Преварили смо се. Режим у Југославији, на челу са диктатором Хрватом, постарао се да се те ствари «предају забораву», да се више не спомињу. На основу неког небулозног начела «братство-јединство», све се заташкавало, багателизирало, замагљивало.

Већ приликом вршења злочина и убијања Срба, Хрвати су се старали да се то што мање дозна, да се то не прича, да савезници», нарочито италијански то не сазнају. Зато су тупим оружјем људе убијали, зато су и у јаме бацали, зато спаљивали у логорима смрти. Итд. Тако је италијански официр Салваторе Лој писао ([150]): «Покољи су вршени по правилу обавијени највећом тајношћу, нарочито колективни. Понека ексекуција лица благо окривљеног, вршила се са очитом јавношћу, и то је по схватањима усташа имало да послужи у очима Италијана да отстране сваку сумњу на тајне масакре невиних.

Тајност је била сасвим разумљива из обзира унутрашње и међународне политике; документација покоља није јамачно сачињавала просту ствар лишену опасности».

Италијански писац Авро Мањхатан, који живи и дела у Лондону, пишући на енглеском језику, објавио је ту скоро књигу о католичком терору, која је преведена и на српски. ([48]). Глава 9 те књиге носи наслов (у српском преводу): «Католичка кампања порицања, забашуривања и фалсификовања», баш скоро исто што и ми овде износимо. У почетку те главе налазе се ови ставови: «Гласови о насилном католичењу и усташком покољу почели су да

се чују из Независне католичке државе Хрватске још v самом почетку. У прво време једва да је ико веровао. Како би ико могао убијати народ због вере је немогуће схватити у XX веку.

Ипак причања појединих сведока, ако томе додамо приче италијанских фашистичких трупа, чак и нацистичких, не могу се вечито занемаривати. Треба узети у обзир чињеницу да су многи учесници у писмима својим кућама описивали злочине Хрвата, понеки су их чак и фотографисали.

Када се, најзад, ови злочини нису могли више порицати, пуштени су гласови да је то анти-католичка пропаганда, антихрватске лажи, уствари чак и «гестаповске» измишљотине. Хрвати и њихови католички помагачи су оптуживали редом: — нацисте, комунисте, Србе, чак и Савезнике за гнусна оптуживања.

Како су се докази, међутим, гомилали, били су најзад принуђени да прихвате три добро смишљене тактике, које су спроводили са истовременом постојаношћу: (а) спречавање доласка нових вести; (б) извртање или умањивање, чак и порицање оног што је већ познато; и (в) уношење забуне у кампању противречностима у приказивању догађаја у Хрватској.

Интриге, лажи, завере и потпуно фалсификовање усмерена у том правцу су постала сама по себи велика стратегија...»

Спомињући Меморандум Српске православне цркве послат западним савезницима преко дра Милоша Секулића, Манхатан пише ([48]):

«Суочени са таквим доказима, католички пропагандисти су почели кампању порицања и фалсификовања».

Мало подаље он пише:

«Упркос одбијања и фалсификовања остаје чињеница да су хрватска недела почињена». Тачно је тако казао Авро Манхатан, «дете је крстио својим именом»: радило се о неделима Хрвата, о «хрватским неделима”.

У непосредну близину места где сад живим дошао је ту скоро (пре годину дана) један млад техничар из Југославије (из Ваљева). Каже да је овде први пут чуо за злочине Хрвата, да уопште није знао да се то десило! Тамо се, у

Југославији, све на лажи заснива, и потребно је расветљење да би се добило право расположење. Шта би ваљала одлука становника који нису никад чули да су Срби за време рата убијани. И да ли ће они променити мишљења ако то доцније дознају? А морају дознати ако буде држава слободна.

Ово поглавље жели баш да се то прикаже и да маглу растера, да укаже на прикривање и заташкавање стварности, да помогне продору истине. Све, разуме се, документовано као и остали радови истог писца. Он се не служи ни фразама ни лажима.

Овде ће бити објашњено више појава наоко посебних али проистеклих из једне основне замисли: збацивања кривице са главног кривца, у крајњој линији нежигосање злочина, а то значи скоро његово оправдање. Пошто се ипак ради о спољно разноврсним појавама, у композицији дела смо их ипак сврстали у више група. Прво, како се погрешно обележавају саме акције истребљења Срба. Већ самим тим називима, тим именима, хоће да се затаји истина и да приказивање сведе на други терен. Затим се погрешно, намерно лажно, означују убице а фалсификаторски и управо бласфемијски жртве. О томе и о неким сродним питањима биће речи у овом поглављу. Наслови одељака показују о чему је реч.

24) Неправилно кштавање акција

I.

Саме акције уништења и потпуног истребљења Срба у криминалној држави Хрватској сад накнадно, нарочито у земљи, крсте се «недолично», неправилно, неистинито. А баш сад накнадно, пост фестум, надошао је адекватан званичан назив за такве чине, створен је такорећи терминус техникус. Данас се то зове «геноцид».

Ево шта о томе пише у најновијој и најбољој немачкој Енциклопедији ([101]): долази од грчко-латинских речи «уништење групе», уствари убиство народа. Затим Енциклопедија специјализира: «Уништење националних, расних, религиозних група или група одређених својом народношћу: убиство, телесно или душевно оштећење, смањење животних услова. Спречавање множења почива специјално — психолошки на бићу

конкуренције противничких група у истом животном простору, скопчано са недовољног развоја моралне свести или као рецидив на примитивне степене реакције...» Као да је та дефиниција проистекла од делатности Хрвата према Србима у последњем рату. Ја је нећу рашчлањавати, нека то чине други, који могу да нађу, можда, и друге прикладније дефиниције.

Реч је настала у аули Уједињених нација, три године после рата. АКО се не варам термин је предложио један Рус. У Брокхаузовој енциклопедији стоји даље: «Конвенција Уједињених нација о спречавању и кажњавању убиства народа од 12. децембра 1948. прогласила је геноцид као злочин који се интернационално осуђује».

То је пропис Међународног права, али нажалост без санкција што истиче и иста Енциклопедија. Њих могу прописати поједине државе домаћим законодавством, које, разуме се, вреди само у тој држави. Немачка је то учинила, не знам да ли још нека земља, али сумњам да их је више. Свака можда сматра да код ње тога не може бити.

Иако је реч настала после другог светског рата не значи да се сличне акције прошлости не могу њом крстити. Напротив, она је настала као реакција на геноцидне злочине тога рата, у првом реду, али не и једино, почињене од Немачке. Прави израз, дакле, за хрватске злочине према Србима у последњем рату треба да се зове геноцид, или још правилније, покушај геноцида. Свако друго обележавање је недовољно тачно, а и непотребно кад постоји прави и званичан међународни термин. Зато ћемо ми најчешће оперисати тим термином.

Геноцид је сам по себи један сатански посао, један злочин који се не може довољно осудити: убијање потпуно недужних, чак саме деце у колевци за неке обично измишљене кривице одраслих појединаца, то је кримен над кременима. Али хрватски геноцид одликовао се над другим својом свирепошћу. Немци су убијали Јевреје чак на скоро безболан начин (угушивање гасом); Хрвати су убијали Србе уз мучења која се не могу описати. Ако неко покуша да то учини, нико му веровати неће. Јер је немогуће замислити да се тако што збива у XX веку.

Па ипак, ми ћемо морати и овде, и још више у другим делима пренети бар оно што је допрло до иностранства, што се може изабрати из стране штампе.

II.

Читаоци ће се с правом питати какве називе употребљавају наши хроничари и наши писци кад избегавају реч геноцид. Свакакве, увек неприличне, како ће се видети из наших даљих излагања. Неки су можда конструисани намерно, док код многих других види се да су плод забуне, да су писци у тешкоћи како акције да крсте и онда кажу ма шта, употребе прву реч која им на памет падне. Неки пут траже ублажавајуће термине. Примери ће то најбоље показати.

Веома често, и српски писци и страни, називају покоље Срба у «НДХ» просто грађанским ратом. Ми ћемо цитирати те писце. Но пошто они уз овај израз употребљавају и друге, које је тешко издвојити без понављања и ширења текста ове књиге, то ћемо их непосредно после тога цитирати. Сад о грађанском рату. Ја сам се увек бунио против тог термина, који несумњиво није сасвим депласиран, али у нашем случају се не поклапа довољно са чињеницама.

Пре него пређем на непримењивост, бар не потпуну примењивост тога термина на наше односе, хоћу да изнесем и гледиште науке о грађанском рату.

У Великом Лексикону од пре две деценије пише под речју «грађански рат» ([102]): «Оружјем војевана борба за моћ (за превласт) спорних партија у оквиру («унутар») једне државе...»

После дефиниције даје се и подробније објашњење појма. Тамо стоји: «Грађански рат сматра се оружана борба о политичку власт у оквиру једне државне јединице између устаника (ребела), инсургената и владе, односно између непријатељских група. Није сваки оружани устанак грађански рат. Да то буде, треба да су устаници или непријатељске странке војнички организоване и да делају по јединственом плану и према јединственој власти заповедања».

Мада за грађански рат не вреде правила Ратног права, ипак се нека морају поштовати, и то изречно према Женевској конвенцији поступак према заробљеницима и заштита цивилног становништва. Мада је та Конвенција донета 12. августа 1949, она је у ствари кодифицирано правило које је у пракси увек поштовано. Даље у Брокхаузу стоји: «Према начелу неинтервенције, страним државама је забрањено мешање у грађански рат, нарочито заузимање за устанике".

Ово треба добро да упамте баш они који замерају Немцима и Италијанима што се нису директно умешали у тај «рат» и то у корист ребела (што је нарочито забрањено). Међутим постоји још читав низ несагласности и покушаја њене примене у нашем случају.

Пре свега није се радило о једној организованој и стабилизираној држави. Чак са гледишта Међународног права није се радило о држави уопште. Ту није постојала легална и међународно призната власт.

Затим: није ту било инсургената, бар не у почетку. Нису се поданици дигли на устанак, већ је једна злочиначка клика која се домогла фактичке власти почела формалан геноцид, убијање «својих» грађана без икаквог разлога и повода (о томе доцније, одељак XXX и остали). Код грађанског рата треба грађани да изазову борбу, да ребелирају, да се подигну на устанак, да покушају срушити зласт и преузети је за себе. Од свега тога ништа није било код нас.

Кад би било устанка, још мање је могло бити јединствене команде и општег, организованог плана за борбу. Све је било импрвовизирано, рађено на комаде. Срби нису били нападачи, нити су очекивали борбу, нити су знали где ће она настати.

Нису «грађани» устали против организоване власти и војске, већ је ова без повода и без разлога, рушећи све обзире морала и права, почела да злоставља и убија «своје», лица поверена, иако од туђина, њиховом старању.

Аналогије томе нигде у историји нема, нити се ово може класифицирати у ма које норме, а најмање назвати «грађанским ратом». Они који

употребљавају тај израз као да хоће да нађу оправдања за поступке бруталне нације и злочиначке државе.

Политичари, нарочито кад се појављују у улози писаца морају да одмеравају сваку реч. Цитирани писци је нису одмеравали, мада не треба унапред помишљати на њихову мала фидес. Треба само нагласити како могу бити далекосежне изјаве које нису сасвим одмерене и адекватне. Кад се каже «грађански рат» може се тумачити да су се Срби дигли оружјем против власти, а ова тек тада започела «одбранбене» мере. У ствари она је почела прва са акцијом истребљења.

О некаквом третирању заробљеника према нормама Међународног ратног права није могло бити ни речи. Напротив, хрватске власти су и отимале правилно заробљене бивше војнике југословенске војске, односно, стављене под заштиту Немаца и Италијана, као ратујућих страна и убијали односно злостављали ако није дошло до сазнања и интервенције немачких и италијанских власти. Моја књига о злочинима Хрвата у последњем рату ([103]) даје многобројне примере тих поступака. Тако на страни 130 како је хрватски «пуковник» Шулетић казао италијанском официру на питање шта раде са заробљеним Србима: «Какви заробљеници. Код нас то остају само неки сат» и показа руком како их кољу. То се налази у књизи тадашњег потпоручника а после професора др Салваторе Лоја ([150]).

Још мање је могло бити речи о каквој заштити неспособних за борбу. Њих су баш хрватске хијене најгоре мучили и таманили јер се нису бојали одмазде.

Ја сам мислио да ћу у великој немачкој Енциклопедији војних наука наћи поближе обавештење о грађанском рату. Ту сам нашао свега два-три ретка који гласе овако ([104]): «Грађански рат (Bürgerkrieg, guerre civile, civil war), то је рат двају партија исте државе или чланова једне савезне државе».

Ни та дефинидија се не би могла на нас применити, бар не без резерве. То нису две партије исте државе а још мање чланови федералне државе.

У великој Енциклопедији италијанској има једно замашно и исцрпно објашњење грађанског рата ([105]). Пошто смо ми из немачких енциклопедија

те одломке (иако не истоветне) пренели, немогуће је понављати их. Али потврде ради за нас најглавнијих мисли, о третирању заробљеника, казаћемо што је стојало и у фашистичкој Енциклопедији. Тамо пише да регуле тога рата не постоје, ни међународне ни интерне. Међународне не, јер то прелази оквир њихов. Интерне не, јер ниједна држава не претпоставља дизање маса на њу. Јер, пише у поменутој Енциклопедији «то би произвело репресалије; да би се оне избегле, а такође одговорност за чине устаника, држава је побуђена да противника сматра као ратујућу страну и да примени регуле међународног права».

Тако нешто очекивати од злочиначке «НДХ» просто би било иреално, а ни устаници, после дугог искуства, нису више веровали никоме нити су се сами држали ма каквих норама (мада свакако више него сама власт). Најглавнији постулати теорије нису били испуњени.

После рата су се међународни форуми неколико пута позабавили питањем регула у «оружаним конфликтима који немају међународни карактер». То су баш грађански ратови, «унутар» једне земље. Тако је донета Женевска конвенција од 1949, и она је имала да се допуни на једној конференцији претставника држава у окриљу Међународног црвеног крста у Женеви 14. августа 1971. У много чему није дошло до пуне сагласности, али су се у једном сви претставници сложили, а то је «да цивилно становништво не може никада ни под којим околностима да буде предмет војничке одмазде». То је принцип који се имао увек поштовати. Без тога се не може уопште говорити о рату, па ни грађанском, већ о убијању и мрцварењу мимо икаквих прописа. Ово се преноси из «Новог Циришког листа» од 19. августа 1971. ([186]) и у оригиналу гласи: Man hat sich dach darauf einigen können, dass die Zivilbevölkerung nie und unter keinen Umständen Gegenstand militärischer Vergeltung werden dürfe.

Не могу порећи да има елемената грађанског рата, али по класичним дефиницијама тога рата овај израз не би могао да се употреби за разрачунавање Срба са убицама, а још мање ако се претставља употреба силе све државне власти против немоћних грађана. Кад државна власт као таква учествује у једном оружаном сукобу, и прва га започне, са те стране се не

може говорити о «грађанском рату». То је само рат који није прешао на међународни терен, али није ни грађански рат у уобичајеном смислу.

Неприличан је назив «грађански рат» за акцију истребљење Срба у криминалној држави Хрватској.

III.

Сентиментално, али врло често се употребљава израз «братоубилачки рат». Њега наши људи употребљавају, ређе странци, најређе Хрвати. Шта то значи да га Хрвати најређе употребљавају? Они нас просто не сматрају браћом (у кам ударило!). Они су инсценирали и започели истребљење Срба, зато што су ови сасвим различити од Хрвата, што су другог «подриетла» (словенског а не готског), што су друге вере, што су уопште у суштини нешто друго него Хрвати. Што за њих нису ни браћа, ни рођаци, ни најдаљи сродници, ништа једно на друго налик.

Они су нас убијали што нисмо ни крвно, ни верски, ни морално ништа једни другима, што смо сасвим друкчији и супротни. Зато нас треба истребити.

Можда објективно и постоји неко сродство Срба и Хрвата (иначе не би било заједничког језика), али субјективно нема никакве сличности, бар не за Хрвате. Зато ту џгадију, недостојну да живи на «хрватском подручју» треба склонити, треба поубијати, треба их мучити пре убиства, јер нису били ни достојни да живе. То је хрватска идеологија, то је јамачно била усташка идеологија, која је крвопролиће проузроковала и свесно желела.

Први ју је формулисао «отац Домовине» Анте Старчевић, који је Србе прогласио «пасмином зрелом за сјекиру».

Прави је братоубилачки рат кад два брата, или више њих, знају да су браћа, али се не трпе (или имају мало простора да заједнички живе).

IV.

Има људи који иду много даље у спасавању хрватског имена. Мислим да је најдаље отишао др Кајица Миланов, предратни доцент Београдског универзитета а сада професор једног универзитета у Аустралији, и то у више

махова. Тако напр. у «Американском Србобрану» 1952 ([107]), он просто тадашња, мислим на други светски рат, страдања Срба назива «националним разрачунавањем Срба и Хрвата за време рата». Чак Србе ставља на прво место, да би изгледало да су они нападали а Хрвати се бранили. Може се приговорити да се то писцу могло и омаћи, да није био сасвим свестан речи које је употребио. Али из других његових написа види се да он ту конзеквентно мисли и пише. Тако исто или бар веома слично пише он у 1953. години ([108]). Тамо стоји да ће време између осталог «оспособити нас да преживимо издајништво савезника, и браће, и да залечимо ране задобијене у братоубилачкој борби». Дакле, Хрвате назива и он просто браћом (издајници нису Хрвати него браћа), а хрватска зверства братоубилачком борбом.

Да страна штампа, нарочито енглеска, ретроспективно говори о националном разрачунавању Срба и Хрвата за време рата, не треба нарочито ни наглашавати. А то све Хрватима много добро долази и све то чини да се не само забораве њихова недела, већ да спремају и даље слична недела. Ако она већ не доносе љагу хрватском народу, а материјално су корисна, што да се не врше даље. Да ли су свесни тога наши људи кад овако Хрвате ослобађају одговорности?

Примера такве и сличне номенклатуре има безброј и од странаца и од домаћих. Да странци тако пишу, то мање боли тим пре што се осећа утицај Ватикана да се љага баци само на католике. Али има и вајних Срба који тако обележавају хрватски геноцид, неки што морају (као они у земљи), други што не морају, у слободном свету.

Читам број «Политике» од 11. јануара 1971. ([106]), у коме стоји да је прослављена годишњица ослобођења Војнића у Кордуну. Том приликом неки Јуре Билић (јамачно Хрват) евоцира «најтрагичнију годину 1941. која је довела до међусобног убијања u крвопролића». Ту где су данима стотине невиних Срба клани зато што су Срби било је «међусобно убијање и крвопролиће»!

«Политика» од августа 1969. саопштава један разговор са угледним сада америчким астронаутским инжињером Милојком Вуцелићем приликом његове посете родном крају ([133]). Том приликом је овај казао: «Ходочастим ја

с децом и на гробље деда Јове Миљуша, који је 28. априла 1941. године, са 300 српских сељака, убијен у Гудовцу. Подсећам их на баку Сару Миљуш која је нестала у Јасеновцу и на све оно што код њих може да изазове осећање величине братоубилачке трагедије...»

Ја лично не верујем да је он казао «братоубилачке трагедије», али су новине морале то донети да парирају његов навод о 300 српских гробова. Свакако је тако у новинама изашло. Убијање триста потпуно невиних српских жртава назива се «братоубилачка трагедија». Хвала вам! Чак је и инж. Вуцелић проглашен «Југословеном», мада су му Хрвати убили све претке што су били Срби!

Могли би се наћи стотине писаца, и домаћих и страних који употребљавају досада наведене или сличне називе за српека страдања и хрватске злочине. Али са тим детаљима књига не добива већ губи на важности. Зато ћемо само неке писце навести које смо успут запазили и преписали. Неке написе из «Равногорског борца», који носи рекорд у одбрани и Хрвата и «усташа» даћемо мало доцније у другом саставу књиге.

Да наведемо прво шта пише у свесци 9 «Докумената о Југогославији» (Париз, децембар 1956), које издаје Драгиша Цветковић, бивши председник владе Југославије и др Часлав Никитовић, бивши народни посланик. На страни 37 стоји: «Недаће које су се срушиле на наше народе, које не памти наша историја», «једна страшна и крвава окупација, грађански рат у коме је страдало преко милион недужног становништва...»

Ниједном речју се не спомиње образовање криминалне «НДХ», а камоли какви хрватски злочини. Како се може назвати грађанским ратом кад једна цела држава са својим укупним војним и полицијским ефективима настоји да уништи цео један народ?

Енглеска штампа и ранија и данашња консеквентно говори о «грађанском рату» у Југославији (сигурно се зато није хтела мешати, нити ма шта предузимати да тај «рат» спречи).

И један угледни француски часопис крстио је још 1954. догађаје у Југославији за време рата и као «грађански рат», али је опис тога «рата»

толико леп и значајан да ћемо ми пренети онај део који је у једном српском емигрантском листу преведен и објављен ([109]). Тамо стоји:

Велики париски часопис «Људи и светови» објавио је у свом броју за април 1954. чланак на 18 страна о државном удару од 27. марта 1941., у коме је детаљно изнео ток догађаја и војне и политичке последице овог акта.

Из ове студије ми овде објављујемо у преводу оне делове који се односе на држање једног дела хрватског народа у овим догађајима и на злочиначки режим усташа.

«.. .Тек окончаном рату са туђином, следио је један страшан и дивљи грађански рат. У Хрватској, Славонији и Босни и Херцеговини, где је живело преко 2,000.000 Срба, Павелић је, у име крсташке католичке војне, дао знак за општи покољ Срба. Да би заситио своју мржњу на Србе и убијао их под најнезнатнијим изговором, он их је приморао да се одричу своје православне вере. Они, који су то одбили, били су побијени, без обзира на старост и пол. Од 1941. до 1945. године, око 1 милион Срба (људи, жена и деце) били су побијени и мучени од хрватских усташа Анте Павелића. Хрватски католички свештеници нису презали да активно учествују у овом верском рату. Да би трагедија овог херојског народа била још већа, чланови српског отпора, Михаиловићеви четници дошли су у сукоб са југословенским партизанима Тита. Михаиловић је био Србин и ројалист, Тито Хрват и комунист. Пред очима окупатора, ова два супарничка крила тукла су се међу собом увек, када се нису борили против Немаца, Италијана и Павелићевих усташа...»

У почетку се стање у окупираној Југославији заиста крсти као «грађански рат», али сва доцнија спецификација то побија. Интересантно је како канадски «Глас» у свом ингресу ублажује ставове листа. Да се не би замерио Хрватима, ту он наглашава да француски часопис истиче само «део хрватског народа», што он нигде не чини.

V.

Није нико тако далеко отишао у истицању и објашњавању «братоубилачког рата» између Срба и Хрвата као лекар др Милан Шијачки, и то у органу «Равногорског борца» са насловом «Светосавље и

равногорство»([158]). Ја сам веома оштро реагирао на тај чланак у «Канадском Србобрану» и жалим што не могу цео тај мој одговор пренети ([159]). Али ћу навести неколико пасуса. Тамо сам писао:

Много ставова тога издајничког чланка могло би да се овде наведе. Али ћемо се ограничити на свега два. На једном месту стоји: «Тамо где су Хрвати сачињавали већину, окупатори су јавно помагали Хрвате у истребљењу Срба, а тајно потстицали Србе да се свете Хрватима; тамо где су Срби били у већини, поступак је био обрнут». На другом месту стоји: «Срце ми се цепа пред несрећом братоубилачке борбе, која бесни између Срба и Хрвата, страшног пожара који потпирују наши заједнички непријатељи».

Тако нешто заиста не би могао највећи непријатељ Срба да напише. Према др Шијачком, није био геноцид односно покушај геноцида у «НДХ», већ «братоубилачки рат», где су Хрвати нападали Србе а ови Хрвате тамо где су у већини. И то све по жељи непријатеља.

Пошто су Срби у Лици и Кордуну у већини, исто тако у Босни и Херцеговини, то су они криви за крв. Они су први ударили на Хрвате и то по захтеву непријатеља. Они су били непријатељски између ари, а не браниоци своје вере, своје нације, своје нејачи и своје имовине.

Тако тачно произлази из ових реченица др Шијачког, које сам ја буквално навео...

Раније су Југосрби тврдили да су Хрвате у њиховим злочинима натерали Немци и Италијани (не непријатељи већ пријатељи њихови, јер сваки народ зна за себе ко му је пријатељ а ко непријатељ; Хрватима не треба поука др. Шијачког). Сад тај исти др Шијачки каже да су и Срби вршили злочине по тражењу непријатеља (Немци и Италијани су били заиста њихови непријатељи). Срби су били најмљени убице. То произлази из редова др Шијачког, који мора да је писао или у духовној поремећености или свесно у служби непријатеља. Он може бити у служби непријатеља, не они јадници који су своје голе животе бранили...

Он, који себе сматра претставником «Равногорства», који чак у име Равногорства и у име Светосавља каља српске жртве, сматрајући да су оне

оправдане, да се радило о измећарима, о «братоубицама», он то чини као тобожњи «Србин»...

«Отежавна околност» је још у томе, што је писац Србијанац, а он је такође и претставник удружења, а лица која су мени слала лист махом су Срби једва преостали испод хрватске крваве жетве, Срби којима је све побијено и уништено зато што су Срби. И сад их сународници из Пијемонта проглашују кривима, туђинским слугењарама, убицама. Оно што су доживели, то су и заслужили, јер су дигли руку на Хрвате, своју «браћу». Тако говори др Шијачки у «Равногорском борцу», број за март 1966...»

VI.

Морамо реда ради навести и једну деноминацију српских погрома у «НДХ» дату од самих тамошњих Срба чије су породице биле објекти ових погрома. Они, несрећници, нису могли оштрије да говоре, па се мора разумети та благост, која ипак доста каже.

У «Отвореном писму» упућеном «Србима у Хрватској, Славонији и Далмацији» која је негде почетком 1968. писана од стране њихових првака, и које је објављено у књизи под [3] (стр. 288 и даље), сматра се да је за «усташке покоље» «потекла срећна формула од јединог српског првака по којој су они ‚државни злочин са предумишљајем', злочин хрватске државе, а не хрватског народа, мада су у његово име вршени ти злочини...» Затим ипак замера Хрватима који нису учествовали у злочинима да нису имали «ни моралне храбрости ни далековидости да учине оно што су Нијемци са Аденауером учинили од првог часа према Јеврејима, да то учине у име хрватског народа и ради његовог угледа пред свијетом и историјом...»

Проглас брани већину Хрвата, али ипак очекује од њих извињење, покајање и репарације!

VII.

Морамо признати да су и други српски писци запазили и осудили наопако третирање српске борбе и српских жртава.

Тако је Радоје Вукчевић једном приликом 1953. у једном канадском листу ([110]), али под псеудонимом, што свакако не показује велику дозу грађанске куражи писао. Он је ту дословце казао:

«Ако ништа више, моћи ће да се са зграњавањем сети две ствари, из пера два висока српска интелектуалца, везане за исту погромску трагедију. Прва је 1946. објављена у једном швајцарском листу, где се каже да су погроми ‚израз свађе између католичких свештеника, православних попова, муслиманских хоџа и јеврејских рабина'. Међутим свако, сем писца, зна, да су само католички, усташки свештеници, а не остала браћа у истом Богу — убијали, пљачкали, палили, жарили, и за Божје апостоле огласили Павелића са оба протектора: Мусолинијем и Хитлером. А ту где једни убијају и то уз благослов своје антихришћанске цркве, а други су посејани по јамама, или растерани по шумама, нема свађе — већ обичног покоља, по праву моментално јачег, које даје џунгла, а не Црква.

Друга ‚мудрост' објављена је недавно у једном српском листу. И ту читамо: ‚Страшне последице (југословенске политике између два рата) најтрагичније су се показале у братоубилачкој борби за време рата, и у националном разрачунавању са Хрватима и у социјалном са комунистима'.

Међутим, свако, чак и повампирени франковци, знају: да у зликовачкој усташкој Хрватској није било ни «братоубилачког рата, ни националног разрачунавања«, већ најсрамнијег покоља Срба и Јевреја, чију су судбину поделили многи бесмртни Хрвати на челу са др Мажуранићем и др Отоном Гавранчићем. Ни рат, ни борба, ни националио разрачунавање, већ погромни покољ, зверски покољ читавих крајева људи, жена, деце, стараца, са свим тортурама које су оживеле најсрамније дане папске инквизиције и насрамнија времена дивље Азије. Ако су српски остаци, покупљени по збеговима, бранили голе животе, то није била ни ‚братоубилачка борба, ни национално разрачунавање', већ нужна, законска одбрана главе, легална по нашем и по свима кривичним законицима у свету».

Добро што се др Вукчевић овде осврће и на писање других лица, мада Срба, једног чак «у једном швајцарском листу», али није коректно не казати ко је то, а такође је бар пропуст што се нису цитирали и сами наслови дописа,

и њихови аутори, и листови где су изашли. Ми верујемо потпуно у аутентичност, па смо зато ово и пренели. Али би снага аргументације била већа да нема тих пропуста.

25) Нетачно обележавање крвника

Ми ћемо овде најпре изнети што смо написали пре скоро 20 година и објавили у првој књизи ([1]), поглављу под насловом «Како се најчешће обележавају и којим редом српски злотвори». После се понешто и променило, али је остало много пређашњег нарочито код Југословена. Зато ћемо најпре изнети дословно што смо о томе писали раније, верујући да су садашње измене настале делом и због овог писања. Елем тамо стоји:

I.

Кад говоре о злочинима који су почињени над српским народом за време последњег рата, скоро сви Срби спомињу најпре Немце, па онда Италијане, Мађаре, Арбанасе, Бугаре итд., па тек напослетку, као кроза зубе, осмеле се да шану још «и усташе». Али то изговоре са неком стрепњом, бојећи се чак да их нису увредили. Понекад се листа заврши још и без усташа, па се каже просто «и тако даље».

У том погледу једва да има разлике међу Србима, чије се име чује и чије се изјаве читају. И у земљи се тако говори и у емиграцији. Никакве разлике нема напр. између речи Моше Пијаде и наших најистакнутијих националних људи у емиграцији. Кад се цитирају српски непријатељи за време последњег рата, истим речима и истим редом се цитирају и од комуниста и од антикомуниста. Нема ту разлике ни међу «Југословенима» и «Великосрбима» у оквиру ових последњих, нема разлике између «Равногораца» и «Збораша», ни међу појединим новинама макар какав иначе опречан став заузимали у нашим односима према Хрватима.

Баш зато што сви једнако поступају, што се у томе сви слажу, изгледало би да је то неоспорна истина, да је такав поступак објективно једино исправан, толико исправан, да га и највећи непријатељи једнако обављају. Ретко се кад у политичким односима и у приказивању аката тако далекосежних криминалних и политичких последица људи иначе

најразноврснијих праваца тако слажу као у овом случају. То је један феномен о коме треба посебно размишљати.

Међутим, иако су Срби страдали скоро од свих суседа и ако их је свак гонио и убијао као дивљу звер, усташе су и по броју жртава српских и по начину масакрирања превазишли све друге, не свакога другог већ све друге заједно. Зашто онда њих стављати на последње место?

У општој навали на Српство, у општем клању и злостављању Срба, усташе су повеле коло, оне су започеле и докрајчиле, оне су превазишле све друге народе и методе. Они стоје на челу листе српских крвника, а сви други народи им следују у далекој дистанцији. Без претеривања се може рећи да од свих српских жртава у другом светском рату бар четири петине, а то значи 80%, проистиче од Хрвата. Ови су на челу листе, на првом месту, а на другом није нико, ни на трећем, ни на четвртом, ни на петом итд. Нико им се не може прибижити. Тек ваљда на десето долазе Немци или Мађари, па онда можда Арбанаси или Енглези (ови се махом прескачу као српски злотвори мада су и они једва мањи од Немаца). Усташе се стављају иза Бугара, мада, руку на срце, Бугари у овом рату нису убили ни сто Срба, а «усташе» више стотина хиљада.

Што се тиче начина масакрирања, ту све друге народности заједно нису показале ни један по сто хрватских грозота. Ниједан други народ није рушио богомоље, палио српске књиге, бацао живе људе у бездан, палио децу у школама, људе у црквама итд. Коса се човеку јежи кад то спомиње. И ми још налазимо еуфемистичке изразе за та незапамћена безакоња.

Кад се спомињу српска страдања за време последњег рата, добро је све колективне извршиоце поименце означити. Уколико се мора прибећи скраћивању, истина захтева да се каже: Хрвати и остали непријатељи и утаманитељи Срба. Сви се могу изоставити, само не Хрвати. Њихова дела морају ући у све српске уџбенике и све историје. Ми смо у народним песмама опевали турске злочине који нису били ни примаћи овим хрватским. За пуних 500 година турског ропства Срби су мање страдали него за време од пет година усташке владавине.

Фалсификовати историју која се пред нашим очима збила и чији смо сви сведоци и очевидци, то је неразумљиво и недозвољено. То може само да соколи Хрвате да продуже тако, и са злочинима и са издајствима. То их просто потстиче. То им дозвољава да у односу са Србима узимају не само став једнаких него и специјално овлашћених. Они свуда спомињу српску хегемонију, српске злоупотребе власти итд. и смеју се у себи видевши нас још увек слабе, неодлучне, колебљиве. Они између себе говоре: «Ето, право смо имали. Ми можемо чинити Србима што хоћемо, они не смеју ни да нам то спомену а камо ли да нам пребаце. То су бедници од којих не треба очекивати ништа. Спремимо се да дотучемо ту џгадију”. Тако мисле, тако међусобно интимно говоре Хрвати. Зато, дрски какви су били увек где не нањуше опасност, они се прсе, спомињу наше неправде према њима и сви од реда сматрају се повериоци (док смо ми Срби, поред толико стотина хиљада побијених од стране њихове, дужници).

Хрвати имају право. Ми им дајемо повода за то, ми им то посредно одобравамо. Наше држање није братско, него бедно, кукавичко, ненародно, издајничко. Ми се служимо фалсификатима, ми се служимо лажима да би оправдали Хрвате од злочина, од зверстава према Србима. Ми другима пребацујемо ствари, чији су ненадмањиви протагонисти били Хрвати.

Тако се наш свет чува да спомене хрватско име у вези са њиховим злочинима, да њима даје сатисфакцију и потстрек. Неки узимају тако бедан став, тек што не кажу: «Извините, господо Хрвати, што уопште усташка недела спомињемо, то морамо само због потпуности. Други пут ћемо говорити о фашистичком окупатору. Или ћемо уопште те чињенице изостављати (прескочити)». Како Хрвати мора да се смеју Србима на овој наивности.

То је све писано првих година иза рата (књига је изашла седам-осам година иза рата а писана доста раније). Међутим, мада мање, и доцније су се појављивали слични термини. Овде један чији датум нисам забележио (пренет из књиге под [2]):

У листу «Американски Србобран« налази се опис једног «четрдесетогодишњег члана Савеза» својих утисака из Југославије, у којима изос. стоји:

«Док сам био у Југославији видео сам све и слушао од људи жалосне и тужне ствари. Наш народ је мучен као Исус Христос. Затваран, тучен и убијан. Ти злочини комунистички истоветни су са оним злочинима које су чинили окупатори: Немци, Италијани, Бугари, Мађари, Арнаути и усташи. Ношени мржњом према нашем народу, они су сви имали у својој сатанској души једно велико зло: да се освете Србима за њихову бобру за слободу и своју Отаџбину. Тако је јадни наш српски народ био са свих страна ударан и уништаван. Сви окупатори које поменух били су подједнако зли, као што су то за њима наставили комунисти».

На тога писца је заиста хрватска «промиџба» ефективно деловала!

II.

Ми продужујемо и даље преносити делове наше прве књиге, која је била вештачки разбивена, а ови делови спадају заједно баш у одељак који претресамо. Други чланак у књизи је носио наслов «Зашто усташе а не Хрвати» и гласио је овако:

У неразумљивим обзирима према хрватским зликовцима ми идемо даље, па избегавамо да их називамо именом. Тиме чинимо још један фалсификат више. Сви се други народи означују по имену, а само место Хрвата каже се еуфемистички «усташе». Кад се каже Немци, Италијани, Бугари итд., онда треба бити доследан па рећи и Хрвати.

У ствари: код свих других народа могло би се још учинити и неко ограничење, само код Хрвата не. Могло би се рећи «немачки нацисти« или «немачка војска», могло би се рећи «италијански фашисти» итсл., могло би се рећи Шиптари са Косова итд., и истина не би била врећана. Јер нису сви Немци убијали Србе. Половина, а може бити и 90% Немаца не зна ни дан дањи да Срби постоје. И италијански народ једва 10% зна да Срби постоје. Бугари овога рата уопште нису вршили покоље, Арбанаси ван Косовске области нису учествовали у требљењу Срба са Косова. Итд.

А Хрвати? Сви су знали да Срби постоје, где живе и постоје, и сви су желели да они, Срби, више не постоје. Ако су усташе и убијали Србе, они су их убијали као Хрвати као што ће се видети из даљих излагања.

Међутим, тешко је претпоставити да су само усташи и активно све те злочине вришли. И ко може тврдити да су их баш они вршили? У Хрватској је било веома мало усташа, чланова усташког покрета, а прогонство и убијање Срба, паљење српских богомоља итд., били су плод једне колективне, широко разгранате делатности. Много је више било хрватских зликоваца него чланова усташког покрета. А није баш сигурно ни да су сви усташи Србе убијали. Те разлике 1941. заиста није било. У тзв. «хрватској независној држави» све се такмичило ко ће више Срба да убије и ко ће већа недела да учини. При томе се најмање пазило на припадање покрету. Зар су усташе забрањивале неусташама да праве злочине над Србима? Не, нико никога није у томе ометао, него напротив сви један другога потстицали.

Злочине су вршили Хрвати, углавном католици, али извесни и муслимани, и то само они који су се за Хрвате били определили, који су се очитовали као Хрвати и тиме поносили. Нико у «НДХ» ко није био Хрват није те злочине вршио. Па ипак ми не смемо рећи да су то хрватски злочини.

Напослетку, каква је разлика између усташа и осталих Хрвата и каква је дистанција? Да ли је чланска карта била мерило? Сваки Хрват је могао да постане усташа ако је желео, и сви усташе су били Хрвати. Ни то није био «артикал за експорт», како је Мусолини казао за фашизам. Нико ко није Хрват није наравно могао бити усташа. То је специфично хрватски покрет, а то је у исто време и свехрватски покрет. Из података којима располажемо јасно је да су више злочина над Србима починили неусташе него усташе; то већ оправдава ревизију назива.

Ми налазимо вештачке називе да одбранимо Хрвате и да их соколимо да још једанпут то понове. Ко то ради, тај заиста не заслужује да се Србин зове.

III.

Даљи одељак наше првобитне књиге ко је највећи злотвор Србима носи наслов «Мистификација назива усташа» и гласи:

«Усташа» је чисто српска реч. Ништа више не показује беду и сиромаштво хрватског народа него баш та чињеница да су за покрет који је за крајњи циљ имао истребљење Срба, да су за тај покрет узели српску реч. Познато је да Хрвати немају свој књижевни језик, већ да су српски језик крстили као хрватски и усвојили као свој књижевни језик. Њихов говорни језик је толико неразвијен и бедан, да није могао да пружи ни назив за свој највећи антисрпски покрет. И овога пута морали су се обратити Србима за помоћ у етимолошком смислу, а нацистима и фашистима да им позајме снагу да би могли извести своје злочине.

Реч «усташа» значи уствари устаник против власти, ребел, хајдук. Такви су били српски устаници, учесници «Српског устанка» почетком XIX века, онакви какве их је описао један од највећих историчара света Леополд фон Ранке у свом чувеном делу «Српска револуција», какве их је описао Бенјамин фон Калај и многи други страни и домаћи писци. То су били људи који су се побунили против властодржаца и господара, подигли оружани устанак, навестили Турцима, у времену њихове највеће снаге, рат до истраге, жртвовали имање, породице, све што су имали, голоруки пошли против угњетача. А хрватски «усташе»? Њихови вође, «поглавници и доглавници» дошли су возом у Загреб, нигде једна пушка није опаљена да се стекне слобода, предузели су власт под заштитом завојевача и окупатора земље, и тек кад је све било мирно и спокојно почели су клање голоруких Срба. Они имају право на назив «усташа» као што су то право имали Турци а не Срби у почетку XIX века. Као што неки људи себе крсте именима Вук или Лав, тако су Хрвати себе крстили једним именом које им ни најмање не доликује. Пре би имала једна жаба право да се зове лав, него Хрвати 1941. да се зову усташе. Они су били угњетачи и разбојници, тлачитељи и таманитељи невиних поданика, а не устаници против власти.

Морао би неко рећи: Они су били до тада устаници, док су дошли на власт. Они су се заиста и до тада звали усташе, али нису предузимали никакву устаничку делатност. Они су били плаћеници туђих диспозиционих фондова у иностранству, живели су у хотелима и проводили дане као све плаћене душе. Како је смешно кад се таква лица називају «усташама»!

Нека нам је за моменат дозвољено прекинути пренос из првобитне књиге са констатацијом да су и други писци утврдили то незаслужено и неадекватно прихватање номенклатуре од стране «усташа». Ту сам скоро нашао у две енциклопедије највећег домета, у руској и италијанској.

Тако пише у «Великој совјетској енциклопедији», тому изашлом 1956. ([111]) ово: «Усташи, чланови хрватске фашистичке терористичке организације ‚Хрватски домобран' која је постојала у Југославији у двадесетим до четрдесетих година XX века. Да би обманули народне масе, присвојили су себи наименовање ‚усташе' (наподобије славом овенчаних бораца против турског јарма у XVI и XVII веку). 9. октобра 1934. извели су (осушчествили) у Марсељу убиство југословенског краља Александра и француског министра иностраних дела Л. Бартуа. У периоду II светског рата 1939-1945. находили су се у служби немачких и италијанских освајача (захватчиков)».

Узели су, дакле, наименовање које им не припада «да би обманули народне масе», да би се показали оно што нису.

У такође огромној (не зна се која је по обиму већа) «Италијанској енциклопедији» пише почивши Оскар Ранди после рата под речју «усташа» ([112]) да реч потиче од глагола «устати» (то на српском пише), «да је била већ употребљавана од балканских Словена да обележи народне револте према љубави за слободу. Анте Павелић се послужио тим називом да обележи антисрпски покрет кога је сам основао...»

Мада то овде не спада, казаћу шта је рекао и даље у истом напису ([112]): «Усташи и њихова милиција учествовали су у масакру како изгледа 700 хиљада православних Срба из Хрватске, Босне и Херцеговине». Ово би требало изнети у књизи «Примери хрватске културе» ([103]), али, како сам га тек сад пронашао, наводим га у вези написа о усташама. Он каже пред тим да је међу усташама било и занесених патриота, али исто тако мноштво «аутентичних криминалаца».

IV.

Мистификација није тиме завршена. Хрватима је сад добро дошао тај назив да за себе, са народа као таквог, збаце одговорност за учињена недела.

Не зато што се они тих недела стиде (Хрвати се, као што је рекао велики Дучић, ничега не стиде), већ зато што ипак није победила страна на коју су се Хрвати ослањали и под чијом заштитом су сва недела починили. Да је та страна победила, сви би се Хрвати поносили својим усташтвом и не би престали да цео народ и даље идентификују са њиме. Али моментални политички опортунитет захтева једно бар појамно диференцирање.

Онима који желе да бране Хрвате овај назив је добро дошао. Он је данас један разбојнички синоним за хрватски народ, то је један псеудоним за народ као такав.

Хрватима то прикривање правог имена иде у рачун. Али ниједан други народ није дужан да употребљава псеудониме кад разбојника зна по правом имену. Најмање је пак српски народ дужан да то чини. Псеудоним је искоришћен да би се он, српски народ, што лакше уништио, да би се кривац заштитио углавном према њему. Кад Срби разоткривене и познате разбојнике називају по псеудониму, значи да желе заштитити их, да их правдају, да налазе речи разумевања за њих. Значи да их соколе да још једанпут тако поступе. Такви Срби чине несумњиво злочин према Српском народу.

Кад ми не спомињемо злочинце по имену, још мање можемо очекивати од странаца. Ми просто бранимо и оправдавамо Хрвате пред странцима. А једанпут ће нам се то грдно светити. Већ смо напр. доживели да сарадник «Њујорк Хералд Трибјун» у броју од 18. септембра 1950. (Гастон Кобленц) говори о зверствима усташа над Србима и о освети Срба. Дакле, злочине су вршили усташе и — Срби!

Али то чине и други, чак и сами Срби. Напр. Драгиша Цветковић и др Часлав Никитовић 1952. ([113], стр. 29): «Настали су покољи Срба од стране усташа, одмазде изазваних Срба, грађански рат и међусобно клање». Покоље су опет вршили усташе и Срби, али не Хрвати! Фалсификат напослетку томе води. Ако ми нећемо Хрвате називати Хрватима, они ће, и други, гдегод буде штетно по нас називати нас Србима. Јер ми немамо разбојнички псеудоним као Хрвати, да смо час једно а час друго. Ми се никад не стидимо свога имена. Утолико мање имамо разлога да друге штедимо а тиме врећамо у исто време истину и наше националне интересе.

Ту скоро, средином 1969, пише Стеван К. Павловић из Енглеске за источну Босну ([171]): «Могли би се навести многи примери села чије су цркве (обично брвнаре) запалили усташе или Немци...»

Зашто «усташе и Немци»? Зашто не рече усташе и нацисти, или усташе и немачка војска? Или, сасвим правилно, Хрвати или Немци?

Он не сме као Југословен да то каже. Истина се прикрива да се не би увредили злочинци. Или да се не би режиму замерио? (Ја не знам његов однос према режиму, али видим да из земље добива све тражене податке што «ми други» не можемо да добијемо.)

Што је најважније, лаж је, неспорна лаж, да су Немци запалили иједну српску цркву ма где, а најмање у Босни. Ја нећу да их браним, јер су они многе злочине према Србима учинили. Али што им стављати на терет оно што они нису радили нити би икад радили? Они нису уопште цркве рушили, а кад би их рушили, прво би, после синагога, рушили католичке цркве. Нацисти нису свакако волели православне, али су католике мрзели ваљда још више.

Зашто им сад стављати на терет оно што нису урадили. Писац каже да би се «могли навести многи примери» рушења православних цркава од Немаца. Можда су у борби рушене и запаљене цркве. То су чинили и комунисти, али не намерно. Можда су у борби и српски четници неку богомољу своју или туђу запалили. Али су Хрвати чинили друкчије: они су махсуз слали деструкторе и динамиташе да руше православне, односно српске храмове. И сад избарабарили са Немцима! Не само то: Немци су за то сви криви, и они из Шлезвиг-Холштајна, а Хрвати нису, већ евентуално неки «усташе»!

Може ли се трпети такво скрнављење истине само зато да би се очувала Југославија којој би се после предало на жртву опет неколико стотина хиљада Срба (можда и који ранији Цинцарин, али не из Србије). Онда би се казало да су то учинили опет неки други (крижари, одбранаши или томе слично). Не служи на част писцу који је био далеко од земље кад се све то дешавало да овако изокреће истину.

Овај еуфемизам и фалсификат нису само од теоријског, већ могу бити и од практичког значаја, за Хрвате повољног, за Србе неповољног. Тако је председник САД Рузвелт говорио, како смо напред изнели одељак 22) да су Хрвати неподобни, чак недостојни да образују своју државу. То је једна разбојничка дружина којој се не смеју поверавати неке друге етничке групе.

Баш поводом тога треба упозорити да ограничење одговорности на усташе баца у воду читаву поставку Рузвелтову. Они који кажу да су недела вршили усташе а не Хрвати, могу и сад да кажу: преседник Рузвелт је имао право, усташе су се компромитовале и не треба им дозволити да владају над другим народима. Они су чак недостојни да собом владају. Али се то Хрвата као народа не тиче; њих није Рузвелт дисквалификовао. Нека они владају над Србима и даље! То де факто признају они који одбацују одговорност од Хрвата и целог хрватског народа (реч је, понављамо, само о политичкој одговорности).

V.

Сад ћемо пренети из прве књиге ([1]) много доцнији одељак (XI), који је писан био док су се остали делови слагали и штампали. Он носи наслов: «Ранији наши непријатељи називани су правим именом, а такође и Хрвати» и гласи:

1. «Поводом настојања данашњих Срба да највећа злочинства учињена у историји над њиховим народом никако не импутирају једној целој нацији, ја сам, свакако, о томе много размишљао и покушавао да нађем неку аналогију у прошлости. Нажалост, нисам је могао наћи. Напротив, напротив. И онда кад су нам зла долазила од једног дела туђе нације, ми смо окривљавали целу націју. А данас, кад нам зла долазе од целог хрватског народа, ми покушавамо да круг одговорности што тешње ограничимо у персоналном смислу.

У својој историји пре Косова, ми смо имали спорове са Византијом, са Бугарском, Мађарском итд. И увек је казано да смо се борили са Грцима, Бугарима, Мађарима, Арбанасима, и да су нам ови народи многа зла нанели.

Али је најеклатантније то изражено према Турцима. Јер смо се ми с Турцима борили много векова, јер су нам ови толико векова сва могућа зла чинили, и јер је то све изражено у народним песмама, примарном продукту српске душе и српског менталитета. Нама су зла чинили највише наши домаћи Муслимани, који уопште нису ни знали турски. Ипак смо их ми сврстали све у исти лонац и назвали Турцима. Ту има велике логике и истине, која логику увек прати. Јер су сва зла нама чињена у име Турства, како Његош каже, у име турске националне и верске идеје. Свуда скоро каже се Турци. Ако се понекад и употреби неки други назив, он пре свега није ужи него назив Турци, а затим он ништа не прикрива. Напр. алегорија «некрст», безбожници, агарјани итсл.

За време првог светског рата звали смо своје непријатеље Аустријанцима, Швабама итд., мада су злочине код нас (у Србији) починили махом Хрвати и Мађари. Али је правилно народ схватио да су злочини чињени у име идеје аустријанштине, у име идеје швапства итд. Никад се није тражила ужа група, да би се од целине отклонила одговорност. То ми чинимо сад само са Хрватима.

Споменуто је већ да је и у последњем рату сваки непријатељ називан својим националним именом, само то нису Хрвати. За њих се тражи пошто-пото један термин који их ослобађа сваке одговорности.

Колико се различито поступа са Хрватима и са другим народима, ја ћу цитирати само један, један једини број београдске «Политике». То је број од 26. новембра 1952. У њему се хрватски злочини пребацују на фашистичке окупаторе, а истовремено се напр. у чланку «Службеник из Трбовља Михо Мастњак, после 10 година, пронашао своје три кћери» ово саопштава: «Немачки злочинци су стотине деце у Словенији одвојили од њихових родитеља и послали их у разне домове у Аустрији, одакле су их есесовци, немачки официри и разни службеници узимали, усвајали и васпитавали у духу нацизма...» То све може бити права истина, али су та деца третирана да боље бити не може. И тако су се била сродила са својим родитељима, да их ни ови нису хтели пуштати нити су деца хтела да своје адоптиране родитеље напуштају. А Хрвати камо среће да су тако поступали, па макар нашу децу да су васпитавали у велико-хрватском духу! Они су, међутим српску децу

просто убијали, глађу умарали, живу спаљивали, у пећине их живе бацали. И то се у Југославији уопште не сме споменути, а камо ли да се каже, аналогно цитираном чланку, «хрватски злочинци». И то је објективност «титовог» режима!

У истом, потпуно истом броју, има још један карактеристичан напис. У прилогу тога броја «Политика за децу», наведена је прича Божидара Ковачевића «Ћоса надмудрио Турке». Ту каже Ћоса једном сељаку за Турке, све Турке: «Е, видиш, они нису људи. Они набијају на колац, секу жене и децу, пале куће. Где они прођу, ту трава не расте. То су наши непријатељи. Је ли право да им помажемо? ...» Ово је све публиковано у доба кад се Југославија старала да васпостави што тешње везе са Немачком и савез са Турском. — То што је Ковачевић написао, то је тачно. Али се то збило пре више векова. А тако нешто исто, и још много горе, збило се скоро пред нашим очима и у нашем сусетству пре једну деценију. То треба у првом реду жигосати да се не би поновило. А лепо би прошао Ковачевић да је покушао тако нешто написати. Већ би давно био на робији.

2. С друге стране, Хрвати су у току своје историје починили безбројна недела над другим народностима, разуме се увек онда кад су мислили да то може некажњено проћи. Махом су то чинили као војници бечког царског величанства. Напр. у Тридесетолгодишњем и Седмогодишњем рату у Немачкој (XVII и XVIII век), у Италији (XIX век) итд. Они су били саставни делови аустријске или чак веће, савезничке војне силе. И заиста су многа њихова недела импутирана заједничкој војсци. Али гдегод су историчари могли да утврде хрватске војне формације, сав терет злочина просто је Хрватима приписан. Историја је пуна таквих података. И свуда се каже: Хрвати (Кробати и сл.), нигде чак «хрватска војска». Тада, заиста, није хрватски народ као такав чинио злочине, већ само један његов део, за који би се евентуано могло тврдити да претставља народни шљам (разне авантуристе) и да је у ратовима подивљао. То би се могло тврдити мада то није тако. А сад, кад је практично цео хрватски народ учествовао у убијању Срба, сами Срби не дају да се то спомиње. Тако ће се историјски моћи утврдити да су Хрвати били зликовци у XVII, у XVIII, у XIX веку али нису у XX, то су били неки дотада непознати «усташе». Исто тако ће се историјски моћи утврдити да су Хрвати чинили зверства над Немцима, Италијанима,

Мађарима итсл., али не над Србима. — Онда кад су били на кулмену својих злочиначких активности, кад су поставили круну свом својем дотадашњем разбојничком делању, онда их саме жртве прикривају и правдају!

Ако неко у томе види разлог и памет, ја не видим.

VI.

Одељак V наше прве књиге ([1], стр. 19) носи наслов «Још даља ограничења у појму усташа» и гласи:

Многи писци који спомињу хрватска недела за време рата покушавају понекад да кобајаги социолошки објасне та психолошка стања, и при томе појам усташа још више стежу.

Почнимо са идеологом данашњег режима у Југославији. Милованом Ђиласом. Он је у једној књизи о Његошу (јест, шта се чудите, баш о Његошу! у једном галиматијасу, где је писао о свему и свачему и још по нечем: de rebus omnibus et quibusdam aliis) написао и ове дубоке речи: «На том заосталом, буржоазираном феудалном облику свијести, српска и хрватска буржоазија су преко четника и усташа могле да распире покоље баш у тим мијешаним областима, и готово искључиво у њима. У правој Србији и правој Хрватској они нијесу на клању друге вјере могли мобилисати никога осим појединца. А другдје је то било могућно баш због заосталости и таквог специфичког развитка...» Требало би много страна да се анализују ове глупости. Али кад се очерупају од његове марксистичке фразеологије, испада ово: У само мешаним пределима било је покоља, а у чистим пределима га није било. То је велика филозофија: као да се може неко убијати тамо где га нема? — Али је симптоматично да Ђилас и овде, и свуда, и увек прво спомиње српске односно «четничке» покоље, па онда усташке. И сам Тито отступа од тога много пута, али Ђилас никад.

По Ђиласу су дакле покољи вршени само у мешаним пределима Срба и Хрвата, а ти предели су далеко заостали у развитку за чистим пределима. напр. Црном Гором и Хрватским Загорјем са другом Титом на челу!

Од других, некомунистичких кругова истиче се динарски тип и код Хрвата и, наравно, код Срба као представник дивљаштва и крвожедности. Не

ни сви усташе, већ «динарски усташе», као по Ђиласу усташе из «мијешаних области».

Неки хрватски публициста Ан. Цилига у својој француски написаној књизи «Југославија» каже између осталога ово: «То је добро позната појава: брђанска племена се узајамно масакрирају...» Њему је достојно одговорио Адам Прибићевић у «Американском Србобрану» од 12. децембра 1952. Као да је «равни Срем» брђански предео где су Хрвати хтели потпуно уништити Србе и где им то није успело због противљења сремеких Шваба!

VII.

IV одељак наше прве књиге ([1]) носи наслов «Други називи да се прикрију усташки злочини». Овде ћемо пренети почетак који описује покушај пребацивања злочина на «фашистичке окупаторе». Он гласи:

Са пребацивањем на «усташе» свих кривица за убијање Срба у западним српским крајевима, Хрвати су у приличној мери опрани од те кривице. Али ипак, зна се да су усташе били искључиво Хрвати. Зато се код наших многих људи јавља тенденција да чак ни тај назив не употребљавају, да се Хрвати не би нашли увређени. У замагљивању, прикривању и фалсификовању стварности иде се још и даље, да би се и најудаљенија веза Хрвата као таквих са тим злочинима отстранила.

Прво се то чини у самој земљи, у српској штампи Југославије (ја другу не читам). Тамо се ретко, веома ретко каже да су усташе таманили Србе, већ или се та чињеница забашурује или се каже да су то чинили «фашистички окупатори». Неки пут додају «фашистички окупатори и њихове слуге». Ово је фалсификат да му равна нема. Ово је збрка и прикривање стварности само да би се хрватски злочини забашурили и Хрвати ослободили сваке одговорности (да би после што лакше продужили своје дело). Они у Југославији све трпају у исту врећу. Напр. кућу Николе Тесле у Смиљану порушили су фашистички окупатори, споменик Бранку Радичевићу на Стражилову исто тако, споменик Змају у Каменици итсл. Они су порушили све православне цркве и фрушкогорске манастире, они су бацали живе људе у пећине, палили школску децу итд. Није то истина, то је ординарна лаж. То су радили Хрвати у тобоже својој, плебисцитарно прихваћеној и управљаној

земљи. Ни Немци ни Италијани нису за то ни најмање криви, нити је Немцима било стало чији је споменик у Карловцима и Каменици.

Цео комунистички покрет у рату био се окомио на «фашисте», као да су они криви за све недаће код нас, па је чак и у свом «поздраву», одржаном у комунистичкој Југославији до данас, наглашена жеља «смрт фашизму» (са додатком «слобода народу»!). То двоје је спојено, као да сва слобода народу зависи од смрти фашизма. (Комунизам је далеко већа негација слободе народа него фашизам, али о томе овде не може бити речи). Овде се фашизам изолира и претставља као једино зло за време другог светског рата у Југославији.

Уопште говорити о фашистима као починитељима свега зла на бившој територији Југославије више је него лажно. Фашизам је био италијанска идеологија и пркаса, за коју је Мусолини казао да није за експорт. Као узор служио је немачким национал-социјалистима и још више хрватским усташама, али су то биле ипак и организације и идеологије различите од фашистичких.

Италијанска војска заједно са фашистима била је окупирала западни део Југославије. Баш је ту живот био најсношљивији. Чак су и храну Италијани давали окупираном становништву. Они Јевреје нису гонили, чак су их чували, док су их нацисти, усташе и мађарски «стреласти крстови» све од реда поубијали. Па ипак званична етикета за сва та недела код југословенских власти гласи «фашизам». То је обмана, то је лаж.

Јасна је ствар да такву терминологију наређују управљачи Југославије, на чијем челу је диктатор Хрват Јосип Броз. Јасна је ствар да је њему много до тога стало да онако одвратне кривице свали са својих сународника. Да се помену Хрвати као злочинци, разуме се да он то не може дозволити, јер би значило да је он тај, или бар да су његови сродници. А њему је јасно да и истицање усташа као виновника тих недела може ипак индкректно да погоди Хрвате. Људи ће ипак некако повезати те појмове, јер су усташе специфичан хрватски продукат, док су фашисти продукат неколико народа. Југославију су биле окупирале заиста три-четири фашистичке земље (Италија, Немачка, Мађарска, евентуално Бугарска). Како су згодно хрватски управљачи

Југославије пронашли израз који ће Хрвате дефинитивно ослободити од одговорности за учињена недела. Они сматрају да је комунизам у Југославији, ако не вечан, а оно свакако дуготрајан. Генерације ће се васпитавати у истом духу. Објективна недела Хрвата не могу се прикрити, јер порушене цркве стоје, породице убијених тугују итд. Али треба да се уврежи мишљење да је то чинио «фашистички окупатор». Нико друкчије не сме ни да каже ни да мисли.

VIII.

Уз «фашисте» југокомунисти додају скоро по правилу реч: «и њихове слуге». Формула је сад потпуна. Све што се десило у окупираној Југославији, сви злочини, извршени су од «фашистичког окупатора и његових слуга». Његови «слуге» су усташе, који, према томе не треба да буду подвргнути одговорности јер су радили као «слуге», по наредби господара. Али по тој формули, и Срби су слуге окупатора, чак више од Хрвата. Влада ђенерала Недића и сви њени функционери, па чак и покрет ђенерала Михаиловића, кога су Немци сматрали својим главним непријатељем, садржавали су само «слуге окупатора». Сад су сврстани сви у исту врећу: и Срби и Хрвати. Хрвати су били само слуге окупатора, а то су били и Срби.

Ко је измислио ову формулу, ја не знам, али претпостављам да су је измислили црногорски комунисти са другом Ђиласом на челу. Све мирише на њих. Срби који су били стављени ван закона, и од којих ниједан једини није желео немачко-италијанску победу, који су сарађивали да би остатак Срба сачували, стављани су на исту ногу са хрватским издајницима и разбојницима. О томе сам говорио поближе у књизи «Комунистичко таксирање» ([3]) и не желим више да говорим.

Само што тамо није речено овде ће се нагласити: Срби нису у «својој» држави, у окупираној Србији убили ни једног Хрвата, ни једног јединог. А у «НДХ» они су само вршили акте самоодбране, о чему ће бити у овој књизи још речи. Како та два појма спојити уједно?

То сврставање заједно злочинаца и њихових жртава, то је најциничнија формула која се могла пронаћи. Није достојна да се о њој више говори.

IX.

Добро, рећи ће се, то је у Југославији, где се не сме слободно ни мислити ни писати. Али сличних прикривања и фалсификовања имамо ми и међу Србима у емиграцији, који слободно могу «дете звати његовим правим именом». Али «Хрвати» неће рећи за живу главу, па из даљих обзира према Хрватима избећи ће чак и реч усташа.

Мени је жао што ћу морати да споменем неколико имена добрих и истакнутих Срба, који тако поступају.

Хрватски злочиначки дух неколико српских публициста називају просто «старчевићанским духом» или «старчевићанштином». То раде консеквентно Адам Прибићевић, др Бранко Миљуш и др. И они с једне стране доказују да тај дух постоји тек од Старчевића, а с друге да је иманентан Хрватима, да су Хрвати тако поступали и према Матији Гупцу и у Тридесетогодишњем рату итд. Онда није потребан Старчевић као утемениитељ тог духа. Они тврде да је Старчевић претеча и духовни отац усташтва, али избегавају да старчевићанство и усташтво сведу на заједнички именитељ који се собом намеће а то је хрватство.

Адам Прибићевић ће хрватске злочине назвати и «Крапинцима» (алузија на дивљег крапинског прачовека) али их неће назвати Хрватима. — Кад говори не о прошлим него о евентуалним новим злочинима, овако носи тај напис наслов: «Усташе и Мачековци спремају убиство Кајмаковића». А усташе и «мачековци», то је цео хрватски народ. Хрвати као такви хтели су да убију Омера Кајмаковића, зато што он пише како Хрватима. хрватској политичкој и територијалној тези, не годи, а не зато што је он партијски испао против Мачека или усташа (напис је изашао у «Гласу канадских Срба» од 5. окотбра 1950).

Мени је веома непријатно што овде морам да наведем и Његово Преосвештенство владику Николаја (Велимировића). И он у једном свом напису осврћући се на српске невоље за време рата и после рата, не спомиње ни једном речју Хрвате већ просто говори о «спољном и унутрашњем непријатељу» и то у исти мах, «у истом даху» што рекли Немци. Из тога би могло испасти као да су Срби Србима унутрашњи непријатељи. Овакво

неименовање не разликује се много од титовско-комунистичког. Ми морамо разумети деликатан положај православног првосвештеника, који неће да се изједначи са хрватским епископатом у свом речнику, али ипак нам је дужност да жигошемо неправилно и неадекватно именовање догађаја и лица.

То се исто догодило Адаму Прибићевићу у више махова (и није могло да се не догоди). Тако напр. у чланку «Крапинци» у «Гласу канадских Срба» од 17. августа 1950. Тамо он износи језовиту слику зверског убиства једне поштене и богобојазне назаренске породице у Срему (селу Баноштар, срез Илок). Разуме се да су то урадили усташе и старчевићанци. Али на крају ипак стоји ово: «Велики жупан Вуке (Срема) био је, за вршење ових зверстава, др Петар Гвоздић, адвокат из Ср. Митровице, један од првака странке др Мачека у Срему...» Због тога се није могла избећи ни оваква опсервација у истом чланку: «Уништење ове породице симболично је за судбину Српског народа под владавином страчевићанством надахнутих Хрвата, ма под каквим се именом они крили». Молим, и ми не тврдимо ништа друго већ да су Хрвати под разним именима криви за покушај потпуног уништења Српства. Једино што ограду о «старчевићанством задахнутим Хрватима» ја не могу да примим. Прво што је било хрватских зверстава и пре Старчевића, што су их чинили и они који Старчевића нису ни читали ни чули за њега, и најпосле а најважније, што се никоме од Хрвата не зна је ли или није старчевићанством задахнут. То нигде не стоји записано, нити су Срби у западним крајевима Српства за време рата могли питати Хрвате који су им се приближавали, сви скоро у истом циљу: Молим лепо, јесте ли Ви задојени духом Старчевића? — Практично, ова формула Прибићевића не значи ништа, нити ма шта рестрингира (што би иначе била жеља Прибићевића).

У «Американском Србобрану» од 9. јула 1953. писао је неки «стари пионир СНС»: «Свирепи окупатор и унутрашњи непријатељ нашег народа извршили су грозне покоље наше браће и сестара, наших мајки и отаца, и наше нејаке дечице». То све извршио «свирепи окупатор и унутрашњи непријатељ нашега народа» и само су наша (?!) лица убијана!

У последње време чује се чешће аналогија између Немаца који су спремни да плате оштете за јеврејске жртве и Хрвата који ни мукајет не показују према српеким жртвама. И ја сам о томе писао пре других, само што

моје ствари нису штампане (многи су их у рукопису читали, и познато им је моје гледиште). Није ми до приоритета, таква се мисао намеће сама собом, и свакоме се независно од другога породила. Али је само код мене логична последица мисли, а код других није. Напротив, код других је нелогична, и ја морам узети Хрвате у одбрану. Ако Хрвати нису криви за убиства Срба, за паљевине и отимање српске имовине, шта онда да они дају накнаду? Нека је даје ко је крив. Нека је плаћају усташе и старчевићанци. Такав приговор био би на свом месту. Да ли су о томе размишљали они који избегавају хрватско име да спомену у вези последњих злочина над српским народом? — Вероватно и нису размишљали, али су подсвесно осетили Хрвате као кривце, јер иначе не би од њих тражили накнаду. Још један доказ да се фикције не могу дуго одржати.

Али је и Адам Прибићевић пао у сличну ако не исту грешку у једном другом напису у коме је хтео хрватске сељаке да оправда од злочина над Србима. По њему, злочине је чинио само варошкм шљам (нажалост ми је исечак новина негде затурен; зато не могу буквално цитирати), док је само око 5% сељачког хрватског елемента припадао усташама. То су му, како рече, изјавили многа лица која су покоље случајно преживела.

Врло озбиљни аргументи говоре против ове тезе. Пре свега, сељачки елеменат је неупоредиво претежан био у тадашњој «држави Хрватској», око три четвртине целокупног становништва. Откуд то да се три четвртине дају терорисати од једне четвртине (све кад би она била потпуно усташка). Затим: најјача хрватска странка која се зове «сељачка», претендовала је увек, и данас претендује, да заступа скоро цео хрватски народ. При слободним изборима у Југославији она је заиста имала за собом огромну већину хрватског народа. Прибићевић хоће можебит баш овим правдањем већине хрватског сељачког елемента да доцнију сељачку владавину у Хрватској прикаже као морално чисту. Лепа и хришћанска идеја, али не много стабилна. Јер ако је истина што тврди Прибићевић и његови извори, онда се може изнети и сасвим супротна тврдња: да сељаштво није у стању да носи државну власт Хрватске. У политици број игра знатну улогу али не једину. Ако је хрватско сељаштво сањиво и слабо, неотпорно (Хрвати ће рећи «мирољубиво»), оно неће моћи да се одупре даљим покушајима злочина од несељачког становништва. — Злочини над Србима су се вршили углавном у селима, сасвим изузетно и

мало по варошима. Значи да околни хрватски елеменат (јер се радило о мешаним пределима како је генијално истакао друг Ђилас) или није смео да интервенише или није смео, показао је заиста да није достојан да преузме власт над земљом (преузимање и вршење сваке власти скопчано је са великим ризицима и жртвама). Ако није хтео да ништа предузима против онако страшних злочина над Србима, онда је заиста пун саучесник у моралном смислу. — Овај аргуменат Прибићевића изгледа на први мах сумњив; кад се аналише, једва се може одржати.

X.

Исто је тако једностран проф. Виктор Новак који хоће да све хрватске злочине пребаци па леђа католичког клира. За њега је свуда не само spiritus rector већ формални извршилац зверства над Србима римокатоличка црква (вид. књигу «Magnum crimen», Загреб 1948). Он је најближи истини, али ипак од ње много удаљен. Поред Хрвата католика који су највише Србе таманили било је и Хрвата муслимана, било је више верски индиферентних злочинаца него правих следбеника католичке цркве. Под највећим утицајем католицизма и попова стоји баш село, док је варош измакла њиховом утицају. Ова тврдња проф. Новака стоји у пуној супротности са претходном, која хоће село да брани.

С друге стране, словеначки католички клир, који врши најјачи утицај на верне, није за време овога рата починио никаква недела над Србима, нити је то покушао. Напротив, има примера хришћанске љубави и помоћи код њих. Ерго, није довољно било бити католик или католички свештеник па бити злочинац. За то је био потребан још један реквизит: требало је бити Хрват. А овај је био злочинац и као католик и као некатолик. Ја овим нећу да прејудицирам питање саучешћа католичке цркве и самог Ватикана у покољима Срба. То је засебно питање. Али је једна ствар несумњива: ако је та Црква и желела ове злочине, ако их је и стимулирала, она је наилазила на одзив само код Хрвата. У основи, дакле, хрватство је основа и узрок свих ових злочина.

Кад се жели пошто-пото фалсификовати стварност, онда саме по себи настају ситуације, које не само што одају фалсификат, него понекад учине

смешном или чак апсурдном аргументацију фалсификатора. Ми ћемо овде навести само неколико примера од истог писца.

Виктор Новак, професор Београдског универзитета, иначе најчистији Хрват, написао је и издао 1948. једну огромну књигу од преко хиљаду страна четвртине са латинским насловом «Magnum crimen», што српски значи «Велики злочин». Он је ту, сасвим документовано, изнео злочине које је за време рата обавио католички хрватски клир, или који од клира потичу, разуме се злочине над Србима. Све што је урађено мимо клира и мимо католичке цркве то није ни споменуо. Ми му то не замерамо, јер свака књига мора да је садржајно ограничена. Он је бар осветлио један аспект тих злочина, али зато свестрано.

Једна друга ствар мора му се приметити: он не дозвољава нигде да се спомену Хрвати као починиоци злочина. Али, на његову несрећу, у многим документима из времена рата стоји: Хрвати, хрватски народ, хрватска држава. Он наводи документ исправно (ми то не можемо констатовати, али такав утисак се добива), само што онда у загради никад не пропусти да каже «Читај усташе» итсл. Од једног професора историје на Универзитету то се не сме очекивати. Документи се доносе онакви какви су пронађени, а читалац коме су намењени нека их сам тумачи. Могао је изнети проф. Новак своје опште мишљење да у документима хрватско име треба замењивати са усташким, ако му је до тога или ако му је то наређено (добива се утисак да се заиста ради о наредби), али не у сам текст документа уносити примедбе. Цео рад добива онда сумњив научни смисао.

Кад неки неповољан документ из времена рата наведе где се Хрвати приказују у неповољном светлу, проф. Новак каже «читај усташе», али ако је то документ од пре рата онда он просто каже «претече усташа». Ја не бих овај метод могао назвати чисто научним.

Најинтересантније је кад он не дозвољава да се «хрватски епископат», који се тако званично звао и пре рата, и за време рата, и после рата, и у његовој књизи тако назива. Он га консеквентно назива «усташки епископат». Е, ту је дара премашила меру, ту су сви обзири објективности отпали. Проф. Новак се могао оградити једном за свагда од хрватства тога епископата, али

га је морао крстити онако како он себе званично крсти. А проф. Новак тиме ни самом садашњем режиму не чини велику услугу. Јер је тај епископат остао и после рата скоро у истом саставу и претставља целокупну католичку цркву међу Хрватима. Ако је био усташки епископат, како то да су му чланови у животу, а камо ли да врше и сада исту функцију?

Проф. Новак свуда и редовно истиче разлику између Хрвата и усташа, не дозвољава, како сам каже никакво њихово «синонимизирање». Замера православним црквеним властима и митрополиту Јосифу што су у својим званичним претставкама окупаторским и после југословенским властима уопште споменуи недела Хрвата. За живу главу он не би прошао поред споменутог имена Хрват а да одмах не исправља и не упозорава на грешку. Несумњиво да и фалсифицира том приликом. Место хрватских крижара каже «крижари-усташе». Како он има права да мења званичне наслове?

Како поступа проф. Новак нека илуструје овај случај, чија ће и садржина за читаоце бити занимљива: Никола Рушиновић, изасланик «усташа» код Ватикана (сад ја морам да примећујем: усташе нису имале свога изасланика код Ватикана већ независна држава хрватска) пише у свом извештају министру Лорковићу 6. III. 1942. (Новак неће да каже ни министру које државе да се не би споменула реч Хрват): «Нијемци су признали хрватску православну цркву када су заједно са нама поклали све свећенике и када је нестало 350.000 Срба. И према томе, што ми имамо да се тужимо и да тврдимо како су католици неки носиоци културе и носиоци вјере. Срби су у борби са Турцима дали за запад и католицизам (sic!) исто колико ми, а можда и више. Хрвати су добили међутим назив Antemurale Christianitatis». Ово је један од ретких докумената где Хрвати признају своја злочинства. Само што је тај документ био сасвим разумљиво дестиниран pro foro interno хрватства, и самим случајем допао је у шизматичке руке. То није важно. Важна је Новакова напомена код «ми»: «читај усташе». Значи да су усташе водиле борбу са Турцима? Заиста, немогуће ситуације. За Немце не примећује Новак ништа, ни за Србе, иако они то сами тврде!

XI.

Последњи респективни одељак нашег разбијеног текста о овом у првој књизи ([1], стр 27 и сл.) носи наслов: «VII. Фикције се не могу дуго одржати». Ми смо из њега пренели већ напред неколико ставова. Овде ће бити почетак, са којим ми завршавамо нови одељак у новој књизи. Тај првобитни почетак одељка VII гласио је:

Не мислимо тиме само то да се лако могу оповрћи они који ствари нетачно приказују и погрешне квалификације употребљавају. То је ван сваке сумње. Лажи ове врсте немогуће је дуго користити: неделима Хрвата погођени су били милиони људи, други милиони су то гледали, трећи слушали о њима непосредно итд. Све ће се то с временом тачно и беспрекорно утврдити. Овде бисмо хтели указати на једну другу околност: сами они који желе да одговорност за недела према Србима збаце са Хрвата на неке мање групе, долазе с времена на време у нужну ситуацију да сами себе демантују. Они то чине несвесно (ово демантовање) али ништа зато мање очито. Ево неколико примера.

Тако напр. Десимир Тошић, у својој књизи о српским проблемима, у којој сматра да је пронашао панакеју за све наше невоље, изражава се са пуно обзира према Хрватима (и са толико мање обзира према Србима). У тој књизи он једва на неколико места са стидом и утањивши глас спомену усташке покоље над Србима, не дајући за живу главу да љага падне на Хрвате. Па ипак, на страни 138 омакла му се оваква изјава: «Он (Павле Карађорђевић) обратимио се приликом своје посете Загребу 1940. године са руководиоцима Грађанске и Сељачке заштите, и ове потом одликовао. Оне исте људе који су се априла 1941. године, као једини остатак апарата у Хрватској, ставили на расположење др Анти Павелићу и потом учествовали у покољу Срба». Оставимо на страну што он тако ноторног зликовца титулише са докторском титулом, која се губи и за најмање злочине (Анте Павелић је био осуђен на смрт и од француског и од југословенског суда) интересантна је његова тврдња да је Мачекова Сељачка заштита учествовала у покољу Срба. Ако је то исгина, а нажалост је несумњива истина, онда отпада фабула о усташким злочинима према Србима. Јер усташе и Сељачка заштита заједно

сачињавају Хрвате, чак скоро све Хрвате, и никога сем Хрвата тамо нема. Шта онда маскирати ствари?

XII.

Навешћемо још два-три примера из последњег времена као доказ да се фалсификовање и скривање истине продужује и даље измишљавајући све новија и новија средства.

Петар Мартиновић-Бајица је у «Американском Србобрану» од 5. септембра 1969. пренео један интервју који је Јованка Броз, жена диктатора Југославије, дала уреднику «Базара» и овај донео у броју од 15. марта исте године. Писац не каже какав је и чији је то лист (на ком језику излази) и одговоре даје сувише слободно. Ипак је интересантан одговор на питање о свом родном крају. У листу стоји:

«Јованка као мало забринута каже, како би волела да посети «родни крај» али тамо више «нема ни родитеља, ни браће ни куће — уништио је све непријатељ...»

То је сад просто «непријатељ», па нека читаоци нагађају ко је он. Не каже ни усташе а камо ли Хрвати. Сам Бајица наглашава: «Овде да напоменемо, да у давању ‚значајне' изјаве новинарима што је трајало два и по сата, Јованка не рече ни речи о усташама и не помену ко је убио њене родитеље и запалио кућу...»

У чувеном загребачком «Хрватском књижевном листу» који је продужење усташког «тиска», број 15 од српња 1969., има и кратак приказ једне изложбе под насловом «Из културне прошлости Срба у Хрватској», где се наводи како је тзв. «Повјесни музеј Хрватске», који је «утјеловио» у себе раније постојећу «Просвјету», удружење Срба у Хрватској и њену имовину организовао изложбу. Ту стоји:

«...Изложба ‚Из културне прошлости Срба у Хрватској' и с ликовног гледишта потпуно је успјела! Забиљежимо и заниммив податак: све изложене предмете спасили су за вријеме прошлога рата из православних црквa хрватски музеалци, сада се ти предмети чувају у музеју као похрана Српске

православне цркве. Временски је изложба ограничена на раздобље од XVI до друге половице XIX стољећа».

То је намерно стилизовано тако да се не зна од кога су «хрватски музеалци» спасли експонете. Ко их је угрожавао? Не стоји ни Хрвати, ни усташе, чак ни «слуге окупатора». Нека се добије утисак да су «хрватски музеалци» спасли те предмете од «гркоисточњака» и «Влаха» који су их хтели уништити. Такав је сав хрватски тисак и у земљи и у иностранству!

Све ове деноминације су парцијелне и зато нетачне. Све истављају pars pro toto. А све заједно кад се саберу утврђују оно што и ми тврдимо: да је за злочине над Србима крив цео хрватски народ, у овом или оном виду.

XIII.

Ми смо завршили са излагањем о кругу лица кривим за убијање Срба у последњем рату. По званичној верзији, то су усташе; по нашим дедукцијама то су Хрвати, хрватски народ као такав. То, најзад, може бити спорно (за мене није спорно). Али владајући у Југославији продужују да тако означују и садашње «диверзанте» у земљи и емиграцији. То најбоље показује колико се са лажним конструкцијама не може ићи далеко.

Сад баш да се осврнемо и на то оживљавање појма усташа, његовом савременом али ништа мање лажном употребом. Она је утолико слична са ратном, што је плод мистификације и прикривања хрватских злочина.

Позната је сгвар да су хрватски злочинци продужили своју терористичку акцију и ван земље, да су у иностранству наоружавали банде да у земљу убијају Србе итсл. Све те банде, сви ти разбојници (који су напр. подметали бомбе у кину Београда, на београдској железничкој станици и свуда где су мислили да ће оне погодити Србе) режим изјављује и наглашава да су то чинили усташе. Откуд сад усташе, кад су њих потрли и уништили «НОП» («народно-ослободилачки покрети»!). Ови атентатори и разбојници нису били ни рођени кад је усташа нестало. Уколико њих и има у иностранству, нису ови атентатори њима припадали.

То су све Хрвати, који у име хрватства продужују политику тамањења Срба. Кад се нешто слично догоди, дуго времена се не апострофирају ни

усташе, већ се каже да су то радиле «емигрантске екстремистичке организације», или се каже «усташко-четничке», мада, пре свега, четници не врше акте насиља, а затим они не сарађују никад и нигде са усташама и са Хрватима уопште, а најмање убијају Србе. Интересантна је једна изјава шефа југословенске војне мисије у Берлину др Антона Колендића, кога је један Хрват тешко ранио у намери да га убије. Овај је ухваћен и осуђен, али је југопретставник казао да су то били усташко-четнички атентатори. Др Колендић је, колико знам, син академика Петра Колендића, Дубровчанина и једног од највиђенијих Срба католика Дубровника почетком овог века (мени је био 1909. разредни старешина у I разреду гимназије у Котору). Син му је одгојен у Скопљу, где је отац био професор Филозофског факултета и верујем да је српски васпитан. Али режим не жели да се ма шта хрватско озлоглашава а српско оставља слободно од критике. Тамо је био свега један атентатор који је могао да припада српским или хрватским организацијама али не и једним и другим. Др Колендић — срам га било — споји те две неспојиве ствари.

Безброј сличних примера ја сам навео у књизи «Комунистичко таксирање... » ([3]) и читаоце на њу упућујем. Овде је довољно рећи да се усташе и сад стављају као сурогат појма хрватства кад би се оно срамотило. Хрватско-комунистички режим брани своја чеда!

26) Лажно обележавање жртава

Не прикривају се само и замагљују убице Срба у срамотној «НДХ», српске крвопије, већ се не смеју или неће ни жртве адекватно и правилно називати. То су били Срби, и увек Срби, и само зато што су били Срби. (Остављамо на страну питање Јевреја које је засебно и које ћемо засебно третирати у студији «Срби и Јевреји» већ написаној).

«Усташе» нису крили да тамане Србе, они су се тиме хвалили. Хајка на Србе била је општа и отворена за цело време рата. И о томе је писано много, па смо и ми више дела томе посветили. После рата, после свршеног чина, и у земљи и — авај — у емиграцији избегава се рећи да су убијани Срби, нарочито у земљи замењује се та реч са многим другим, редовно неприличним изразима. Побијени Срби немају сатисфакцију да се после

смрти ни као такви означе, а камо ли да се укаже да су убијани баш зато што су били Срби.

Употребљавају се увек други називи за жртве или се изостављају сваки називи. Ми ћемо покушати да и то илуструјемо не аспирирајући на исцрпност, већ само екземплификативно. При томе биће негде опет речи и о неприличном називу крвника кад се у извору то обоје заједно очитују, а нама је незгодно да извор растављамо.

I.

Прво ћемо изнети неке примере из земље, веома мали број, можда ни хиљадити од употребљених назива. Али су они репрезентативни; остали су скоро једнаки. Има их и у књигама и у новинама.

Први мој новински исечак имам из 1951. «Политика» је 29. јула те године донела један напис генерал-потпуковника Ђока Јованића, сада команданта Армијске области Загреб, бившег Србина из села «Срб» у Лици. Он пише «Уз годишњицу устанка хрватског народа» (!), а са главним насловом «Тако смо почели». Ту стоји: «На позорницу су ступиле усташе. Почело је прво појединачно ликвидирање вићенијих људи у општини или среском месту, затим бројна хапшења мушког становништва и напослетку масовно истребљење читавих села». Ниједном речју не каза да су то била српска села и људи Срби. Напротив, према наслову то би били Хрвати!

Инструктивна је једна публикација издата у 50.000 примерака под насловом «Јасеновац» од стране «Новинске и радиоинформативне установе Јединство, Сисак». То је илустрована публикација новодом подизања споменика на месту логора. Према тој публикацији, овај логор је плод нацистичко-фашистичке праксе. У почетку стоји: «Таково уништавање људских живота и такве методе којима се служио фашизам, повијест није забиљежила. Нацисти су најприје у Хитлеровој Њемачкој физички уништили свакога тко је стремио прогресу и хуманизму, све људско... Силом технички усавршеног оружја и војском индоктринираном нацистичком идеологијом, фашизам се ширио сијући окрутну смрт милијуна људи. Собом је доносио концентрационе логоре... Овдје у нашој земљи, гдје је Комунистичка партија дигла народ на оружану борбу против фашистичког окупатора, квизлинга и

владајућих класа Краљевине Југославије, фашизам је током 4 године окупације прекидао животе наших људи, жена, дјеце и стараца...»

Дакле, «фашизам» је то радио. Он је «прекидао животе» «наших људи», њихових, хрватских.

Каже да је Јасеновац по «броју усмрћених» «далеко премашује остале» концлогоре. И онда стоји директно: «Овдје су усташе — квизлинзи и дио оружаних формација контрареволуције — починили злочинства над големим бројем својих сународника свих доба, националности и вјероисповести. Убијани су најприје комунисти, а онда на исти, најбестијалнији начин, мноштво других: мушкараца и жена, дјеце и стараца...»

Ниједном речју се Срби не спомињу. Убијани су само «сународници» усташа и «формација контрареволуције», али «свих народности и вера». Како су могли бити «сународници» «усташа» свих народности?

Ево докле иде бесрамност хрватско-комунистичких руководилаца и публициста данашње Југославије! Једанпут се само спомињу усташе, и то као имитатори или чак извршитељи нацистичких и фашистичких покрета. То нису Хрвати ни у сну; како би они могли убијати своје сународнике?

«Танјуг» је јавио из Загреба 25. априла 1971. да је у Јасеновцу одржан састанак младежи итд. На завршетку стоји: «Утврђено је да је у току рата у јасеновачком логору убијено 700.000 Хрвата, Срба, Јевреја, Муслимана, Црногораца, Словенаца и припадника других народа и народности Југославије». («Политика» од 26. арпила 1971, под насловом «Традиционални сусрет младих у Јасеновцу».)

Дакле, убијани су на првом месту Хрвати, а затим и Арбанаси, и Мађари, па чак и Немци који су чинили ништа мање «народности» Југославије него Арбанаси. Може ли се већи цинизам замислити. Треба чак оставити утисак да су Хрвати у Јасеновцу од Срба убијани, јер у целој вести нигде не стоји ко је те припаднике «народа и народности» убијао.

Чак ни српска верска штампа не сме да спомене Србе као жртве, као главне жртве, практично као једине жртве логора у Јасеновцу. Тако је у «Православљу» од 11. септембра 1969. изишао подужи чланак Душана М.

Кулунџића под насловом «Јасеновачке црне мараме». Ту се описује вапај удовица и сирочади побијених Срба, али се не сме рећи ни да су то били Срби ни православци. Лист би био забрањен, као што је већ једном био забрањен кад је писао о «усташким» злочинима.

Споменици се дижу по целој ојађеној земљи која је носила хрватско име и хрватско обележје. Споменици убијеним Србима, али се ови не смеју тако називати. Споменици чак нису ни уклесани у њиховом писму, већ писму убица. На њима стоји да су подигнути «жртвама фашистичког терора». Као да су то Италијани радили а не Хрвати!

У «Политици» од 15. августа 1971. има допис из Добоја који гласи: «У селу Ријечица, недалеко од Маглаја, данас је одржана свечаност поводом откривања споменика жртвама фашистичког терора у овом крају. Споменик је открио Тодор Вујасиновић, члан Савета федерације и организатор устанка у овом крају. Споменик је подигнут на месту где су усташе 27. августа 1941. године, три дана после устанка у озренском крају, на најсвирепији начин ликвидирале 50 стараца, жена и деце. У двема шталама усташе су тог дана живе запалиле 33 особе, међу којима и три жене које су биле пред порођајем».

Овде стоји да су усташе «ликвидирале» те личности, чак на «најсвирепији начин», али ни речи ко су жртве. То су просто «старци, жене и деца», можда и муслиманска или хрватска!

У листу «Просвјета» који излази у Загребу налази се у броју од јула-августа 1969. на стр. 13 насликан спомених «палим борцима и жртвама фашистичког терора у Заилама». На страни 18 наводе се «те жртве фашистичког терора» и то: Петар, Лука, Бојо, Јово, Ђуро, Божо, Јела, Јула, Љубица, Савица и Јага Марић. Сви из једног племена: шест мушкараца и пет жена.

Како се још и данас те ствари ублажују, замагљују и помрачују, нека послужи само један број листа «Православље» који сам јуче добио (од 26. новембра 1970). На страни 17 говори се о обнови српске православне цркве у Јајцу. Тамо стоји: «У току страшног прошлог рата Српска православна црква у Јајцу постала је Голгота српског народа тога краја. У њој је окупатор

затворио и злостављао 180 православних Срба да би их послије свих патњи извео и поклао на обали ријеке Врбаса...» На стр. 23 се јавља да се «подиже нова православна црква у Санском Мосту». Ту се наводи да је 1941. пострадало само за три дана у Санском Мосту и околини око 5.500 православних Срба...» Онамо их је убио окупатор (мада су то били Хрвати у својој «независној» држави). У другој се чак не зна ни ко их је побио; они су само «настрадали»!

На прослави ослобођења Војнића јануара 1971. (ту вест читам баш приликом писања ове расправе) стоји да се «говорило о ратним патњама и страдањима овдашњег народа...» У целом извештају ни речи о Србима или бар православним. Страдао је «ондашњи народ», па нека сваки тумачи како хоће. Главни говорник је био Јуре Билић. Од кмета беседа!

Један очевидац и страдалник хрватских злочина који је једва спасао главу пише ту скоро у Аустралији ([148]):

«Хрватски комунисти, кадкад, спомену и Гудовац. У књизи тзв. ‚Борбени пут 32 дивизије’, кобајаги намењен у историјске сврхе, пишу да је народ загребачке области, где убрајају и Беловарску крајину, био од првог дана рата ‚одлучно антифашистички’ настројен. Али и поред свих чињеница не знају да је Немац спречио злочин и покољ Срба. Поклане Србе назвали су ‚жртвама фашистичког терора’, а по појму комуниста свако је фашиста ко није комуниста. Да су победили Немци они би српске жртве назвали «жртвама комунистичког терора». Углавном Срба нема — побијени су!»

Кад је сав рукопис ове књиге био готов читам о нападу «усташа» тј. младих Хрвата на југословенски конзулат у Гетеборгу у Шведској, и на крају саопштења породица које су биле задржане стоји ([172]):

«У просторијама конзулата усташки терористи оставили су једну каму и један револвер — познато знамење усташких злочинаца из времена рата, када су усташе тим оружјем уништавале животе многих наших бораца и недужних људи».

Дакле, за време рата усташе су «уништавале животе» комунистичких бораца и «недужних људи». Каквих Срба? Ко то сме да рече? Ето докле

допиру фалсификати антисрпског режима у «Београду», да употребимо хрватску номенклатуру.

У мојој скорашњој књизи «Комунистичко таксирање народа Југославије» ([3]) налази се још читав низ примера овако накарадног и фалсификаторског називања и српских крвопија и српских жртава. Упозорујем између осталога на стране 199-201, 216 и многе друге. То не можемо и нећемо још једном објављивати.

II.

Док у земљи смеју само да пишу да су за време другог светског рата убијани «родољуби» итсл., никако Срби, дотле емигрантска штампа признаје да су убијани Срби и Јевреји, али скоро стално додаје «и многи Хрвати». То се редовно може читати у југоштампи, напр. у «Гласу канадских Срба», у «Нашој речи» итд. Али и у српској штампи, и гласилима чистих Срба. Тако напр. чикашка «Слобода» у броју од 7. октобра 1970, доноси један лажни памфлет тобожњих Срба у Хрватској (нису још знали да је лажан и да су га сами Хрвати саставили и објавили), и том приликом у ингресу стоји да је за време «страховладе Павелића послато поред Срба у смрт и хиљаде Хрвата»! Пре свега, то је лаж, а затим ја не видим што је то требало доносити. Ако је на хиљаду Срба убијен један Хрват и то не зато што је Хрват, треба ли рећи да су убијани Срби и Хрвати? Да човеку ум стане. Ја не видим разлику, у суштини, између штампе у земљи и емиграцији.

У Минхену је неко време излазио тобоже хумористички лист «Решето», у чијем је једном броју стојало да је после геноцида над Србима Павелић почео био и геноцид над Хрватима. Ти људи нису знали шта значи реч геноцид, па су награјисали. То је нова реч која означује покушај, или свршено дело, утамањења, уништења, истребљења целог једног народа. То је типичан случај са хрватском тенденцијом према Србима у последњем рату, али да су великохрвати из странке Анте Павелића желели да нестане Хрвата, то ваљда нико не верује. Не верују ни сами они у «Решету«, али не знају значење речи, а не хотећи истаћи србоцидну улогу Хрвата у последњег рату, прогласили су их за хрватоциде!

То се мора догодити кад се оперише са лажима, кад хоће да се забашури или извитопери истина. Измишља се онда макар шта и испадне накарада. Да се истина следила, накараде не би било.

Последњег рата био је шеф немачке полиције у Банату мој ђак и докторанд Франц Рајт. То су знали многи познаници па су ме често молили да интервенишем код њега за ухапшене којима је претила тешка казна. Ја сам то чинио, иако нерадо, укупно мислим три или четири пута. Увек се радило о комунистима (што се разуме се крило од мене). Ја сам ипак инсистирао на молби, па једном приметих Рајту да комуниста има свуда а они само Србе бију. Он рече да то није истина и да су прво ликвидирали (обесили у дворишту окружног суда) два или три Немца, чија ми је имена саопштио. Рече да је својим претпостављеним доказао да су они као Немци већа опасност него Срби, јер они могу утицати на Србе а ови не на Немце. Ја му верујем на свему томе. Али онда треба рећи да су Немци у Банату убијали Србе и Немце (не рече ми, колико се сећам, за Мађаре). До тога апсурда води овако поступање Југословена. Води свуда куда лаж и неистина воде.

III.

Поред свих тих «дезинформација», како се у савременом комунистичком жаргону каже, истина избија на видело, а избијала би још више кад би бар српска емиграција била једнодушна у њеном истицању.

Међу многобројним доказима за чим су Хрвати тежили и какав су циљ имали за време рата, ево овде свега два. Један од немачког званичног историчара, који је био одређен да то питање проучава; други од «усташког генерала» и једног од главних искоренитеља Срба.

Немачки историчар Рудолф Ибекен био је ангажован у штабу главног заповедника Југоистока Европе да напише «објективну историју о развоју војних и политичких односа у југоисточној Европи од 1941. до садашњости 1944-1945» и то на основу аката војних група које су му све стојале на располагању. Он је после пред америчким Војним судом V одговарао на разна питања ([115], стр. 19). Једно је питање гласило (стр. 25): «А какве методе беху усташке и против кога су се усташе бориле?» Одговор др Ибекена је гласио: «Главни непријатељ усташа било је српство. Борба усташа против

четника, то је била борба Хрватске — фашистичке Хрватске — против националне Србије...»

У «Политици» од 18. маја 1951. налази се један извадак из саслушања Љуба Милоша, бившег команданта логора смрти у Јасеновцу, Старој Градишки и Лепоглави. Он је дословно изјавио: «Циљ формирања ових логора био је ликвидација Српства као целине». Куд је већег и непосреднијег доказа. Циљ целе хрватске акције у то време било је истребљење Српства. Примарни оштећеник је Српство као такво и оно има да решава о мерама одмазде.

Веродостојних сведока од ове двојице заиста нема. Зато се засад ограничавамо на њима.

27) И Срби су убијали Србе!

То је један од накнадних теоријско немогућих колико и безобразних аргумената Хрвата кад не могу порећи да су они убијали Србе.

Ја сам то питање расправљао у чланку једног листа у САД од 9. септембра 1954. године, под насловом «Ко је убијао Србе за време рата», па је најбоље пренети — емитис емитендис — ту аргументацију. Чланак гласи:

«У своме цинизму приликом описивања ратних догађаја у Југославији Хрвати су нашли један нов аргуменат. Не кажу да нису Србе убијали, већ да су и сами Срби Србе убијали. И то им је сад некакво оправдање.

Први је, ако се не варам, тај аргуменат набацио нико други и нико мањи него Већеслав Вилдер, члан Југословенског одбора. Он цитира чак неког Србина који је казао да су Љотићевци још горе Србе убијали него усташе. Очигледно је да се Хрвати хватају за сламку. Кажу да су и четници убијали Србе итд. Зашто да их онда не убијају Хрвати?

То је Вилдер изнео у једном јавном писму Адаму Прибићевићу у коме сам узгред и ја очешан. Сад у листу «Хрватски глас» од 5. јула ове године, који ми је неко послао на увид, тај цинички аргуменат се прихвата у потпуности и овако формулише: «Да су али Срби били убијани од својих властитих људи, наиме четника, партизана, Љотићевог «Добровољачког

корпуса», преко тога се шутећи прелази. Међутим, и то је коначно избило на јаву, па страни свијет не вјерује да су Срби били «невини јагњци», које су Хрвати као «дивљи вукови» несмиљено клали» (писац проф. др А. К.).

Пошто се у том чланку ја на више места спомињем (он је чак писан поводом моје књижице «Примери хрватске хшвадугодишње културе»), то користим тај случај да дам своје мишљење поводом ове хрватске тврдње.

Истина је да извесни наши људи, махом неписмени, истичу понекад своје подвиге из рата и дају им важност већу него онима где је цела нација била ангажована. Истина је да и неке новине стављају нашу борбу са Хрватима у други план, једва је дотичу у својим написима, а окомљују се на српске унутрашње непријатеље. Ту предњаче југословенски листови и часописи, штампани и шапирографисани. Истина је и то, да су у последњем рату, на нашу велику жалост, многи Срби као идеолошки непријатељи или борци у противном табору, били убијани од самих Срба. Тиме је број наших жртава знатно повећан.

Али из тога никако не треба закључивати да су Срби убијали Србе «као такве», да су уопште убијали Србе зато што су Срби. У том грму лежи зец, ту је тежиште ствари. Срби су убијали своје противнике, одрасле мушкарце, најчешће у идеолошкој борби. Али никад Срби нису никога убили зато што је Србин.

Међутим, то је Хрватима био главни мотив при њиховим зверствима: Они су убијали Србе зато што су Срби, они су убијали и немоћне, неборце, оне који нису могли ни мислити а камо ли испољавати своја политичка опредељења. Они су убијали децу у колевкама, старце, жене итд. Убијали су на најзверскије начине које је историја забележила. Они су имали само један циљ: нестанак Срба. Они су хтели до истребљења да их потамане.

Само су још Мађари убијали Србе са сличном тенденцијом и можебит Арбанаси. Али и једни и други сасвим ограничено, и с обзиром на територију, и с обзиром на време, и с обзиром на убијена лица (децу су сви штедели осим хрватских хијена). Нико други није убијао Србе, а најмање пак Срби. Узалуд је Хрватима тај цинизам.

И у индивидуалном кривичном праву води се рачуна не само у различитим мотивима дела, већ и о квалитету објекта. Ево један пример: Ако неко убије Петра Петровића, среског начелника, у свађи, или зато што му је напаствовао жену, или из којих било сличних мотива, он ће одговарати за убиство човека по одредбама општег Кривичног законика. Ако га је убио као претставника државне власти, он ће одговарати по одредбама Закона о заштити државе. Сасвим други су били не само мотиви, већ смерови убице («извршоца дела»), други је био објект дела: онамо физичко лице, онамо држава претстављена у свом функционеру.

Тако и овде, за време рата било је случајева да Србин убије свог политичког или војног противника, али није било ниједног случаја, нити га је могло бити, да Србин бије Србина зато што је овај Србин, да бије Србина у циљу да Срба нестане.

А то је био главни мотив хрватског разбојничког делања: они су убијали Србе без обзира да ли су им непријатељи и да ли им то могу бити (напр. деца), убијали су их у циљу истребљења. Они нису убијали ни Петровића, ни Јанковића, ни Поповића, већ Србе као такве.Објект дела било је Српство а не поједине жртве (као што је у горњем примеру била држава).

И ја не видим како то уопште може да смањи одговорност Хрвата; зашто они истичу те чињенице. Да нас само још више понизе, или да скрену пажњу са својих злочина?

Нека ово буде поука за наше људе који им својим неумесним писањем иду на руку за извитоперењем факата, у чему су Хрвати од вајкада непобитни мајстори.

Само су они, Хрвати, чисти и несумњиви убице Срба, наши највећи диндушмани, који, место гриже савести, употребљавају разне цинизме да нас даље раздражују.

Оваква писања ће напослетку ипак слепима код Срба, којих је толико много, отворити очи.

Додајмо овде да је Већеслав Вилдер ту своју омиљену тезу поновио у књизи «Бика за рогове», где на страни 147 говори да су се «Срби немилосрдно међусобно клали»!

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЉЕ:

РАЗНИ ПОКУШАЈИ ПРАВДАЊА ХРВАТСКИХ ЗЛОЧИНА

28) Уопште

Хрвати не желе да се о њиховим злочинима у последњем рату пише, ни да се говори. Ако већ до тога дође, они покушавају да то негирају (по старом хрватском обичају «ниекања» чињеница), или багателизирају, итсл. Ако се баш обелодане неке чиљенице које не могу да порекну, онда се служе разним «изликама». То су махом одмазде на српске злочине, на запостављање и гоњење њих од стране Срба, одјек и аналогија српских злочина.

Сви су ти њихови «разлози» толико неубедљиви, а и толико неистинити или изокренути, да је заиста сувишно побијати их. Али наше ћутање Хрвата охрабрује, а светска штампа, нарочито католичка, стоји им на расположењу.

Пошто ова књига има тенеднцију потпуности и јер се не жели дати икаква могућност правдања злочина почињених над Србима, ми морамо и та питања претрести.

Три проблема ћемо посебно расправити: њихово тврђење да су Срби први започели кавгу, да су они први почели са уништењем Хрвата и, друго, пребацивање кривица на Немце и њихове савезнике, затим упоређење са Истрагом Потурица у Црној Гори. А пре тога ваља се осврнути на нека тврђења да су злочини према Србима логична последица српске политике према Хрватима у првој Југославији, да су чак Срби вршили још горе злочине у тој држави итд. Сва измишљања, преувеличавања, изокрећања истине.

И то се мора једном у књигама претрести. У новинама је било речи о томе, али новински површно, једнострано, ефемерно. Треба и књиге да то садрже. Не у детаљима, јер је то немогуће, али све дотаћи и наговестити истину, у исто време упозорити на хрватске лажи. После тога могу нове књиге да дођу са детаљнијим садржајем.

29) Одмазде за тобожње злочине Срба у Краљевини Југославији

У забуни чиме да оправдају своје крваве и незапамћене злочине у својој «првој слободној држави после Звонимира», Хрвати веома често спомињу неправде њима учињене у Југославији и то преувеличавају, надувају на кубус. Ако је и било тих неправда, оне димензионално не могу да правдају хрватске хотентотске злочине из своје државе, оне не стоје ни у каквој пропорцији, оне се не могу правдати неким циљем. Зато они те «аргументе» ретко употребљавају, али их понекад ипак употребе и злоупотребе .У пуном приказу хрватске одговорности за њихове злочине према Србима не сме се ни то изоставити, мада, као што рекосмо малопре, све те ствари треба засебно третирати, у детаљима, према конкретним наводима. Овде су само наговештаји шта та студија треба да садржи и чему да пажњу посвети.

Јасна је ствар да ћемо овде друге пустити да говоре, и странце и домаће. Међу домаћима и Словенце, и Хрвате и Србе. Пре свих других једног Енглеза.

I.

Саборац југословенских комуниста у последњем рату, изасланик премијера Черчила v партизанском штабу, угледни енглески политичар Фицрој Маклин писао је у својој књизи о Југославији (хрватско издање [117]):

«Хрвати, коначно независни, враћаху мило за драго Србима за десетогодишњу супремацију; босански Муслимани, обрадовани након стољећа мировања, овом небом посланом изликом за покољ кршћана, прикључише им се одушевљено».

Швајцарско-француски публициста Жан Исар у својој књизи «Виђено у Југославији 1939-1944» описује на дугачко и широко збивања у то време ([83]). Он тражи узроке, признаје српске грешке управљања, но одмах затим додаје: «Али никад ови ‚уљези’ из Београда нису своје злоупотребе вршили до злочина. Београдска диктатура је у Хрватској деловала као и у самој Србији са чиновништвом не сасвим способним. Али ко се икад могао надати да ће српске грешке, па чак и злоупотребе, бити освећене издајом и злочинима. Да је усташка освета била уперена само против Срба импортираних у Хрватску

после стварања Југославије могао би човек, иако не оправдати те злочине, наћи један вид објашњења. Али је несрећа хтела да се бес крвника изручио на целокупно српско становништво, већ вековима настањено у мирним селима, на велико и невино становништво, прилагођено Хрватима, тако да их је и сам поглавник усташа називао ‚православним Србима'».

Маурицио Баси, италијански фашистички пуковник и писац многих дела против Краљевине Југославије још пре рата, објавио је и једну књигу о својим доживљајима као италијански командујући официр а после заробљеник код партизана ([118]). И у тој књизи он налази симпатије за Хрвате (међу италијанским писцима то су увек фашисти који о Хрватима симпатично пишу), па се додирнуо и злочина Хрвата у њиховој криминалној држави и довео то у везу са ранијим запостављањима и гоњењима Хрвата. Ипак је казао (стр. 11):

«Ужасан вал мржње који се разјари у најстрашнијим формама првих дана колапса против српског елемента у пространим пределима мешаних вера, са масакрима становништва читавих села, беше примитиван израз репресалије против једног режима тиранског и мучитељског који је трајао 20 година... Догодило се да су се реке Хрватске и Босне мастиле од српске крви...»

Писац, као што се види, сматра та зверства као «примитивну освету» за антихрватски режим у Краљевини Југославији, али је овде важно да он говори да су хрватске «освете» започеле «првих дана» и да су обухватиле целокупно становништво српско, чија је крв плавила реке Хрватске и Босне. (Писац не сматра Босну саставним делом Хрватске!)

II.

Орган умерених (југословенски оријентисаних) Хрвата «Хрватска зора», који излази у Минхену, у једном од својих првих бројева осврнула се на антисрпско писање Ивана Оршанића ([120]), па и на његово правдање хрватских злочина ранијим злочинима у Југославији (свакако Срба мада у листу то не пише). Лист му одговара:

«Несумњиво било је и злочина, почињених у Југославији, у име Југославије и југословенства. Били су то ипак спорадички злочини, извршени

у пуних 20-22 године, а односили су се према злочинима, почињеним у име ‚научно и културно супериорног' хрватства, као 1:2.000! Али ми смо имали и имамо моралне и интелектуалне куражи да те југославенске злочине, енергично и без длаке на језику, осудимо... Ми смо приправни да и у будућности, као што смо то чинили и у прошлости, осудимо и ексцесе Орјуне и злочине импровизираних четника, као и атентат у Скупштини (20. VI. 1928). Али разлика између нас Хрвата-Југославена, с једне стране, а Оршанића и компаније, с друге стране, лежи у томе што смо ми настојали, и настојимо, да елиминирамо злочин из нашег заједничког југославенског живота, док ови бољшевизирани националисти прихваћају туђи (југословенско-српски) парцијелан злочин као најповољнију прилику, повод и оправдање да би се наглавце бацили у далеко већи злочин, у прави апокалиптички злочин!...»

Сам Јосип Броз «Тито», данашњи диктатор Југославије, писао је за време другог светског рата као «генерални секретар Партије и врховни командант партизана» као и увек против Срба и њихове «хегемоније» у листу «Пролетер» ([121]). То је пренела београдска «Политика» крајем 1969. ([122]).

Сам «Тито» замера хрватској реакцији и «приписивање злочиначког рада великосрпске клике читавом српском народу». То је свакако доказ да је код Хрвата била врло јака тенденција набацивања колективне одговорности Срба за преступе хиљаду пута лакше него што су «усташки» односно хрватски. Ево шта је Јосип Броз писао о томе:

«Једна бројчано незнатна мањина великосрпских хегемониста, незасита у својој похлепи за богаћењем, на челу са краљем, владала је 22 године Југославијом, стварала је режим жандарма, режим главњача, режим социјалног и националног бесправља. На сваки оправдани захтев угњетених народа Југославије за равноправношћу, одговарала су та господа: «Ми смо се борили на Солунском фронту», «Ми смо ослободили ову земљу», «Ми смо проливали крв на Кајмакчалану», итд. Ову безочну лаж употребљавали су ова господа властодршци, разни шпекуланти, ратни богаташи и корупционаши, оскрвњујући на тај начин светле гробове правих српских јунака — сељака који су гинули са дубоком вером да своје животе дају за слободу и срећну будућност српског народа. С друге стране разни франковци

— данашње усташе и њима слични приписали су злочиначки рад великосрпске хегемонистичке клике читавом српском народу, стварајући на тај начин мржњу код хрватског и других народа према братском српском народу. Српски народ не само да није имао ништа са таквом злочиначком националном политиком своје господе, већ је и он кроз читавих 22 године био исто тако експлоатисан и подвргнут жандармској самовољи као и остали народи Југославије...»

И највећи фалсификатор последњих година вајар Иван Мештровић тврдио је да су у првој Југославији где је он код Краља био једна од најчешћих и најомиљенијих гостију убијено хиљаде Хрвата. Њему је одговорио бивши министар др Бранко Миљуш ту скоро у «Предговору» осврта на његове лажне «Мемоаре» ([123]).

Др Бранко Миљуш је у предговору збирке чланака о Ивану Мештровићу коју је он сам уредио, ([123], стр. 16) казао:

«Влада ‚Независне државе Хрватске' објавила је у ‚Хрватском народу' (1941. године) статистику по којој је за 23 године Краљевине Југославије убијено 230 Хрвата. (Овај број навео је и Бруно Млинарић (др Аугустин Јуретић): Tito, der rote Rebeil, Zurich 1948, стр. 10). Из ове статистике се, међутим, не види колико је Хрвата страдало у политичким демонстрацијама против шестојануарског режима, колико приликом покушаја побуне у Лици, колико због извршених терористичких дела, колико у тучњавама у напитом стању, колико за време побуне због жигосања коња за војску у Славонији и најзад, колико по судским пресудама, заснованим на кривичном закону. Насупрот овоме треба поставити питање колико је Срба изгинуло у политичким демонстрацијама, колико их је побијено гвозденим вилама од стране Хрвата у злогласном Керестинцу, колико је Срба, чиновника убијено на загребачким улицама после успоставе бановине Хрватске 1939. године. Зар није Стојадиновићева влада приликом манифестација против Конкордата извела у циљу репресалија жандарме, Хрвате и Словенце, који су ломили православне литије и претукли шабачког епископа Симеона, као и известан број свешгеника. Упркос овоме никоме од Срба није било ни на крај памети да за наведене жртве оптужи Хрвате и Словенце, па чак ни Корошца, иако је

овај у то време био министар Унутрашњих послова. За све је био крив др Милан Стојадиновић, који је био Србин».

30) Ко је први започео убиства?

У свом беспримерном цинизму, али исто тако и у недоумици како да оправдају највећу срамоту који је иједан народ XX века починио, Хрвати се хватају и за тако недотупавна и лажна приказивања да су тобоже први започели Срби злочине према Хрватима, а ови су само одговарали истом мером. Ни веће лажи ни подлије одбране.

Ту аргументацију наводе несамо сами усташе, већи најзваничнији претставници Хрватске сељачке странке, тобоже «мирољубиве» и Србима наклоњене. Лажу безочно, као што ће се видети из следећих примера.

I.

Тако се председник Хрватске сељачке странке (ХСС) у Југославији, наследник Стипице Радића, др Владко Мачек, изјаснио у иностранству, као слободан човек: «Бездушном четништву супротставило је једнако бездушно усташтво» ([127]).

То је што је Мачек приватно тврдио, та је тврдио званично први бан «Хрватске бановине» и после председник Југословенске владе Шубашић. Тврдио је то баш «као такав». Ево шта о томе саопштава бивши шеф кабината председника избегличких влада К. Павловић ([127]):

«Видео сам писмо које је у својству претседника Краљевске владе Шубашић написао Черчилу и предложио намесништво, проширење АВНОЈ-а и остале мере које су доцније усвојене. У том је писму Шубашић имао смелости да каже Черчилу да се мора да образује Влада са Титом да би се избегао даљи грађански рат који је изазван покољем Хрвата од стране српских квислинга и реакцијом коју је то изазвало код (Анта) Павелића (1889-1959), те је, после тога, почео покољ невиног српског становништва у Босни».

Шубашић је био такође један од врхова ХСС, коме су Срби и сувише веровали јер је тобоже био «солунски добровољац». Хрвати искоришћују

сваку прилику да перу љагу са себе. Шубашић баца као представник Југославије, то значи и претставник Срба, кривицу на Србе. Сам Коста Ст. Павловић закључује свој реферат овим речима:

«Да нисам лично видео то писмо не бих веровао да је ‚весели' Бан — каквим га је назвао Макмилан — био у стању да напише тако шта. Не лежи ли и на њему део одговорности? И то не мали».

То је изазвало огорчену реакцију са српске стране, чак од стране највећих пријатеља Хрвата. Ми нећемо то преносити, јер ничему не служи: Хрвати ће прећи преко тога и опет певати исту песму. Али само један непосредан одговор Мачеку почетком 1954. са цитатом претставке «поглавнику» Павелићу једног муслимана-Хрвата и дужносника НДХ тога времена. То је мало цитиран навод, па се бојим да се не затури, а с друге стране је изашао баш као одговор др Мачеку на горњу изјаву ([126]). Он гласи:

Хусејин Муратбеговић, књижевник и логорник за срезове Бос. Крупа и Бос. Нови упутио је Анту Павелићу 4. августа 1941. следећи извештај:

«Побуна бивших Срба, државних припадника Независне Државе Хрватске која се појавила у котаревима Книн, Дрвар, Острељ, Бос. Петровац, Бос. Крупа, Бос. Нови, Сански Мост, Бос. Костајница и Бос. Дубица, јесте резултат погрешака усташких дужносника. Узрок тој побуни треба тражити у безизлазном стању бивших Срба у нашој домовини, те у природном нагону за самоодржањем и у сазнању да им под хрватским небом и у хрватској земљи нема места а да се прије тог није пронашла могућност гдје би се 1.800.000 бивши Срба из Хрватске иселило. То сазнање у овом безизлазном положају концентрисано је најприје неизазваним убијањем истих у гомилама, како оних који су познати пријатељи хрватског народа тако и оних који су познати наши противници и довело је до опће сумње у хрватску правду, појам који се ништа не разликује од појма опће и људске правде и до побуне, дакле до оног стања у коме се сада налазимо, а то је: да је хрватски народ данас присиљен да крваво обрачунава са 1.800.000 бивших Срба да би тиме казнио оне који су заправо прави кривци ове побуне.

Да ли ће и сам хрватски народ моћи и хтјети примити на своју душу толики број жртава, поготову кад се зна да за побуну не можемо чинити

одговорне Србе у Хрватској, него само оне који изравно и дјелатно учествују у побуни, а посебно оне Хрвате који су позвати да се одстране, а сада би хтјели да се најобичнијим злочинима рехабилитирају пред народом.

Молим: да се спријечи клање оних бивших Срба који су се повукли у своје куће и немају везе са побуном; да се спријечи клање невиних жена и дјеце; да се са положаја уклоне абнормални и неодговорни дужносници који из мотива за свој лични живот сматрају да је у опасности цијели хрватски народ у НДХ, те харангирају на покоље у масама и каљају част хрватског народа и његову слободу излажу на милост и немилост промјенљивом току повијести».

II.

Да усташе слично тврде, не треба доказивати. Сви смо ми свакодневни сведоци тога. Ипак се нека изјава мора навести реда и потпуности ради. Ми ћемо избећи изјаве појединаца, јер су оне емотивне и необавезне. И као што смо од припадника ХСС навели само њихове вође, тако ћемо од усташа навести званичне публикације њихове крваве и криминалне државе. Даћемо најзваничније гледиште што се може дати, и то из времена постојања саме монструозне државе, после једне године њеног постојања, кад је већ светска јавност почела била да реагира.

Кад су почели своја незапамћона зверства над Србима у својој срамотној држави и кад је већ Европа почела нешто о томе да сазнаје, па су чак и савезници «НДХ» почели да приговарају, са званичне стране у Загребу су измислили да су Срби први, да су «четници» почели злодела против Хрвата а ови су се само бранили. Та њихова мисао дошла је до изражаја и у једној званичној публикацији, издатој од њихова Министарства спољних послова под насловом «Зверства и пустошења устаника у НДХ у првим месецима хрватске националне државе» ([128]), док унутрашњи наслов гласи: «НДХ бастион нове Европе».

Ја сам ту књигу имао у рукама, јер је она послата била и свим библиотекама Швајцарске, где се добива по нарочитој дозволи на читање. Ја сам је имао у рукама (кући се не даје) у библиотеци Високе техничке школе у Цириху. Њу спомињу и немачки историчар Мартин Бросат и мађарски Ласло

Хори, који су издали заједничку књигу о «хрватској усташкој држави» ([129]). Тамо стоји, на страни 99: «У лето 1942. објавила је Павелићева влада сиву књигу под насловом... Та сива књига, која је изашла на хрватском, немачком и италијанском језику, нарочито је срамно нападала злочине почињене од четника и настојала је да се супротстави све већој критици усташког терора унутар и изван Хрватске». Бољег јемца у оцени и циљу књиге нисмо могли да имамо.

У њој се оправдава и само постојање «НДХ», али признаје и начин на који је она постала.

Тамо заиста стоји на страни 16: «Снагом хрватског усташког покрета, под вођством поглавника дра Анте Павелића а у споразуму и помоћи Италије и Немачке, у духу новог европског поретка настала је Независна држава Хрватска».

Баш «снагом усташког покрета», чији су сви припадници, на броју 360, возом доведени из Италије у Загреб! Али тај «усташки» покрет је имао, разуме се, право да се бори против Југославије, а српски устаници, како их сама ова публикација назива, не би имали то право. Ниједно «право» које Хрватима припада не може се признати неком другом народу, а најмање Србима.

Али то овде није важно. Важно је њихово претстављање да су Срби први започели побуну, немир и зверства. Тако стоји на страни 16:

«У своме бесу починише устаници прве грозоте против хрватског становништва у југоисточној Хрватској. (Под «југоисточном Хрватском» они разумеју Херцеговину! ЛМК). 13, 14. и 15. априла 1941. започеше они своје дело у општини Чапљина, у селима Илићи и Цил, котар Мостар, где су 15. априла запалили куће 85 хрватских сељака. Истину не може нико порећи, док лажна пропаганда Лондона и Москве тврди да су злочиначки испади комунистичких банда четника последица неког тобожњег напада хрватског становништва и власти на живот и имање православног становништва у југоисточној Хрватској. (Као што се види, хрватска званична промиџба на више језика крсти четнике комунистима. ЛМК). Хрватске оружане силе ступиле су овде, као и иначе свуда друго, само толико колико је било

потребно да васпоставе поредак и безбедност, и по потреби да предузму репресалије против разбојничких група, које су покушале да ометају заштиту највиших државних и националних интереса...»

Даље стоји у том руглу од званичне публикације: «Пре него је хрватска држава уопште могла да отстрани ове непожељне делове из своје управне машине, повукоше се сви Срби (сад су Срби, ЛМК!) у шуме и у редове разбивених војничких група српске армије (сад им је југословенска војска «српска армија»!, ЛМК) које нису биле заробљене. Њима се придружи знатан део Јевреја који су знали да је прошло време њиховог сисања и израбљивања хрватског народа. Они су то много година чинили против животних интереса хрватског народа...»

«Мирно хрватско становништво било је, док се налазило при раду, изненађено и нападнуто из заседе...»

Сад долази ова реченица: «Заиста нема ниједне државе у свету, нема ниједног јединог народа, који би у своме управљању само један час трпео заклете непријатеље државе и народа». Нема ни једног народа, кажу ти «државници» и ниједне државе, али је Југославија морала трпети «усташе», како сами себе називају, и свака реторзија била би напад на «самобит хрватског народа».

Та наказна публикација, као што је све наказно што је из њихове руке изашло, пуна је слика разарања, рушења, убијања. Све што су чинили «усташе» одн. Хрвати, стављано је сад на терет српским ребелима! Докле иде хрватска бесрамност, то је заиста невиђено.

Па је чак у Општем швајцарском војничком часопису писао «начелник ђенералштаба» «НДХ», усташки генерал Федор Драгојлов (некадашњи «Србин» из Војводине, док у часопису стоји да је био аустро-угарски ђен. официр и да је Хрват) ([130], стр. 347) како се Хрвати нису борили у последњем рату, да су разоружавали југословенску војску итд. «Немачке трупе су умарширале у главни град Хрватске без отпора. На многим местима наступише већ тада од стране четника који су пратили краљевско-југословенску војску први крвави испади против хрватског становништва...»

Ту недостојну лаж није смео да пусти овај угледни часопис (као и још многе друге, још црње наводе тога ренегата, дезертера и фашистичког «генерала»). А још више се треба чудити да нико од толико Срба официра у Швајцарској није на то одговорило.

Ту нитковску лаж лансира сад један одговорни фактор режима и то кобајаги стручно. Пре свега Срби нису започели кавгу, а још мање су српски четници пратили краљевску југословенску војску. То нико живи није видео нити је могао видети. Четници су, уколико их је било, служили у самим редовним формацијама. Они нису били ни дезертери ни самовољни командоси. Југословенска војска није познавала формације четника.

Клероусташки лист «Даница» писала је још почетком 1952, нападајући Друа Пирсона што је овај оптуживао Андрију Артуковића, назвавши га Клисолдом ([131]), и том приликом је казала:

«Тој дивљој великосрпској руљи хрватски народ је супроставио своју храбру и уређену војску, која је имала за задатак очистити Хрватску од бандита и осигурати мир и ред у Хрватској...»

Саопштавајући све то у једном другом напису у «Американском Србобрану», српски публициста Миле Вујновић је одговорио ([132]): «Уместо да се говори о злочинима и тражи подесан начин извињења и одбране, браниоци злочинаца једноставно проглашавају усташе за жртве, а у стварне жртве упиру прстом, проглашавајући их за злочинце. Истина је, међутим, да су усташке власти, почев од уласка Немаца у Јутославију, у априлу 1941. године, почели са увођењем и убијањем домаћина и целих породица, рушењем цркава, убијањем владика и свештеника. А први српски оружани отпори устанак избиоје крајем јула 1941. године. Дакле, после четворомесечног претрпелог терора, убијања и уништавања».

III.

Поред низа небулозних оптужба Срба за «прве злочине» над Хрватима, сасвим уопштених, јављају се они и са конкретним извештајима, у ствари лажима, из првих дана рата у Херцеговини. То им је адут који стално потежу и којим се највише служе, тако да смо морали овоме посветити посебан

одељак. Нарочито је постао појам село Илићи код Чапљине, које Хрвати стално стављају Србима под нос. Зато морамо, рекосмо, ово посебно претрести и ту лаж хрватску посве демантовати. Да им не остане никакво оправдање за зверска убијања Срба.

Нека села око Мостара у којима је било хрватских напада на југословенску војску била су кажњена, и то врло благо, за своје злочине. Она су се прва побунила у првој половини априла 1941, нарочито село Илићи. И на томе граде Хрвати своју теорију одмазде: Срби су први започели — ето Илића, а ми смо благо одговорили. Истина је да ту Срби нису започели убиства, већ хрватска руља предвођена фратрима, а да је побуне сузбила регуларна војска Југославије, и то ђачка чета која се у близини налазила и у којој су били око 90% Хрвати и Словенци. Срећом, неколико учесника угушивача побуне налази се у иностранству и она су пре недугог времена изнела о томе праву истину. Легенда о селу «Илићима» неповратно је разбијена.

Највећу захвалност за то дугујемо сад дру Бориславу Трифковићу, који је тада био у ђачкој чети, о том догађају после говорио са вићеним Хрватима (он је непоправљиви Југословен) и до неколико лепих приказа у «Гласу канадских Срба» ([125],[126]).

Многи су примили излагања Трифковића као једино исправна, међу њима и Илија Јукић ([137]). Али није председник ХСС др Владко Мачек, који је у својој, истина раније публикованој књизи «У борби за слободу» ([138], стр. 231) написао како су половином априла 1941. стигле вијести у Загреб «о страшним масакрима који су збрисали два хрватска села (у Херцеговини). За то језиво недјело одговорни су били српски четници који су упали у та села два дана након проглашења ‚Независне Државе Хрватске'».

Он је остао, како наглашава Трифковић, «при усташким информацијама»: «За то језиво недјело одговорни су били српски четници».

Може се замислити кад тако пише др Мачек, како то претстављају усташе и њихови фратри. То им је котва спасења да пребаце почетак акције на Србе, али је она у парампарчад разбијена. О томе су писали и други у истом листу.

Тако Витомир Дробњаковић у броју од 14. априла 1966. и др Драган Кешељевић у броју од 5. маја 1966.

То заслужује да се објави у засебној књизи, вероватно допуњено још неким сведоцима. То је од примордијалне важности за српски став. Ја сам, истина, могао то донети у ову књигу, као што сам у књигу «Комунистичко таксирање...» унео све жалбе Срба у Хрватској, али то мене стоји много новаца, а ова лица се никад нису интересовала за моје књиге. Ипак, ако то у књизи објаве, ја ћу се на то посебно осврнути.

У развитку ове тезе, рекосмо да се јавио и Витомир Дробњаковић, командир ђачке чете у којој је било 45 Словенаца, 12 Срба и 8 Хрвата. Све је била побуна против редовне војске, коју су на другим местима хрватске банде разоружавале. Овде нису успеле, већ су добиле батине. И дивно одговара капетан Дробњаковић Илији Јукићу ([139]):

«Г. Јукић, кога сматрају умереним Хрватом у односу на Србе, требало би своја тврђења да заснива на стварним чињеницама, а не на усташким измишљотинама. Изгледало би да је ‚наша кривица' што нисмо дозволили да нас усташе разоружају, као што су то урадиле по многим местима. Да су у том усташе случајно успеле, нико жив од Хрвата не би Мостар ни помињао, као што не помињу ни Сињ, Дрниш, Трново, Бјеловар и друге успеле усташке побуне».

Далеко пре Трифковића и Дробњаковића, негде почетком 1959, писао је о догађајима у «Гласу канадских Срба» у селу Илићима Радмило Грђић и, мада не као очевидац, улогу је тачно претставио. Ја сам то споменуо у једном новинском чланку марта 1959. ([140]). Тамо сам ово рекао:

Кад сам овај чланак већ био завршио, читао сам у познатом листу из Канаде један чланак Радмила Грђића у коме је лепо и документовано описао први сукоб југословенске војске и усташа у једном херцеговачком селу априла 1941. Али пре него је почео излагање о теми коју обрађује прво се извињава Хрватима и каже да је њих било врло мало који су криви за злочине над Србима. Без икакве везе са темом коју обрађује. То је псеудо-плутархизам, чији је он главни претставник у емиграцији. Он је тај навод прокријумчарио где га нико не очекује.

Усташка промиџба је знала за догађај у селу Илићи и околини. Па ипак, она је лажним претстављањем догађаја покушала да оправда своје милионске злочине над Србима. Прве половине априла 1941. нигде није било на попришту ниједног четника. Али, да су били четници, што нису били, онда би можда била разумљива одмерена одмазда на истом терену. Али Илићима код Чапљине бранити злочине у Лици и Бјеловару, то може само настрана и криминална хрватска «правна свест». Ипак, ако они желе државне злочине правдати као одмазду за ребелију, онда се сто пута више могу правдати одмазде југословенске војске у тим пределима, чак да су све порушили и побили. Зар онда не би важило и за Југославију што садржи њихова «сива књига»: «Заиста нема ниједне државе на свету, нема ниједног јединог народа, који би у свом управљању само један часак трпео заклете иепријатеље државе и народа» ([128]).

Али, као и другде, као и увек оно што Хрвати за себе апропришу, то другима не признају. Та аргументација њихове службене едиције најбоље оправдава евентуалне српске одмазде. Али њих нажалост практично није било.

Војвода Момчило Ђујић, један од првих осветника Срба у последњем рату, описао је детаљно како су почеле српске борбе против «усташа» (и он употребљава овај еуфемистички назив) на тзв. Тромеђи ([173]). То су аутентични подаци «из прве руке» и мислили смо пренети цео чланак. Али би то изнело бар 5-6 страница књиге, а ни сам војвода Ђујић нити ико из његовог Покрета који броји хиљаде личности не показује ма какво интересовање за књиге ове врсте. Нити их траже, нити их читају, нити их у листу приказују. (То је случај и са другим српским емигрантским организацијама: они се не осврћу ни на најбољу апологију Српства ако је није написао неко из њених редова).

Било би добро у овом погледу сакупити излагања српских учесника у борби, и српских осветника, који би садржавали детаље (али проверене детаље) са свих сектора борбе, из свих «кутова» криминалне државе Хрватске. Једна таква публикација могла би нам сасвим добро доћи у одсудном моменту. Можда је и последње време да се она напише, јер очевидци и учесници у борбама нестају. Та књига би садржавала само

податке о првим борбама, само доказе да су Срби били нападнути а не нападачи. Ја верујем да су многи досад мислили да је апсурдно тако нешто и писати, јер нико паметан неће веровати да су се Срби први дигли. Али ко прочита ову књигу, видеће колико је хрватско католичка промиџба неуморна.

IV.

Срба, разуме се, нема који би тврдили такву неистину да су се први они дигли на устанак, мада би то часно и поштено било «тирјанству стати за врат». Једино се у «Равногорском борцу» може наћи покаткад неко оправдање Хрвата, као у чланку др Шијачког ([159]), кога смо већ приказали.

Међутим, странци на многа места, веома много, истичу приоритет Хрвата у зулумима и њихов каузалитет за све што је накнадно почињено. Ми смо то већ углавном изнели у књизи под 103, али овде има и нешто ново, а понешто ћемо и поновити.

Немачки историчар Мартин Бросат је на основу немачких најзваничнијих извора утврдио ([145], стр. 124): «Као што су пре тога српска села била тероризирана од Хрвата, тако су, после успешних четничких устанака и похода, пали по правилу Хрвати и Муслимани као жртве испада једног огорченог непријатељства».

Дакле, српске су ахције биле доцније и директна одмазда на хрватска злодела. Нема ниједног немачког историчара који би друкчије говорио.

Исти немачки историчар савремених догађаја Мартин Бросат у заједници са једним мађарским публицистом у свом опису «усташке државе» ([145]) наводи на стр. 120 те књиге жалбу СС команде на Балкану против хрватских злочина. У реферату врховним СС инстанцијама у Берлину од 17. фебруара 1942. (страна 119 ид. књиге) стоји:

«Као главни узрок разбуктале делатности банда морају да се означе зверства која су чиниле усташке формације у хрватском пределу према православнима. Усташке формације су своја зверства вршиле не само над мушким и за оружје способним православцима, него, нарочито пак, над старцима који не могу да се бране, над женама и децом, и то на најбестијалнији начин. Православци поклани и најсадистичкијом методом

мучени треба према процени да износе број од 300 хиљада људи. На основу тих зверстава су многи православци побегли преко границе у остатак Србије и својим извештајима су српско становништво до крајности узбудили».

Ово смо (само ово, не оно напред) већ једном објавили ([103], стр. 93), али је документ толико важан да се мора поновити. Он једнако разголићује тврдње да су Хрвати радили по наредби Немаца, као и тврдњу да су Срби први започели недела у Хрватској. Најсуптилнија организација њихове партије и државе говори о «зверствима усташких формација» према «православнима» (не појединих усташа, већ формација као органа система) која су вршили на «најбестијалнији начин». Јачих доказа од ових не треба инти се могу добити.

Питање ко је први започео додирнуо је и познати слависта Јозеф Матл, професор Универзитета у Грацу, који је у одговору Иви Омрчанину, католичком усташком свећенику писао (директно на српском) 195О. године ([119]):

«.. .А у вези питања о приоритету убијања: оно што Ви тврдите у вези времена између 1941. и 1945. јесте бесмислица, пошто је из хрватског националног извора, од стране Хрвата који су од 1940 до 1941-42. у Загребу активно сарађивали у националном покрету, познато, да су се месецима пре него што је уопште и постојала нека хрватска држава, пре него су усташе дошле на власт, истицале девизе :«Србе о врбе», «крви до кољена», а затворене усташе у Лепоглави говориле су: «Вадићемо им дицу из утробе». Ко је, дакле започео? ...

Поред два Немца (једнога, др Матла, који је рат провео при команди Вермахта у Србији), ево и једног Француза, да завршимо са два Италијана. (Подаци Матла, овог Француза и првог Италијана нису досад објављениу нашим књигама). Тако француски истакнути публициста Франсоа Фејте, писац књиге «Историја народних демократија» (Париз, 1952, стр. 447) у поглављу о Југославији пише ([141]):

«... Домашај акције Михаиловића био је ослабљен ратом раса који су изазвале Павелићеве усташе. Усташе, наиме, који су се ослањали на муслимане у Босни, дражећи њихов верски фанатизам, организовали су страшне покоље православних Срба у овој покрајини, побивши их неколико

стотина хиљада. Четници, у циљу одмазде, под командом једног Михаиловићевог официра, званог Дангић, поубијали су у овој покрајини десетину хиљада муслимана и Хрвата. Тако је у овој покрајини рат попримио национални и верски карактер. Принцип народног југословенског јединства, који је четнички шеф желео да очува, потпуно је у крвавом хаосу једног рата свих против свега... »

Писац сасвим отворено и јасно исказује да су «рат раса» у Југославији «изазвале Павелићеве усташе», а четници су «у циљу одмазде» побили муслимане и Хрвате. Хрвати су вршили клања, неизазвани, а Срби освету.

У Додацима великој Италијанској енциклопедији који се односе на године 1938. до 1948. пише Оскар Ронди, историчар из Рима, под речју «Хрватска» ([143]) да су «Италијани ушли у II и III зону да би обуздали масакре Срба и сузбили експлозије одијума против Јевреја не из расистичког фанатизма, већ из духа освете, јер су се Јевреји држали Београда против покрета Усташа...» Каже како је «нова хрватска држава почела да масакрира ‚четнике', оне који су стајали под наредбама Лондона...»

Он се овако, у званичној италијанској Енциклопедији изјашњава о «НДХ»: «НДХ је живела у своје четири године живота потресена нередом и размирицама и осрамећена колективним беснилом, окрвављеним масакрима (покољима), пљачкањима, убиствима».

Не верујем да се о иједној савременој држави тако нешто налази у званичним енциклопедијама.

Најдалекосежнији међу страним подацима и најдокументованији, то је извештај команданта италијанске дивизије Сасари у Книну својим претпостављеним у Риму (канда министру војном), који сам ја једини пронашао и сачувао, па после обавестио јавност. Он је много пута плагиран на разним језицима према подацима који су дали наши људи, не споменувши никад моје име. Балкански простаклук! Ја сам тај извештај три пута публиковао: у чикашкој «Слободи» са фотографијом листа где је изашао ([144]), после у књизи «Спорни предели Срба и Хрвата» и напослетку у књизи V «Примери хрватске хиљадугодишње културе» ([103], стр. 107-108). У књигама нисам дао италијански текст што ће овде бити учињено. Јер је то несумњиво

међу свим досадашњим доказима најаутентичнији да су Хрвати имали као државни програм, као циљ свога опстанка физичко уништење свих Срба на њиховој територији, биолошко њихово уништење. Не позивајући се они на четничке нити на приоритет акције од стране Срба. Опис и последице тога извештаја налази се у реченим књигама. Овде текст са уводом листа:

«Да би се дао појам о менталитету с којим се ‚оперисало’, интересантне су неке епизоде, чија је документација осигурана у италијанским архивама.

21. маја 1941. пријавише се команданту дивизије «Сасари» у Книну три особе, међу којима отац Шимић, францисканац. Оне изјавише да су од Загребачке владе одређене да преузму цивилну власт у тој покрајини. Италијански генерал их запита који би био правац њихове политике. Отац Шимић беше тај који је дао одговор: ‚Убити све Србе у најкраћем времену’. Командант дивизије ‚Сасари’ није веровао својим ушима. Тражио је да то понови. А овај: ‚Убити све Србе у најкраће могуће време. То је наш програм’. ‚Ја се чудим’ — одговори високи италијански официр — ‚да се не схваћа ужас тога предлога, и да баш један свештеник, усто још францисканац, долази да то изјави.. ‚Није било сретства да се они одврате, тим пре што је наредба из Рима гласила не мешати се у локалну политику. И они започеше...’»

Име тога хрватског зликовца лист је донео мањкаво. Тј. додео је само презиме, па и то као Симић, јер Италијани немају знака ш. Ја сам одмах помислио да то мора бити Шимић. Према књизи проф. Виктора Новака «Magnum crimen» то би могао бити, и јамачно је то, фра Вјекослав Шимић, за кога он на страни 652 каже: «У книнском срезу најстраховитије зулуме починио је усташки вођа фра Вјекослав Шимић. И тај ‚слуга божји и светога Франа’ сам је својом руком убијао Србе». Према исказу заклетих сведока који се чувају у Архиву државне комисије: — «Сва убојства Срба извршена су по његовом наређењу и према његовим упутама. Он је штавише и сам својом руком лично убијао Србе. Одлазио је са усташама у Босанско Грахово, Кијево и Врлику, одводио Србе из тих мјеста и убијао их».

Да би се овековечио овај документ, даћемо га и у оригиналу, што ће бити у овој књизи једини пример. Он гласи:

Per дare un'idea della mentalità con la quale si „operava”, sono interessanti alcuni episodi, la cui documentazione è assicurata agli archivi italiani.

Il 21 maggio 1941, si presentarono al Comandante della Divisione „Sassari” a Knin, tre persone, tra le quali era Padre Simic dell'Ordine francescano. Esse dichiararono di essere incaricate dal Governo di Zagabria di assumere i poteri civili in quella provincia. Il generale italiano domandò quale sarebbe stato l'indirizzo della loro politica. Fu Padre Simic a rispondere: „Uccidere tutti i serbi nel minor tempo possibile”. Il Comandante della „Sassari” non credeva alle sue orecchie. Se lo fece ripetere. E quello: Uccidere tutti i serbi nel minor tempo possibile. Questo è il nostro programma”. „Mi meraviglio rispose allora l'alto ufficiale italiano che non si comprenda l'enormità di tale proposito e che sia proprio un religioso, francescano per giunta, ad esprimerlo!”... Non si fu verso di dis-suaderli, tanto più che l'ordine di Roma era di „non immischiarsi nella politica locale”. Cominciarono.

31) Пребацивање хрватске кривице на Немце

Под тим насловом, управо тим истим насловом, ми смо донели један чланак књиге «Који су главни и основни српски злотвори» ([1], стр. 36-40). Пренећемо га дословно, а доцнија сазнања и доцнија схватања донећемо накнадно, у продужењу овог дела, ове главне расправе.

I.

У првобитном облику овај капител је гласио:

Међу многим Србима постоји склоност да се за хрватске злочине окриве Немци, и, следствено, Хрвати ослободе одговорности. Нарочито је такво схватање било уврежено у Србији за време рата. На самом Универзитету сви су тако говорили, нико није хтео да призна хрватску кривицу. А и у другим круговима преовлађавало је такво мишљење.

Има више узрока што се то мишљење распространило било. Српски јауци у суседној «независној» држави нису највећим делом допирали до ових људи. Ни актуелно ни историјско стање у тим крајевима они нису познавали. Они су као своје завојеваче и угњетаче видели, и свакодневно виђали, само Немце, и веровали су да су једино они, Немци, кадри да зло чине. Као што су Немци заповедали српским властима, мислило се у Београду и у Србији, тако

могу да заповедају и тако стварно заповедају и Хрватима. Најзад, вести које су из Хрватске, из Срема, из Босне итд. ипак допирале с времена на време до србијанских ушију изгледале су потпуно невероватне. Откуд то да се у данашње време ради, питали су се Срби, то је немогуће, то је проста измишљотина Немаца да нас што више заваде. А велики део света није могао југословенску шимеру никако да увиди. Тај би свет узео Хрвате у одбрану и онда кад би био уверен да су они сва та зла починили. (Као што је казао министар у Лондону Божа Марковић-«Коњ» да мора остати Југославија па макар Хрвати још 300.000 Срба побили!).

Али је интересантно да и данас, дан-дањи, у самој српској емиграцији има људи који главну кривицу за хрватска злодела пребацују на Немце. Они су већ чули и читали доста о хрватским зверствима, али никако неће то да приме. Најјефтиније је све пребацити на Немце. А мали део је свестан тога да се на тај начин Хрвати ослобођавају одговорности и да им се остављају слободне руке да после још једанлут докосуре Србе по «наредби» неких других народа или фактора.

Јесте, кад се говори о немачкој кривици, она се двојако формулише. Или се каже: Немци су наредили Хрватима да тако раде, или се каже: Да су Немци само прстом мрднули, Хрвати би престали са злочинима. Да видимо колико је то тачно, и једно и друго.

Прво гледиште је апсурдно, уопште немогуће. Немци су у овом рату починили страховите злочине, нарочито према Пољацима, Србима и Јеврејима. Али се мора признати да су их чинили јавно и отворено. Никога нису подметали и на никога нису своју кривицу сваљивали. Они не признају чак и сад после рата. Зашто баш да Хрватима заповеде да убијају Србе кад су их могли сами убијати и убијали су их кадгод им је била потреба. — Друго: Они не би сигурно заповедили само Хрватима да убијају Србе, већ и свим осталим народима око Срба. Они би то онда наредили и Румунима и Бугарима. А ниједан Румун није убио ниједног Србина, а ни Бугари у овом последњем рату. — Даље: Сам начин зверстава која су практиковали Хрвати нема ништа заједничко са немачком праксом. Немци су стрељали и вешали мушко, већином пунолетно становништво, а Јевреје су гасирали. Хрвати су палили цркве и школе пуне људи, бацали живе људе у јаме, чак и жене и

децу, вадили очи, распоравали утробе, вршили разне вивисекције итд. Кожа се човеку јежи кад о томе мисли, а камо ли кад мора да пише. То је хрватски специјалитет, који су они и у прошлости практиковали, и за који само они сносе одговорност. — Најзад, они су рушили све православне светиње и принудно преводили преостатак Срба у католицизам. То импутирати Немцима више је него апсурдно. Немци су, мислим немачки нацисти, скоро више мрзели римокатоличку цркву него ма коју другу светску организацију. И сад још тврдити да су они наредили католичење Срба у тој срамној држави, да су они ширили католицизам!

Ја сам и за време рата одбијао ове тврдње као глупе и неосноване. Не ради се о одбрани Немаца, већ о правом утврђивању кривице. После рата је комунистичка влада Југославије имала на расположењу све потребне доказе, укључивши ту и архиве Гестапоа. Она је била кивна на Немце и само на Немце. Није дозволила као што ни данас не дозвољава да се љага пребацује на Хрвате, па ипак није никад тврдила, нити је могла да тврди, да су Немци криви за зверства у «Хрватској». А како би они били срећни да су то могли да тврде!

Друго гледиште, да су Немци могли да спрече хрватсхе злочине већ је много озбиљније. Они су то заиста могли да спрече, не све и не увек, али највећи део могли су да спрече. Да су само строго запретили Хрватима. Али су сигурно биле и друге «силе» које су могле једнако ефикасно да утичу на Хрвате у овом правцу. То је могла да чини Италија. То је могао да чини Ватикан ефикасније него ма ко друго. То је могла чинити и Енглеска и Америка, запретивши Хрватима, који су с њима били у ратном стању, да ће их бомбардовати ако тако продуже. Или бар да су им преко радија запретили. Нико се није нашао да Србе узме у заштиту, ама баш нико. И ми смо формално били у ситуацији коју је владика Раде описао визионарски у «Горском вијенцу»:

Да је игђе брата у свијету,
Да пожали, ка да би помога!

Нико није хтео Србе да узме у одбрану, нико, баш нико. Ми претпостављамо да би озбиљне интервенције бар заплашиле хрватске

зликовце, јер им савест не би могле пробудити (они су показали да савести немају). Напр. сада, крајем фебруара 1953. године поједини Енглези траже репресалије због антисемитизма у Совјетији, а за време рата нису ни прстом мрднули да спасу Србе.

Но и под условом да би заиста све тако било, ништа се хрватска одговорност тиме не умањује. Ако напр. неко на улици убије неко друго лице, он је могао да буде спречен од скоро сваког пролазника. Ако није био спречен, значи ли то да он не одговара за убиство, или бар да мање одговара? Мени би биле интересантне правне контемплације те врсте.

Изгледа стварно да званична Немачка није спречила хрватске злочине, да није ни покушала да их спречи (мада то није сасвим сигурно, и извесне податке у том правцу, било негативне или позитивне, није немогуће да добијемо накнадно). Данас пак тако изгледа. Нико нас није за време рата узео у одбрану, а најмање званична Немачка.

Међутим — то је оно што хрватску тезу и тезу бранилаца Хрвата највише погађа — било је много, веома много случајева да су поједини Немци спасавали Србе од хрватског беса, а ниједан обрнут случај (де би Хрват спасио Србина од немачког беса). Ја сам још у Србији, за време рата, слушао за те случајеве, али их нисам запамтио, не могу их конкретизовати. После рата сам и читао о томе. Два случаја наводи и проф. Виктор Новак у својој књизи «Магнум кримен», која ја нисам преписао, али која је лако пронаћи. У српским емигранским новинама било је о томе више података. Ја сам свега два-три сачувао. Тако напр. Миле Вујновић у XX наставку свога написа «Усташки злочини» у «Ам. Србобрану» наводи један случај који се догодио у Великој Горици. Ту је једна група Срба зверски, управо хрватски трактирана. Сви су детаљи тамо описани. Одједном јавља се један немачки камион. Немачки поручник излази и пита шта је. Хрвати тобоже незнају немачки. Срби, који немају нгга да изгубе, објаснише ситуацију. И тада поручник «упути се према усташама. Поручник је дохватио Раженковићеву (хрватског звера команданта) пушку и енергично му је истргнуо из руку, а затим су војници разоружали присутних десет усташа. Тада нареди усташи Раженковићу да он лично откључава катанце на ланцима везаних Срба.

Ослобођење Срба натоварили су на камионе и одвезли у неку биоскопску салу. Ту су им донели сламе за лежање, а мало после и хране, чај и цигарете. Саопштили су им да ће их ‚чувати немачки стражари и да нико не бежи нити се шта боји'». — У «Ам. Србобрану» од 3. јула 1951, у чланку потписаном од П. под насловом «У држави хрватској прављен је сапун од масакрираних Срба и Јевреја» наводи се како је један католички свештеник у железничком вагону револвером убио једног православног свештеника који се возио у истом вагону. И даље изречно стоји: «У вагону је настала крика путника, а немачки официр (који се ту десио) извадио је свој револвер и опалио у чело тог католичког свештеника». — У истом листу од 23. јула исте године, у чланку «Страдања и патње једног пребеглог Србина Славонца из Југославије у Француску» наведено је његово причање из догађаја за време рата. Између осталога стоји и ово: «Србија и Београд били су окупирани од Немаца. Тешко се живело, али ипак слободније него у Босни,Херцеговини, Лици, Банији и Славонији, јер је Шваба имао више срца од проклетих хрватских усташа".

Јасна је ствар: да су Немци били забранили српским избеглицама из срамотне државе да се повуку у Србију, сви би били побијени од Хрвата.

Што се тиче односа Италијана и Хрвата навешћемо овде само један пасус из једног фотокопираног акта котарског претстојника у Невесињу упућеног «Државном равнатељству за понову» у Загребу (фотокопија у «Ам. Србобрану» од 6. августа 1951). Тај пасус гласи: «Потписати је већ неколико пута био позиван од италијанских војних претставника у Невесињу да дозволим обављање вјерских дужности грчко-источњацима и њиховим поповима, али сам то у сваком случају одбио, позивајући се на наређење својих старијих власти. Саопћио сам им да су њихове матице одузете и да према томе и црквена имовина није њихова».

Заиста, Хрвати ни на кога не могу да пребаце своје кривице које до Бога вапију!

II.

После изласка горе поменуте књиге, а има 17-18 година да је изашла, ја сам прикупљао и прикупио многе друге податке, које само првобитну тезу потврђују. Не могу изнети овде него мали део, јер ме свака страна књиге

кошта седам долара. Зато се морамо ограничити. А затим, у скоро изашлој књизи о хрватскнм злочинима приказаним од њихових савезника ([103]) налази се веома много података разних немачких и италијанских писаца.

Прво у погледу поступања Немаца према Јевејима има цео један одељак књиге који се тим бави (њихово признање кривице и кајање, о чему нема трага код Хрвата). Затим да споменемо и ово.

Немци су се строго држали Женевске конвенције према заробљеницима раније југословенске војске, па и према Јевејима у њој. Заробили су само Србе и Словенце, али су дозволили да се Јевреји тада прогласе Србима и цело време рата су то поштовали. Могли су мирне душе да то одбију, нарочито што се тиче Јевреја из Босне, из Хрватске, Бачке итд.

Хрвати, међутим, нису ни најмање поштовали Женевску конвенцију. Њима, као бандитима, нико то и не замера. Али кад се чини упоређење, мора се чинити до краја. Они су тобоже разоружавали «српску војску» и на лицу места убијали «заробљене».

Немци су чак, према њиховим Нирнбершким законима, сачували живот Јевреја који су добили били неко српско одликовање за храброст у рату против Немаца! Хрвати су баш најзверскије убијали одликоване Србе, са нарочитом слашћу.

Немци су ослобађали убиства супружнике хришћана, напр. Јевејина ожењеног са православном или католикињом (илк протестанткињом); исто тако Јевејку удату за хришћанина и њихову децу. Код Хрвата није било ни тих скрупула.

Ми нећемо, како рекосмо, преносити из наше књиге ([103]) безбројне примере заштите Срба од Немаца у тој накази од државе (то су били ипак изузетни случајеви, јер Немци махом нису никад унапред знали за намераване злочине и мало их је било у Хрватској). Ко хоће да ствар претстави потпуно, имаће у нашој књизи сакупљено све од значаја. Овде ћемо из новина пренети поједине случајеве заштите Срба од Немаца, јер ће се они заборавити нестанком новина.

У једној репортажи пише дописник «Политике» средином 1954. о једном партизану из Баније, по имену Миле. Овај описује своју прошлост и каже како га једном ухватише «усташе», али додаје ([46]): «Зачудо они ме не убише, Њемци им ваљда тако били заповиједили, него ме отпремише у Њемачку с многим нашим људима».

Има још стотине објављених примера заштите српских војника од подивљалих Хрвата од стране немачке војске. Има хиљаде таквих примера који нису забележени. Ја нисам, после прве књиге ([1]) више сакупљао те примере, јер би требало читаву библиотеку о томе писати. Само од онога што сам сачувао изнећу још неколико примера. Противних примера нема, ја нисам наишао на један једини: примера да су Немци Србе изручивали Хрватима. Ово што ја пишем, строга је наука и ниједна реченица не сме да то демантира. Нису то блебетања «Равногорског борца».

Елем, у «Ам. Србобрану» јануара 1966. описује један капетан дане расула априла 1941., и каже из.ос. ([147]):

«Тако долазимо у Винковце. На улазу у варош дочекаше нас хиљаде Хрвата и Хрватица најпогрднијим псовкама и нападима. Побацаше нам шајкаче са глава. Неки од нас доби и по који ударац. Стражари под командом немачког подофицира, растеривали су нападаче.

Тако, под јаком стражом нас шест официра улазимо у градско Поглаварство, где је био немачки главни пешадијски штаб...

Пред самим улазом у канцеларију немачког команданта у Винковцима, гомила урлача из реда Хрвата познадоше ме и траже да ме на улици раскину, оптужујући ме што сам разоружавао усташке бандите и растеривао наваљиваче, који су хтели да нас разоружају. Како су то били учинили са неким хрватским јединицама са територије Хрватске, немачки официр изађе из канцеларије и у ходнику, јаким гласом командова: «Напоље гомило, ми — Немци смо овде за то да судимо онима које смо заробили’, и додаде: ‚Све ћу вас разоружати и затворити’».

Сад ћемо навести неке записе Миладина Вујановића сада у Аустралији, објављеним у органу њихове СНО ([148]). Све су то ситни подаци, али из прве

руке и њихова је документарна вредност веома велика. Нека покуша «Равногорски борац» који пребацује сву кривицу на Немце, јер свуда и на сваком месту брани усташе, да ово демантује. Вујановић пише у продужењу:

«...Сутрадан су Хрвати исти посао обавили у селу Фаркашевцу, пустошећи села: Болч, Доњи Марковац, Кабо, Иваначачани, Вукшинац, Српска Капела, Стара Капела, Хабјановац, Хагањ, Глог, Реметинац, Звоник и Жавницу. Само из села Болча одвели су 30 Срба. Рачуне им је покварила Српкиња девојка, ћерка бележника Гвозденчевића (и данас жива) из Гудовца.

У рану зору 18. априла 1941. године отишла је, по цену живота у Беловар да затражи заштиту, за Србе, од Немаца. Јер Хрвати, огрезли у крв хтели су све поклати од српског пилета — детета! Говорила је немачки као интелектуалка. Командант немачког гарнизона у Беловару, непознатог чина и имена, за кога се доцније утврдило да је он Србин из Лужице, саслушао је девојку, па је у борним колима одјурио у Гудовац, 5 км од Беловара, видео раку, крв и креч на Гемајди, узео секцију и одјурио у Фаркашевац. Ту је распустио све Србе да иду кућама. Потом се вратио у Гудовац пустио из затвора Српкињу Љубицу Продањић, која је чекала покољ са осталим Српкињама.

Немац је разоружао ово 500 Хрвата. Он је наредио Хрватима да ископају Србе из гроба, што су «независно-државници» без поговора послушали и лешеве ископали. Срби су били на Гемајди поређани као снопље. Овај је Немац наредио да се Срби пренесу у црквену порту цркве св. Петра у Гудовцу, где су сахрањени у 5 заједничких гробница.

Немац је Хрватима одржао говор и рекао: «Две године сам у рату. Био сам на свим фронтовима на Западу. Овако што нисам ни чуо ни видео ...’ Запретио је да ће све кривце извести пред војни суд. Но, тога је дана дефакто призната, од Немаца, ‚Независна држава Хрватска’!. .»

III.

То су све појединости и конкретни подаци, који се не морају сами за себе уопштавати, али који имају доказну снагу непосредности. Таквих података има још мноштво, али ја нисам све сакупљао, а морам рећи да ми нису ни све

новине долазиле до руку. (Једно време, док је «Американски Србобран» уређивао М. Сокић, ја га нисам могао добити. Да ли сам од тога имао штету ја или и остало Српство, судиће читаоци). Било би добро и ове ствари сакупљати, па их бар шапирографирано објавити. Некад могу бити од велике националне користи.

Што се тиче података из немачких извора, њих садржи великим делом књига «Примера хрватске културе» ([103]) и нећемо их преносити. Неколико нових примера садржаће ова књига.

Немачки историчар др Рудолф Ибекен, који је саставио најобјективнију историју односа на Југоистоку Европе и био додељен штабу врховног команданта тога сектора појавио се као сведок пред америчким Војним судом V ([115], стр. 25). На питање суда: «Да ли знате да ли су војне власти покушале да против познатих усташких метода нешто предузму и да утичу на хрватску владу да се стиша» одговорио је да се може позвати на читаво мноштво дописа «по којима је очигледно да се немачка оружана сила покушала да ослободи баласта усташке делатности». То је чак у реченој књизи размакнутим словима објављено. «И ја знам», казао је даље др Ибикен, «за настојања око ограничења овог утицаја усташа, све до највиших немачких инстанција...» Каже да су све осуђивали Рибентроп и Каше, али ни они нису давали инструкције за убијање Срба. Они су просто заташкавали ствари.

Један од највећих слависта Европе проф. Јозеф Матл из Граца одговорио је лично, на српском језику ,хрватском свећенику др Иви Омрчанину који је хтео да бар део хрватских кривица пребаци на Немце. Проф. Матл је био тада као капетан Вермахта придодељен команданту Србије. Бољег сведока ни по личним особинама ни по могућности сазнања чињеница нема. Проф. Матл је одговорио Омрчанину ([119]):

«.. .Узрок неслагања између хрватског политичког вођства и мене у овом периоду времена јесте сасвим јасан: усташка влада настојала је да, уз помоћ немачког ,Вермахта', побије и истреби Србе у Источној Босни, па да онда кривицу свали на зле Немце. Моја је тежња проистицала из мог службеног задатка, да Источну Босну, која је тада била војно-стратешки подређена заповедничкој сили немачког генерала у Србији, пацификујем и

нормализујем како бих учинио крај растућој анархији, која је била последица усташког касапљења српског становништва. Ми имамо доказа о томе и знамо, и својим смо рођеним очима гледали, шта се дешавало тамо у Босни... Уосталом, један протисведок Вашим тврђењима јесте и један професор Бечког универзитета и Претседник католичке акције, који је у то време, као командант пука на Дрини, наредио да се отвори ватра са српске обале на усташе, кад се видело како ови и домобранци хоће да бацају српске жене и децу у хладну Дрину. Ја сам видео ту изгладнелу децу коју је спасла наша војска и поделио сам им и свој последњи комад хлеба. Верујете ли, као доктор теологије и католички свештеник, да је то хришћански? Или сте мишљења да је католички и хришћански само оно што Хрватима политички користи! Ви можете и даље да претстављате усташке Хрвате као ваљане, невине јагањце...»

Према претходним изјавама проф. Матла ово се односи на зиму 1941-42. Према његовим накнадним саопштењима «дало му је хрватско државно вођство ‚Круну краља Звонимира III ступња са мачевима'», свакако да не би износио хрватска злодела према Србима.

Сам немачки командант дивизије «Принц Еугењ СС генерал Филип Филпс у свом извештају врховном шефу полиције Химлеру 8. јула 1944. жали се на усташе и њихова зверства према Србима и муслиманима и на крају каже: «Тек кад се православном живљу да слобода, један ће велики проблем у Независној држави Хрватској бити решен». То саопштава у «Гласу канадских Срба» Милан Радовић према пресликаним поверљивим извештајима Химлеру ([174]). На жалост, овај приказ је писан нестручно, тако да се не зна које су речи Филпса а које Радовића. Но несумњива је осуда генерала Филпса на практике хрватског вођства према Србима и, према томе, несагласност Немаца са тим. Напротив, Немци су све чинили да те практике нестану. На њих се свакако не може пребацивати одговорност за дела усташа, мада лист у коме је изашао приказ Радовићев нагиње на то (због одбране југословенске шимере!).

Нашао сам негде (чини ми се код Вишта,[124]) да је генерал Фелпс био Сакс из Ердеља (који су се доселили у Ердељ пре наших Шваба у Војводину). Био

је свакако аустро-угарски виши официр. Осведочени је био бранилац угрожених Срба.

Наши су подаци у књизи под [103] може се рећи «документарни»: ми се увек позивамо на прве изворе, на онога који их је написао и где их је објавио. Овде ћемо навести слободније формулисане цитате др Владислава Стакића, који је познат као велики Југословен и велики поклоник др Мачека. Он је писао у своме билтену «Наша стварност», број XII, издаваном у Јужној Африци ово:

«Генерал Рендулић, командант немачких трупа на Југоистоку, исцрпно говори о томе у својим мемоарима. Он истиче како је и од самог Хитлера добио изричите инструкције да спречи Павелићеву власт у вршењу покоља, како би бекство у шуму донекле престало. Хитлеру је било јасно да је најосетљивија тачка Балкан, нарочито после италијанског приласка западним демократијама. Хитлер је дао инструкције у томе правцу. Генерал Гудериан, један од најталентованијих немачких генерала у Другом светском рату, исто тако истиче да је узрок нереда на Балкану била хрватска држава, која није била образована у својим етничким границама (H. Guderian: „Panzer Leader", стр. 144). И сам Гнаизе Хорстенау, немачки генерал у Загребу, је једном приликом рекао генералу Кватернику да Немачка није зато дала слободу Хрватима да Павелић врши страшне покоље над Србима. Овим цитатима желимо да истакнемо да су и немачке више војне власти биле свесне тешких последица Павелићевих недела. У тој бојазни од реакције немачких војних власти и лежи вероватно један од главних разлога зашто Павелић није оштрије поступио према др Мачеку и зашто није смео да предузме и против њега радикалне мере».

IV.

У мојој књизи о хрватским зверствима приказаним од њихових савезника ([103]) није споменута једна књига која је доцније, тек 1969. изашла. То је књига бечког Швабе Јохана Вишта: «Југославија и Трећи Рајх» ([124]). У њој пише на страни 52 да су усташе биле често подвргуте немачким трупним командантима али не и немачком судству. И онда наставља (стр. 52): «Зато нису немачки команданти могли против усташких зверстава ништа

предузимати без употребе силе, због чега су на много места неуспели били преговори са српском националном устаничком групом (четницима) који нису пристали да се подвргну хрватском судству. Признати циљ усташа је био да православно (српско) становништво децимирају физичким истребљењем, протеривањем и насилним католичењем...»

Каже како је Павелић (који је наредио да се титулише «поглавник») предложио Хитлеру да води, после балканског ратног похода, једну национално интолерантну политику према релативно јакој српској мањини у Хрватској», што је Хитлер схватио као замену становништва слично како су Немци урадили у Словеначкој. «Али већ сасвим убрзо, почетком 1942. дође он (Хитлер) до уверења о неспособности Павелићевог режима. Бросат ([145]) доказује низом података из немачких архива како су немачки команданти покушавали протестима код поглавника, меморандумима Хитлеру и понекад оружаном силом да спрече ‚бесмислено клање српског становништва'. Чак је дошло на разним местима до сукоба и борбе између немачких трупа и усташа, до разоружавања усташких јединица ради пљачкања, уморства, самовољног стрељања итд. У једном меморандуму осудише немачки посланик у Загребу Каше, војни пуномоћник генерал Глаизе-Хорстенау и командант војног сектора Југо-исток генерал-пуковник Лер ‚слепу вољу за уништењем' усташа и захтеваху да се утиче на хрватску владу и усташе да се ману тога, све православне на хрватској државној територији да покушају истребити. То је било у јесен 1942». (Следеће године је тражио генерал Лер смену Павелића и политичког система...) (Каше и Глаизе су сматрани као проусташки расположени).

Мало подаље ([124], стр. 190) пише Вишт: «Јер се Немцима још јула 1941. било догодило због неспособности Павелићевог режима и крвавог клања усташа». Све то стоји у немачкој књизи преко које данашњи Хрвати ћутке прелазе.

На страни 267 писац истиче како су Срби у Срему били потпуно заштићени до инкорпорације Срема Хрватској. Они су сами тражили и добивали заштиту домаћих Немаца. Даље каже: «Осим тога је чињеница да, док су у осталим деловима НДХ многе десетине хиљада Срба на свиреп начин убивене или протеране, у исто време у источном Срему који је био

подвргнут немачкој управи нису се догодила таква гоњења Срба. То је чињеница која се намерно прећуткује. У једном извештају од 25. септембра 1941. стоји између осталога: «.. .У Срему напослетку је одлучан иступ великог жупана Немца Еликера, који око 60% Срба у свом подручју има и строго се држи реда. Он пре свега не трпи да Срби буду на илегалан начин убијени или протеривани, што је у другим пределима на дневном реду. Следствено, у његовом подручју није се могла ни мржња Срба тако да распали као у пределима устанка...» Писац цитира од Кракова један меморандум неког угледног српског политичара влади у Лондону (он мисли да је то био Адам Прибићевић) где стоји за источни Срем: «Вероватно треба захвалити држању фолксдојчера да су хиљаде Срба избегле ужасну судбину коју су доживели њихови сународници у другим деловима земље...» Писац додаје са своје стране на основу извештаја немачких војних власти: «Небројени су случајеви да су поједини Немци узимали у одбрану нападнуте Србе».

V.

Чак најгнуснији злочинац овога века, «плебисцитарни» претставник Хрвата, као што је казао надбискуп Степинац, хтео је да пребаци сву одговорност за недела Хрвата на Немце. Али кад? Кад је рат био фактички завршен и кад је он, према пароли «Спремни за дом», у највећој брзини и прерушен напуштао земљу. То је казао 27. априла 1945. Ево шта о томе пише његов верни сатник М. Полић ([175]):

«На 27. травња др Павелић је држао свој задњи говор у Радничкој комори, те је том приликом прогласио Хрватску републиком... Даље, др Павелић је поништио дискриминаторске законе, који су били на снази до тог времена, а који су дијелили грађане НДХ по вјери, раси, политичким увјерењима итд., давши свим грађанима једнака права... Постојање тих закона (дискриминаторских) образложено је у наведеној одлуци ‚да су били условљени на захтјев Нијемаца'. Приближавао се конац трајања као и свршетак рата...»

Колико беде, колико нитковлука, колико цинизма у овим изразима и овом држању! Кад је пала Италија 1943. окомио се на њу да му је отела пределе

које јој је сам дао. Италија, која га је одржала, хранила и довела на власт. Неколико дана пре капитулације Немачке он напада Немачку исто тако лажно и кукавички. Кад се појавила сама могућност да буде издан правди, пребацује сву кривицу за «дискриминаторне законе» на Немце, као да су ови хтели друкчије поступање са Србима и њихово убијање. Истина је сасвим обрнута, то се види и из ове књиге, али као карактеристику лица и народа из кога је поникао нека остане трага овој његовој изјави. Интересантно, напуштајући земљу, он укида «дискриминаторне законе», тада кад главом без обзира бежи и Хрвати више не владају земљом. Има ли игде на свету такве подлости?

Он је, сходно карактеру покрета и народа који га је изнедрио, хтео да спасе своју русу главу и главе своје породице (по начелу «спремни за дом»!), али се побојао одмазде специјално због убиства Јевреја, за које је знао да ће их иностранство узети у заштиту. Тиме је обелоданио најеклатантније карактер свој и народа који га је «плебисцитарно» ставио на своје чело.

За Јевреје је несумњиво дошао миг из Берлина, али за Србе није, а ови су убијани на буљуке. Чак су и јеврејско питање решили Хрвати радикалније и свирепије од самих Немаца, што имам да докажем у расправи «Срби и Јевреји», која ускоро има да изађе. И каква је то независна држава, која доноси законе «на захтјев Нијемаца»! На ову подлост се морало одговорити!

Да су Немци желели, можда и тражили утамањење Јевреја и од Хрватске као и од осталих сателитских сила (Бугарска није хтела да се томе повинује, није убила ниједног свог Јеврејина), а да то нису тражили за Србе, има сијасет доказа. То тврди и сам усташоид и познати емигрантски србождер Влахо Раић (сад повратник у Југославију) ([178]). Он је сам писао у једном нападу на Павелића директно ово: «Док се злочиначки прогони против наших жидова били поведени на притисак њемачких нацистичких власти, дотле и Њемци ни Талијани нису тражили, да се поведу такве мјере против Срба...»

Исто тако сасвим скорашња књига познатог немачког публицисте и најпризнатијег кореспондента из Београда Јохана Георга Рајсмилера о Југославији ([179]) садржи овај став: «Судбоносна сметеност усташа беше у

томе да су они прогонили Србе и Јевреје на својој територији. У прогонима Јевреја ‚опонашали' су Хитлера, делимично су и слушали његове заповести. Али крвави поход против Срба, то је било њихово сопствено дело, на коме су годинама концентрисали своју енергију». Тешко би било наћи класичнијег сведока од Рајсмилера.

Међутим, у једном аутентичном податку из књиге сасвим прохрватског и антисрпског немачког официра Францла Шрамла стоји да је пред крај рата «поглавник при својој посети у главни квартир фирера саопштио Хитлеру своју намеру да се опет сасвим поврати на усташки курс и да настави изнова погроме против православних» ([176], стр. 307). То је било 18. септембра 1944, неколико месеци пред крај рата. Хтео је «поглавник» да и оно мало преосталих Срба утамани и тражио је дозволу од Хитлера. А овамо на дан капитулације јавља да су Немци погроме тражили!

Тај исти «поглавник» Павелић се хвалио за време рата (то смо ми аутентично дознали у Београду и саопштили Немцима):

«Какогод се свршио овај рат, Хрвати ће ми бити захвални што смо очистили земљу од влашке натруне». А сам великохрватски шовиниста Анте Цилига је писао у свом «Билтену» за март 1970:

«Павелић је доиста покушао ријешити хрватско-српски спор ‚истрагом', опћим покољем српске националне скупине у НДХ. Павелић је дапаче и тврдио разним људима, да је у томе успио: ‚Остало је још нешто жена и стараца, дјеци ћемо дати хрватски одгој, српског питања у хрватским земљама више нема..' »

Кад није успео, онда је сву кривицу пребацио на Немце. Управо — хрватски!

После сам нашао да је 1942. командант партизана, доцнији маршал Хрват Јосип Броз «Тито» писао ([183]): «По налогу немачких фашистичких зликоваца, потекли су у Хрватској потоци недужне крви Срба и најнапреднијих синова хрватског народа... Крвожедне усташке банде Павелића бациле су паролу: уништити Србе у Хрватској, у Босни и Херцеговини...»

Броз као Хрват хоће да брани Хрвате, али су ипак драгоцени његови написи да су у Хрватској «потекли потоци недужне крви Срба...» Што се тиче «налога» Немаца о томе смо већ дали своју реч.

31) «Кривице» фашиста

Видели смо из ранијих излагања како данашњи владајући у Југославији, под диктатуром Хрвата Јосипа Броза, за све непријатности у раду оптужују «фашистичке окупаторе и њихове слуге». Фашисти су у ствари били само Италијани (Немци су били нацисти, Хрвати усташе, Мађари стреласти крстови итд), и њихов шеф, творац фашизма Бенито Мусолини изјавио је више пута да фашизам није артикал за експорт.

Италијани су, заиста, под владом фашизма навестили Југославији рат, заузели њен западни део и — владали да не може хуманије бити. Њима и само њима може да се захвали да је уошпте остало Срба у том руглу од хрватске државе. У мојој књизи о хрватским злочинима ([103]) има безброј примера њихове одбране Срба, које су буквално отимали из руку хрватских хијена. У Далмацији су Срби уживали сва права окупираних личности, а Италијани су ту пуштали да пребегну и угрожени Срби и Јевреји из Хрватске.

Командант војног сектора Грачац, пуковник Умберто Салваторес, је у једној заповести одредио ([151], стр. 81): «Пред извесним манифестацијама колективног огорчења, неумољиве и неразумљиве мржње, ми нисмо смели затворити очи. Наша војничка част је била баш као што треба штићена кад нисмо дозволили да се распире самовољна насиља у нашем присуству...»

На другом месту каже доцнији генерал и заповедник берсаљера на Дону у Русији Умберто Салваторес ([151]): «Усташе су ишле за систематским уништењем свих Срба — подразумевајући жене, старце, децу — који се налажаху на њиховој настањеној територији ... Може се тврдити да ништа мање од 150 хиљада Срба беху подвргнути уништењу. Наши, кад је било потребно, нису престајали да у том циљу (у циљу заштите) употребе силу...» (То се односило на 1941. годину, ЛМК).

А субалтерни официр, доцнији адвокат и професор Салваторе Лој, који је изнео стотине примера заштите угрожених Срба каже ([150], стр. 71): «Заштита слабих, поштовање правила каваљерства, претстављаху заиста прецизну дужност свакога, обавезу часне девизе...»

Није то самохвалисање, то је сушта истина и ми Срби дугујемо само захвалност тој племенитој нацији, која је овим гестима дигла мрљу са католичке цркве и вере. Јер су и они католици, али првенствено хумани људи, прави хришћани.

Командант Друге армије (канда најстарији окупациони италијански командант) Марио Роата је такође у својим успоменама из рата без поштеде жигосао хрватски покушај истребљења Срба и Јевреја («који су били много имућнији»). И он продужава ([152]): «... ‚Утамањење' (искорењивање, уништење, италијански стерминио), јер кампања о којој се говори беше карактеризована убиствима десетине хиљада лица, подразумевајући ту старце, жене и децу, док су друге десетине хиљада индивидуа у тобожњим логорима интернираца пустили да гину од исцрпљења и мука...

Италијанске трупе (II армија) нису могле да равнодушно помажу те ексцесе, ако ни због чега другог а оно због својих крајње хуманих осећања. И зато су сместа интервенисали тамо где су се нашли (јер су испочетка окупирали били само један део хрватске територије из своје надлежности). А септембра 1941, чим је влада у Риму одобрила предлог команде армије, приступише окупацији означене територије и преузеше свуда цивилне власти.

Армија је на тај начин спасла животе бројног српско-православног становништва (њене старешине су израчунали да их је спашено око 600 хиљада)...»

Детаљи његових најкомпетентнијих изјава налазе се, веома често уз оригиналан италијански текст, у мојој скорашњој књизи ([103]). Ту стоји да је генерал Раота запретио Хрватима ако почну убиства у Сарајеву да ће бомбардовати Сарајево, што је несумњиво спасило десетине хиљада Срба.

И после свега тога хрватско-комунистички «руководиоци» у Југославији говоре о фашистичком терору и свој «поздрав» почињу речима «Смрт фашизму», у жалби што су они спречавали веће убијање Срба.

Али пустимо шта говоре Италијани; хрватски «савезници» ће рећи да се они само хвале и са себе желе да скину одговорност. Али то потврђују и хиљаде Срба, сви који су се тада нашли у паклу од земље, која се звала хрватска. Ми ћемо изнети тврђење само једног Србина, али зато најрепрезентативнијег и најпозванијег да се о томе изрази. Све у циљу утврђивања истине.

Војвода Момчило Ђујић, вођа српских ребела у западној Србији (на Тромеђи), писао је ово (а нико од њега није био позванији да то изјави) у чланку о започињању непријатељстава између хрватских зликоваца и српских ребела ([149]):

«То су били већином војници талијанске Краљевске војске, који су свуда настојали, где су могли, да спасавају Србе од усташких покоља. Многе су ноћи кријући преводили или превозили у ‚њихов' део Далмације испред усташких покоља. Негде су то радили и са знањем својих старешина, а негде и сами на свој велики ризик».

Чак и енглески политичар Фицрој Маклин, који је као енглески изасланик учествовао у партизанским формацијама, признао је у својој књизи успомена ([116]) усташка дивљања на елатантан начин. Он каже да је «убијање постепено постојало култ код усташа«. Чак су се Немци и Италијани згражавали над дивљаштвима почињеним од стране усташа.

Ето, Енглез, најмеродавнији међу свима, не пребацује кривицу за хрватска недела на своје непријатеље Немце и Италијане, већ тврди да су се они згражавали од тих зверстава.

32) Упоређење хрватских злочина са «истрагом Потурица»

Овом проблему ми смо досад посветили неколико пута своју пажњу и писали о њему. На жалосг не само уз протесте Хрвата већ и Срба из Црне

Горе, који су или национално затупели или су пријатељи Хрвата. Ми ћемо изнети редом како је ствар текла, тако да се она може и контролисати.

I.

Прво ћемо навести одељак (X) из књиге «Који су главни и основни српски злотвори» ([1], стр. 41-44), објављен још 1953. (писан раније), који гласи:

Један хрватски публициста написао је на француском језику књигу о Југославији, у којој оправдава и брани хрватске злочине над Србима. То је неки Анте Цилига. Он је утолико интересантан што ипак не одбија у начелу Хрвате као актере злочина над Србима. Али у свом ултрахрватском цинизму он просто каже да су и Срби тако одувек поступали, да су се они Хрватима ругали што не умеју да убијају итд. А као главни доказ да су и Срби тако чинили, наводи «Истрагу Потурица» према «Горском вијенцу».

Тачно је примећено (Адам Прибићевић) да Црногорци нису за Хрвате (он каже «за хрватске старчевићанце») Срби: «Али ако се може њима напакостити Србима, онда постају Срби». Како им кад треба. Тачно је примећено и то да је истрага Потурица мит. Према историји, или она уопште није била, или је извршена у веома малим размерама. Али остају стихови Његошеви, из којих се може бар закључити да би Срби једну такву Истрагу одобрили, похвалили, опевали, да је она Србима својствена (разуме се: ако су Црногорци Срби). Утолико тај циник има право да Србима пребацује Истрагу Потурица како ју је описао владика Раде. И ми је примамо.

Али је страшно то проналазити икакве сличности између црногорске Истраге Полурица и хрватских зверстава у «независној» «држави» «Хрватској». Ја ћу указати само на главне разлике.

Црногорци су спровели Истрагу онда кад су Турци били скоро на врхунцу снаге, кад је било у свету неколико стотина пута више Турака него Црногораца, кад је Црна Гора била са свих страна опкољена Турцима, кад је изазивање Турака могло да значи пуну идефинитивну пропаст Црне Горе. Они нису стојали у сени никаквих туђих бајонета. А Хрвати? Они су навалили на Србе кад су они били са свих страна опкољени од непријатеља,

кад нису уопште могли да се бране, кад нису своје сународнике ни у новинама смели да спомену, кад су били остављени од свих и од свакога. Докле год су Срби били силни и здрави, није Хрватима ни на ум падало да Србе тамане. Хрвати су почели да требе Србе онда, кад је изгледало да се Срби више никад подићи неће. Они не примају никакав ризико, а камо ли одговорност, док су црногорски Срби поступали као јунаци и витези. Нема ту упоређења, не може се упоредити црно и бело.

Црногорци су истребили, рецимо да су истребили, туђи инфилтрирани елеменат у земљи коју су неколико векова бранили и чували, који су на мачу добили и на мачу свакодневно бранили. Хрвати су покушали да истребе аутохтони елеменат, који ту живи неколико векова, да истребе под заштитом туђинских пушака и бајонета. Нити су они своју државу извојштили, нити су је могли сами одржати. Да су Хрвати тада покушали да истребе Немце из Срема, или Италијане из Далмације, онда би упоређење било донекле, али само донекле правилно.

Потурице су сачињавали једну мањину у Црној Гори, и они су ту инфилтрирани на силу или преверили. Црногорцима је пркос. Срби у западним храјевима Српства или су ту били од памтивека, у већини (напр. у Босни), или су дошли пре неколико векова да бране Хрвате и Хришћанство од турске најезде, од оних истих елеметана које су Црногорци евентуално истребили. Да нису Срби били подметнули своја леђа и своје мишице, Хрвата већ једва да би и било 1941. године. И то им је захвалност!

Није то истина! Нема ни сличности! Али ни сам начин «извршења дела», како га је Његош описао, на шта се дакле Цилига позива, нема ништа заједничко са хрватским злоделима. Не дај Боже!

Пре свега, према «Горском вијенцу», Црногорци су позвали «турске» главаре на састанак, давши им «веру» и тражили од ових да ревертирају, да се врате у «вјеру прађедовску». И дали су им времена недељама, месецима да о томе размишљају, да се посаветују са Скадром и Цариградом, да се спремају за отпор ако желе, да позову у помоћ суседна племена, итд. Такву генерозност могу само Срби да покажу.

Потурице нису пристале на реверзију и они су знали шта их чека. Они су били спремни, били су наоружани. Црногорци им нису рекли, нити би то Срби икад учинили: Ми ћемо вас поклати, већ су им казали: Ако нас не послушате

У крв ће нам вјере запливати,

Биће боља која не потоне...

Другим речима, ми ћемо вас напасти, а ви се браните. Ви сте наоружани, у сусетству имате Турке и Арнауте, дајте нам отпор, борите се с нама. Ако будете јачи значи да је правда и Бог на вашој страни.

Колико отмености, колико витештва, правог српског!

Напослетку је дошло до «Истраге», на сам православни Божић. Прво на Цетињу, онда по осталој Црној Гори. И, премапесми, Црногорци су посекли и побили преостале Турке. Али, пре саме борбе дали су им још последњу шансу. Војвода Батрић Мартиновић то овако описује у реферату владици Данилу:

Који ли се поклони Божићу,

Прекрсти се крстом хришћанскијем,

Узесмо га за својега брата...

Куће турске огњем изгорјесмо...

То су радили Катуњани, то су радили и на свим другим местима вршећи «Истрагу».

А шта су радили Хрвати? Они су пре свега Србе разоружали и уверавали да им се ништа неће десити, да се слободно могу повратити кућама, да ће бити заштићени, да ће живети боље него у Југославији итд. Срби се преварише и дадоше оружје зликовцима и вероломницима. Онда су Хрвати почели да убијају што стигну. Али не пушком и сабљом, већ на најзверскији начин који је историја забележила. Нејач, беспомоћна лица, старце, жене, све су подједнако дивљачки таманили. Некима су, али не свима као Црногорци, препоручили да пређу на католичку веру, па ће бити спашени. И прешло их је

тако око четврт милиона. Али су их онда једнако таманили као да се нису преверили. Шта више, сами католички свештеници који су обред превере извршили и којима су понегде успели поједини Срби да се пожале како их сад и као католике убијају, одговорили су ови хрватски душобрижници: «Ми вам не можемо ништа. Ми смо спасили ваше душе, а нисмо обавезни да вам и главе од тела спасавамо». — Више таквих случајева, цео низ, навео је Хрват, проф. Виктор Новак у својој књизи «Магнум кримен», изнео их је аутентично, документарно. То је кулмен цинизма који је икад иједан народ употребио према својим жртвама. Какве то везе има са црногорском «истрагом»?

Црногорци су, према «Горском вијенцу», уништили сву турску имовину, ничим турским нису хтели да се користе. Да не би обесветили идеју коју хоће да остваре. Хрвати су, међутим, тако брижљиво и пажљиво поделили међу себе српска имања, једнако као доцније јеврејска, уништили су само српске цркве и српске културне споменике, али штогод је било од привредног значаја то су опљачкали и задржали. Тиме су само још једанпут потврдили колико су их ниски мотиви руководили да Србе тамане.

Ни у чему не може бити упоређења што Срби чине и што Хрвати чине. Па никакве присподобе нема ни између Истраге Потурица и хрватских зверстава над Србима у току другог светског рата. Не дај Боже да се ми ма у чему изравњамо!

II.

На ова моја излагања није било осврта; можда књига није била ни допрла до многих руку. Али, кад сам, мислим 1958, у чикашкој «Слободи» једном узгред споменуо ту «истрагу Потурица» и изјавио сумњу да ли је уопште била, један сталан сарадник «Гласа канадских Срба» пише тобоже «писмо уредништву» и осврће се на мој навод, доказујући, највише уз помоћ црногорских нових, комунистичких «научњака» да је Истрага заиста била. У то доба је речени «Глас» уређивао импортирани комуниста и београдски фрајер Федор Рајић и он је сматрао као главни задатак листа да мене напада. То је трајало годинама, све због «истраге Потурица». Али је о њој писао и пок. Адам Прибићевић, само што ја нисам имао при руци његов чланак.

После сам дошао до њега. Међутим су се тада и неки Црногорци изјаснили са сумњом у Истрагу. А Црногорац Црногорцу неће да одговара: Брат је Турчин свуђ један другоме.

Преокрет је настао кад је један од највиђенијих и најутицајнијих Црногораца, др Радоје Вукчевић, дао о томе своју реч у канадском «Братству» 1965. ([153]). Ту он магистрално доказује да Истраге уопште није било. Међу најважнијим аргументима његовим, ја убројавам онај где каже да ниједна народна песма Црне Горе није ту «Истрагу» ни споменула а камо ли опевала. Он је покупио и друге аргументе и целу Истрагу свео на мит.

Њему, разуме се, нико не одговара, јер му не могу приговорити да је «против Црногораца» или «против владике Рада». За Црногорце, па и ове у емиграцији, важније је не казати да је владика Раде нешто нетачно изнео него бранити Српство. Ако они то порекну, ја ћу изнети доказе.

Јануара 1969. ја сам се поново осврнуо на ово питање и нову ситуацију насталу Вукчевићевим излагањем. Мој напис дословно гласи (изостављајући полемичан део) ([155]):

«У часопису .Братство' који излази у Торонту, у броју 120 за април 1965, писао је др Радоје Вукчевић једну студију под насловом ‚Истрага потурица. Његошева визија или историјска чињеница. — Шта о томе кажу догађаји и народно предање?' Др Вукчевић је брижљиво и врло објективно приказао ствар, ставивши се напослетку на гледиште историјске науке да ‚Истрага Потурица', како је она песнички дочарана у ‚Горском вијенцу' уопште није била.

Др Вукчевић је веома солидно и поставио и одбранио своју тезу. Истина, он није дао неке сасвим нове аргументе, али је старе дестилирао својом бриљантном адвокатском вештином.

Зашто је уопште о томе писао др Вукчевић? Његов осећај националне одговорности натерао га је на то. Ја ћу се вратити већ на то.

И пок. Адам Прибићевић је о томе писао у «Американском Србобрану» 1952, дакле пре 16 година ([154]). У њему он пише:

«А затим, Срби никад никог, у целој својој историји, нису истребљивали. Истрага потурица је мит, у чијем је оквиру Његош спевао вековну борбу Срба за ослбођење од Турака. Никад није било истраге потурица у Црној Гори, како је непобитно утврдио генијални Руварац. 1683. године као савезници Аустрије, ушли су Млечићи из Котора у Црну Гору и помогли Катуњанима да се ослободе. Било је, разуме се, борбе, у којој су, како се види из ‚Г. вијенца', имали и Црногорци тешких губитака, а не ратника с обезоружанима, женама, децом...»

И пок. Адам је овде, као и свуда друго, имао у виду српске националне интересе и националну одговорност. Срећа је хтела да сам овај чланак нашао при сеоби, кад сам хиљаде исечака и исписа предао ватри. А баш пре неки дан ми је послао прота Араницки из Трста књигу Илариона Руварца «Монтенегрина» коју је имао и мој отац.

Зашто ово сад пишем? Зато што сам недуго после пок. Прибићевића то исто тврдио у «Канадском Србобрану», то исто, чак и нешто блаже (као евентуално, а не категорично порицање Истраге). И ја сам то писао у осећају националне одговорности и у одбрани националне части. Јер су баш у то време, и после све чешће, Хрвати почели истицати српску «истрагу потурица» као модел за њихова нечовештва и зверства у последњем рату. Адам је одговорио Цилиги, ја Влаху Раићу, који је чак тврдио да је владика Раде (Петар II) извршио Истрагу! Ми који бдимо над интересима Српства нисмо могли прећи преко тога. Морали смо Хрватима и тај аргуменат да обеснажимо. Пок. Прибићевић је у реченом чланку даље писао:

«Занимљива су старчевићански представници ‚хрватског легендарног поштења', па и Цилига.

Иван Мажуранић, највећи хрватски песник, опева са заносом покољ одреда Смаил-агина, извршен ноћним препадом, и слика мртвог Смаил-агу како се клања крсту. Али, то није она злокобна српска ‚атмосфера и традиција', каква се изражава у ‚Г. вијенцу', по Цилиги!

Но, лепше је ово: Црногорци нису Срби за хрватске старчевићанце, па ни за Цилигу. Али, ако се може с њима напакостити Србима, онда постају Срби!

Ово, разуме се, није ‚бизантинство’, већ ‚легендарно хрватско поштење’. Но, ми са весељем и поносом примамо овај црногорски ‚грех’.

А зар нису папе истребиле стварно целе религије и народе, а не само опевале бајке, као српски владика, па су за Цилигу ипак узори, на које би се ми Балканци морали угледати, као на представнике западне културе. Хвала лепо! Пре оном султану који је као калифа предао пакленом огњу призренског пашу, зато што је напао физички игумана манастира Високих Дечана. Чак ни данашњи Папа није анатемисао Павелића, који је убијао, а не само физички напао, три српска епископа, док је четвртог у лудило отерао. Онај султан би му послао свилени гајтан, као што би био и оном паши, да није одбегао у албанска брда. А САД дале су заштиту оном министру Павелићеву, у чију је надлежност спадало убијање Срба, па и тих епископа. Крајња је непристојност још увек наклапати о балканском варварству и западној култури...»

(Ја после полемишем са «Гласом канадских Срба» и лицима која стоје иза њега, али то овде изостављам, јер нема начелне важности. И крај је тога чланка скроз полемичан, али пред тим стоји):

Ето, све је било због тога што сам хтео да браним црногорску и српску националну част, да не дам нашим дин душманима оружје да нас нападају. То исто што је чинио и Адам Прибићевић и др Радоје Вукчевић. Њима не одговори нико, а мене нападоше тако мангупски. Ја нисам тада ни хтео ни смео, опет у интересу Српства, да оправдавам свој став, што су фрајер и другови, који су можда намерно хтели да слабе српску позицију, искористили да ме даље нападају.

Дошло је време да се и то рашчисти, а доћи ће — ако Бог да — и друго, да се све рашчисти и неваљалци сасвим разоткрију!

III.

Могло би се с правом приговорити да није нимало меродавно што о овом питању пишемо ја, Адам Прибићевић и Радоје Вукчевић, јер ми нисмо историчари. Али прави историчари су истог мишљења. И мени је јако жао, да не дезулионизирам Црногорце, што морам констатотати да је права

историјска наука једнодушна у скепси према тој «Истрази», да махом пориче њено постојање. Тако напр. нестор српских историографа и први критички историчар Срба архимандрит Иларион Руварац. Он у својој књизи «Монтенегрина» ([156], последњих десетак страна) пише на тенане о том «догађају» који се није догодио. Он тврди ([156], стр. 173) да о «Истрази» нигде није било ни речи све до треће деценије XIX века, дакле 130 година иза самог «догађаја»: ни у науци, ни у споменицима, ни у предању, ни у песмама народа. По њему то је проста измишљотина, коју чак и доцнији највећи историчар Срба Константин Јиречек игнорира. На крају своје студије пише арх. Руварац: «Чех, др Константин Јиречек, написавши у Отову «научном Словнику» преглед црногорске повести, и не помиње те истраге у том кратком али најбољем до данас прегледу исте повести».

На поменутој страни 173 Руварац кондензира своје изводе овако:

«А откад се управо у историји Црногорској почело писати о том Црногорском Бадњем Вечеру или о тој истрази Турака у Црној Гори за «владе» владика Данила — откада? И ја унапред знам, да често нећеш моћи веровати, кад ти, одговарајући на то питање, кажем: тек у трећој десетини овога века.

За истрагу ту не зна:

1) Летопис Цетињски, који допире до 1750. године;

2) не зна за њу, за ту истрагу, тај «најважнији догађај Црногорске Историје», ни митрополит Црногорски Василије Петровић, рођени синовац владике Данила, који је списао и у Москви 1754. издао на свет ‚Историју' о Црној Гори;

3) не зна за ту истрагу ни онај незнаник, који је око 1774, написао преглед Црногорске повести, што га је Павле Стаматовић у ‚Српској Пчели', 1839., приопштио;

4) ни сам покојни Милорад Медаковић 1850. год., кад је издао своју ‚Повесницу Црне Горе', није знао или бар није хтео да зна за ту истрагу Турака, јер у повесници тој Медаковићевој нема ни помена о тој истрази...»

Руварац упоређује ову легедну са Вилхелмом Телом и његовим обожавањем код Шилера (швајцарска наука је утврдила поуздано да Вилхелм Тел није постојао и да је легенда настала два века доцније). Па зато кличе Руварац пред крај своје књиге: «Не бој се, дакле, Србине, да ће Горски Вијенац изгубити што од своје праве, унутрашње појетичне цене ако се докаже да оно што се у драматском том спеву опева, није историјски догађај или да бар није догађај доба владике Данила, као што Шилеров Виљем Тел и после овог доказа није ништа изгубио од своје вредности».

Званична црногорска историографија под комунистима, на челу са Јагошем Јовановићем, сматра Руварца «великосрпским шовинистом», мада је он толико илузија из српске историје такође збрисао. За мене лично више вреди једна страна Руварчевог излагања, и у овој области и другде, него сва црногорска историографија. То су дилетанти, гусларски настројени и кивни на Српство. Што се мене тиче, ја се држим оне старе libenter erraverim cum Platone, што треба српски да значи: Радо ћу да грешим (радо бих погрешио) са Платоном; тј. ако Платон греши, нека и ја погрешим. Другим речима: не верујем даће Платон да погреши. И ја то исто мислим о скоро свим резултатима истраживања Илариона Руварца.

Још једног великог историчара српског ћемо овде призвати у помоћ, Јована Томића.

Са питањем Истраге Потурица се бавио сасвим савесно и стручно најбољи црногорски етнолог и историчар новије прошлости Андрија Лубурић, мислим у више дела, али ја имам пред собом једно под насловом «Орловићи и њихова улога у црногорском Бадњем вечеру 1710. године» (,57). Ту цитира изост. и Јована Томића, академика са својом студијом «Црногорско Бадње вече». Лубурић пише (стр. 25): «Јован Томић је доказао непобитним доказима да се покољ потурчењака у Црној Гори није могао десити пре 4. новембра 1709...» Тада се владика Данило налазио у Пећи а «то значи да се није спремао покољ потурчењака или Владика Данило није о њему ништа знао. Иначе у то доба не би смео бити у Пећи, јер би се бојао да су Турци, који су били скоро измешани са Црногорцима и у својим насељима опкољавали цетињски манастир, од некога сазнали за заверу Црногораца...»

Лубурић сматра да се Истрага могла десити о Божићу 1810. Свакако о њој никаквих историјских докумената нема.

IV.

Позивање Хрвата на «истрагу Потурица», то је школски пример хватања за маглу. То је само доказ да Хрвати не могу наћи никакво оправдање за своје беспримерне злочине према Србима. Ко од Срба иде у том погледу Хрватима на руку (то су махом Црногорци), он доказује да му у најмању руку није стало до злочина над Србима вршеним ван њихове «домовине»!

ПЕТО ПОГЛАВЉЕ:

ПОСЛЕ ХРВАТСКИХ ЗЛОЧИНА НАД СРБИМА

33) Уопште

Хрватски злочини над Србима трајали су четири године; некад су вршени са мањом, некад са већом жестином, али престајали никад нису. И за време док су вршени, и после свега довршеног, постављало се питање реакције на њих. Какву су реакцију произвели, и то не сам остатак жртава, на српски народ као целину, на хрватски народ у чије су име вршени, на иностранство? Све би то требало детаљно проучити и објаснити. То је све од далекосежних последица за нашу егзистенцију и за нашу будућност.

Ми се морамо и овде задржати на тзв. оквирном обавештењу. Дотаћи сва питања, поставити проблеме у целокупности и дати одговор (резултат) само у једном ограниченом обиму. Који дође доцније, имаће само да попуњава грађу у том оквиру. То је лакше него дати оквир.

Нека смо питања дотакли и у претходним излагањима, као напр. питање накнаде штете (грађанске одговорности), главна питања биће овде постављена и главни одговори скицирани. Из наслова следећих одељака видеће се о чему се ради. Требало је изнети непосредне реакције Срба, у току самог гоњења и мрцварења, које им многи стављају на терет и које су биле толико логичне и неминовне да је то једва потребно објашњавати. Мора се само дати нов материјал одбране, у злу не требало. Онда треба даље описати укупну реакцију Срба, специјално из других крајева. Реакцију светске штампе, однос Хрвата према својим злоделима и у «домовини» и у слободном свету. Итд. Многа се питања морају бар поставити и гросо модо расправити. Иначе би биле потребне књиге од хиљаде страна и можда у слободној држави да ће доћи до тога. Ова ће им пружити такође нешто мало материјала који би могао доцније бити прескочен, али ће она указати на целу проблематику и дати оквир решења. У приликама у којима живимо, и то није за бацање.

Убијени не могу оживети, али се могу бар морално осветити. Не сме никако примити принцип «појео вук магарца». То је циљ овога дела као

целине и овог поглавља посебно. Злочини су почињени, разоткривени, признати. Поставља се питање: «Шта сада?» Ето, то је циљ ових излагања: дати на то питање евентуално задовољавајући одговор.

34) Српске непосредне одмазде

Хрватски план тамањења Срба затечених у њиховој «независној» није баш текао сасвим по плану. По плану је то било замишљено једнострано: Хрвати су могли и морали убијати Србе, а ови су имали да ћуте и да понизно примају хрватски нож и секиру. Нигде није била предвиђена српска одмазда.

А она је дошла, и прилично је пореметила хрватске рачуне. У исто време им је послужила као основа за још жешћа зверства, а највише као оправдање да су Срби први почели борбу а Хрвати се само светили, одговарали на нападе. То мишљење и данас заступају многи Хрвати у слободном свету, који нису усташе. Интимно они не верују у то, и сваким даном јамачно све мање. Али неко оправдање морају да нађу, и налазе ово тако неистинито и «недотупавно» (да употребим хрватску реч).

Ми смо о томе детаљно писали у претходном поглављу. Има још много хрватских изјава и других доказа да су Хрвати почели са клањем и то не само бораца и људи, већ стараца, жена и деце.

Један од најистакнутијих четничких бораца и команданата из Херцеговине Алекса Тепавчевић пише ту скоро ([182]) о првим хрватским зверствима у његовом крају и о српској одмазди. Он каже (у броју од 27. маја 1971): «Кад су већ хиљаде Срба мучки и на превару похватани и поубијани од хрватских усташа, многа села изненада опкољена, опљачкана и спаљена са свим становницима у њима; када су јаме и провалије пуњене лешевима српског народа, поља и путеви обојени српском крвљу, када је догорело до ноката онима што су још претјецали, они су се дигли на отпор».

У «Канадском Србобрану» од 13. маја 1971. он каже како су се на «Усташко муслимански покушај крајњег уништења Срба јавили код Срба отпор и самоодбрана». И једни и други су одсада били бескомпромисни.

То је заиста сувишно доказивати: то ниједан нормалан мозак не може да спори.

Уколико је било српских аксија, оне су дошле као контра-акција, као одговори на нападе (противнапади), као одмазде, као освете. Но и та појава тражи своје правно и морално објашњеше.

I.

Откад се зна историја човечанства, увек је постојала и примењивана одмазда. Немачки правни историк Макс Мул је писао, проучавајући најстарије пронађене законе света, ово ([160]):

«Један од пранагона човечанства, то је потреба за осветом и одмаздом, која се не смирује док онај ко је штету учинио не плати животом или телом. Овај стари правни принцип — талијон — ми налазимо у примени код свих народа Истока и Запада. Он ће са правом постојати доклегод буде човечанства. Јер он проистиче из најдубљих основа човечјег правног осећања...»

Више страна даље: «Принцип одмазде проистиче из природне тежње човека да сачува живот и тело од напада, и да неправду њему учињену освети на исти начин на који ју је претрпео (taliter). Испочетка, потреба за осветом није имала границе; није се мировало док непријатељ није био сасвим уништен. Талион је већ напредак. Фурер је казао: ‚Проста освета хоће да примљену повреду поврати двоструко и десетоструко. Талијон значи велику победу људског савлађивања’».

(Талијон је, као што читаоци несумњиво знају, принцип једнаке казне као што је и дело: око за око, зуб за зуб, ЛМК).

На стр. 50 студије каже Мул: «Источњачко законодавство не познаје само талијон дела, него и талијон мишљења, талијон намера: то значи учинити њему што је он теби хтео да учини...”

Што се тиче баш геноцида, како га данас зовемо, нашао сам један став Вронског, јамачно Пољака, писаног француски, који гласи: «Уништење једног народа, то је јавни гнусни злочин, за који вечна правда прописује талијон” ([161]).

II.

Срби су специјално осветољубив народ. Више од пет векова се живело да би се осветило Косово, и сва наша национална филозофија, сав наш национални циљ, били су у том правцу усмерени и саздани.

Нико није освету толико глорификовао као владика Његош. Међу многобројним његовим стиховима цитираћемо ова два («Горски вијенац», 585/6):

Иван чашом наздрави освете,

Светим пићем, Богом закршћеним.

У Душановом законику стоји (чл. 86): «Где се нађе убиство, да је крив онај који је изазвао, ако буде и убијен».

У великом делу српског народа, у оном делу који је најмање претрпео долив странаца, до скоро је била уобичајена крвна освета. О томе се детаљно говори у књизи «Правни институти у Његошевим песмама” ([162]). Многи би се ставови могли овде пренети, али то избегавамо услед ограничености простора.

Да пренесемо нешто од Хрвата. Проф. Виктор Новак у својој књизи »Магнум кримен» ([41]), наводи на стр. 1085 један чланак монсињора Ритига, загребачког каноника, штампан у «Вјеснику» од 31. марта 1945. Он је био у партизанима и њих има у виду, али се оно што је казао може, мутатис мутандис, и на нас применити. Тамо стоји: «Нека противници знају да је наш народни устанак борба и обрана против разбојништва Нијемаца, али је он и суд њима и свима њиховим јатацима и учесницима у злочинству. Пјесник фра Грга Мартић, родољубиви син кршне Херцеговине, прије 80 година опјевао је јуначке бранитеље и борце прогоњене раје и назвао их осветницима и суцима башибозлука (који суде башибозлуцима, ЛМК). Данашњи борци једнако су осветници и суци данашњим башибозлуцима како су некад Вукановићи и дон Мусићи били прећашњима у доба рајиног херцеговачког устанка».

У истој књизи проф. Новака, стр. 940, преноси се један чланак монсињора Биничког из новогодишњег броја «Нове Хрватске» 1942, где стоји: «По правилима кршћанског морала свако има право бранити свој живот од неправедног нападача, па га има право у смртној опасности и убити». Као да је за нас писао!

III.

До српских одмазда је дошло релативно брзо. Али не сместа. Онаква варварства Хрвата Срби нису уопште очекивали; кад су настала, они (Срби) нису могли доћи себи; оружја нису имали, договарити се и повезивати се није могло. Итд. Хрвати су на десетине хиљада Срба побили кад су се ови дигли на устанак.

Није им ништа друго ни преостајало. Одвели су старце, жене и децу у збег, наоружали се најпримитивнијим оружјем и почели да враћају звек за мирис. Разуме се да је њихова ситуација била очајна. Док су Хрвати имали за собом организовану државу, оружје и муницију великог дела југословенске војске, док су у њиховој позадини били Немци и Италијани, Срби се нису могли ни у кога поуздати «до у Бога и у своје руке».

Па ипак примише борбу. Они су били пред алтернативом: или да приклоне главе, па да их као јагањце све побију, или да дају отпор, па коме опанци а коме обојци! Они су се решили на ово друго. Четничка традиција је била ту (иако нешто удаљена), путоказ су нам преци назначили. Имали су или да сви изгину, или да врате мило за драго. Србин не гине без освете.

Француско-швајцарски публициста Жан Исар, у својој књизи «Виђено у Југославији 1939-1944» ([83]), пише из Сплита 19. августа 1941. «У исто време кад се у Сплиту развија акција против локалног притиска, у Хрватској и Босни долази до устанка масе Срба против усташког бандитизма» (стр. 168).

Сад објашњава веома симпатично за Србе како је дошло до неминовне и спонтане српске реакције. Говорећи о српским устанцима, писац каже: «Ови чувари части земље били су познати још у последњим балканским ратовима, чак и за време рата 1914-1918, под именом ‚четници’. Живи символ који је

био довољан да створи један општи покрет. Увек се, дакле, под именом четника дижу Срби, па то чине и сада; под њим се сабирају и ударају!»

На страни 171 наводи освете четника, за које говори да су «судско дело», дело правде однос. правосуђа (oeuvre justificiere), да продужи: «То је репресалија без милосрђа против Павелићевих џелата и њихових помагача: само су жене, деца и старци поштеђени».

IV.

Кад је већ дошло до српских одмазда, Хрвати су били констернирани. Усташе су издале некакву сиву књигу у којој су описали тобожња српска недела (уствари су фотографисане своје поступке импутирали Србима) ([128]). Остали Хрвати, па и данас, као да кажу да смо квит: Хрвати су убијали Србе, а ови Хрвате. Треба зато о тој српској одмазди поближе говорити.

Пре свега број српских и хрватских жртава је сасвим неједнак. Срби нису у виду освете побили ни 10% Хрвата колико су ови Срба побили.

Затим, Хрвати су сместа побили крем српског друштва, на челу са јерархијом и свештенством. Хрвати и католици вишег ранга нису били на дохвату Србима и они од Срба нису уопште страдали. Ни квантитативно се Срби нису ни издалека осветили довољно.

Срби су сасвим ретко, по крајњем изузетку, убијали неборце и немоћне (старце, жене, децу), док су то Хрвати без скрупула радили.

Даље, Срби то нису чинили на зверски начин као Хрвати, они нису рушили цркве итсл. Они нису обмањивали народ као што су чиниле хрватске власти, разоружавајући Србе.

Напослетку, то је главно доказати, то што су радили Срби не може уопште да се осуди ни са ког гледишта: ни са божанског ни са људског, ни по државним ни по међународним нормама, ни са гледишта права ни са гледишта морала. То је било правно дозвољено, а политички потпуно разумљиво и умесно.

Срби су се за време рата налазили у правом стању нужне одбране, сви Срби без изузетка, цео српски народ, али нарочито онај у границама бедне и

срамотне хрватске «државе». Јавно и отворено изјаснили су се вође те државе да им је циљ уништење Срба. «Доглавник» Гутић је напр. у Санском Мосту јавно изјавио и то је било у новинама публиковано: «Друмови ће пожељети Србаља, ал' Србаља нигде бити неће». Кад је још и пракса показала да Хрвати то заиста почињу спроводити у дело, кад су већ стотине хиљада потпуно невиних Срба, са старцима, женама и децом, на најзверскији начин побијени, шта је друго остало Србима да чине? Или да пусте да их зликовци до краја истребе или да предузму мере одбране.

У свим законима свих времена предвиђа се нужна одбрана и дозвољава се не само нападнутом него и трећем лицу да предузме све сходне мере да се намеравани злочин спречи. Том приликом могу се вршити и дела која би се иначе квалификовала као кривична дела, али моменат нужне одбране одузима им противправност. Ко убије некога који би покушао другога да убије, не кажњава се никако. Кривично-правна теорија сматра да ту не само да нема кривца него нема ни кривичног дела. Нарочито још ако би исто лице на кога је изведен покушај убиства предупредило убиство и самог напасника ликвидирало. У свим модерним законима тај принцип је статуиран, али и у старим. Он налази изражаја и у схватању нашег народа које је онако мајсторски формулисао владика Његош у стиховима: «Зло чинити, ко се од зла брани, / Ту злочинства нема никаквога».

У овом случају напасник је био цео хрватски народ, а намеравана жртва цео српски народ, народ као такав, и сваки поједини његов члан. Сваки је од њих био овлашћен, сваки је морално био позват да предузме све мере које би се показале као ефективне у одбани Српства, у одбрани угрожене егзистенције Срба. Најнормалније, а и најморалније би било, да су похватани и побијени сви извршиоци зверстава над Србима. Али они су остали анонимни. Хрвати се не бију отворено и на бојном пољу, уз једнаке борачке услове. Они се чак маскирају (Муслимани тврде да стављају фесове на главу, да би изгледало да Муслимани кољу Србе). Данас су једни а сутра други. И заиста није остајало другог пута и начина него погодити их тамо где се то може, где се прилика укаже. Србину је била дозвољена свака мера која би се показала подобном да спречи даље клање Срба.

И ова се мера заиста показала прилично ефикасном. Тамо где је дошло до српске одмазде, тамо је било мање убијања Срба. Муслимани су се испочетка утркивали са Хрватима ко ће више побити Срба. Кад се српска одмазда окренула на Муслимане, више скоро ниједан Муслиман није се усудио да убије Србина. Праведна нужна одбрана дошла је доцкан, али тамо где је примењена била је ефикасна.

У свим правним теоријама данашњице и у кривичном закодавству целог културног човечанства превиђена је нужна одбрана као околност која криминалност искључује. Али не само ефективна нужна одбрана о којој се овде ради, већ и тзв. путативна нужна одбрана, кад човек мисли (латински путат) да се мора бранити да би сачувао једнако или веће добро од онога које је у опасности, нарочито и преференцијално ако је у питању сам живот. А свак је временом дознао, сваки Србин, свака потенцијална жртва, да су принципи и пракса те «државе» чији је поданик Србин постао без своје воље, да је и пракса и начела те државе: убити све Србе који им падну у руке. Све је то у претходним поглављима објашњено. Ко да их убија? Когод хоће. Свакоме Хрвату је то било дозвољено, чак, усташким начелима стављено у дужност. Према томе, логично је да је Србин у сваком Хрвату (католику или муслиману) гледао свог виртуелног убицу. Ако се неки пут преварио, путативна нужна одбрана му одузима противправност.

V.

Правнички, може се поставити питање: Да није било прекорачења, тзв. екцеса нужне одбране? Другим речима, да ли би се угрожено добро могло ефикасно заштитити и са мање ангажовања аката нужне одбране? Да није учињено више зла да би се спречило мање зла? И на ово питање ваља одговорити одречно. Доказе није тешко наћи. Убијање Срба је продужено и даље, и после ових одмазда Срба, истина не у истим крајевима али од истих злочинаца, од чланова хрватског народа. Значи да су предузете мере одбране биле недовољне. Затим, број Срба који је спашен од хрватских покоља, који Хрвати нису успели да покољу (нису имали довољно времена) несразмерно је већи него број Хрвата убијених од стране Срба. Значи да је добро које се бранило ипак значајније него оно које је морало бити жртвовано, да би се нападнуто добро одбранило. Реч је о чисто квантитативном односу.

Чак и они који овде не би нашли довољно елемената праведне нужне одбране, морали би признати да је за Србе постојало бар стање нужде, а то значи «стање које дозвољава и правне повреде ако се на други начин није могла да отклони опасност за сопствену егзистенцију или егзистенцију својих најближих». Било да се усвоји једно или друго гледиште, једно је сигурно: Они који су за време рата у одбрани Српства убили неког Хрвата потпуно су правно неодоговрни, док су убице хрватске потпуно и бескомпромисно одговорне. Тако је бар са правног гледишта.

Да посмотримо сад ствар и са другог а не искључиво правног гледишта, да видимо колико су те акције Срба у складу са моралом и у опортунитету политичком. Накнадно се све то може и мора претрести, да се учини биланс, да се повуку поуке за будућност.

Морално је још више оправдано ставити свој живот на коцку да би се одбранио живот нејачи. Срби су се овде понели витешки, као увек у својој историји. Они се нису сакривали за влашћу, нису радили анонимно, већ слабо наоружани, гладни, боси и голи нападали моћне, бесне и снажне. То су чинили Срби вековима за време Турака и цео хришћански свет их је за то хвалио. А зулуми Турака нису ни налик на зверства Хрвата. Радило се сад о много већој опасности за Србе и о много свирепијим зликовцима. Србин је отишао у отворену борбу што му доликује. Он се у исто време дигао као ребел против најзлочиначкије власти овога века, као и против непријатеља своје државе и цивилизације. И једна четица јунака примила је борбу против целе «државе» и целог «независног» народа, потпомогнутог од свих суседних народа. Док су Хрвати, сходно њиховом националном менталитету, убијали само кад су са сто страна заштићени, и кад је противник био потпуно без оружја и никакво зло није очекивао, Срби су, јунаци и витези, претстављени у шачици људи навестили отворени рат властодршцима, напасницима и зулумћарима. Шта може да буде морално исправније од тога?

Срби су се налазили у својој традиционалној улози устаника или хајдука против зулумћара и напасника. Оно што је Вук Мићуновић казао Турцима преко Рицала Османа («Горски вијенац», 1187 и сл.) важи много више у односу на Србе и Хрвате у срамној држави хрватској:

Зар обадва нијесмо хајдуци?

Он је хајдук робља свезанога,

Ја сам хадук те гоним хајдуке,

Гласнија је моја хајдучина.

Ја не пржим земље и народе,

Ама многи грдни мучитељи

На нос су се преда мном побили...

Тако је свакоме Хрвату могао да каже сваки српски прави устаник против импортираних усташа. Сваки је од њих био хајдук што гони хајдуке, контра-хајдук, гонитељ мучитеља и злотвора.

Биолошки, ове су акције спасле Српство. Да није било одмазда и српске владе у Београду, Срба би данас једва било. Зато Хрвати обе ове ствари нарочито жигошу. Оне су им омеле све њихове планове. Србе у «Хрватској» намеравали су да до краја ликвидирају. Мађари су им у Бачкој секундирали. Преостатак у Србији имао је код оног неурастеника у Берлину тако да се омразне да их он пусти на милост и немилост суседима. Цео план српског геноцидства био је тако замишљен у Загребу и одушевљено примљен од целог хрватског народа. То су осујетили и борци на терену и политичари у Београду.

Заиста Србима није преостало било ништа друго него да враћају ударце на начин како су ти ударци и давани. Или то или пустити да их побију све до једног. Ја питам оне Хрвате који и сада, накнадно, оспоравају Србима средства самоодбране, шта су они, Срби, имали да раде? Јесу ли шта ти Хрвати предузели да преостатак Срба спасу? Кад чак нападају српску самоодбрану Хрвати министри југословенских влада у Лондону, који нису хтели ни путем радија позвати своје сународнике да престану убијати, онда заиста јасно се очитује укупна тежња хрватског народа за уништењем Срба. Србима се само политички може једно замерити што су дозволили да их Хрвати разоружају и што се нису дигли одмах на устанак. Што нису спасили више Срба па макар више зликоваца и убојица страдало. Они, јадниди, нису

очекивали од «браће» (у кам ударило!) такве поступке. Сваки онај који осуђује Србе за њихове акције самоодбране још једанпут одобрава политику Хрвата за уништење Срба. Сваки који то чини, па био Србин или Хрват!

Политички, те су акције спасиле углед Срба и код њих самих и код околине. Утврдило се још једном да су они «државнотворни», да су способни и да бране државу, да је 6. априла заиста издаја оборила државу. Оно што су пропустили Срби у заједници с другима, то су сад надокнадили сами. Борили су се против хрватске државе, као члана Осовине, као противнике државе у којој су живели и којој су се на верност били заклели.

И са гледишта опште савезничке политике овај српски устанак (то је био прави устанак против угњетача), био је исправан и користан. Рушио се један савезник и сателит Хитлеров. Савезници су га имали да поздраве једнако као један устанак у Немачкој, Јапану, Индонезији итд. То је и са међународног гледишта био патриотски чин. Ако су страдали и невини, они су страдали и од енглеско-америчких бомба. Срби су били ребели против једне туђинске, тиранске и издајничке владавине. Њихове акције су биле не само оправдане него свете:

Ал' тирјанству стати ногом за врат,

Довести га к познанију права,

То је људска дужност најсветија.

(«Горски вијенац», 618-620, Његош)

VI.

Да се радило о нужној одбрани код одмазде Срба, то — мање-више — признају и тврде сви Срби који о овоме пишу и ове проблеме третирају. Разуме се да то морају бити правници, јер други ова питања не разумеју.

У збирци расправа о моралном карактеру Ивана Мештровића коју је уредио др Бранко Миљуш, он је сам написао ово ([182]):

«Нападани данонoћно, Срби православни почели су прибегавати систему одмазде у нади да ће она спасти многе српске животе када они, који су их убијали и палили, осете да и српски нож коље. Толика крв и страдања сваке врсте помрачили су савести и људи се острвили. Од оних којима је нож ликвидирао све најмилије на свету, да ли се могло тражити да поступају разумно?

Чудно је и нелогично резоновање Арнаута, Мађара, Хрвата и проусташких муслимана да је заслуга пред Богом клати српску ‚рају’, а да је злочин пред Богом ако та ‚раја’ угрози њихове животе.

Далеко смо од тога да правдамо ексцесе, али желимо да подвучемо разлику: усташе су убијале са предумишљајем као организован државни апарат по плану своје државне и национално-верске политике, а православни несрећници, стављени ван закона, у нужној одбрани и најстрашнијем афекту».

То гледиште усвајају и преносе чак и Срби-Југословени. Али они конзеквентно називају српске непријатеље и убице усташама: Не, забога, цео хрватски народ, већ само усташе.

Али онда теорија праведне нужне одбране, како је она била практикована, отпада сасвим. Јер, ако су усташе биле убице Срба, онда се и одмазда имала да ограничи само на усташе. Ако су то чинили старчевићанци, као што је тврдио Адам Прибићевић, онда се одмазда имала да ограничи на старчевићанце. Само ако се узме да су зверства према Србима вршили Хрвати и у име Хрвата, онда свака одмазда на једном Хрвату спада у оквир праведне нужне одбране или бар стања нужде. Сваки такав чин је лишен кривичне (и моралне) одговорности. Иначе, Срби су зликовци и Хрвати имају права освете над њима!

Нека овај пример покаже колико је незгодно кад правне категорије неправници третирају, па то чак са неке висине. Кад ово прочитају, они неће моћи да одговоре, нити ће то покушати. Они ће опет прећи у личне нападе!

VII.

Ово све горе наведено, са малим допунама овде, садржавала је наша ранија књига о одговорности за убијање Срба ([2]). Овде ћемо донети само крај нашег чланка у «Слободи», 1959. ([134]), поводом проналаска и објављивања извештаја италијанског комонданта дивизије «Сасари» у Книну([144]). Он гласи:

«Разуме се да сад све мере српске самоодбране добивају и пред Богом и пред људима пуно оправдање, чак и да су биле десет пута окрутније. Радило се о одржању читавог народа кога су хрватски зликовци, примивши први пут власт у руке, осудили на најстрашнију смрт. И није, нити може бити злочинац онај који се томе супротставио, већ, онај ко је то одобрио и мирно гледао, поред онога ко је то изводио.

Четничка акција у целој срамотној ‚НДХ', а посебно у Далмацији, добива овим објављивањем реченог документа једну сатисфакцију, која јој није могла изостати кадтад. Јер се истина не може сакрити заувек.

Нашао сам и једну ванредно интересантну оцену ових збивања од једног Немца, али на жалост не у оригиналу. Ипак, поклањајући веру наводима Вукашина Перовића, ја је цитирам ([163]):

«НДХ била је правна државна накарада. Међутим, у том накарадном склопу, постојао је известан систем, који је утицао мање-више на услове разбуктавања страсти, узајамном лишењу морално-етничких обзира, како то каже један Немац, посматрач тадашњих збивања у НДХ:

«.. .Усташе нису имале пред собом један расно инфериоран елеменат, који би допуштао да се коље, већ су то били чврсти и опробани граничари, који су се ставили у одбрану.

Читава је Србија јаукнула од бола кад су прве хиљаде избеглице донеле вести о хрватским методама истребљења...»

Тај Немац се зове Фриц Карл, а његова књига «Од Аписа до Тита», без ознаке места и датума издања. Књига је препоручена као приручник за

припаднике немачке војске на Балкану од стране СС генерала и команданта полиције Ресенера!

Врло је значајно да овде један беспристрасан Немац говори о «Хрватским методама истребљења» Срба. «Хрватским методама» их назива, јер су специфичне и не одговарају ниједном другом народу. Назива их методама истребљења Срба: то им је био циљ. Све једнако као оно што и ми тврдимо.

VIII.

Као доказ да су се Срби само светили на хрватске злочине нека послужи и овај факат: У чисто српским крајевима није нигде било ма каквих напада на Хрвате, нигде где нису њихови злочини директно вапијали за осветом (да се не би више поновили!). Тако напр. у Србији није било за читаво време рата ниједног ексцеса према Хрватима, чак ни најмање дискриминације њихове. О томе има више сведочанстава; највредније међу њима је дра Првослава Гризогоно из Сплита, који је цело време рата провео у Србији. Он је писао 1951. опширно о томе у лондонској «Поруци» ([4]), где изос. стоји: «За четири године под окупаторском чизмом, под постављеном владом генерала Недића, а под стварним ауторитетом Дражине Шуме, ја нисам ни видео ни чуо ниједан случај напада на Хрвате или Католике...» Ни вербално, а камоли физички!

Још један доказ нама свима познат. Из штаба ђенерала Михаиловића пуштане су с времена на време преко радија Лондон претње противницима, који су, разуме се, обележени као колаборационисти или томе слично, да су стављени под слово «З». Неки кажу да је то значило «заклати», други само «заплашити». Било једно или друго, та практика је била за осуду. Но овде морам напоменути да је од 75 лица, колико кажу да је било «стављено под то слово», било 74 Срба и само један Буњевац. Ниједан једини Хрват! Та пракса се може осуђивати, и ја је осуђујем, али она пружа доказ да није било прогона Хрвата од стране српских оружаних снага, чак не ни у виду одмазде сем «на лицу места», под непосредним утиском.

36) Преношење одмазде на судове

Чим је нестало «независне државе Хрватске» нестали су и злочини према Србима као таквим. Уколико су Срби били убијани, они су убијани као антикомунисти а не као Срби. Хрвати су престали да убијају чим је то било скопчано с ризиком. У том истом моменту престале су и српске одмазде. Ово је сасвим исправно. Чим српско национално тело није више било у опасности, никакве мере праведне нужне одбране нису могле бити предузимане. Свако убијање Хрвата од стране Срба било би после овога недозвољено и кажњиво.

То је доказ да су Срби заиста вршили само акт нужне одбране. Да су Хрвати раније престали са тамањењем Срба, и ови би престали са нужном одбраном. У крајњој линији Хрвати су криви за освету Срба, за сва дела одмазде која су починили Срби над Хрватима и Муслиманима. Хрвати су једини виновници свих злочина почињених на територији своје криминалне државе.

Али тиме што су одмазде престале не значи да је између нас и Хрвата васпостављен нормални однос, да смо једни према другима квит. Између нас и Хрвата отворени су рачуни. Ми смо повериоци а они су дужници. Они су одговорни за стотине хиљада невино побијених Срба, побијених зато што су Срби и православци. И ми морамо нешто предузети да би се оба циља санкција за недела испунила: зато што се грешило, и да се не би више грешило. Сенека, од кога ови изрази потичу, каже да «нико паметан не кажњава зато што се згрешило, већ да се не би (даље) грешило»: Nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne preccetur (De ira, 1, 16). Примили ми једно или друго гледиште, или оба, нешто морамо предузимати према злочинима Хрвата. Многи су се наши људи овим питањем бавили, па ћемо нека њихова, интересантнија мишљења овде навести.

I.

У «Гласу канадских Срба» од 5. јуна 1951. изашао је Видовдански говор др Милана Гавриловића, у коме говори такође и о одмазди за недела учињена према Србима. Он говори да се очекује хаос ако падне садашња власт у Југославији, па изводи:

«.. .Зашто се очекује хаос? Зашто Тито тиме оперише, јасно је, и не само Тито. Али зашто савезници очекују то? Зашто се и ми сами бојимо тога? Узрок је у оном масовном покољу Срба, уистину јединственом у историји. Стотине и стотине хиљада Срба страдало је невино, хладно и смишљено покланих од Павелића и његових џелата, Хрвата, тачно је, али његових Хрвата, и само зато што су Срби. Рана је дубока, јаз још дубљи. Створен је код Срба осећај одмазде. Осећај одмазде урођен је свакоме човеку, у природи је људској. Он потиче из оних истих дубина људске душе, из истог корена, из којих је u осећај за правдом, из осећаја да се правда мора задовољити, да се неправда мора окајати, да сваки злочин мора имати и своју казну. Само су два пута да се овај осећај задовољи, трећег нема. Или ће правду узети у своје руке потпуно независни судови, као што је случај у свакој организованој заједници, или ће је узети у своје руке сами повређени. Или дивља одмазда или урођена судска правда. Свака одмазда прелази у дивљу, јер необуздане страсти нико не задржа. Страст је слепа, и ако до тога дође, извесно је да ће поред сувога горети и сирово, поред кривих страдати и невини. Хоћемо ли ми Срби тим путем? Хоћемо ли ми Срби да на нас све, на све Србе, падне она иста љага која је пала на Хрвате, јер је у природи људској да генералише, да уопштава, да губи из вида разлике. Сви су џелати Павелићеви били Хрвати, али сви Хрвати нису Павелићеви. Српски народ никад није укаљао руке невином крвљу. Ако је неће ни сада, ако неће невину крв, онда остаје само онај други пут, пут уређене судске правде. Тим путем ми Срби морамо поћи. Али тим путем морају поћи и Хрвати. То је у првом реду њихов интерес. Ми Срби не бежимо од суда, ни од судске, или од историјске, ни од Божје правде. Зашто би од ње бежали Хрвати? ...»

Француско-швајцарски публициста Жан Исар, који јамачно није правник, казао је у својој овде више пута дитираној књизи «Виђено у Југославији» како му је било више немогуће слушати вапаје Срба: «Што се мене тиче, ја немам снаге да даље слушам ове стравичне жалбе, ове узвике безнадежности које нас са свих страна спопадају. Осуда ових злочина биће улога сутрапгњих судија: одговорност свих који су, посредно или непосредно, ту били умешани, биће утврђена» ([83]).

II.

Ово је др Милан Гавриловић говорио пре 20 година. Ово је Жан Исар писао пре 26 година. Ситуација се отад знатно изменила и, како смо на почетку ових излагања установили, изгледи на легални поступак и судску казну су сваким даном мањи, и данас већ скоро сасвим неефикасни. А треба нешто ипак предузети да би се предупредили нови злочини и жигосали ранији. Пре него изнесемо мишљења других Срба, нека нам је дозвољено и нешто своје рећи, што је такође давно било написано.

Зверства Хрвата за време другог светског рата (1941-1945) имала су за циљ истребљење Српства. То је сваком објективном посматрачу било јасно од првог дана. Садашњи режим у Југославији није хтео то никако да призна да не би кобајаги даљу мржњу распаљивао.

Али су дела Хрвата погађала још непосредније, иако по циљу супсидерно, појединце. Понегде је остао само један члан породице а сви су други утамањени, понегде их је остало свега два-три. Многи су дошли до згаришта, јер су Хрвати рушили и српске куће, па чак и кућу Николе Тесле, за кога у свим лексиконима стоји да је рођен у Смиљану у Хрватској, и који је више прославио Хрватску него сви њени синови откад постоји. Они су му порушили кућу, кивни што је један Србин стекао толику славу.

Под овим условима многоме ће Србину бити тешко да се уздржи од аката индивидуалне освете кад се за њу пружи прилика. Међутим, он мора да се уздржи. У противном случају дало би се Хрватима повода за контраодмазду и наша би ствар у иностранству само изгубила тиме. Ми морамо Србима упутити позив и молбу да не предузимају никакве акте освете самовољно, да не силазе са легалног пута, који ће бити довољан да заштити и опште и посебне наше интересе. Сваки који би се оглушио о овај наш апел помогао би тиме Хрвате а одмогао Србима. Ми знамо да је тешко стрпети се, али у вишем циљу треба сви Срби да то учине.

Само у једном случају би Срби, и поједини и као мноштво, имали право на прво. То је случај ако Хрвати опет покушају да тамане и злостављају Србе ма где на територији где Срби живе. То значи ако убију или злоставе само једног јединог Србина зато што је Србин. Ово треба подвући. Биће увек

случаја да Србин убије Србина, Хрват Хрвата, Србин Хрвата и обратно, али из чисто личних мотива. То не улази у ову категорију. Али ако један Хрват убије Србина зато што је Србин, не сме се више дозволити да се ти примери умножавају. Српска реакција мора да буде моментална и безкомпромисна. Ми имамо сместа да се дигнемо сви колико нас је, из свих покрајина и области и да се са Хрватима ухватимо у коштац. Тада настаје поново стање праведне нужне одбране и нема средстава која не би била дозвољена ако само воде циљу.

У крв ће нам вјере запливати,

Биће боља која не потоне.

То морамо Хрватима унапред казати и тиме ставити им до знања шта има да очекују ако покушају да понове 1941. Ја мислим да би званични представници Српског народа у емиграцији морали то аутентично да потврде, а после Ослобођења легално изабрани представниди Срба. То мора да се унесе у национални програм као прва његова тачка. Једна одредба слична овој: Когод покуша да истреби српски народ има овај народ да му се супротстави свим средствима која му стоје на расположењу. Ко пропусти да то учини сматраће се издајником српског народа.

Ја верујем да ће Хрвати који прочитају ове редове надати дреку, по свом старом обичају, да ће и мене, писца ових редова, и све преостале Србе оптужити пред светски форум као оне који прете Хрватима са одмаздом. Међутим, на њима је да до те опште и бескомпромисне одмазде не дође. Место да нама приговарају, нека упућују своје сународнике и нека их упозоре шта их чека ако не пусте Србе на миру. Руке себи од Срба! Нека се постарају да тако и буде. Не буде ли тако, нека себи припишу све што ће се даље збити. Јер ваљда нико неће спорити право српском народу на самоодбрану, нарочито после толико искуства и толико жртава.

III.

У међувремену су несумњиво југословески судови судили појединим «усташама» за доказана недела. Они су углавном осуђивани ако су се огрешили о партизане или комунисте. За недела према Србима они нису ни

стављани под истрагу. Главни кривци су се склонили у иностранство (по начелу «спремни за дом»), међу њима «поглавник» и први «доглавник» Артуковић. Онај први је мењао боравишта уз помоћ Ватикана, овај други је са целом породицом прешао у САД. Југословенске власти су тражиле екснтрадицију, али тако тихо и лабаво, да их стране државе нису дале. (Док је Тито за Недића претио, и њега су издали).

Многи су се усташе крили по 20 година и више, што је доказ да су то власти толерирале. Кад су стављени под суд, обично су пролазили са једном симболичном казном. Процеси, нарочито у Хрватској (а ту је била главна позорница клања) били су обичне фарсе. Ја сам изнео многе примере у једној скорашњој књизи ([3]) а и овде сам по нешто пренео из ранијих својих књига (давно писаних) у одељку XIX. Од тада стање се није побољшало. Срби се кажњавају и даље теже за «ратне злочине» него Хрвати. Чак и у посетницима из слободног света налазе «ратне злочине», док се прави ратни злочинци, као фра Крунослав Драгановић и Влахо Раић шепуре по земљи, сасвим слободно. Да се врати у земљу Србин који је десети део тога против режима написао, не би остао жив. Оба поменути су ноторни усташе који су своју антисрпску кампању у иностранству продужили и интензивирали.

Виновника је остало засад мало, у земљи само незнатан део. Зато ће углавном српске жртве да остану неосвећене. Судови ове државе не желе да их свете, судови будуће наше државе неће их више наћи у животу.

Нажалост, кривична одговорност хрватских злочинаца (појединаца) неће доћи до изражаја и у том погледу испуниће се кобно пророчанство «појео вук магарца”. Али баш зато све остале одговорности морају да се рељефније истакну и на њима инсистира. Да вуку који је појео магарца ипак кости тога магарца запну у грло. У том циљу је писана и цела ова књига (као и неке друге од истог писца).

IV.

Било је покушаја индивидуалне крвне освете, али је хрватско-комунистички режим то кажњавао најстрожијим казнама, обично смрћу. Било је случајева да се сам ратник партизан врати на своје згариште и никога од своје породице не нађе. Крвник му је био уз кућу и овај узе пушку и уби

га. После су стрељали и тог Србина док Хрвату-усташи, да је остао у животу, не би била додељена већа казна од три-четири године «строгог затвора». Читао сам једном да је један Србин посетио из Америке своју породицу негде у Хрватској. Многи су недостајали, а убице су се шепуриле у његовој близини. Он је једног усмртио; после је осуђен на смрт и стрељан.

Јасна је ствар да се нису смели дозволити акти личне освете, али сваки суд света признао би овим лицима олакшавне и ублажавне околности (изазов итсл.) Режиму је, несумњиво, било стало да што више Хрвата сачува. Читао сам о првом састанку двају вођа герила пуковника Михаиловића и команданта партизана Јосипа Броза. Последње речи овога су биле апел а и претња да не дође до освете. Хрвати су после тога још три године убијали Србе, али је за то њега глава мало болела. Њему је стало било само да спаси што више својих «сународника». Ја верујем да је и покољ у Блајбургу, чији се број десетоструко приказује од Хрвата, учињен без знања Јосипа Броза. Борбене јединице су имале карт бланш да убијају противнике. Сем тога, тај акт није никаква освета Срба већ партизана за дела њима почињена.

37) Евентуални апел на иностранство

У недоумици о своме ставу према злочинима над нашим сународницима јављале су се у српској штампи многи, чак и бизарни предлози. Међу осталим је претресано питање апела на иностранство.

Ја ћу овде изнети што сам у своје време био објавио у књизи о одговорности за злочине над Србима ([2], стр. 53).

I.

Код нас се не ради само о одмазди; чак је она постала другостепена и сваким даном мање актуелна. Ради се такође, можда првенствено, о неспорном утврђењу злочина учињених над Србима у последњем рату. Јер Хрвати великим делом негирају те злочине, или их пребацују на нас, или се сматрају изазваним, итд.

Зато је међу слободним Србима пао предлог да се одреди једна међународна истанса која би утврдила ток догађаја 1941-1945.

Писац ових редова је такође заступао ово мишљење. Оно је било и осуђено, и то од првокласних наших писаца и патриота. Сам Адам Прибићевић га је најжешће осудио, и то у једном чланку «Гласа канадских Срба» од 20. јула 1950., који носи наслов «Зар у туђе руке?» Он се оштро обара на помисао да ми «свој српско-хрватски спор дамо на решење Савезницима или чак Удруженим народима», јер је то понижавајуће за нас, јер ми немамо правих савезника, и јер они гледају своје интересе а не наше. Нарочито «велики савезници». Али је Адам Прибићевић мање противан да се малим државама повери тај задатак. Он закључује излагања овим речима:

«.. .А ако не би достајало мира и разбора, онда можемо позвати мировног судију, али само између малих држава, које немају на нашем простору политичких или економских интереса или рачуна, па би радиле само у служби идеалном интересу мира и добре воље међу људима. Зар Шведска, Швајцарска или друге неке мале државе не би биле правичнији судија од свију великих, које су нас живе у гроб саранили, или друштва, у коме седе и они чије видике помрачују њихови политички интереси, националне и верске предрасуде?...»

Прибићевић је овде имао у виду цео комплекс нашег спора, нарочито питање граница. Можда ту има и право, али ми овде третирамо само питање утврђивања догађаја и одговорности за њих у минулом рату. Пок. Прибићевић је већ својим интрасигентним ставом да све «усташке злочине» има да решава југословенски суд прилично нереално ствар проматрао, па је могао и овде да погреши. Ми ћемо пренети шта смо о томе писали пре 11 година, што се овде први пут објављује (сад већ скоро 20 година).

Један тражбени однос није тиме успостављен што поверилац просто изјави у чему се он састоји. Треба да га и дужник призна, или, ако он то одбије, да се тај однос аутентично и недвосмислено утврди. У односима између појединаца то утврђује суд, између држава може такође да утврди суд, али између народа, још таквих који су заједно живели у једној држави, није погодан никакав суд да то учини. Остаје само једна непристрасна

комисија која ће утврдити све злочине, њихов број, њихов опсег, начин извршења, околности под којима су извршени итд.

Дакле прво: све ратне злочине треба аутентично утврдити. Пошто се ради о једном народу не само убица већ и обмањивача, треба недвосмислено установити њихова недела. А то се може учинити само тако да се именује једна комисија међународних стручњака (као што је напр. за прошли рат био професор Рајс из Лозане) која ће ствари испитати на лицу места и скупити сва доказна средства. То се мора учинити и због иностранства које ни данас још не може да верује да су Хрвати били кадри да тако нешто учине (уосталом ниједан нормалан човек то не може да верује). Ми Срби немамо шта да се бојимо ове комисије. Напротив, ми је морамо форсирати. Ако Хрвати спремају рад комисије, онда ћемо пред целим светом доказати да смо у праву и изнећемо наше резултате истраге. Према њима ћемо се и равнати.

Питање је ко ће именовати чланове те комисије. Постоји више могућности: да их именује напр. Међународна лига за права човека или нека слична фундација, која ужива међународни углед.

Ми пристајемо да половину чланова комисије именујемо ми Срби а половину Хрвати, с тим да председника одреде сами чланови комисије. Уколико се сви чланови не сложе у појединoм схватању или квалификацији дела, могу се износити и одвојена мишљења. Резултати истраге морају бити публиковани и приступачни целом свету. Комисија мора бити снабдевена пуномоћствима. То значи да може вршити истраге, саслушавати и заклињати сведоке, вршити увиђаје, захтевати од власти сва акта итд. Ова овлашћења морају се комисији признати законодавним путем. Ако Срби и Хрвати буду сачињавали две засебне државе, оба парламента морају паралелно признати комисији сва права суда. Чак и дисциплинско кажњавање мора јој се признати (напр. за непослушност сведока или власти). Одлуке њене морају имати екзекуторски карактер. Она мора да је снабдевена бар оним овлашћењима колико једна анкетна или истражна комисија домаћег парламента. И српско и хрватско народно представништво има да се унапред обавеже да ће констатације комисије примити као судску истину (veritas iuridica). Само на тај начин може се једном за свагда утврдити право стање.

Тада ће се затворити уста онима који претерују и онима који негирају злочине.

Несумњива је ствар да ће у току времена многа доказна средства да ишчезду. Време ради овде за Хрвате. Па ипак је боље да комисија утврди и једну трећину злочина аутентично него да ми сами износимо пред свет целокупан волумен злочина. Јер нам свет неће веровати.

Мада је истрага Срба од страие Хрвата рађена по једном пакленом плану и свуда се старало да евентуална доказна средства буду уклоњена, има тих средстава на претек, више него Хрвати могу да замисле. Она су утврђена чак и од Немаца и Италијана и доћи ће дан кад ће бити сакупљена. (Већ је један део сакупљен и објављен од нас. Литература [103]).

Рекосмо да Хрвати могу блокирати рад те комисије, могу не пристати да именују са своје стране чланове, могу јој спречавати раду границама хрватске државе или покрајине, могу је бојкотовати не давши јој потребне податке, не принуђујући своје грађане на сведочење итд. Све то може да се деси и врло је вероватно да ће се десити. Нама онда заиста не остаје ништа друго него да истражне резултате усвојимо као утврђену истину. Нико нам тада неће замерити. Онима који су починили злочине не можемо дозволити да одлучују о томе хоће ли злочини да се жигошу и обелодањују.

II.

Интересантно је да др. Бранко Миљуш, велики присташа Југославије, у једном југословенском листу («Гласу канадских Срба» од 13. новембра 1952) алудира на политичку одговорност целог хрватског народа због његовог садашњег држања, размишљајући да се «прогласи деструктивним и опасним по међународну заједницу». Ево директно његових речи па нека их тумачи како ко зна:

«.. .Пошто Крњевић са својим друштвом намерава да наше политичке ствари износи пред иностранство, онда је на нама осталима да учинимо двоје. Прво, да обавестимо западне канцеларије о обједињавању ХСС са усташким кољачима и да им са подацима и аргументима докажемо да би народ, који би следио политику таквог друштва, морао да буде по дужности проглашен

деструктивним и опасним по међународну заједницу, а не још признат као .конструктиван' народ.. »

38) Прећутно саглашавање са злочинима за време рата

Ми смо већ казали да је цео хрватски народ омисивно одговоран за почињене деликте, то значи: дозвољавајући да се они чине, не предузимајући ништа против њих, равнодушношћу у најмању руку за српске жртве. Многи ће се од њих правдати да нису могли друкчије да раде, да би их то коштало живота, а жртвама не би помогли.

Има у томе доста истине, али не до краја. Бар се може сумњати да ли би свако заузимање за српске жртве, свака осуда усташких практика била опасна за оне који их предузимају.

Мора се овде учинити разлика између појединаца и колектива. Појединац би несумњиво био изложен опасности, али колектив теже. Напр. да је Загребачко свеучилиште протествовало против поступака који не само да су за Србе били физички уништавајући већ и за Хрвате морално, можда режим не би предузео никакве мере. Чак изгледа посигурно да он то не би учинио. Још мање да је протествовала Академија наука, која се до доласка на власт усташа звала југословенском. Или Матица хрватска, која је продужила рад под усташама, као да није било промена, па после под комунистима. Итд.

Ја лично мислим да не би могло доћи до репресалија у свим овим случајевима. Остаје отворено питање да ли се ради о пропусту тих организација или о њиховом прећутном саглашавању са практикама «усташа». Јер из тих редова су се чули и многи изречни знаци признања. Ја верујем да је већи део био сагласан са уништењем «влаха», али то не могу доказати, исто онако као што не могу предсказати шта би се десило да су се ове организације одупрле злочинима.

(Приликом коректуре ове књиге, децембра 1971, успоставило се да је Матица хрватска за десет година — од 1931. до 1941. — помагала усташе у избеглиштву и сакупљала за њих новац. Последњих година, нарочито од 1969, води најжешћу политику против Срба, тако да је сам њихов Јосип Броз казао да Матица хрватска прижељкује и очекује хрватску државу као што је

била она Анте Павелића. У децембру 1971. догодило се много тога, што ове наше наводе поткрепљује, али нам је то немогуће све у коректури допунити. То ће бити предмет засебног излагања, тим пре што је процес у току.)

I.

Међутим има посигурно организација и личности којима ни длака с главе не би била скинута да су осудили злочине и који су, поред тога, били дужни по својој функцији и свом бићу да то осуде. Ту мислим у првом реду на хрватски епископат. Њему ништа не би било да је подигао свој глас у корист жртава. Режим је био скроз прокатолички и уз благослов Папин: сваки атак на црквену католичку јерархију довео би до конфликта са Ватиканом и усташки режим морао би да попушта.

Један једини бискуп се против тога бунио, мостарски бискуп фра Алојзије Мишић и није му било ништа. Још мање би било Степинцу, а најмање епископату као целини, тзв. «хрватском епископату» (тако је зват и за време краљевине Југославије).

О свему томе је много писано за време процеса архиепископу Степинцу. Само ћу навести један податак којега тамо није било (бар се ја не сећам да га је било) и који је објављен у емиграцији. Ево о чему је реч.

Пред сам крај рата, у последњим трзајима чудовишне звери која се звала «НДХ», окупио се хрватски епископат и целом свету упутио једну посланицу, која по својој дрскости и лажима нема премца међу посланицама хришћанских владика. У њој, између осталог, стоји ([164]): «... И док Хрвати нису имали нити једне пушке у својим рукама, већ су неодговорни непријатељи извршили покоље над хрватским пучанством у неким мјестима, навјештавајући затор и истрјебљење нашем народу. Послије тога нашли су се на жалост и међу Хрватима људи, који су прихватили борбу с тим начином».

То специјално наглашава и преноси један проусташки mi¬can, у хрватској емиграцији, неки Марко Синовчић, који у једној књизи објављеној око 1950. ([165]) пише: «Поражено србство на фронтовима, почело је одмаздом и сијањем смрти по хрватским селима на југу државе... Хрватске оружане снаге штитиле су хрватске животе, хрватске власти помагале су хрватским људима.

Конкретност хрватске државе стајала је јасно пред сваким хрватским човјеком као једино уточиште пред уништавањем и самог биолошког опстанка хрватског народа пред туђинским окупаторским снагама и терористичким одредима» (стр. 104, 107).

И проф. Виктор Новак преноси ту посланицу «усташког епископата» од 24. ожујка 1945. ([41]), што значи свега пет-шест недеља пре капитулације Немачке.

Даље се на другом месту говори у тој посланици «о ублажењу бједе која се без наше кривице срушила на хрватску земљу» (Виктор Новак, цит. дело стр. 1039).

У једном свом говору пред папским легатом министар иностраних послова «независне државе хрватске» «најбестидније је напао Србе као одговорне за сва страдања Хрвата у Босни и Херцеговини« (Виктор Новак, цит. дело стр. 904).

Колико цинизма и колико нитковлука има у овим изјавама оцениће читаоци сами, нарочито кад прочитају целу ову књигу. И то су драгоцени подаци.

II.

Позната је ствар да ни Хрвати чланови Југословенске владе у егзилу нису хтели никако, или су сасвим млако, осуђивали злочине својих сународника. То је доводило до свађа у кабинету и до оставка влада. О томе свему је писано у емиграцији. Један податак је сасвим скорашњи и пренеће се овде.

Члан Југословенске владе у егзилу за време другог светског рата Бранко Чубриловић замолио је другог члана Владе, Хрвата Јурја Шутеја, да преко радија осуди зверства Хрвата у Босни. Он је, канда, то избегао. У објављеним Мемоарима генерала Душана Симовића, тадашњег председника владе објављених у «Политици», има потврде о томе ([166]):

Овај Симовићев опис допуњује министар Чубриловић који каже:

«Ја сам запитао господина Шутеја: зашто није испунио дато обећање и преко радија осудио убијање Срба у Босни и Херцеговини? Како то он није

ни до данас учинио, сматрам га, као и редставника Хрвата из Босне, суодговорним за оне покоље — уколико буде и даље ћутао.

Међу министрима настао је прасак. Министарски савјет се просто разишао...»

Дакле, др Бранко Чубриловић је чинио свога земљака др Шутеја директно саодговорним (Хрвати кажу суодговоран, и тај хрватизам се био увукао у Босну са низом административних и судских термина). Ако буде даље ћутао, каже др Чубриловић, биће др Шутеј кривац као да је сам те покоље вршио. Ништа друго и ништа више него што тврдим ја не знајући за овај иступ др Чубриловића.

Међутим, он се сам бавио тим питањем на радију, али, кад сам га ја чуо, ограничио се био на муслимане БиХ којима је изречно претио због прогона и убиства босанских Срба. И он им је запретио да ће Срби за прст отсећи руку, за руку главу, за главу три главе. Ја сам га лично на радију чуо и одговарам за аутентичност ових навода.

Интересантна је ствар да су Муслимани после тога престали са масакром. Али Хрвати су се сигурно много смејали што министар Чубриловић није њих ни једном речју смео да помене. То их је само соколило на ове акције. Овога пута ми нећемо то пропустити.

39) Накнадни став Хрвата у «домовини»

Ово доле све преносимо из наше прве књиге ([1]) изашле 1953. а писане годину-две раније. Тамо је стајало у одељку XIV под истим насловом:

I.

Хрвата има данас и у земљи и у иностранству. Први су у огромној већини и то су углавном они Хрвати који нису лично убијали. Они немају могућности да злочине директно одобре, а немају ни куражи после изгубљеног рата. Они углавном ћуте јер то и власт хоће. Тамо се на челу државе као диктатор налази један Хрват и он је наредио да се о ранијем сукобу између Срба и Хрвата не сме говорити. Све се мора предати забораву. Тако нешто је могао, разуме се, само један Хрват да нареди. Хрвати ћуте, јер

је то за њих најбоље, јер им то конвенира. Срби ћуте јер морају, нарочито национални Срби. Али ту скоро проговорила су три Србина комуниста, три угледна члана хрватске владе. Споменула су да се Србима и после рата у Хрватској чини неправда, да се привредно упропашћују и као мањина не поштује. И шта је било? Сва три министра избачени су из владе и ухапшена. А онда их је председник хрватске владе др Бакарић напао да они руше највећи резултат револуције: братство и јединство и да су коминформисти. Из тога се лако може закључити да у Југославији Хрвати уопште не дају да се спомињу случајеви неправде према Србима а камо ли хрватска зверства. Ако један Србин само спомене што се догодило напр. његовој породици, он је свршио. Хрвати тамо не могу ни да се десолидаришу са зверствима учињеним за време рата, јер су та зверства предата забораву, што значи да правно нису ни постојала. Све ће то добро доћи извесним Хрватима да после ослобођења кажу: Ми смо хтели да осудимо хрватске срамоте, али за време рата нам је то спречавао Павелић а после рата његов сународник и савезник Тито. Биће таквих Хрвата несумњиво, јер то одговара њиховом народном менталитету. Ако виде да постоји за њих опасност да говоре, они ће ћутати; ако постоји опасност да ћуте, они ће наћи изговора.

Па ипак се једанпут дала изузетна прилика неким истакнутим Хрватима да се изјасне о тим злочинима.

Питање екстрадиције Павелића покренуто је тек средином 1951. године, кад се дознало да он у Аргентини ради против садашње југословенске владе и тиме, вероватно, руши џентлмен агремент између Павелића, Шубашића и Тита. Зато је београдска «Политика» запитала неколико српских и хрватских личности шта мисле о Павелићу. Разуме се да су га сви осудили, али ниједан Хрват га није осудио што је вршио злочине над Србима («Политика» од 14. маја 1951). Др Антун Барац, ректор Загребачког свеучилишта, каже: «Само оно што су (Павелић и Артуковић) извршили над Хрватима чини их највећим ратним злочинцима свијета». Што су над Србима учинили, то бар није важно. У том смислу су и све друге изјаве Хрвата: Монсињора Светозара Ритига, Мике Шпиљка, председника Народног фронта града Загреба Зденка Штамбука, хрватског књижевника и публицисте итд. Нигде ни речи о убиствима Срба.

То није случај, то не може више бити случај, то је неосуђивање злочина над Србима, то је одобравање ових злочина, то је прећутна сагласност са њима. Не може се више рећи да није било прилике да се о томе изјасне: кад се пружила прилика најмеродавнијим претставницима Хрвата у отаџбини, они ту прилику нису искористили. То је логично, јер би онда морали рећи оно што не мисле. Својим ћутањем о хрватским злочинима за време рата онда кад су могли да их жигошу, кад су чак и потстицани били на то (ово је дошло за време болести и отсутности Титове из Београда), они су то пропустили. Они су себе и оне које претстављају солидарисали са хрватским злочинима. Хрват је остао Хрват и за време рата и после рата.

Може се рећи да власт не дозвољава појединцима да разоткривају старе ране и стварају мржњу. Али би зато власт, и заједничка у којој Хрвати воде главну реч, и Народне републике Хрватске, у којој су сами Хрвати требали једном за вазда и недвосмислено осудити геноцидне покушаје Хрвата у крају где се та власт протеже. Ко је и то очекивао, изгледа да се преварио.

Комунистички режим је био напео све силе да ослободилачки покрет ђенерала Михаиловића жигоше као издајнички и злочиначки. А то је пропустио да учини са усташким покретом. Сва су пропагандна средства употребљена да се покрет ђенерала Михаиловића у иностранству што тамније прикаже, а о хрватским зверствима намерно се ћутало. Да ли је то био услов Шубашића да и преда власт или жеља Титова да своје сународнике не компромитује, ми не знамо. Тек то више него симптоматично. Зато усташки поглавници и доглавници нису ни осуђени in absentia, докле то учињено и према најмањем Србину. Нама није познато да се «Народна република Хрватска» званично десолидарисала од злочина својих грађана и да их је јавно осудила. Нама није познато ни да је Загребачко «свеучилиште» одузело докторске дипломе Павелићу и његовим «доглавницима». Они могу још увек да се диче титулама добивеним на том универзитету.

Ни јавно ни приватно Срби нису у домовини добили чак и моралну сатисфакцију за злочине Хрвата учињене према њима, ни званично ни појединачно, ни писмено ни усмено. Они то не смеју ни очекивати а камо ли тражити. Породице жртава не смеју те жртве ни спомињати.

II.

У истој књизи ([1], стр. 52) претходни одељак носи наслов «Накнадни став Хрвата према својим злочинима». Ова два одељка заједно спадају, јер се и у претходном говори о реакцијама у земљи, па ћемо га пренети као наставак онога што је у књизи следовало. Тај XIII одељак гласи (емисис емитендис);

Да нико од Хрвата није за време погрома Срба ништа предузео у њихову (српску) одбрану, не може се порећи. Са хрватске стране то нико не покушава да порекне. Ако хрватски народ није сав учествовао у овим злочинима, он се сав са њима солидарисао, он их је прихватио и одобрио.

Многи ће рећи: то је била једна колективна психоза, и људи нису уопште били свесни дела и њихових последица. Али, рат се свршио, убиства су престала јер су постала опасна, а Хрват убија само ако сматра да нема ризика. Пружила се могућност и појединим истакнутим Хрватима и целом хрватском народу да се десолидаришу са овим злочинима, да их накнадно осуде. Међутим, узалуд ћете очекивати сличне изјаве са било које стране. Немачки прваци признају напр. да је немачки народ крив за убиства Јевреја. Аденауер, пастор Нимелер и остали који су цео рат провели по затворима кажу: Ми смо зато криви и морамо испаштати. Од Хрвата то нико не каже, мада између тамањења Јевреја у Немачкој и Срба у «независној» «држави» «Хрватској» има и сличности и разлика. Сличности што се у оба случаја ради о геноциду, једина два примера геноцида из последњег рата, чак је и исти проценат припадника геноса утамањен. Али на страну то, што Немци нису могли очекивати да све Јевреје утамане кад их ни половина није била у Европи, док су Хрвати скоро гледали остварену своју намеру за уништењем Срба, има још околности које показују разлику на штету Хрвата. Немци нису мучили жртве, нису их зверски таманили, то су препустили Хрватима, или боље рећи то су Хрвати за себе резервисали као монопол овога рата. У начину убијања противника нико им, заиста, не може конкурисати, чак ни у средњем веку. Затим, сви су Јевреји побијени по наређењу власти и убице су били само извршиоци наређења надлежних државних органа. Ниједан приватни Немац није убио једног Јевреја. Противних случајева је било, али оваквих ни један једини. И, правно, Немци би се могли правдати да народ као такав нема у томе учешћа. Хрвати немају ни то чисто формално оправдање. Па ипак,

немачки народни вођи примају на себе одговорност, док Хрватима ни на памет не пада тако нешто.

После свршеног рата преостале Хрвате нимало не узнемиравају и не снебивају недела својих сународника из времена рата, у најмању руку сматрају то као нешто природно и нормално. Њих више чуди зашто то Срби уопште спомињу, какво они право имају да о томе говоре. То је била ствар унутрашњег чишћења на «чисто хрватској територији». Зар није то најочитији доказ накнадне ратификације злочина од целог хрватског народа, чак и оних Хрвата који су били просторно далеко од крваве позорнице, напр. Америчких Хрвата. Једва се икад чуло да је један Хрват те злочине отворено и безусловно осудио или бар жигосао.

Кад Срби износе бројне податке о српским жртвама, разуме се да су они апроксимативни. Често су и претерани. Праве бројеве није могуће сазнати. Да је остала национална Југославија, они би се бар донекле утврдили. Али је то за саму ствар сасвим једнако јесу ли Хрвати убили 350.000 Срба, или двоструко толико. Први број су они сами изнели у једном поверљивом акту. Али кад је у комунистичкој Југославији извршен попис становништва, који је показао да је Срба ипак доста остало, да се тако лако цео народ не тамани, Хрвати су повикали колико је лажно било приказивање њихових недела. Али, с друге стране, могли су се чути и јасни гласови: Ипак је тог накота много остало. Више Хрвати жале што је иједан Србин остао у животу него што су их толико стотина хиљада потаманили.

Има чак Хрвата, шта више хрватских свештеника, који директно одричу да је било ма каквих прогона над Србима од стране Хрвата. Није било ни Јасеновца, кажу они, све је то измишљотина. Ови људи не морају да доказују своју народност, они су прави, исконски Хрвати.

III.

Сад да додамо нешто доцније, специјално за ову књигу писано.

Хрвати су после рата добили своју федералну «Народну републику Хрватску», са опет великим делом Срба у њој. Шта су онда радили? Велики део усташког апарата они су оставили у функцији, и судског и

административног. Они који су управљали Србима за време Павелићеве «страховладе», продужили су то и после. Они који су судили Србима, односно који су хрватске убице ослобађали сваке казне, продужили су то да раде опет.

Најеклатантнији је пример свештенства. Оно је остало у функцији са својим епископатом. Ни најгори злочинац није расчињен, није ни епитимију добио. Није ли то пуно солидарисање послератне хрватске јерархије са ратном, «усташком»? Није ли то солидарисање са злочином преверавања, убијања, мучења иноверника?

Познати емигрант Југословен др Б. Трифковић је у једном скорашњем говору (в. «Американски Србобран» број од 31. маја 1968) казао и ово:

«И та брига, зебња од сутрашњице, гони Тита, Бакарића, Гошњака и Шпиљка, као Хрвате, и Кардеља, као опробаног мрзитеља Срба, да док су на власти одвоје што више Хрвата у Хрватску државну заједницу, која би била у веома тананим везама са осталим државама Југославије и спремна на првој кривини да искочи из Југославије. У оваквој хрватској држави власти Југославије не би могле спровести никакве санкције над Хрватима-усташама. А то и јесте главни циљ.

Бежање од усташких и комунистичких одговорности није само брига Хрвата-комуниста. То је општа хрватска брига...»

40) Став Хрвата у Слободном свету

Интимно расположење Хрвата могло би се пре закључити према ставу оних који се налазе ван домовине. Јер они су потпуно слободни у свом опредељењу и у свом изражавању. Никаква цензура не стоји над њима, никаква власт не утиче на њихов став и њихове изјаве.

Ван домовине налазе се два реда Хрвата. Једни који су се поодавно иселили, нарочито у Америку (Северну и Јужну). Други који су побегли од репресалија комуниста. Ови други углавном су активни извршиоци злочина над Србима. Они први могли би слободно прати руке, јер до њих заиста нема никакве кривице.

Ако код Хрвата има имало свести, најмање што се могло очекивати то је да се они други покају и склоне у мишије рупе, а ови први да се с њима десолидаришу, да их бојкотују и осуде злочине. Тим пре што су то махом поданици држава којима су Хрвати навестили рат.

Когод је очекивао ове ствари грдно се преварио. Држање Хрвата, и једних и других, сасвим је супротно ономе што је нормалан човек могао претпоставити.

Хрватски исељеници прихватили су последње злочинце избеглице као своју најближу браћу, указали им сваку ломоћ, пружили им склониште, прерушили их у фратре и доброћудне трговце, примили их у своја друштва и установе итд. Није ли то пуно солидарисање с њима? Није ли то накнадно одобравање злочина чак и од оног дела хрватског народа који је једини још могао да се опере?

Мада су ван домовине две разне групе Хрвата они су се потпуно у погледу става на Србе избарабарили и ујединили, међу њима се не опажа више никаква разлика.

Ови Хрвати не ћуте. Напротив говоре много, више него што би требало и више него што им може да користи. Разуме се не да се правдају него да Србе сад бар штампом нападају кад не могу физички.

Има случајева где се директно одобрава све оно што се учинило. Тако напр. у листу «Хрватска-Кроација», органу Хрвата Јужне Америке, налази се у броју од 8. јула 1950. један чланак под насловом «Борбом к побједи», у коме између осталога стоји: «Ми се не срамимо своје прошлости нити се бојимо будућности. Није нама жао, како рече један знаменити борац (!), усташки генерал, нити онога што смо учинили, нити онога што нисмо учинили... Тако ћемо радити и у будућности». У листу «Хрватска воља» од 6. ожујка 1950. глорифицира се «витез» Јуре Францетић овим речима: «Витез Јуре и његови витезови одржали су свој завјет — 10. травња 1942. носила је Дрина тисуће непријатељских лешева, оних који су се у безглавом бјежању пред хрватским јунацима (!) скакали у Дрину, док је витез Францетић са својим борцима развио хрватски барјак и поставио трајну источну границу Хрватске и њезине драге Босне — на обали Дрине».

То је била баш прва «обљетница» њихове «независне» и величанствене ,мирољубиве «државе» хрватске. Баш се то деси «десетог травња»! Каква символика! Одонда стоји хрватски барјак на Дрини и — граница!

Ово је све било у првој књизи изашлој 1953 ([1]), додајмо нешто мало доцније напис Павла Остовића, који се сматра «умереним Хрватом» и у органу «Заједничар» који је био међу хрватском штампом у Америци важио као најмање антисрпски. Ево шта тамо стоји ([167]):

«За вријеме прошлог рата проливени су потоци хрватске и српске крви у међусобном покољу... Усташе и четници оставили су крваву баштину, која и даље трује односе између Хрватске и Србије. Тражи се ко је крив, па једни сваљују кривицу на друге, и тако сваки склад онемогућују. Сваки сам себе прави свецем иако је ван сваке сумње да има кривице на обадвојици...

Хрвати немају шта да се извињавају, а још мање, да признају ,своје грехове', а најмање да то чине само они, једнострано, а Срби да онда од тога испадну свеци. Кад Срби пристану, да се извину Хрватима и признају своје грехове, онда ће се Хрвати сигурно извинути u њима признати своје грехове, а прије неће. А то ће онда значити покрити копреном шутње и Дражу и четнике и Анту и усташе и све свести на исти називник, ако баш буду хтјели, да се о том говори. Али најбоље ће бити шутјети о тој заједничкој несрећи и жалости и о заједничкој кривици...»

Редом се могу цитирати овакви ставови хрватске штампе у иностранству. Има случајева да се директно прети са понављањем истих подвига у будућности. «Глас канадских Срба» је цитирао неке такве чланке. Ја их не узимам озибљно: Хрвати нису кадри ништа да учине без заштите страних бајонета, а још мање ако су Срби спремни на одбрану и одмазду. Они ће се предомислити. Само је то карактеристично за хрватски менталитет. А званични заступници Хрвата у иностранству Мачек, Крњевић и др. не налазе за потребно да осуде ове написе и да се дистанцирају од њих. Место тога и они нападају Србе иако мало опрезније.

Само вођство Хрватске сељачке странке не само што не осуђује хрватске злочине, већ их скоро оправдава. Др Бранко Миљуш наводи како му је главом др Мачек у Паризу рекао кад се повела реч о томе: «Усташе су клале

Србе а четници Хрвате». Др Миљуш додаје: «Имао сам утисак да ова реченица није никад била завршена и као да је у наставку желео да каже: и тако смо ‚квит'» («Глас канадских Срба» од 17. јануара 1952). — Крњевић напада Србе једнако као Павелић. Многи истичу да их је он узео у одбрану за време рата. То није истина. Он је узео тада у одбрану Хрвате, јер је рекао да са усташким злочинима нема хрватски народ ништа заједно. То значи: убијајте и даље, љага неће пасти на хрватски народ.

Кулмен саучесништва у «усташким» злочинима показали су емигрантски Хрвати кад су узели у отворену одбрану архизликовца Артуковића. Ту су сви били једнако солидарни. Разуме се да његовом екстрадицијом не би био покривен него само незнатни део, али зато најеклатантнији хрватске одговорности. Место да Хрвати једва дочекају да се тај архизлочинац подвргне казни и тиме докажу да осуђују његове, «усташке» злочине, они су га узели у одбрану и тиме примили његове злочине на себе.

Пошто је књига из које се ово преноси ([1], стр. 60) била изашла из штампе, дошло је једном до спектакуларног израза солидарности између водећих Хрвата и усташа. Тадашњи подпредседник Хрватске сељачке странке, др Јурај Крњевић који је био раније подпредседник југословенске владе у егзилу остентативно и јавно је загрлио архизликовца Андрију Артуковића. То је жигосао сам Већеслав Вилдер у својој књизи «Бика за рогове», где на страни 149 стоји: «Др Крњевић се ставио јавно на страну Артуковића. На последњем свом путовању у Сј. Америци др Крњевић је у Лос Анђелесу (како јавља канадски ‚Хрватски глас' од 10. окт. 1955) пао у наручје дру Артуковићу на тамошњем састанку. Загрлише се пред публиком. Треба пак знати да је тај Артуковић у Павелићевој влади и сам лично учествовао, не тек у клању Срба, Жидова и Хрвата угледних чланова ХСС, него и у тешком прогону дра Мачека...» Може ли бити јаснијег накнадног ратификовања злочина над Србима од целог хрватског народа?

Најциничнији су они Хрвати који не говоре о хрватским делима већ проналазе српске злочине за време рата над Хрватима и њих описују на начин лажан и потпуно изокренут. Кад су за време рата у Загребу ипак увидели да би кад-тад њихова нечувена зверства могла да заинтересују светско јавно мишљење, они су онда издали једну сиву књигу о злочинима

Срба и партизана од јануара 1944. Ја сам ту књигу имао у рукама ([128]). Она претставља скоро највећу бестидност Хрвата из овога рата. Та је књига пуна слика са језивим призорима, за које стоји да су то српски злочини. У ствари, то су слике хрватских злочина над Србима. Јер две се ствари не смеју никад изгубити из вида: Срби нису мародери. Ту славу они препуштају Хрватима. Затим, ко је могао да слика зверства Срба? Они нису имали ни оружја, ни муниције, ни обуће, а камо ли фотографске апарате. А Хрвати који су све то имали нису ваљда из близине гледали све то и фотографисали.

Ето каквим су се средствима служили Хрвати за време рата! Таквим истим средствима покушавају и многи у емиграцији да се служе. Другима подметати своје злочине, жртву прогласити напасником, то су заиста једино Хрвати у стању. Ниједан други европски народ то не би био подобан да чини.

Највећи део Хрвата, прећутно и имплицитно солидарише се са злочинима над српским народом. Он то чини и онда кад хоће и онда кад неће, кад би желео да се уопште не изрази. Ниједан једини нема толико моралне куражи и толико поштења да злочине призна.

Други се са злочинима конклудентно солидаришу. Они траже самосталну Хрватску, на шта имају право. Али при одређивању граница те државе нису ништа скромнији него Павелић који је у својој држави обухватио два и по милиона Срба, док у Србији уопште није било Хрвата. Сви данашњи фактори у хрватској емиграцији сматрају да су то нормалне границе Хрватске. Неки, али само неки пристају гдегде на плебисцит, тамо где су Срби од Хрвата утамањени. Тиме они не само хоће да изврше једну неправду, него још и да санкционишу убиства. Они се конклудентно са њима слажу, они их накнадно искоришћавају, они на њима простиру своје границе.

Безочност Хрвата је бескрајна и безгранична. То су хијене и мародери у исти мах.

Само ће се они преварити у рачуну. Моментална немоћ српског народа није и не може бити једна трајна појава. И Срби ће се научити памети. И они ће ваљда умети да чувају своје националне интересе. Што више пренапрежу лук, то лакше ће он њих, претставнике тога бедног, кукавичког и мародерског народа погодити.

41) Заборава српских жртава нема, нити их може бити

У једном изгледа да се сви Срби слажу, бар они који су остали Срби. А то је: Да се злочини учињени од стране Хрвата над српским народом не смеју заборављати ни заборавити. Напротив, све се мора учинити да се они стално имају на уму, да се истичу и да се Хрвати на тај начин кажњавају.

Чак и после првог светског рата чули су се гласови са врхова културе Европе о немогућности да се злочини у окупираним пределима предају забораву.

Велики француски писац Ромен Ролан (1866-1944) писао је за време првог светског рата о злочинима окупатора у окупираним земљама (а то је било злато према окупаторима овога рата, нарочито према Хрватима). Једна његова порука свету упућена 1. новембра 1916. почиње овим речима: «Ужаси ових последњих 30 месеци потресли су душе Запада до њихових дубина. Мартиријум Белгије, Србије, Пољске, свих ових несрећних народа Истока и Запада згаженим од инвазора, не може да се опет заборави...» [168]).

Мора се признати да и наши људи, чак и нај концилијантнији, заступају такво гледиште. Ми ћемо их цитирати, као што смо учинили и у књизи [2]) преневши одатле највећи део респективног материјала (стр. 56 и даље). Као и тамо, и овде ћемо почети са свештеним лицима.

I.

У надгробном говору (епитафу) владици Николају (Велимировићу) казао је парох Чикага о. Душан Поповић на дан саме сахране (27. марта 1956) ове речи (објављене у «Слободи» од идућег дана):

«Иза себе је оставио низ драгоцених поука, савета и порука својој Србадији — како је најчешће, од милине, називао своје стадо духовно. — Једна од тих порука и савета, односи се на мученички српски народ Херцеговине, Босне, Лике и Далмације. Ја сам је записао, те вам је данас овде, пред Његовим одром и обелодањујем. Она гласи овако:

«Нећемо ми правити злочиначке и кукавичке освете над ничијом нејачи. Срби су увек били и остали Божји народ. И у цркви и пред црквом; и у двору и на дому; и на саборима и у војсци — свугде су Срби били отмени и господствени. Нећемо данашњицом ни сутрашњицом да омаловажимо славну нашу прошлост, и да оскрнавимо част нашег светлог оружја. Нећемо ми у крви освете над Хрватима. Ми нећемо као и они, под фирмом Крста и Хришћанства да прљамо наше чисте и невине руке у крви њихове деце, девојака, жена и стараца. Ми нећемо да се служимо средствима њиховим, јер бисмо били као и они. Али, то не значи да нећемо никакву освету. Поготову према онима који се не кају и не признају грех нечувених злодела у историји света. Ми ћемо им се осветити овако: Када се, ми вратимо, подигнућемо један храм, широк у ширину и висок до небеса. Озидаћемо га тамо... далеко иза Дрине; тамо где су највише злодела починили. Оградићемо га огромним зидом, па ћемо онда са све четири стране великим словима — ћирилицом — написати овако: «Овај храм подижу Срби у спомен 800.000 најновијих српских мученика: нејаке деце, невиних девица, незаштићених мајки и сестара и оронулих стараца, које на нечувен начин у мукама уморише католици Хрвати, зато што беху Срби и Православци«. Тај храм, како га ја замишљам, биће највећа освета Хрватима, јер ће њих и њихове наследнике вечито опомињати, и гристи им савест за нечувене злочине, које починише над незаштићеним робљем српским», — завршио је велики српски родољуб и у Господу упокојени Владика».

«Радикалски гласник» који излази у Паризу на хрватском писму објавио је у једном броју чији исечак нема датума (то није ни важно) овај «Осврт»: «У недељу, 19. јуна о.г., у Паризу, у српској православној цркви, одржан је помен српским жртвама палим од усташког терора. После парастоса одржао је пригодан говор прота В. Гарић којим је оживео оне трагичне догађаје које је преживљавао васколики српски народ у усташкој НДХ. Свој потресан и одмерен говор прота Гарић је завршио овим питањем:

— «Па шта ми Срби треба да радимо? Да ли да се светимо? Ако би хтели да се светимо, онда бисмо морали радити оно што су радили усташе, тј. вадити очи, сећи руке и ноге, резати уши и носеве па их везивати у ђердане и носити око врата, пробадати бајонетима децу на грудима мајки, обешчашћивати девојаштво и материнство, из утробе мајки ножевима вадити

децу, организовати концентрационе логоре и у њима убијати, мучити глађу и стављати на разна средњевековна мучења десетине хиљада људи, жена и деце, рушити храмове Божје и у њима клати и спаљивати вернике заједно са њиховим свештеницима, убијати католичке прелате и свештенике, спаљивати им очи свећама, вршити масовне покоље да се крв потоцима лије и да се сва католичка хрватска села претворе у згаришта, ставити цео хрватски народ ван закона и уз помоћ државних и грађанских власти физички уништавати све оне који не припадају српској народности и српској православној цркви и насељавати тај опустошени простор компактним православним масама.

Не! — узвикује прота Гарић. Ми то не можемо и ми не смемо да се светимо, јер је Свевишњи обзнанио: Освета је Моја! Али оно што ми Срби можемо и морамо да учинимо то је да свакоме у страном свету говоримо о овој хрватској усташкој инквизицији над српским народом, која је и по броју жртава и по својој крволочности била страшнија од свих осталих, а коју су изводили и организовали хрватски фашисти — усташе, на челу са својом владом и помогнути, нажалост, од великог дела хрватског католичког клера. Треба не само да говоримо странцима, него и да прикупљамо сав материјал за историју која ће тек да се пише и да га дајемо оним установама и појединцима који се за ова питања интересују».

Владика Николај Велимировић, који је с нама заједно, па чак и теже од нас делио судбу изгнаника, писао је у календару «Свечаник» за 1954:

«Но сва злочинства над Србима нису још описана. Описаће се; објавиће се. Безумни инквизитори као да никада нису прочитали реч Христову: ‚Нема ништа тајно што неће бити јавно, нити што скривено што се неће открити’. Заборавили су и ону народну: ‚У цара Тројана козје уши’, мислили су све покрити мраком и лажном пропагандом. Али нема пећине у коју су они бацили живе Србе, да се неко није узпузао; нити реке у којој су топили Србе, да неко није испливао; нити ломаче, а да неко опаљен није избегао; нити сече, из које неко није изнео живу главу; нити мучилиштва, са кога се неко није спасао. То је од Бога. Да би они били лични сведоци пред човечанством и историјом; као што ће њихова побијена браћа бити сведоци на Страшном Суду Божјем.

Треба ли Срби да се свете? Да не да Бог. Они који би се светили, не би били ни Срби, ни хришћани.

Па шта треба Срби да чине?

Прво да се не свете. Јер ко се свети тај се не посвети. Него да оставе освету Богу, који је заповедио људима пре Христа: ‚Не свети се, моја је освета'.

Друго, да јављају свету и објављују сва грозна недела најновије инквизиције над српским народом; да опомињу народе широм света, хришћанске и нехришћанске, да буду на опрезу за себе, јер се и њима може догодити што се догодило народу српском.

Треће, да се диче и поносе са својих 760.000 мученика за Христа; да им зидају храмове на местима њиховог мучеша, над њиховим гробницама и над тако зв. Псећим пећинама, које ће се звати Свете Пећине, и свуда по свету.

Само тако ће српски народ имати за сву будућност једну непобедиву небесну армију од 700.000 Божјих мученика на својој страни као заштиту ‚одбрану и зајамчену победу. И — један морални капитал коме нема равна у свету».

II.

И свештени кругови у земљи деле канда исто гледиште мада га не могу отворено исповедити. Ми ћемо ипак и то поткрепити са два-три примера.

Часопис «Православље» који издаје Српска православна црква у Београду, донео је ту скоро једно занимљиво писмо (због чега је лист доцније забрањен!). Лист каже у почетку:

«‚Православље' је примило од свога сарадника др Михаила Б. Милошевића чланак поводом повратка из емиграције у Земљу римокатоличког свештеника Крунослава Драгановића и доноси га у делини са својим образложењем».

Ставови који нас интересују гласе овако ([169]):

«.. .Многобројни су Немци који данас кажу: — Остали могу да заборавe наше злочине, али ми немамо права да их заборавимо. Сматра ли он да има права да заборави? Порушена села и градови за време рата у Југославији обновљени су. Никла су многа нова, лепа насеља која раније нису постојала, али моралне рушевине ратом изазване ни издалека нису отклоњене. Да би биле отклоњене, потребно је признање греха, искрено кајање и истрајно и дуго настојавање да се делом а не само речима последице злочина одстране. Потребан је душевни препорођај.

Писано је да брату који је згрешио треба безброј пута опростити. Али није писано да треба опростити небрату, ономе који и не помишља да се покаје, ономе који не признаје да је ишта згрешио, ономе који се чак хвали својим неделима...

Да ли је повратак попа Драгановића у Југославију његов ‚пут у Дамаск’, претварање Савла у Павла? Рекли смо да бисмо у то желели да поверујемо, али на жалост немамо зато никаква основа. Да би његов повратак био пут покајања и искупљења грехова, требало је да прва његова мисао и прва његова реч, још у часу кад је ступио на југословенско тло, буде намењена његовим жртвама. Он добро зна ко су те жртве. Злочини попа Драгановића u његових саучесника погодили су цео српски народ а тиме u југословенску заједницу. У име националне солидарности сваки Србин и сваки Југословен уопште могао би и морао би да се изрази речима нашег племенитог песника Шантића: — ‚Мене све ране мога рода боле!..

Али те ране посебно пеку и крваве код оних којима су терористи убили најближе u најдраже чланове породице: децу, браћу, сестре, родитеље. Пред свима је поп Драгановић морално најодговорнији и они су морално најпозванији да му поставе извесна питања и да се загледају у његову душу. Они сигурно, поред свих својих тешких рана, не би остали равнодушни ако у души попа Драгановића не би видели само тмину већ и пламен искреног кајања и решеност да се греси искупе не само речима него и делом, ако у тој души не би била само политичка игра, задње намере и менталне резервације. До сада међутим од неког покајничког става код њега нема ни трага па се може основано посумњати да је он доживео икакав а најмање дубоки морални преображај».

Православна црква у земљи изложена је нарочитој контроли да се не «поистоветује» са нацијом, да не говори у име Срба и да ма шта приговара иновернима и специјално католицима. То од ње очекује и гласило Католичке цркве у земљи «Глас Концила». Кад је оно замерило једном православним Србима што се још сећају јада из времена рата, одговорио им је професор Лазар Милин у «Православљу» од 18. децембра 1969. ([170]). Он је указао на верност канонским начелима православља, за које је такође «Глас Концила" очекивао да ће бити потиснути у страну због лажног «братства-јединства», па је казао:

«.. .Разуме се, да нас та љубав не обавезује да се усвајају неправославна догматичка гледишта без указивања на њихову неоснованост или да потврђујемо своја давнашња и скорашња страдања и мучеништва, да не смемо ни уздахнути ни јаукнути како се не би повредила чија осетљивост. Уосталом сав свет зна колико је православних цркава порушено и обесвећено или претворено у неправославне, колико је православних владика, свештеника и верника убијено на најзверскији начин, колико је пастирских посланица упућено у тим тешким данима православним Србима да се ‚врате у веру отаца'; шта би вредило да цео свет зна за ‚Магнум кримен' а само Православна црква да о њему ћути и да се прави као да ништа није било. Појам и дух екуменизма то од ње не захтева. Ако неко тако схвата екуменизам, он таквим схватањем чини екуменизму најгору могућу услугу».

Преносећи то, «Американски Србобран», каже са своје стране:

«Др Милин, несумњиво, мисли, на последње писање хрватског католичког органа ‚Гласа концила' који проповеда у односу на Србе православне баш такав ‚екуменизам'. Он од њих очекује да потврде искреност свог екуменизма тиме што ће заборавити на све што се њима десило за време рата и, још горе од тога, што ће признати да се и није ништа десило њима и њиховој цркви, да је све то само пропаганда и да уствари за цело време рата (како ‚Глас концила' хоће да увери неког имагинарног попа Стевана) у свим концентрационим логорима није побијено више од 60.000 католика, православних и муслимана. Ниједног Србина»!»

III.

После духовних, ево неколико српских световних («лаичких») гледишта, од којих такође већи део преносимо из прве књиге ([2], стр. 57 и даље).

У шапирографираном билтену «Савез земљорадника«, који се такође објављује у хрватском писму, у броју за јуни 1955, има неколико реченица шефа странке др Милана Гавриловића, који је одговарао на постављена питања. На једно, о односу између Савеза земљорадника и ХСС, одговорио је др Гавриловић:

«Истина, више волим згодна од незгодних питања. Тежак је то прблем јер је ту више заступљена осећајна страна. Између нас је посејано зло семе — неповерење. И онај део који је учествовао и онај који није, боје се одмазде. Макар да се то у потпуности не може спречити ја не желим Српском народу да пролије крв за циљеве и на начин на који су то они учинили. То остаје кроз историју. Ми Срби смо навикли да лијемо крв за поштене циљеве и на витешки начин и, на тај начин никад нисмо бежели од тога. И Мачек је у тешком положају. Моја је дужност да браним Србе а његова Хрвате. Његова је дужност да ублажи оно што су Хрвати направили Србима. Њихова несрећна политика ће се у првом реду осветити самим Хрватима. Ја понављам да заступам српске интересе, али бих волио да се у нашој борби нађемо овде заједно.

Не заборављам прошлост, али је не заборавља ни дрМачек. Разумем оне стотине хиљада којима су побијене фамилије, али одговорни политичари морају да гледају да од зла не направе горе. Нема нерешивих политичких проблема. Има само неспособних политичких људи. За правилно решење требају добре методе...»

У «Американском Србобрану» од 11. октобра 1955. изашао је други део једног чланка под насловом «Ми и наши непријатељи», који је потписао Милинко Алексић, ратни инвалид. Пренећемо и из њега два пасуса, који гласе:

«... Тражити од Срба да се о овим злочинима не пише у штампи и да се преко тога ћутке пређе, а у интересу нормализације односа са Хрватима, није

добро за будућност ни Срба ни Хрвата. Заборавити је немогуће. Што се тиче праштања, Срби су отишли далеко у томе, и више је немогуће и не сме се праштати. И Господ Бог не прашта злочинцима, што је у Светом Јеванђељу наглашено, па су и закони код хришћанских нароца донети у духу Светог Јеванђеља: да се злочини морају истребљивати и злочинци уклањати...

Слободан сам да напоменем, можда ће неко од погођених багателисати ово питање, с обзиром да писац чланка није никаква истакнута водећа политичка личност, али њима напомињем да је овакво мишљење (у неким стварима још и изразитије), огромне, ако не и апсолутне већине српског народа у слободном свету, па ако поименично погођени највећи злочинци у историји света желе то да провере, нека затраже да се код Срба јави онај који не дели ово мишљење...»

Национални првак српске емиграције и јавни радник професор Станко Драгосављевић, у свом предговору Костурове књиге, «Повратак из мртвих», између осталог каже и ово:

«Писцу и издавачима ове књиге није намера да шире мржњу између Срба и Хрвата, ни да пропагирају идеју освете, јер се то противи српском демократском духу, већ да укажу уочи 25-годишњице општег покоља Срба, на историјску чињеницу да су хрватске усташе, уз помоћ вођства Римокатоличке цркве, са знањем Ватикана и у сарадњи највећег броја ркт. свештеника у Југославији, масакрирали на најзверскији начин 750.000 сасвим недужних Срба и 240.000 покатоличили, због чега су ушли у историју света као геноциди».

Нека слична мишљења изнета су у одељку 21 ове књиге.

IV.

У «Гласу канадских Срба» од 1. марта 1962. изашао је уводник од стране његовог уредника Радоја Л. Киежевића, професора. Он има наслов «Размишљања» а почиње овако:

«Чланак који је др Бранко Пешељ објавио у ‚Хрватском гласу’ од 5. фебруара, потакао је многе на озбиљно размишљање о целом сплету данашњих југословенских проблема. Међу тим проблемима један је од

најзначајнијих однос Срба и Хрвата уопште, а посебно данас у емиграцији. Неки Срби су склони да на тај однос, — и његов развој у будућности, — гледају искључиво кроз призму покоља извршених над Србима током рата од стране усташке државе. С оном гласном мањином која верује да су покољи над Србима у НДХ извршени руком целог хрватског народа, није чудо што се, — ма колико то изгледало парадоксалним, — слажу крајњи хрватски националисти: изједначавајући себе са хрватским народом, усташе аутоматски сва своја дела и недела стављају у биланс хрватскога колектива. Њихов рачун је јасан, и с њиховог гледишта логичан. Али, — исправно поставља то питање, у свом писму, један од наших читалаца, — какав интерес има г. Пешељ, Хрват југословенске оријентације, да ћутање о том геноциду захтева као предуслов за сношљиве и пристојне односе између Срба и Хрвата у емиграцији? Није ли пре интерес Хрвата као целине да отуре од себе терет тога геноцида жигосањем усташких злочина у свакој погодној прилици и одбијањем да се у било чем солидаришу с усташтвом? Ми смо своје становиште изложили уводником од 15. фебруара. Додајмо, да изградња наше опште будућности има да се врши не са затварањем очију над гресима и страхотама прошлости, већ с пуним сагледавањем истине; не, разуме се, ради међусобних оптуживања и ширења мржње, већ ради правилнијег уређења наших односа у сутрашњици».

Кнежевић изједначује Србе и све остале стране писце који истичу колективну одговорност Хрвата са усташама. При томе употребљава изразе не само неправничке, него и неадекватне.

Нико не тврди да су злочини извршени «руком целог хрватског народа», већ да је он омисивно крив. Кнежевић је неправник, па му се мора опростити што пише. Али он и сам признаје да се злочини не смеју заборавити, чак да се не сме ћутати о њима. Он очекује да ће их Хрвати жигосати и то ће тешко доживети. Међутим, чинили то Срби или Хрвати, то јако отежава, да не кажемо онемогућује, наш заједнички живот. А бацити у заборав све те жртве да бисмо заједно живели са Хрватима, ми Срби просто нећемо. Бар не ми западни Срби! Они којима су Хрвати ближи него западни Срби, само они могу на томе инсистирати. Али ће онда и западни Срби морати да нађу једно решење које ће обезбедиђивати њихову физичку егзистенцију.

Има још једна незгода. Кад људи из Србије овако поступају, онда се међу Србима пречанима чују потпуно разумљиви знаци негодовања. Ови људи кажу: Лако је Србијанцима да заборављају и опраштају, јер њих Хрвати нису таманили. И тако се може поновити оно што се већ једанпут десило, да обзири према Хрватима доведу до цепкања Срба. То у ствари и јесте хрватски циљ. Они су убијали Србе зато што су Срби, али опет не дозвољавају да се Срби из Србије у то умешају, јер се то «њих не тиче». Неки Срби из Србије иду им на руку.

Не само то. Ми помало постајемо саучесници у злочину, у злочину над самим Србима. Ако замерамо појединим Хрватима да су саодговорни што те злочине нису жигосали, онда су исто тако саодговорни сви Срби који су били у стању да те злочине изнесу и жигошу и ипак су то пропустили да учине.

V.

И овде ћемо цитирати «маршала Тита», како га ословљавају наши Југословени. Према листу «Трибин д Лозан» од 22. јула 1948. (ја тада нисам примао новине из Југославије) Броз је на Конгресу југословенских комуниста одржаном тих дана (а то је било непосредно после њиховог изгона из Коминтерне) «потсетио на масакре и пљачке окупационих трупа немачких, италијанских, мађарских и бугарских у Југославији, изјавивши после са жестином, и уз одобравање присутних: ‚Нико не може обавезати Југославију да ове чињенице заборави'...»

Он ту није споменуо не само Хрвате него ни усташе. А пре тога је више пута тражио да се не истичу међусобна клања Срба и Хрвата за време рата и да се све преда забораву. Да Срби памте своје мање непријатеље (за Италијане се тешко може рећи да су чак и били непријатељи), а да забораве велике крвнике. Броз је тражио да Срби опросте Хрватима (а ови Србима, мада су мало шта имали да праштају), али он није опростио ни четницима ни усташама ако су напали некад партизане!

VI.

Један мали сурогат моралне гриже савести био би у званичној изјави Хрватског народног претставништва да осуђује злочине над Србима, над

српским народом. Ово би био сурогат, али ипак врло погодан утолико што би се тиме аутентично дебарасирала колективна одговорност, која би имплицитно тиме била и призната. То би свакако био један политички мудар акт.

Србин може и да прашта, али само нима који признају злочин и који се кају. И као што се из свих ових излагања види, наш став зависи у много чему од држања Хрвата, не само пређашњег него и накнадног.

У српском народу, у његовом класичном делу, важи још увек крвна освета, важи и пословица: Ко се не свети, тај се не посвети. Има у тој крвној освети нечег нецивилизованог, али има и величанственог. Ту се не убијају ни деца ни жене, ту се унапред да на знање свима племеницима шта их чека итд. Они могу бити на опрезу и могу се оружати итд. Не напада се на везано робље, као што раде Хрвати. Али ја не бих ипак ту установу овде спомињао да она нема једну сувише човечну и светачку пратиљу. Баш у крајевима где влада крвна освета, влада такође и умир. Крива страна може тражити опроштај. Она то чини у скупу општине, убица прилази породици жртве клечећи са пушком крвницом наопако обешеном о рамену и ставља се на расположење ове породице. Захтева да га она казни како нађе за сходно. Али то је све унапред утаначено, ту су главари и свештеници, виђени људи који су посредовали, породице обе стране итд. Породица жртве прихвата покајника, љуби га и пред целим збором му опрашта, њему, његовом потомству, његовој породици и братству. Затим настају говори, заједнички обед итд. Ја се детаља не сећам, али мислим да сам изложио суштину установе, величанствене, српске.

Хрвати не само што не траже опроштај, они не признају ни дела. Како се онда може некоме праштати? Чак и свештеник при исповеди, нарочито самртника, даје апсолуцију само за она дела која су призната, при чему се претпоставља кајање. Ни колектив хрватски не признаје дела, ни сами појединци. А ми журимо да им опростимо! Опрости Боже онима који тако мисле!

Било би, разуме се, нереално и непоштено тражити да цео хрватски народ призна кривицу и изрекне покајање. То је немогуће, то је неостварљиво.

Усташе који су избегли из земље неће никад своје злочине признати. Ми то не можемо ни захтевати.

Али нека се дистанцирају од «усташких» злодела Хрвати који нису у њима учествовали, нарочито угледни Хрвати и политичке вође. Они имају да кажу да то није било хрватско дело, и да га се прави Хрвати стиде.

Ми ћемо узалуд очекивати те изјаве од стране одговорних хрватских личности. Није до тога дошло ни у емиграцији; видели смо чак да др Јурај Крњевић јавно љуби архизликовца Андрију Артуковића.

Није ли то накнадна ратификација злочина, место да се изрази жаљење за њима?

Кад је тако у слободном свету, шта да очекујемо у земљи диктатора Хрвата Јосипа Броза?

Нису Срби позвани да ограничавају хрватску одговорност, већ су за то позвани Хрвати. Кад би велики део њих признао и осудио злочине, онда бисмо ми могли извршити ревизију мишљења о одговорности целокупног хрватског народа. Како ствари данас стоје, ми тај догађај нећемо доживети. И зато ће многи Срби одобрити све што смо досад рекли. Увидеће да се морало тако нешто рећи.

VII.

У тесној вези са питањем заборава стоји, као што смо видели, и питање евентуалног опраштања од стране Срба.

Колико су Срби великодушни, могло би се десити да они Хрватима ове злочине опросте. Налази се и данас таквих људи међу Србима. На ово се само толико може још рећи: Хрвати не траже уопште опроштај и то из много разлога (да тиме не би признали своје злочине, да се не понизе пред Власима итд). Како се може опростити ономе који опроштај не тражи? Хрвати желе да Срби потпуно предају те ствари забораву, да их више не спомињу, другим речима да се са хрватским злочинима помире, да пређу преко њих, малтене да их аминују. Према хрватском схватању, они уопште немају зашта да одговарају, најмање пак пред Србима. Ако је појединац нешто скривио, њему

ће хрватски суд судити као индивидуалном кривцу, који је напр. убио човека а не Србина. Како би ова одговорност изгледала није тешко претпоставити. Врана врани очи не копа. Али ако би српски народ примио ово гледиште, он би дао пристанак да се и у будуће тако поступа.

Опраштање Хрватима морало би неминовно довести до општег праштања свима који су Србе мрцварили и требили. Јер би било и неполитички и неморално праштати великим, непоправивим зликовцима, а кажњавати мале. Ако се пак свима опрости, то значи једноставно прогласити Србе екс лекс, изједначити их са дивљим зверима које је слободно свакоме да убија. То би по свом дејству било равно једној прокламацији Срба о дизинтересовању за прошлу и будућу судбину њихових сународника. То би био најстрашнији акт који је икад један народ учинио. И његове последице би биле неминовне: нестанак Српства!

Треба се само обазрети на недалеку прошлост. Кад су почетком овога века Турци у Старој Србији убили само једног појединог Србина, наша штампа се узвитлала, митинзи су одржавани, Министарство спољних послова слало је ноте, страни дворови су извештавани итд. И што је најважније: тада се радило о страним поданицима. А сада да пређемо ћутке преко жртава од неколико стотина хиљада људи, који су страдали само што су Срби и које су побили наши држављани (хрватска држава није била међународно призната). Хрвати су са њиховим масовним злочинима и веровали да неће доћи до освете, јер пре свега мало ће њих преостати да се свете, а затим ко ће да освети стотине хиљада?

Опраштање Хрватима значило би санкционисање њихових злочина. Оно је и политички неопортуно. Јер онога момента кад се хрватски народ прогласи одговорним и дужним да полаже рачун, онога момента ће тај народ напустити сви његови трабанти (сви католици другог језика у Југославији, Муслимани српског језика, Буњевци, Шокци итд). Нико неће показати жељу да саодговара за дела која су починили и са којима су се дичили искључиво Хрвати.

Ми нисмо овлашћени да праштамо. Жртве то свакако нису желеле. Оне су умирале са жељом за праведном осветом. Најмање пак смеју да праштају

Срби из оних крајева где крвава нога Хрвата није загазила. Опроштаја нема нити га може бити. Али то не значи да ћемо ми Срби радити исто што и Хрвати.

VIII.

И ми имамо моралну одговорност према жртвама српским, ми који смо иначе у овом односу повериоци. Наша је прва дужност да жртве опојемо, да њихове кости прикупимо уколико је то могуће, јер су их животињски мучитељи у бездане јаме бацали, да их сахранимо итд. Затим да им подигнемо достојан споменик, не један него више њих у сваком крају где су они животе дали зато што су Срби. На тим споменицима мора бити описано зашто су и од кога страдали. Затим треба та дела описати, жртве опевати (пок. Јован Дучић је дао прву песму), њихова имена, уколико је могуће до њих доћи, урезати у српски Пантеон, одредити један дан у години за њихов помен. Установити нови, савремени Видовдан. Све историје и сви уџбеници треба да садрже потребне податке о тим светим жртвама. Они су то заслужили, ништа мање него косовске жртве. Ми не смемо заборавити једно: Да смо ми били у границама «независне» државе Хрватске, исто би тако прошли, а да су они били ван тих граница, данас би се старали да нама подигну споменике. Они су једнако били криви као и ми што ово читамо. Они су жртве обести, животињског и рушилачког менталитета једног народа који нам је, нажалост, географски најближи. Какогод се развијало питање кривичне и грађанске одговорности, ми те жртве не смемо заборавити ни отписати.

Захваљујући Хрватима, ми смо многе српске жртве из прошлости морали да предамо забораву. Ако то даље чинимо, онда рушимо српски патриотизам. Сваки би после тога био луд који би хтео да се жртвује за Српство!

ЛИТЕРАТУРА

1) Др Л. П. Поповић, Који су главни и основни српски злотвори. Српскохрватски односи последњих година. Библиотека «Српска књига», св. I, Торонто 1953.

2) Др Л. М. Костић, О одговорности за убијање Срба у последњем рату. Српско-хрватски односи последњих година. Библиотека «Српска књига», св. IV, Хамилтон 1963.

3) Проф. Лазо М. Костић, Комунистичко таксирање народа Југославије. Етнополитичка сгудија. «Српски проблеми», Серија националних списа, VI свеска, Торонто 1969.

4) Dr Prvislav Grizogono, Primer za ugled, .Poruka" broj 29, London, 16. juna 1955.

5) Kollektivschuld, Grosse Brockhausenzyklopädie, sub voce.

6) Др Ранко М. Брашић, Национално-политички значај конгреса у Ба. «Равногорски борац» за 1969. Број 234.

7) Нови Војичићи, «Глас канадских Срба» од 27. октобра 1855.

8) Izaslo u ‚Hrvatskoi reviji', Argentina, broj 4 za 1962. godinu, str. 512.

9) Превето из чланка: Спасо Шараба, «Атентат на Стјепана Радића», «Канадски Србобран» од 29. августа 1968.

10) Adam und die Evolutionslehre. Ein päpstiches Grenzzeichen. NZZ vom 20 Juli 1966.

11) Die Konzilerklärung über das Verhältnis der Kirche zu den nichtkirchlichen Religionen 4. Die jüdische Religion. NZZ No 4669. Jahr 1966.

12) Die Erklärung über die Juden. DPA (Deutsche Presseagentur). NZZ По 4229. (Nažalost kod mnogih iseiaka nemam datume lista, ali za autentičnost dovoljan je broj. LMK).

13) Adolph Schalk, Amerikas Katholiken mächtiger denn je. Die Weltwoche von 19. April 1968.

14) Kleine Auslandsnachrichten. (UPI). Italienische Merkvürdikeiten. NZZ vom 5. August 1968. (NZZ je uobičajena skraćenica za „Neue Zürcher Zeiturg”).

15) Der umstrittene Text der Oberammergauer Passionsspiele. NZZ vom 18. November 1969.

16) Милан г. Поповић, Тумачење недељних еванђеља. (Недеља слепога). «Американски Србобран», Питсбург, 29. маја 1970.

17) Vladimir Mosin, Ljetopis popa Dukljanina, Zagreb 1950, str. 67. Izdanje Matice Hrvatske.

18) Josip Zidarić, Psiha hrvatskih kajkavaca. ‚Hrvatska smotra', broj 10, 1929.

19) Ivan Mužić, Razmatranje o povjesti Hrvata. Split 1967.

20) Лазо М. Костић, правни институти у Његошевим песмама. «Српска Мисао», књ. 4, Мелбурн 1958, стр. 120 и сл.

21) Душан Д. Вуксан, Петар I Петровић-Његош и његово доба, Цетиње 1951. Научно друштво Црне Горе, Историјски институт.

22) Neue Zürcher Zeitung (NZZ), No 3142 vom 20. Juli 1966, Morgenblatt. (List je izlazio tri puta dnevno).

23) Häftige Kämpfe im israelisch-jordanisch Grenzgebiet. Arabischer Terrorakt Israelischer Vergeltungschlag. NZZ vom 14. November 1966.

24) Herr Vizepräsident, Sie und wir... Aargauer Volksblatt vom 10. März 1967.

25) Die Affäre Bührle als nationaler Skandal. Ausführliche Stellungnahme des Bundespräsidenten vor dem Nationalrat... Badener Tagblatt vom 20. Dezember 1968.

26) Eglise de Paris, 1970.

27) Aufruf Kardinal Marlys gegen den Antisemitismus. NZZ vom 20. April 1970. Mittagausgabe.

28) Erbsünde, Grösser Herder, sub voce.

29) Sodoma und Gomorrha. Grösser Herder, sub voce.

30) Dr Franz Glaser, Die Sudeten Mitteleuropas „Störfriede”. Aargauer Volksblatt vom 18. Juni 1966.

31) Jacques Ancel, Manuel Historique de la Question d'Orient. Paris 1923.

32) In der »Frankfurter Zeitung' vom 8. Juli 1914. Saopsteno prema knjizi HermannaWendela (37).

33) Auguste Gauvain, Les origines de la guerre européenne aP,ris 1915.

34) Georg Hanke, Der osterrreichisch-serbische Gegensatz im Jahr 1914. „Gelbe Hefte“, 1933, S. 577.

35) Emil Ludwig, 14. Juli 1929, Berlin, S. 25.

36) Victor Kühne, Ceux dont on ignore le martyre, Geneve 1917.

37) Hermann Wendel, Der Kampf der Südslawen um Einigkeit und Freiheit, Frankfurt am Main, 1925.

38) Houston Stewart Chamberlain, Neue Aufsätze. München 1915. 2: Wer hat den Krieg verschuldet? Seite 72.

39) Th. von Bethmann Hollweg, Betrachtungen zum Weltkriege, II Teil: Vor dem Kriege. Berlin 1919.

40) Feldmarschall Conrad, Aus meiner Dienstzeit 1906-1918. IV Band: 24. Juni 1914. bis 30. September 1914. (Die politischen und militärischen Vorgänge vom Fürstenmord in Sarajevo. ..) Wien... 1923.

41) Viktor Novak, Magnum Crimen, Zagreb 1948.

42) L. M. дans la „Serbie’, Genève 1917.

43) Мустафа А. Мулалић, Оријент на Западу. Савремени културни и социјални проблеми муслмана Југословена. Веоград 1936.

44) Владимир Ћоровић, «Мостар и његова Српска православна општина», Београд 1933.

45) Владимир Дедијер, Сарајево 1914, Београд (Просвета) 1966.

46) Иво Андрић, «На Дрини ћуприја». Београд 1955. Издање «Просвете».

47) Milena Praindlisberger, in der Oesterreichischer Rundschau von 1. Dezember 1914.

48) Авро Манхатан, Католички терор данас. Лондон 1969.

49) Коста Ст. Павловић, «Разговори са Слободаном Јовановићем», «Глас канадских Срба» од 14. новембра 1968.

50) Радоје Л. Кнежевић, Подаци о Југословенској емитрацији, «Порука», Лондон, децембар 1958. Стр. 12.

51) Dr Bogumil Vošnjak, Pismo Uredniku. .Hrvatski glas', Канада, 20. travnja 1959.

52) Der Nationalismus-Frage in Jugoslawien. Wissenschaftlicher Dienst Suedosteuropa. November-Dezember 1967.

53) Der Massenmord wird völkerpsychologisch untersucht, Aargauer Tagblatt, Baden 3. Juni 1966.

54) Bonn anerkennt die Verpflichtungen gegenober den Juden. Neue Zürcher Zeitung (NZZ) vom 27. September 1951.

55) Das Bonner Versöhnungangebot an die Juden. Zustimmung des Bundestages. NZZ vom 28. September 1951.

56) Erste Stellungпahme Israels, NZZ daselbst.

57) Das Abkommen zwischen Israel und Bonn. Erklärungen Aussenministers Sharetts, NZZ vom 12. September 1952.

58) Konrad Adenauer, Erinnerungen 1953-1955.Das Wiedergutmachungsa-bkommen mit Israel. NZZ, 14. Oktober 1968.

59) Der Fall Eichman und das deutsche Gewissen, NZZ vom 1. Mäez 1961.

6O) Die deutsche Presse zum Eichmann-Prozess. Aargauer Volksblatt, 10. April 1961.

61) Radiorede Willy Brandts, NZZ vom 17. April 1961.

62) Tour d'horizon Erhards. Erste Pressekonferenz als Bundeskanzler. NZZ vom 4. Dezember 1963. I.

63) Lübke in Bergen-Belsen. Einweihung einer Gedenkstätte für die Opfer der Dritten Reiches. NZZ vom 26. April 1965.

64) Deutsche und Juden ein noch ungelöstes Problem. Ausschnitte aus der erregten Debatte über das Verhältnis der Deutschen und Juden am Jüdischen Weltkongress in Brüs sel. Aargauer Volksblatt vom 6. August 1966.

65) Deutsch-jüdischer Dialog in Brüssel. Gerstenmaier und Golo Mann vor dem Jüdischen Weltkongress. NZZ von 1O. August 1966.

66) Golo Mann, Deutsche und Juden, Die Weltwoche, Zürich, 12. August 1966.

67) Golo Mann, Deutsćhe Literatur im Exil. Neue Rundschau Berlin, Heft 1, 1968.

68) Die Verfolgung nationalsozialistischer Verbrechen. Diskussion vor dem Deutschen Juristentag. NZZ von 30. September 1966.

69) Bundesrepublik Deutschland. Hirtenbrief Kardiпal Frings. NZZ März 1967.

70) Botschaft der deutschen Katoüken an die polnischen Bischöfe. NZZ 18. Juli 1966.

71) Katholisches Memorandum zur deutsch-polnischen Versöhnung. Der „Bensberger Kreis" für Anerkennung der Odsr-Neisse Grenze. NZZ vom 4. März 1968. III.

72) Die Denkschrift der deutschen Protestamten zur Ostpolitik. Erklärungen Präses Scharfs. NZZ vom 8. November 1965.

73) Екуменска информативна служба бр. 10 од 13. иарта 1969: Нови председник западне Немачке је веома црквен човек. «Православље» од 27. марта 1969.

74) Душан Иванчевић, Како се стиче поштовање и поверење. «Православље» од 16. јула 1970. (Београд).

75) Д. И. «Смилуј нам се Боже .. .» Дирљива изјава немачких монахиња. «Православље» од 16. јула 1970.

76) T. W. Bonn. Rückkehr nach Bonn. NZZ vom 9. Dezember 197O.

77) Pädagogische Folgen von Brandts Warschauer Kniefall. Agence France. NZZ vom 16. Januar 1971. I.

78) Nahum Goldmann, Deutsch-Jüdische Koexistenz, Die Weltwoche, 30 September 1966.

79) Nahum Goldmann, Staatsmann ohne Staat, Autobiographie. Köln 1970.

80) Nahum Goldmann, Memories, London 1970.

81) „Staatsmann ohne Staat". Nahum Goldmanns Autobiographie, NZZ, 15. November 1970.

82) С. Стојиљковић, Поводом изјаве бившег совјетског амбасадора у Софији. Неисторијом по историји. «Политика» од 7. априла 1970.

83) Jean Kussard, Vue en Yougoslavie 1939-1944 P 161.

84) Josip Korvat, Hrvatski panoptikum. Zagreb 1965. S. 75.

85) В. Симић, Поводом 26-годишњице великог хрватског песника. Иван Горан Ковачић. «Искра», Минхен, 1-15. август 1969.

86) Dr Stipe Suvar. Da li je Hrvatska eksploatisana? „Nase teme" za decembar, Zagreb 1969.

87) Ivan Mužić, Razmišljanja o povijesti Hrvata. Split 1967.

88) Die Verjährungsdebatte im Bonner Bundestag. Juristische und politische Argumente im Widersstreit. NZZ vom 11. März 1965.

89) Т. В. Коцић, Стварност и сложеност националног питања. «Наша реч», Лондон, октобар-новембар 1968.

90) Само у том случају. «Политика», Београд, 17. јула 1969.

91) Gegen die Trägheit der Herzen. Badener Tagblatt vom 20. November 1969.

92) Urteilsbegründung im zweiten Auschwitz-Prozess. NZZ vom 17. September 1966.

93) Др Михаило Б. Милошевић, Писмо уреднику «Православља». Амнестија злочина по закону државном и опроштај грехова по закону Божјем. «Православље» за 1969.

94) Fedro Sisić, Priručnik izvora hrvatske povijesti. I, 1 do 1107. Zagreb 1914.

95) Л. М. Костић, Бањалучка катедрала, «Канадски Србобран» од 8. октобра 1964.

96) Л. М. Костић, ко је порушио Бањалучку катедралу. «Канадски Србобран» од 15. октобра 1964.

97) Л. М. Костић, помоћ Ватикана за зидање катедрале у Бањалуци. «Канадски Србобран» од 22. октобра 1964.

98) Christian P. Bonn: Der Stellvertreter und die Serben. »Freie Prese", Bielefeld, No 83, 1963, rubrika .Leserdinst".

99) Адам Прибићевић, На чланак у «Заједничару», «Американски Србобран», 2. марта 1956.

100) Говор дра Милоша Секулића, нашег госта из Лондона, Енглеска. «Канадски Србобран» од 1О. јула 1969.

101) Genocid. Brockhaus Enzyklopädie, VII, 1969, sub voce.

102) Bürgerkrieg. Der grosse Brockhaus, II Band, 1953, sub voce.

103) Лазо М. костић, Примери хиљадугодишње културе Хрвата. V књига. Подвизи Хрвата у II светском рату изнети од њихових савезника. Издање СНО у Канади, Хамилтон 1966.

104) Bürgerkrieg. Enzyklopädie der Kriegswissenschaften und verwandter Gebiete. (Hendbuch für Heer und Flotte, redigiert von Georg von Alten, Generalleutnant a. D. II Band, 1909, sub voce.

105) S. Ge. Guerra civile. Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti. Sub nomine Guerra.

106) Д. Б. У Војнићу прослављена годишњица ослобођења. «Политика» од 11. јануара 1971.

107) Др Кајица Миланов, Титовштина у Југославији. «Американски Србобран» од 11. новембра 1952.

108) Др Кајица Миланов, Данашњи значај и илузије, «Американски Србобран» од 23. јануара 1953.

109) Усташки злочини у светској штампи. Деманти Мачекове тезе да је усташтво последица четништва. «Глас канадских Срба» од 3. јуна 1954.

110) Вук Мандушић, У тражењу истине. «Глас канадских Срба», Виндзор, 26. марта 1953.

111) Усташи. Большая советская энциклопедия, второе издание, 44 том. 1956. суб воце.

112) O. R. Ustascio. Enciclopedia Italiапа di scienze, lettere ed arti, 1938-19-43. Secondo appendice. Sub voce.

113) Драгиша Цветковић и др Часлав Никитовић, Српско-хрватско питање и путеви споразума. Париз 1952, стр. 29.

114) Д. В. У Војнићу прослављена годишњица ослобођења. «Политика» од 11. јануара 1971.

115) Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des zweiten Weltkrieges. Band I, 1. von K. W. Böhme. Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949. München 1962.

116) Fitzroy Maclean: „Disputed Barricade The Life and Times of Josip Broz Tito, Marshal of Yugoslavia”, Jonathan Cape, London, 1957.

117) Ficroj Meklin, Jugoslavija u očima Ficroja Meklina (hrvatski prevod, latinicom). Zagreb 1969.

117) Фицрој Меклин, Југославија у очима Фицроја меклина (хрватски превод, латиницом). Загреб 1969.

118) Maurizio Bassi, Due anni fra le bande di Tito. Bologna 1950. Zbirka: Testimoni per la storia del „nostro tempo”. Collana di memorie, diari e documenti. XI.

119) Odgovor profesora Matla I. Omrčaninu, „Iskra” München 20. marta 1959.

120) Ne mrzimo nego preziremo. „Hrvatska zora”. München, 1. kolovoza 1954.

121) Тито, «Национално питање у Југославији у светлости народно-ослободилачке борбе». «Пролетер», орган КПЈ за децембар 1942.

122) 50 година СКЈ. 23. децембра 1942. Национално питање у светлости НОВ. «Политика» од 23. децембра 1969.

123) Бранко Миљуш (уредио: «Ивак Мештровић и антисрпска клеветничка пропаганда». Виндзор ,Канада 1970.

124) Johann Wuescht, Jugoslawien und das Dritte Reich. Eine dokumentarische Geschichte der deutsch-jugoslawischen Beziehungen von 1933. bis 1945. Stuttgart 1969.

125) Усташки злочини у светској штампи. Деманти Мачекове тезе да је усташтво последица четништва. «Глас канадских Срба» од 3. јуна 1954.

126) Усташки злочини у усташкој документацији. Деманти Мачекове тезе да се «бездушном четништву супротетавило Једнако бездушно усташтво». «Глас канадских Срба» од 27. фебруара 1954.

127) Коста Ст. Павловић, Успомене Харолда Макмилана. «Глас канадских Срба» од 30. маја 1960.

128) Greueltoten und Verwüstungen der Aufrührer im Unabhängigen Staate Kroatien in den ersten Lebensmonaten des kroatischen Nationalstaates. Bearbeitet und herausgegeben im Aufträge des Ministerium des Aeussern. Na drugoj naslovnoj strani stoji: Der unab hängige Staat Kroatien ein Bollwerk des neuen Europa. Zagreb, Im Juni 1942.

129) Ladislaus Hory, Martin Broszat, Der kroatische Ustascha-Staat 1941-1945. Schriftenreiche der Vierteljahrshefte för Zeitgeschichte, Stuttgart 1964.

130) Fedor Dragojlov, Der Krieg 1941-1945 auf dem Gebiete des „unabhängigen Staates Kroatien". Allgemeine Schweizerische Militär Zeitschrift. Jahrgang 1956.

131) Klisild Amerike, „Danica", Cikago, 13. februara 1952,

132) Миле Вујиновић, Андрија Артуковић и др Пирсон у светлу «Данице». «Американски Србобран», Питсбург од 10. марта 1952.

133) Миле Јајчанин, Сусрет с Југословеном који је учествовао у остварењу програма «Аполо 11». Инжињер Милојко Вуцелић у Месечевој пустоловиви. «Политика» од 18. автуста 1969.

134) Л. М. Костић, Опет о злочиначкој «НДХ». Поводом објављеног документа из италијанских архива. «Слобода», Чикаго од 15. августа 1959.

135) Ворислав Трифковић, Село Илићи, «Глас канадских Срба», 6-20 јануар (божићни број) 1965.

136) Б. Трифковић, Писма уредништву. Села Илићи: Истина о «четничким злочинима». Глас канадских Срба» од 28. априла 1966.

137) И. Јукић, Село Илићи: Истина о «четничким злочинима». «Глас канадских Срба» од 1О. марта 1966.

138) Vladko Maček, In the Struggle for Freedom. 1957.

139) Витомир Дробљаковић, Писма уредништву. Село Илићи: Истина о «четничким злочинима». «Глас канадских Срба» од 14. априла 1966.

140) Л. М. Костић, О колективној одговорности за зверска убијања Срба у прошлом рату. «Слобода», Чикаго, 20. марта 1959.

141) Усташки злочини, кроз светску литературу. Деманти Мачекове тезе да се «бездушном четништву супротставило једнако бездушно усташтво». «Глас канадских Срба» од 27. фебруара 1954.

142) O. R. Ante Pavelic. Enciclopedia Italiana, Supplemento, sub nomine.

143) O. R. Croazia, Enciclopedia Italiana, sub voce.

144) Da qual paese è venuto un monito all' Italia. Jugoslavia dilaniata da eccidi tra serbi e croati. Come e da chi furono commesse le atrocità che il maresciallo attribuisce agli Italiani. — Giornale ,11 Tempo", Roma, anno X, No 250, 9. septembre 1953.

145) Ladislaus Hory, Martin Broszat, Der kroatische Ustascha-Staat 1941-1945. Schriftenreiche der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, Stuttgart 1964.

146) К. Степановић, Сусрети у Карловцу, «политика» од 21. маја 1954, С. 6.

147) Милинко Д. Алексић, Свети Лазар. Из мога ратнот дневника из Другог светског рата. «Амерканског Србобран» од 28. јануара 1966.

148) Миладин Вујановић, Први хрватски масовни злочини. Издаје Уређивачки одбор «Српског гласника», орган СНО у Аустралији, свеска 1, 1970.

149) Војвода Момчило Р. Ђујић. Тако је почело... Устанак против усташких покоља. «Глас канадских Срба» од 2. и 9. марта 1967.

150) Salvatore Loi, Jugoslavia 1941. Torino 1953. Coliana dei libri azzurri N. 1.

151) Umberto Salvatores, Bersaglieri sul Don Terza, edizione Bologna.

152) Mario Roatta. Otto milioni di baionette. L' esercito italiano in guerra dal anno 1940 al 1944. Milano 1946.

153) Др Радоје Вукчевић, Истрага Потурица. Његошева визија или историјска чињеница. — Шта кажу о томе догађаји и народно предање. «Братство», Торонто, април 1965.

154) Адам Прибићевић, Мисија усташтва, «Американски Србобран» бр. 10.757 од 5. децембра 1952, Питсбург, Па.

155) Л. М. Костић, О истрази Потурица према Горском вијенцу, «Канадски Србобран», 23. јааУара 1969.

156) Иларион Руварац, Монтенегрина. Прилошци историји Црне Горе. У Земуну 1899.

157) Андрија Лубурић, Орловићи и њихова улога у црнгорском вадњем ве черу 171О. Београд 1934.

157а) Јован Н. Томић, Црногорско Бадње вече.

158) Др Милан Д. Шијачки, Светосавље и Равногорство. «Равногорски борац», Чикаго, март 1966.

159) Л. М. Костић, Тежак и издајнички испад «равногорског борца», «Канадски Србобран», Хамилтон, 12. маја 1968.

160) Max Muhi, Die Gesetze des Zelenkos und Charondas. „Klio" XXII, 1928. S. 11,12, 45, 50.

161) La destruction d' une nation est assassinat public, pour lequel la justice éternelle prescrit du talion. Hoene Wronski, Histeriosophie ou Science de histoire. Part. Ile, p. 280.

162) Лазо М. Костић, Правни институти у Његошевим песмама. Едиција «Српска мисао», књ. 4. Мелбурн, Аустралија 1958. Стр. 117-142.

163) Др Вукашин Перовић, Увод у грађански рат у Југославији, «Гласник српског историјско-културног друштва Његош», Чикаго, св. Л, 1958.

164) Poslanica rimokatoličkih biskupa (NDH) od 24. marta 1945.

165) Marko Sinovcic, NDH u svjetlosti dokumenata. Buenos Aires 1950.

166) Војмир Кљаковић, Мемоари генерала Симовића и документи 1939-1942. — Раздор међу исељеницима. «Политика» од 11. септембра 1970.

167) Pavle Ostović, Hrvati i Srbi. „Zajedničar", organ Hrvatske narodne zajednice, od 22. januara 1958.

168) Romain Rolland, Die hingeschlachteten Völker Uebersetzt von Stefan Zweig, Zürich 1918.

169) др Михаило В. Милошевић, Писмо уредништву «Православља». Амнестија злочина по закону државном и опроштај грехова по закону Божјем. «Православље» за 1969.

170) Чудан екуменизам «Гласа концила», «Американски Србобран» од 12. Јануара 1970.

171) Стеван К. Павловић, Православна црква у Југославији, III опорављење. «Глас канадских Срба» од 29. маја 1969.

172) Конзулат није званично обавештен о хапшењу терориста. Од нашег специјалног дописника. «Политика» од 12. фебруара 1971.

173) Војвода Момчило Р. Ђујић, Тако је почело ... Устанак против усташхих покоља. «Глас канадских Срба» од 2. и 9. марта 1967.

174) Милан Радовић, Павелићева НДХ и муслимани. Према једном немачком извештају. «Глас канадских Срба» од 10. септембра 1970.

175) M. G. Polić, Prilozi za povijest (Od Mostara do Blajberga). .Hrvatski glas" (Канада), No 17 i 18, 1966.

176) Franc Schraml, Kriegsschauplatz Kroatien.. . Neckargemünd 1962.

177) Бранко Миљуш, Морална каљужа, пренето из «Американског Србобрана» у књигу: Др Бранко Миљуш (уредио), Иван Мештровић и антисрпска клеветничка пропаганда. Виндзор, Канада, 1970.

178) Vlaho A. Raić, Dr Ante Pavelić u svijetlu činjenica. Buenos Aires 1959. Str. 28.

178) Vlaho A. Raić, Dr Ante Pavelić u svijetlu činjenica. Buenos Aires 1959. Str. 28.

179) Johann Georg Raissmüller. Jugoslawien, Vielvölkerstaat zwischen Ost und West. Düsseldorf-Köln 1971.

180) Vojislav Bogićević priredio: Sarajevski atentat 28. juпa 1914. Pisma i saopltenja. Sarajevo 1965.

181) L. von Südland, Južnoslovensko pitanje. Prikaz cjelokupnog pitanja. Preveo s njemačkog Fedor Pucek. Zagreb 1943. Izdanje Matice Hrvatske. (Original: Die südslawische Frage und der Weltkreg, Wien, 1918).

182) Алекса Тепавчевић, Прве варнице. Отпор Срба у Гацку, Херцеговина, 1941. године. «Канадски Србобран» од 13. маја 1971. и 27. маја 1971. године.

183) Josip Broz Tito, Jedinstvo narodnih izroda, Bilten Vrhovnog štaba narodno-oslobodilačkog pokreta za februar-mart 1942.

184) Војмир Кљаковић, Мемоари генерала Симовића и документи 1939-1942. Заоштравање сукоба у влади. «Политика» од 9. новембра 1970.

185) Писмо Милана Грола претседнику Владе Слободану Јовановићу у Лондону 1943. «Наша реч» број 221, за јануар 1971.

186) Die Erweiterung des Anwendungsbereiches der Genfer Konventionen. Schutz der Opfer in nicht internationalen bewaffneten Konflikten. NZZ vom 19. August 1971.

187) Matija Kovačić, Od Radića do Pavelića. München 1969.

ПОГОВОР

Ова књига нема, како су читаоци несумњиво запазили, предговора. То је можда једина моја књига без предговора. Има више разлога за то. Циљ књиге и њена методологија наведени су у првом одељку. Сем тога, штампарске прилике су такве, да нико не може знати кад ће књига изаћи. Предговор је махом већ застарео.

У накнаду би се могло што-шта рећи у кратком Поговору од две преостале стране. Међутим, он сад мора бити посвећен самом предмету излагања у књизи.

Док је књига била у штампи (целу годину 1971) у земљи су се догађале чудне ствари. То је година бујања и преливања хрватског «национализма» одн. шовинизма упереног директно и без околишења против Срба. Била се скоро повратила 1941. само без убијања Срба. Сам диктатор Југославије Јосип Броз казао је у Карађорђеву почетком децембра да је водећи покрет тога експлозивног национализма, тзв. Матица Хрватска постала «паралелна партија» која жели државу «типа Павелића». Поређење са државом Павелића потиче од њега, самог Хрвата Јосипа Броза.

Та заиста права ескалација хрватског национализма, неоусташтва, изнела је на површину безброј изјава и манифестација против Срба да би се читава књига могла да испуни. И овој књизи би се много шта могло додати.

То је чланак Вјекослава Калеба, тајника Матице хрватске, рођеног 1905. на Муртеру код Шибеника, и истакнутог хрватског књижевника који је о политици мало или ништа иначе писао. Сада је у органу Матице хрватске «Хрватски тједник» од 19. студеног (новембра) 1971. објавио један страшан напад на Србе до тада нечувен, из кога произлази да Срби уопште нису страдали у «НДХ» или су само минимално страдали, десет пута мање него Хрвати! Чак и у Јасеновцу је десет пута више Хрвата убијено него Срба, а ови, Срби, хоће да «уновче туђу крв» итд. Страшнијег и безобразнијег ругања са српским жртвама од стране једног народа — убице није било.

На ту безобразну изјаву Калебову реагирао је Савет спомен подручја Јасеновац у загребачком «Вјеснику» од 13. јануара 1972. Он ту изос. пише:

«Немамо намјеру рашчлањавати све примесе вашег писма јер у њихову систему неке ствари имају своју логику, иако су готово све поставке неаргументиране. Наш Савјет је посебно забринуо одломак који ћемо у цијелости цитирати, а односи се на бивши логор смрти Јасеновац. Тај дио гласи: ‚Знам да они који удесетостручују број убијених рецимо у Јасеновцу, једнострано, знају добро да је у том логору убијено далеко више Хрвата, али они хоће уновчити туђу крв и потежу је за своје нечисте сврхе'. Тко су то о н и који удесетостручују јасеновачке жртве? Тко то тргује туђом људском крвљу и тко је то потеже у своје нечисте сврхе? Није ли и чланак испод којег сте ставили своје уважено име ваш особени прилог трговцима мртвим душама? ...

Зар ви заиста не знате да су Жидови, Срби и Цигани били геноцидом осуђени на истребљење, на потпуно уништење? Хрват је требао бити проказан, осумњичен или активан учесник борбе, па је тек тада био тјеран у логоре...»

И у једном напису Исе Јовановића под насловом «Покољ на Крушчици», изашлом у «Политици» од 11. јануара 1972, у серији репортаже из рата «Пресудни дани Зенице» такође се говори о друкчијем поступању са Србима него са Хрватима и муслиманима. Тамо стоји:

«Наиме, у Травнику се сазнало за ову зеничку групу и да међу њима има Хрвата и Муслимана. Неко од усташких старешина је нашао да то није у складу са једним наређењем које је крајем јула стигло из Загреба. У њему је, између осталог, стајало... ‚да се најжурније изврши привођење свих Жидова и православаца Срба који су већ били познати као комунисти, да су мало сумњиви и да су склони томе покрету. Исте мјере треба предузети против комуниста католичке или муслиманске вјероисповести као и других, тиме да се придрже до даљњега у притвору, док Србе и Жидове има се смјеста отпремити у сабиралиште..

А по Калебу, усташе су штедиле Србе и гониле Хрвате, и ту хрватску крв хоће Срби сад да уновче. Ова књига је дошла као прави одговор Калебу и њему равним. Ускоро ће јој следити друге.

С А Д Р Ж А Ј

Проблематика 5

ПРВО ПОГЛАВЉЕ ПРИМЕРИ КОЛЕКТИВНЕ ОДГОВОРНОСТИ У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ

1) О колективној одговорности уопште 9

2) Колективна одговорност заснована на религији 13

3) Пркзнање Хрвата за своју колективну одговорност из квази религијских разлога 17

4) Примери колективне одговорности у српском народном животу 18

5) Други случајеви колективне одговорности у пракси 20

6) Српска колективна, хрватска индивидуална одговорност 25

7) Колективна одговорност васцелог српског народа за видовдански атентат 28

8) Страни писци признају постојање колективне одговорности у последњем рату 38

9) Немци признају своју колективну одговорност за геноциде у другом еветском рату 41

10) Став Јевреја према накнадном немачком држању 56

11) Став других народа према својим злочинима у последњем рату 58

12) На нас примењени нови примери колективне одговорности 60

13) Мађари признају и осуђују своје злочине над Србима 63

14) Изузетна и ретка признања Хрвата своје одговорности 65

15) Још ређа означавања истински одговорних од стране Ср-

ба 72

16) Посредан начин да се утврди општа хрватска одговорност 75

17) Тешкоће око ограничења хрватске колективне одговорности 79

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ СПЕЦИФИКАЦИЈА ХРВАТСКЕ ОДГОВОРНОСТИ ПРЕМА СРБИМА

18) Разликовања одговорности 85

19) Кривична одговорност 87

20) Грађанска одговорност за почињене деликте 100

21) Морална одговорност 108

22) Политичка одговорност 117

ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ ЗАТАШКАВАЊЕ И ЗАМАГЉИВАЊЕ ПОКУШАЈА ГЕНОЦИДА НАД СРБИМА

23) О чему се ради 122

24) Неправилно крштавање акција 124

25) Нетачно обележавање крвника 136

26) Лажно обележаваше жртава 161

27) И Срби су убијали Србе! 168

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЉЕ РАЗНИ ПОКУШАЈИ ПРАВДАЊА ХРВАТСКИХ ЗЛОЧИНА

28) Уопште 171

29) Одмазде за тобожње злочине Срба у Краљевини Југославији 172

30) Ко је први започео убиства? 176

31) Пребацивање хрватске кривице на Немце 189

32) «Кривице» фашиста 203

33) Упоређење хрватских злочина са «истрагом Потурица” 206

ПЕТО ПОГЛАВЉЕ ПОСЛЕ ХРВАТСКИХ ЗЛОЧИНА НАД СРБИМА

34) Уопште 215

35) Српске непосредне одмазде 216

36) Преношење одмазде на судове 228

37) Евентуални апел на иностранство 233

38) Прећутно саглашавање са злочинима за време рата 237

39) Накнадни став Хрвата у «домовини» 241

40) Став Хрвата у Слободном свету 246

41) Заборава српских жрвата нема, нити их може бити 250

Литература 265

Поговор 273